

PEDAGOGIŠKI LETNIK.

✂ IV. LETO. ✂

1890.

UREDIL

FRAN GABRŠEK.

IZDALO IN ZALOŽILO

„PEDAGOGIŠKO DRUŠTVO“ V KRŠKEM.

V LJUBLJANI.

NATISNIL J. R. MILIC.

Handwritten scribble

II dx 33371

030024227

VSEBINA.

	Na strani
I. Fran Gabršek: Jezikovni pouk v ljudski šoli. I. Teoretični del	3 do 134
II. Jos. Bezljaj: Navod k početnemu risanju in oblikoslovju	141 „ 180
III. A. Žumer: V šolski delarni. II.	185 „ 203
IV. J. Bezljaj: Iz risarske izložbe v Norimberku	207 „ 224
V. J. B.: Vpliv prirode in hrane na zdravje človeško	229 „ 246
VI. J. L.: Pogled na pedagogiško polje l. 1889. ip 1890.	247 „ 255
VII. Fr. G.: Poročilo o „Prvi slovenski stalni učilski razstavi“ Pedagogiškega društva v Krškem	257 „ 270
VIII. Fr. Gabršek: Poročilo o delovanji „Pedagogiškega društva“ v četrtem letu svojega obstanka	271 „ 274
IX. Vabilo	275

Jezikovni pouk

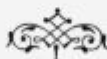
v
ljudski šoli.

I.
Teoretični del.

Spisal
Fran Gabršek.

Predgovor.

O jezikovnem pouku v ljudski šoli so naši šolski listi priobčili že marsikak zanimiv sestavek. Dotični članki pa so raztreseni po raznih listih; zato jih navadno učitelj nima vedno pri roki, kadar bi potreboval kakega navodila. Tudi so misli v teh spisih tako različne, kakor je bilo različno stališče pisateljevo.

Učiteljskim pripravnikom in sploh začetnikom v šolstvu pa je treba jednotnega navodila za ta najvažnejši in najtežji predmet v ljudski šoli.

V ta namen sem začel spisovati navodilo za jezikovni pouk v dveh delih. Pričujoči **I. del** obsega teorijo, v **II. delu** pa bodem na podlagi teh načel praktično razpravljal o jezikovnem pouku. V dodatku se bode podal tudi zgodovinski pregled o razvoji našega jezikovnega pouka.

Pri spisovanju te knjige sem uporabljal najboljše spise domačih in tujih pedagogov. Zraven sem se oziral tudi na laštno večletno izkušnjo. In tako je nastala knjiga, kateri želim le to, da bi obrodila obilno sadu. Ako sem komu ustregel s tem delom, bode mi to največje zadostilo za nemali trud.

V Krškem, meseca novembra 1890.

Fr. Gabršek.

1. O jeziku sploh.

§ 1.

Vnanji svet prihaja v našo dušo v obliki občutov, zaznav in predstav. Iz predstav se razvijajo pojmi, čustva, težnje in ostali duševni pojavi. Vsi ti pojavi ustvarjajo notranji svet naše duše. Ta svet je tesno zvezan s svojimi slikami v duši. Sam po sebi je neviden in neobčuten, moremo pa ga odkriti z besedami ali z govorom, t. j. z **jezikom**.

Iz tega je razvidno, da je med besedami in predstavami ozka zveza, in da beseda ni samo prazen glas, temveč je telo predstave, predstava pa je njena duša.

Združevanje predstav nas vodi do mišljenja. Brez mišljenja ni govorjenja; brez mislij ni jezika.

Od jezikovnega razvitka je zavisna vsa vešska, umstvena, nraavstvena in lepoznanstvena izobraženost.

Jezik gladi pot znanostim in umetnostim po širnem svetu. Človeku podaja neprecenljivo vzmožnost, da obdrži proizvode svoje čutne in miselne delavnosti ter jih nadalje izobražuje v razne sestave znanja in spoznanja. Na podlagi jezika se polagoma razvija v človeški duši vse znanje in spoznanje v nekak svet v malem. S pomočjo jezika poučujemo druge ljudi o neznanih stvareh; ž njim jim priobčujemo svoje misli in izkušnje; ž njim razodevamo sami sebe, svoje občute, svojo voljo, veselje in žalost, ž njim kažemo dušo, kakeršna je v resnici. Z jezikom vzbujamo pa tudi v poslušalcih jednake občute, kakeršni navdajajo našo notranjost.

Jezik vodi našo voljo, ker vpliva na naše hotenje in nam vzbuja določne sklepe. Kdor se v jeziku dalje izobražuje,

mora vedno paziti sam náse, mora samega sebe strogo pre-sojevati in popravljati, zatajevati in krotiti. S tem se mu uri in krepi volja, na ta način si pridobiva vedno večjo samostalnost v vsem svojem mišljenji in delovanji. Živa beseda nam je najboljše sredstvo, da opominjamo in svarimo bližnjike, da jih navajamo na pravo, bogoljubno življenje. ter jih vnemamo za resnico, lepoto in dobroto.

Jezik blaži duha in srce, vpliva na čustva ter jih vzbuja in izobražuje. Pravo izobraženost doseže le oni, ki zna svoje misli izražati v lepi in pravilni besedi. Blagoglasen jezik ne dopušča neotesanosti, temveč vpliva na lepoto in na okus.

Jezik je vez občnosti med ljudmi, ker združuje človeka s človekom ter ga spaja v družbo. Brez jezika ne bi moglo človeštvo duševno občevati.

Jezik je torej merilo naše omike, katera je z jezikom najtesneje zvezana. Le tisti more v omiki napredovati, ki si je prisvojil duševne proizvode prednikov in sovrstnikov.

Jezik pa tudi sploh kaže stopinjo narodne omike. Čim višjo stopinjo omike je dosegel narod, tem olikanejši mu je jezik, tem blažje mu je srce. Narod brez olikanega jezika ni olikan. Bogastvo, jasnost in pravilnost duševnih pridobitev naroda sega ravno tako daleč, kot jezikovna izobraženost pojedinčeva. Brez izobraženosti jezika se narodu ne more razširjati in razjasnjevati duševno obzorje.

Jezik je torej najtesneje zvezan z vsem duševnim življenjem človeškim. Zato pa je tudi najiminenitnejši dar, ki ga je človek prejel iz Stvarnikovih rok. A kakor se duševne sile šele polagoma vzbujajo, tako je treba tudi jezik polagoma razvijati in vaditi. To se vrši tem lažje, ker je jezik izmed vseh organizmov najbolj živa stvar. Na drugi strani pa je to razvijanje in izobraževanje tem težje, ker jezik ni stalen, temveč se izpreminja v teku časa, in ker je zavisen od prirode, pa tudi od drugih okolnostij. Zato si prisvoji človek z jezikom tudi določne oblike svojega življenja, vtisnejo se mu svojstva in značaj lastnega naroda.

2. Svrha in potreba jezikovnega pouka.

§ 2.

Navadno razločujemo govorjenje s telesnim gibanjem, z besedami in s črkami. Z besedami more le človek govoriti. Človeški duh pa je izumel za razne glasove določna vidna znamenja — črke ali pismena, ki se pišejo ali tiskajo. Sestavljajoč take črke, čitamo ali beremo. Jezik se nam torej kaže v treh oblikah, kot **govorjenje, pisanje in čitanje (branje).**

S temi oblikami nas seznanja **jezikovni pouk.** Ta pouk je za verskim poukom prvi in najimenoitnejši izmed vseh predmetov v ljudski šoli. Pri vsakem drugem predmetu rabimo jezik ali govor; brez njega ne bi mogli v šolskem poučevanju uspešno napredovati.

Vrhu tega nam podaja jezikovni pouk največ prilik, da vadimo otrokom duševne sile, da jim izobražujemo čud ali srce, krepimo, in blažimo voljo. Ta pouk vpliva na razum in na razsodnost, na spomin in na domisljijo, na čustva in na vse hotenje. Besede so vidni znaki pojmov. Jezikovni pouk pomore torej, da se te besede lažje obdržé in obnové v zavesti.

Razum tega pomore ta pouk, da pregleda učence duševno življenje svojega naroda, da si predstavlja stanje narodne omike in da se pouči o vspehih narodnega razvoja.

Pa tudi vsakdanje potrebe nas silijo, da skrbno gojimo v ljudski šoli ta pouk. Ljudje se navadno cenijo po govoru, kajti znanje in poštenje odseva največkrat v besedah. Kdor se torej ne ume primerno izražati, ta bode težko jasno mislil, in kdor ne zna svojih besed brzdati, kazal bode tudi v svojem delovanju površnost.

V ljudski šoli se učé otroci le književnega in v prvi vrsti materinega jezika.

Materinščina je najvažnejši, a tudi najtežji in najobširnejši učni predmet ljudske šole.

Materini jezik je oni, v katerem smo slišali prve besede iz ust mile matere. V tem jeziku smo govorili prve besede,

v njem smo začenjali izražati svoje misli. V materinščini smo se učili moliti in zahvaljevati, v tem jeziku nas je učila mati.

Materinščina je podlaga vsej verski, umstveni in нравstveni vzgoji. Ta vzgoja pa je glavna svrha vsemu pouku. Zato so jezikovnemu pouku podrejeni vsi drugi predmeti, vsi se naslanjajo nanj, ž njim so v najtesnejši zvezi. Jezikovni pouk je torej središče vsemu pouku, kateremu podaja največ sredstev.

Za narečje v ljudski šoli ni niti mesta, niti časa. Narečje se sme uporabljati le toliko časa, dokler se otroci ne privadijo književnemu jeziku. Zato naj se polagoma namesto narečja ali domačega govora uvaja v šoli pravilni književni jezik. Vender ni mogoče, da bi se učenci v ljudski šoli naučili vseh posebnostij svojega književnega jezika. Zaradi tega je treba natanko vedeti, kaj ugaja učencem in kaj jim je pred vsemu treba znati. Ker pa je jezikovno polje obširno in ker ni lahko, iz raznolične jezikovne tvarine izbrati otrokom najiminitnejše in najdournnejše, kar jim je o jeziku treba vedeti, zaradi tega je bil ta pouk že od nekdanj pravi križ v ljudski šoli. Zato so bila in so še mnenja o njem različna.

3. Smoter jezikovnega pouka.

§ 3.

Glavni smoter jezikovnega pouka za občne ljudske šole določuje šolski in učni red z dné 20. avgusta 1870. l., št. 7648, nastopno:

„Prav umevati, kar kdo drugi pripoveduje v materinem jeziku; sposobnost, prav in gladko se izraževati ustno in pismeno; gladko in lepo čitati, kar je tiskano in pisano, in natančno razumevati berita po njihovi vsebini in po zvezi posameznih delov. Prizadevati si je, da se opazovalni dar ostri, misli bistré in spomin krepča“.

V smislu tega smotra so osnovani tudi učni načrti raznih dežel.

V učnem načrtu za **Kranjsko***) se glasi smoter jezikovnega pouka za jednorazredne do sedemrazredne ljudske šole tako-le:

*) Naredba vis. c. kr. deželnega šolskega sveta kranjskega z dné 25. septembra 1886. l., št. 2439.

„Prav umevati, kar kdo drugi pripoveduje v materinem jeziku in kar ne presega otrokovega znanja; sposobnost, prav in gladko se izraževati ustno in pisмено; gladko in lepo čitati, kar je tiskano in pisano“.

Za osemrazredne ljudske šole pa določuje prejšnja naredba sledeče:

„Prav in gladko čitati, kar je tiskano in pisano; prav umevati, kar se je čitalo in slišalo, oziraje se na vsebino in obliko; sposobnost, brez pogrška in v ugodni obliki se izraževati ustno in pisмено; izurjenost v spisovanji najnavadnejših opravnih sestavkov iz vsakdanjega življenja; seznaniti se z glavnejšimi proizvodi novejšega slovstva v materinem jeziku, kar ne presega učenčevega obzorja“.

Učni načrt za **Primorsko***) določuje smoter jezikovnega pouka za jednorazredne do šestrazredne ljudske šole nastopno:

Čitanje: „Gladko in lepo čitati, kar je pisano in tiskano; umeti, kar se je čitalo“.

Učni jezik: „Umeti prav, kar kdo drugi pripoveduje v učnem jeziku in kar ne presega otrokovega znanja; sposobnost, prav se izraževati ustno in pisмено; izurjenost v najnavadnejših pismih in v opravnih sestavkih“.

Na **Štajerskem*****) se glasi smoter jezikovnega pouka za štirirazrednice in petrazrednice tako-le:

Čitanje: „Gladko in smislu primerno čitati, kar je tiskano in pisano. Po snovi in obliki natančno razumevati to, kar se je čitalo“.

Učni jezik. A. Nazorni pouk: „Navajanje k pazljivemu opazovanju predmetov iz otrokovega obližja, čisto in jasno izrekovanje, blaženje srca, zanimanje za pouk, seznavanje z najnavadnejšimi osnovnimi pojmovi“.

B. Slovnica: „Podajati ono slovniško znanje, ki je potrebno, da se materinščina razume in pravilno rabi“.

C. Pravopis in spisje: „V pismu in govoru pravilno in gladko se izraževati; pridobiti si vajenost v spisovanji priprostih povestij, popisov, primerjav, listov in opravnih sestavkov, ki se najčešče nahajajo v vsakdanjem življenji“.

V enakem smislu se glase učni načrti za **Koroško**.

*) Razpis prvosedstva vis. c. kr. deželnih šolskih oblastev za Primorsko z dne 10. avgusta 1888. l., št. 7307.

**) Razpis vis. c. kr. deželnega šolskega sveta štajerskega z dne 16. oktobra 1884. l., št. 5167.

§ 4.

V obče ima torej jezikovni pouk v ljudski šoli materialen in formalen namen.

1) Materijalni namen obsega:

- a) umevanje književnega jezika v govoru in v pismu,
- b) gladko in umevno čitanje vsakega spisa, ki je namenjen mladini.

2) V formalnem oziru pa se zahteva gladko in pravilno izraževanje svojih in deloma tudi tujih mislij, ustno in pismeno.

V materijalnem pomenu govorimo torej o jezikovnem razumevanji, v formalnem pa o jezikovni izurjenosti ali ročnosti.

Na jezik z znamenji, kakeršen rabi gluhtonemcem, ne oziramo se tukaj.

Jezikovno razumevanje in jezikovna izurjenost sta torej glavna činitelja jezikovnega pouka v ljudski šoli.

Da otrok razumeva jezik, treba mu je izurjenosti, in obratno; kar se ne ume, ne more se prav izraževati, in kar se prav ne izrazi, to se navadno ni umelo. Zato se gojita oba smotra vzajemno in le včasih vsak záse, kadar namreč učna tvarina terja tako gojitev.

Tega jezikovnega smotra ni mogoče doseči, ako presega jezikovna tvarina duševne vzmožnosti učenčeve ali če ni vzeta iz otrokovega nazornega kroga. Učencu naj se podaja le toliko učne tvarine, kolikor je potrebuje za podlago, da se more nadalje izobraževati in sodelovati v poznejšem življenji. Prav natanko je težko določiti jezikovni učni smoter, ker se je tu ozirati na vrsto raznih ljudskih šol, na otrokove sposobnosti in na razne druge okolnosti, ki več ali manj ovirajo povoljni učni vspeh.

Najlažje je še določiti najmanjši učni smoter, ki se more in mora doseči v vsaki ljudski šoli. Ta bi bil primeroma nastopni:

1) Učenec mora z ozirom na svojo razumnost umeti to, kar sliši in čita;

2) na učiteljeva vprašanja mora prav odgovarjati, a pri tem uvidno, razumno in jasno se zavedati stvari;

3) kar je pisano in tiskano, mora lahko in umevno čitati;

4) gladko, stvarno, umevno in pravilno se mora ustno in pismeno izraževati o tem, kar je slišal ali sam mislil.

Nekoliko določneje bi se dal smoter jezikovnega pouka v ljudski šoli tako-le označiti:

1) Vsak otrok mora pri izstopu iz šole znati brez napak čitati in pisati.

2) Znati mora jasno in določno umevati misli in oblike, katere kdo drugi izraža ustno ali pismeno v materinem jeziku.

3) Predstave in misli, vzete iz njegovega nazornega kroga, mora jasno in določno izraževati v pravilnih in razločnih stavkih in v prosti zvezi.

4) Spreten mora biti, da zna pismeno prav izdelovati povesti, popise, lahka pisma in najnavadnejše opravilne sestavke vsakdanjega življenja.

5) Usposobljen mora biti za občno omiko, kajti jezik ne služi le v priobčevanje naših mislij, ampak izražuje neposrednje ves krog predstav celokupnega naroda in posreduje s predstavami tudi njegova čustva in dejanja. Na podlagi teh pridobitev si vsak lahko sam prisvojuje zaklade narodnega duševnega življenja.

V meščanskih šolah je smoter jezikovnega pouka bistveno isti, kakor v zadnjih treh razredih osemrazrednih ljudskih šol.

4. Sredstva jezikovnega pouka.

§ 5.

Da se doseže smoter jezikovnega pouka, treba je:

1) da učenci slušajo lep in pravilen govor in da se v njem vadijo;

2) da čitajo vzorno pisane knjige;

3) da se vadijo v pismenih sestavkih in

4) da se naučé glavnih jezikovnih pravil.

Jezikovni pouk se torej deli na:

1) govorne vaje;

- 2) čitanje;
- 3) pismene in jezikovne vaje; te obsegajo:
  - a) pisanje;
  - b) slovnico;
  - c) pravopis in
  - d) spisje.

Na pisanje kot poseben predmet se tukaj ne bomo ozirali.

Pri jeziku razlikujemo sploh vsebino in obliko. Gledé na vsebino je vsak šolski pouk ob enem tudi jezikovni pouk. Zato je treba pri vseh predmetih skrbeti, da se množe, čistijo in popravljajo otrokom misli. Gledé na obliko pa je treba gledati na to, da se govor pojavlja v primernih izrazih in v pravilnih slovniških in pravopisnih oblikah, sploh, da se rabi v šoli književni jezik, materinščina, in to ne le v govoru, temveč tudi v vseh spisih.

I. Govorne vaje.

1. Svrha.

§ 6.

Vsako izobražujoče poučevanje je osnovano na izmenjavanji mislij med učiteljem in učencem. Obema je govorjena beseda najbližje sredstvo za občevanje na vseh učnih stopinjah.

Da pa moremo govoriti, moramo prej slišati. Zato je slišanje podlaga jezikovnemu pouku. Ker pa ima jezikovni pouk posredovati vso duševno omiko, tedaj je slišanje tudi podlaga vsej omiki.

Da slišimo, treba nam je zdravih ušes. A to samo ne bi nas še usposobilo za govorjenje. Treba je še naše duše, ki misli in čuje in váse vsprejema, kar sliši. Človek namreč govori, ker misli, in govorjenje je izraževanje mišljenja v ustnem govoru. S slišanjem in govorjenjem zadobimo ono stopinjo jezikovne izobraženosti, ki nas usposobi za ustno izraževanje mislij.

Spretnost v govorjenji ali v ustnem izraževanju je potrebna za jezikovni pouk sploh, zlasti pa za pouk v čitanji. To spretnost si pridobi človek, ako se vadi, da gladko in določno uporablja ustne besede v namen priobčevanja svojih mislij. To spretnost pospešuje sicer tudi vsak drugi učni predmet, najbolj pa pravi jezikovni pouk.

Izurjenost v govorjenji pa je potrebna tudi zaradi važnosti za življenje v družini, občini, cerkvi in državi. Trгоvec ali obrtnik ne more napredovati, ako ne zna spretno govoriti. V cerkvi, v javnih zborih, pri sodiščih in sploh v vsakem stanu je treba, da je človek vaje govoriti. Človek z izobraženim jezikom in torej tudi s spretnim govorjenjem je sploh bolj uporabljev za življenje, nego neolikaneec. Izurjeno govorjenje pa ne pospešuje le splošne duševne omike, temveč tudi npravstveno.

Res, da ljudska šola nima naloge, da bi vzgojevala spretnih govornikov za javno življenje, ne ljudij, ki o vsem govoré, vse presoјajo; pač pa jej bodi na skrbi, da bodo učenci učno tvarino izražali z umevnimi besedami in zadostovali npravstveni terјatvi. Naloga jej je torej ta, da bodi učenčev govor poln vsebine, priprost, dostojen, pohleven, odkritosrčen in resničen. Vrhu tega vemo, da je otroke z izvežbanim ustnim jezikom najlažje ustrahovati v šoli.

Iz tega je razvidno, da ne smemo jezika rabiti kot orodje, katero bi se rabilo, kakor prilika nanese. Smatrati ga moramo za obrazotvorno sredstvo, s katerim izražamo duševno in npravstveno svoje notranje življenje. Vsaka zloraba jezika se trđno vkoreniní in postane razvada; ta pa škoduje umstveni, npravstveni in lepoznanstveni izobraženosti.

2. Prvo govorjenje otrokovo.

§ 7.

Pred vsem je treba vedeti, kako se otrok nauči govoriti. Odgovor na to je lahek, namreč: Kakor vsake druge ročnosti in umetnosti. Otrok sliši govoriti in takoj poskuša tudi sam isto storiti, kajti nagon posnemanja ga sili k temu. Z razvitjem

prvih predstav pa še ni združeno popolno govorjenje. Sprva izgovarja samo še glasove in zloge, polagoma šele se mu posreči, da izgovarja tudi besede in stavke. Pri tem nareja še mnogo napak, katere mu njegovi vzgojitelji dosledno popravljajo. Malo po malo se zahteva vedno več od njega. Prvo govorjenje je torej le posnemanje, pri čemer pa se mu razširjuje tudi obzorje, kajti uči se spoznavati stvar in ime. Nadalje se vadi otrok, da premišljuje tudi svoje vnanje delovanje. Na ta način pride nezavestno do zakonov in pravil, katere potem uporablja za daljno duševno delovanje. Prvotnemu vnanjemu slišanju se je pridružilo notranje umevanje; otrok od zdaj nadalje ne pojmuje le oblike, temveč tudi jezikovno vsebino. S tem pa se pripravlja za samozavestni in pravilni književni jezik.

Pri vstopu v šolo je otroški jezik torej že razvit, t. j. otroci znajo s šestim letom vsaj kolikor toliko izražati svoje misli. A ta jezik nosi na sebi znake onih činiteljev, kateri so mu bili v posnemanje.

Največkrat uči mati otroka govoriti, zato se imenuje njegov prvi jezik materin. Pa tudi drugi činitelji vplivajo nanj, n. pr. bratje in sestre, sorodniki, posli in tovariši. Ti činitelji so različno izobraženi, zato je tudi otroški govor zelo različen. Čim bolj se roditelji in domačini pogovarjajo ž njim, tem gladkeje govori, tem manj nedostatkov kaže v svojem govoru. S tem raznolikim govorom pride otrok v šolo. Navadno govori narečje, in le malo jih je, ki bi bili že v domači hiši slišali književni jezik.

Vrhu tega je v teh letih otroško naziranje še skromno, razumnost mu je še malo razvita, zato mu nedostaje pojmov, njegovo besedišče je še pičlo, kaže še malo sposobnosti za opazovanje stvari; tudi še ni vajen reda, pazljivosti, delavnosti.

To se opazuje zlasti na kmetih. Tu prihajajo otroci v šolo, ki so ubogi na duhu, komaj da znajo imenovati reči iz vsakdanjega njihovega obližja, njih znake in najprostejša razmerja. Često ume takov otrok jedva dve ali tri besede povedati v pravi zvezi, nima čuta za red in za pravilno govorjenje, vmes se nahajajo celo taki, ki komaj odpirajo usta in le s težavo izgovoré kak glas ali pa še celo molcé na vprašanje.

Z vstopom v šolo se začne za otroke novo življenje. Učitelju je naloga, da jim vzbuja veselje in ljubezen do pouka, da jih navadi reda in pazljivosti, seosebno pa, da jim razvija jezik v pravilno in lepo književno govorjenje. V ta namen jim popravlja in obdeluje narečje, razširjuje jim nazorni krog, množi besedni zaklad, oživlja jezik, popravlja in določuje nejasne pojme in misli, prave in jasne pa dalje razvija in širi. Vse to pa se vrši z otroško besedo, toda resno in premišljeno.

3. Narečje in književni jezik.

§ 8.

Pri vstopu v šolo govori torej večina otrok še v narečji svojega kraja. Na ta otroški govor mora učitelj naslanjati svoje poučevanje in šele od tu polagoma prehajati na književni jezik. S tem pa ni rečeno, da bi smel gojiti in razvijati narečje samo záse. Rabiti ga sme le v ta namen, da razjasnjuje otrokom književni jezik. Zato pa je treba, da učitelj sam dobro vé, kako se govori v njegovi okolici, popolnoma se mu je seznaniti s tem govorom in vedeti mora, kako se prehaja od narečja na književni jezik. Nikakor pa ne sme učitelj dolgo časa ostajati pri narečji. Malo po malo naj uvaja v svoj govor besede in izraze, kateri se rabijo v književnem jeziku, a se le redko kdaj slišijo v okolici. Najbolj pa se mu je potruditi, da izraža tuje izraze in tuji način izraževanja z domačo govorico in da namesto nespretno skovanih izrazov uporablja čisto narodne. Take izraze naj si otroci dobro zapomnijo. Le na ta način jim bode moči, sebi v korist uporabljati duševne proizvode najboljših pisateljev.

Tako uvajanje v književni jezik naj se vrši mirno in dostojno. Neumestno bi bilo, ko bi se učitelj posmehoval narečju otrokovemu.

Največ vspeha pa doseže učitelj, ako sam vedno govori le v čistem književnem jeziku in ako otrokom vsako stvar razloži tako, da jih poleg izraza seznanj tudi z dotičnim pojmom. Vrhu tega ne sme učitelj zamuditi nobene prilike pri slovniskem pouku, kadar je moči opozoriti otroke na razliko med

narečjem in književnim jezikom. Otroško uho je jako vsprejemljivo za pravilen govor; glas se dá še lahko prilagoditi terjatvam književnega jezika. Konečno mora terjati, da otroci povsod, pri vsem občevanju v šoli govore le v književnem jeziku.

4. Učiteljev jezik.

§ 9.

Jezika se nauči otrok sosebno s posnemanjem in z vajo. Jezikovni čut ga vodi hitreje do razumevanja, nego vsa pravila.

Zategadelj je pravilno govorjenje učiteljevo najkrepkejše sredstvo vsega jezikovnega pouka; od njegovega vzora je zavisen glavni vspeh tega pouka; tako govorjenje je ob jednom podlaga vsemu pouku.

Pravilno govorjenje je sicer težavno, ker mora učitelj ob jednom paziti na učence, na lastno osebo in na učni predmet. A brez opazovanja samega sebe se ne more z dobrim vzgledom poučevati.

Govoriti mora učitelj najčistejši književni jezik. Tega mora rabiti pri prednašanji in deklamovanji, pri čitanji in izpraševanji, pri vseh drugih predmetih, v vsem šolskem življenji in pri vsaki priliki.

Ko bi učitelj pravilno govoril le pri jezikovnem pouku, ne bi s tem ustrezal pravilu, da bodi vsak pouk jezikovni pouk. Na ta način ne bi dosegel v nobenem predmetu povoljnih vspehov. Duševno obzorje in njegovo razjasnjevanje je v tesni zvezi s spretnim govorjenjem in z razvijanjem jezikovne sile. Poslednja pa je zavisna od učiteljevega jezika.

1. Zato bodi učiteljev jezik po obliki in po vsebini sovršen in posnemanja vreden.

a) Po obliki bodi njegov jezik glasovno in slovniški pravilen. Izgovarjati mora pojedine glasove popolnoma tako, kakor veleva glasoslovje. Vsak glas ima svoje posebno izgovarjanje, zato mora vsakega čisto izgovarjati in natanko razločevati od drugega, da se vsak glas lahko umeva sam záse. Izgovarja naj tudi opisovalni deležnik preteklega časa v tvorni obliki — I.

b) Učiteljev jezik bodi tudi ritmično in dinamično pravilen, da ni niti pretih niti preglasen, da učitelj ne šepeta in ne vpije, ali da ne govori skozi nos.

Zato govori toliko glasno in krepko, da te umeje vsi otroci, vendar ne glasneje, kot je treba, a ostro naglašuj zloge in besede.

c) Učiteljev jezik pa bodi tudi melodično pravilen, da se glas prav povzdiguje in ponižuje, pomen prav naglašuje in umeva.

Tak govor pospešuje jezikovni pouk in otroci ga radi in lahko posnemajo.

Da pa bode učiteljev jezik po obliki sovršen, imeti mora besedo popolnoma v oblasti, poznati mora vse premene in posebnosti materinega jezika. Šele potem mu bode moči nadvladati duhove svojih otrok.

d) Gledé na vsebino bodi učiteljev jezik izboren in jedrnat. Obsegati ne sme nič površnega, nobene brezmyselnosti, nič nejasnega in neresničnega.

Nasprotno pa bodi vsebina učiteljevega jezika polna bogatih mislij, ki morejo tudi v otroku vzbujati nove misli. V ta namen mu je pred vsem izražati svoje misli v pravilni logični in slovniški obliki. Brez take oblike otrok sploh ne more vsebine vsprejemati, umevati in uporabljati za svoje duševno izobraževanje.

e) Logično si more učitelj le tedaj prirediti misli, ako ima jasne pojme, ako je sposoben, da pregleda vso vsebino svojih mislij, in ako ume besede natanko izražati.

2. Da pa bodo mogli otroci posnemati njegov vzor, treba mu je postopati didaktično in metodično. To stori, ako svoj jezik prilagodi otroški pojmljivosti, ako se naslanja na njihov jezik, ako torej začenja z narečjem. Vender bi zgrešil pravo pot, ako bi preveč najedenkrat terjal od otrok. Polagoma in od stopinje do stopinje naj jih vodi do spoznavanja književnega jezika.

3. Učitelj govóri jasno in nazorno. Kar otrokom podajaš, morajo taisti tudi duševno prebaviti. Zato je treba dalje časa ostajati pri pojedinostih, treba je vsako stvar vsestranski in nazorno razkladati in vaditi, in to toliko časa, da

jo vsi učenci umejo. Novo tvarino je treba oživljati in jo nanašati na prejšnjo, katero so že prebavili.

Učitelj naj ne govori vedno z enakim glasom, ker tak govor ni prepričevalen in vzbudljiv; tudi se ga otroci kmalu naveličajo. Večkrat zahteva že vsebina pripovedovanja izpreminjavo glasa.

4. Učitelj mora imeti tanko, dobro in odprto uho, da takoj sliši in zapazi najmanjšo napako v izgovarjanji otrok. Vsako takšno napako mora takoj popravljati, in sicer je najboljšo, da jo popravijo otroci sami. Učitelj sam naj jo popravi le tedaj, kadar bi je noben drug učenec ne mogel. Tako postopanje je sicer mudno, a vspah je tem gotovejši.

5. Učitelj mora imeti veselje do jezika, znati mora učence zanj ogrevati: to stori sešodno s prepričovalnim in resničnim govorjenjem.

Dobro govoriti se učitelj nauči s prebiranjem šolskih knjig in spisov najboljših pesnikov in pisateljev, kajti le njih jezik je vzgleden. Nadalje mu je občeovati z ljudmi plemenite jezikovne izobraženosti. Poslušaj naj izborne umetnike in govornike. Preučuje naj dobre slovniške in spisne knjige ter slovstveno zgodovino. Sploh pa se mu je dan za dnevom vaditi v ustnem in pismenem izraževanju svojih mislij; pripravljati se mu je pismeno na pouk, prebira naj učne poskuse svojih sotrudnikov. Vrhu tega mu do pravičnega govora pomore zlasti glasno čitanje dobrih spisov. Dobro čitati se naučimo le z učenjem v pravičnem in lepem čitanju, da pazljivo poslušamo dobre čitatelje in da se temeljito vglodamo v čitalno tvarino.

Čim bolj si bode učitelj izobrazil svoj jezik, tem boljši bode njegov pouk in tem večji vspah.

6. Slednjič je treba, da vsi učitelji jedne šole jednako lepo in pravično govoré, da se otroci ne motijo s poslušanjem raznih govorov, in da jeden ne pokvari tega, kar drugi stori dobrega.

5. Učenčev jezik.

§ 10.

Glavni pogoj, da se naučé otroci jezika, to je ustno občevanje. Ker je otrokov govor pri vstopu v šolo še malo

razvit, treba ga je vaditi, kako se prav govori. Otroško govorjenje bodi zrcalo učiteljevega govorjenja. Zato se tudi od otrok terja gledé na pravilno govorjenje vse ono, kar od učitelja.

1. Otroci naj govore kolikor mogoče mnogo, tem manj pa govori učitelj; ta naj govori sploh le toliko, kolikor je treba, da ga otroci umejo. Ako učitelj preveč ali prerad govori, tedaj ga otroci le poslušajo in postanejo leni v mišljenji in govorjenji. Učitelj naj vspodbuja otroke, da govore brez strahu, brez obotavljanja, prosto in odkrito. Za nepravilno ali nespretno govorjenje ne zaslužijo kazni.

2. Otrokom je pustiti dovolj časa, da premišljujejo, predno odgovarjajo. Vender je paziti, da se med tem premišljevanjem ne zamislijo v druge stvari. Vkljub premišljevanju morajo biti pripravljene na hitri odgovor; zato naj se navadijo, da hitro zberó svoje misli v pravilne besede.

3. Kar si mislijo o predmetih in kar z besedami izgovore, to je stavek. Zato bodi vse govorjenje v šoli v popolnih stavkih. Tu ni trpeti nobenega polovičarskega ali nepopolnega odgovora. Poskušati morajo precej od začetka v književnem jeziku govoriti. Zato naj vse glasove izgovarjajo čisto in razločno, nobenega ne smejo požreti, nobene napačne besede, nobenega nepravilnega stavka izgovoriti.

4. Govore naj glasno, a ne smejo vpiti, ker se s kričečo besedo zapreči pravilno govorjenje.

5. Naj ne govore prehitro, ker je tako govorjenje škodljivo pravilnemu mišljenju in govorjenju.

6. Otroški govor bodi blagoglasen in dobro naglašen; tega se nauče na enakem učiteljevem govoru.

7. Vedno je treba govor učencev popravljati in ga z boljšimi izrazi, s pravilnejšimi stavki nadomeščati. To naj se zgodi z mило, ne pretrdo besedo, ne s kaznijo, ne z zasmehom. Osrčiti je treba otroke, da brez strahu povedó, kar mislijo.

§ 11.

Prve govorne vaje obsegajo snov iz nazornega pouka, iz pravljic, pripovedek, basnij itd. To govorno snov pripovedujejo ali doslovno ali prosto, t. j. s svojimi besedami.

Sredstva za govorne vaje so torej nazorni pouk, pripovedovanje in memorovanje.

Pripovedovanje in memorovanje se vadi tudi pri obravnavi beril, zato se bode o njem na dotičnem mestu nadalje razpravljalo (§ 63. in 64.).

6. Nazorni pouk.

§ 12.

Nazor je izvir in podlaga vsega spoznanja. Z njim se odpró otrokom oči, da vidijo, ušesa, da slišijo, razum, da mislijo, usta, da govoré, srce, da občutijo. Nazorni pouk vzbuja in izobrazuje otrokom jezikovni čut in jezikovno izurjenost. Otrok sliši že s prve mladosti vedno isti jezik. Svoje misli, pojme, razne razmere izraža vedno na isti način. To govorjenje se nadaljuje v šoli. Na ta način se otroku razvije jezikovni čut tako, da polagoma sam lahko razločuje, govori li prav ali ne, ne da bi se zavedal jezikovnih pravil.

Bistvo nazornega pouka je torej to :

1. da otroci spoznavajo vnanji svet,
2. da združujejo v določne misli to, kar umevajo, in
3. da izražujejo s primernimi besedami vsebino, ki so jo pridobili s splošnim poukom.

Z nazornim poukom se bistrijo in vadijo čuti, vzbuja se zanimanje, ustrahuje duh, razveže jezik, vzbuja in krepi jezikovna moč. Ker imajo otroci pri vstopu v šolo še malo izrazov in ker je tudi njih nazorni krog še zeló ozek, — zato naj se jim množi besedni zaklad. S tem se jim množé ob enem pojmi in misli in s tem tudi znanje.

Prva stopinja govornih vaj se naslanja torej na nazorni pouk, zato je s tem poukom začeti takoj prvi šolski dan; od tu nadalje pa se mora taisti obravnavati vsestranski. Vsaka naslednja vaja je sicer lahko manj obširna, a tem bolj zanimiva in jedrnata. Tvarina za nazorni pouk naj se zajemlje iz otrokovega obližja. Podajati se sme le to, kar otrok v resnici more zaznati in pojmiti in kar je že sam izkusil. Najboljši so resnični predmeti, podobe ali obrazci naj se rabijo le za silo. Začenjati je z imenovanjem rečij,

ki jih otroci vidijo v šoli, zunaj šole, doma, v okolici. Prvi predmeti nazornega pouka so torej šola, hiša, dvorišče, vrt, cesta, polje, živali, rastline, človeška opravila, itd. Vsa ta tvarina bodi primerna otrokovemu naziranju. Razdéli jo na letne čase in na druge prilike; ravnaj se pri tem pouku po pismenem načrtu, katerega si prej dobro preskusil.

Pri tem pouku je neprestano popravljati napačne predstave, nedostatke razvijati, prave pa nadalje izobraževati. Na ta način postanejo otroci sposobni za učenje. To popravljanje bodi ljubeznjivo, lahkotno in naj ne obsega preveč pojmov najedenkrat. Nazorni pouk obsega na najnižji stopinji vse stvarne in jezikovne vaje. Zato se tu ne sme ločiti jezikovni pouk od stvarnega; otrok v prvih letih še ne loči vsebine od oblike, stvari od jezika.

Na nižji stopinji nastopa nazorni pouk kot predmet sam záse, in sicer je tu formalni ozir glavna svrha.

Tudi na srednji stopinji, ko imajo otroci že berilo v rokah, treba je še vedno združevati stvarni in jezikovni pouk, vendar se tu ozira že bolj na materialno svrhu. Zato se na tej stopinji berila že različno obravnavajo. Nazornost pa je tudi tukaj podlaga vsaki obravnavi dotičnih beril in se smatra kot nadaljevanje prejšnjega nazornega pouka, če ravno ima vsak predmet že svoj poseben nazorni pouk.

Na višji stopinji pa se obravnava realističnih beril popolnoma loči od jezikovnega pouka, kajti tu je treba realistična berila drugače in obširneje obravnavati, nego jezikovna. Vendar mora tudi tu biti neka zveza med stvarnim in jezikovnim poukom. Drugo se naj odnaša na drugo, vzajemno naj se dopolnjuje in berilna tvarina uporablja zlasti za vaje v čitanji, slovnici, pravopisu in spisji.

Na ta način je prvi jezikovni pouk nazorni, pozneje preide v realistični ali stvarni pouk.

Gledé na metodično postopanje je paziti, da se pokaže najprej predmet, potem ga otroci opazujejo in umevajo in slednjič se o njem določno izražajo. Prvo je torej stvar, potem pride beseda.

Najboljša učna oblika je razvijajoča. Priobčujočo je rabiti le tedaj, ako se takoj potem izprašuje in ponavlja, kar se je priobčilo.

Da se nazorni pouk oživi, treba je izpreminjave in raznoličnosti; zato je menjavati predmete, pa tudi način poučevanja in ogledovanja. Prav primerno je, da se razgovor začenja s kako povestjo, basnijo, pravljico; vmes naj se podajajo uganke, izreki, pesmi itd. Ti dodatki naj se pripovedujejo v doslovnem govoru, ker je tak govor prikladnejši otrokovemu duhu in vzbuja več živahnosti. Tudi ni dobro, ko bi učitelj pravljice le čital, temveč naj jih pripoveduje iz pameti. Vse pa, kar učitelj pripoveduje, morajo si otroci dobro zapomniti in kolikor moči pripovedovati z istimi besedami. Zlasti naj se na konci vsakega pogovora dobljeni stavki povzamejo v celoto in uvadijo v zboru ali posamezno.

§ 13.

Učni načrt za **kranjske** jednorazrednice do trirazrednice določuje gledé na nazorni pouk to-le:

1. šolsko leto: „Nazorne in govorne vaje, počenši s predmeti iz otrokovega obližja. Imenovanje rečij v šoli, doma in v obližji, naštevanje lahko razločljivih znakov (svojstev in dejanj); imena živalij, rastlin in rudnin. — Navaditi se je glasovno čistega in razločnega izgovarjanja“.

2. in 3. (na trirazrednicah le 2.) šolsko leto: „V teh šolskih letih se strinja nazorni pouk z razlaganjem beril, sosebno prirodopisnih“.

Za štirirazrednice:

1. šolsko leto, kakor zgoraj.

2. šolsko leto: „Nadaljevanje nazornih in govornih vaj. Nazorni pouk v zvezi z berili in kot pripravljanje sosebno na prirodopisni in zemljepisni pouk“.

Na **petrazrednicah** do **osemrazrednicah** pride še zraven: 1. šolsko leto. „Naštevanje različnih človeških opravil (rokodelstev, obrtov in umetnostij)“.

Učni načrt na **Primorskem** veva za jednorazrednice do šestrazrednice:

1. šolsko leto: „Nazorne in govorne vaje, počenši z osebami in predmeti iz otrokovega obližja; pri tem naj se učitelj ozira posebno na vzgojo čudi“.

2 in 3. (na štirirazrednicah do šestrazrednicah le 2.) šolsko leto: „Nazorni pouk se strinja z razlaganjem beril“.

Na **Štajerskem** določuje učni načrt za **jednorazrednice in dvorazrednice**:

1. šolsko leto: „Nazorné in govorne vaje, naslanjajoč se na predmete v otroškem obližji“.

2. in 3. šolsko leto: „V teh šolskih letih se strinja nazorni pouk z razlaganjem beril (zlasti prirodopisnih)“.

Za trirazrednice:

1. šolsko leto, kot zgoraj.

2. šolsko leto: „Nadaljevanje nazornih in govornih vaj; nazorni pouk se strinja z razlaganjem beril, zlasti prirodopisnih“.

Za štirirazrednice:

1. šolsko leto, kot zgoraj.

2. in 3. šolsko leto: „Nadaljevanje nazornih in govornih vaj. Nazorni pouk se naslanja na berila in pripravlja na prirodopisni in zemljepisni pouk“.

II. Čitanje.

1. Pojem in potreba.

§ 14.

Z govorom moremo svoje misli priobčevati drugim le tedaj, kadar smo blizu njih. Ako pa smo ločeni po času ali prostoru, ni mogoče tega storiti. Zato pa nam je treba pisane ali tiskane besede. Zadnje je zelo važno, ker pisana, zlasti pa tiskana beseda ni navezana na določen prostor, temveč preleti vse meje prostora in časa. Kar mislimo in čutimo, ohrani se s pisavo tudi za prihodnjost.

Da pa umemo pisavo, treba je znati čitati. Čitanje je torej spretnost, s katero to, kar je izraženo s črkami, pretvorimo v glasovni jezik. S čitanjem moremo vidno besedo slišati in jo umeti. Čitanje ali branje pomeni zbiranje, kar se pravi, da več manjših delov drug za drugim sestavljamo v celoto. Da čitamo, moramo torej poznati črke, moramo jih

vezati v zloge, besede in stavke. Imamo pa 25 črk ali znamenj za razne glasove.

Čitajoč in pišoč se najbolj izobražujemo v jeziku; usposobimo se za pisмено izraževanje svojih mislij. S čitanjem se nam odpira najvažnejši vir duševne omike. Čitajoč si privajamo tuje nazore, duševne zaklade drugih ljudij. Ti zakladi so shranjeni v pisani besedi in se z iznajdbo knjigotiskarstva razširjajo po vsem svetu. Na podlagi teh zakladov proučavamo dušnost drugih ljudij, seznanjamo se z njihovimi težnjami in izkušnjami, s posledki njih premissljevanja in izsledovanja, z bogastvom njih znanja. Vse to pospešuje našo miselnost in vsodbuja naše izobraževanje. Seznanitev z duševnim delovanjem drugih ljudij ojačuje našo voljo, blaži naše srce.

Tako je tedaj čitanje izvrstno izobraževalno sredstvo za duha in srce pojedincev in vsega naroda. Vse to pa le, ako prav čitamo dobre spise.

Čitanje ima torej velik idejalen, pa tudi praktičen pomen.

1. Za versko življenje. Brez te spretnosti ne bi mogli čitati pobožnih knjig, katekizma in sv. pisma. S čitanjem pa moremo vsak čas sami premissljevati o verskih resnicah in tako usovrševati svojega duha.

2. Za narodno življenje. Brez čitanja ne bi se mogel narod duševno izobraževati. Kdor ne zna čitati, ne more si izkoristiti lepote, dobrote in resnice, ki so jo izsledovali najboljši pisatelji v svojih spisih. Brez tega znanja ne bi se bilo iznašlo knjigotiskarstvo; brez tiskanega beriva pa ne bi spoznavali svoje zgodovine, ki nam kaže v jasnih potezah vse prednosti našega naroda.

3. Za družabno življenje. Ko ne bi znali čitati, ne bi mogli izvedeti vsakdanjih dogodov, ne bi mogli čitati časnikov in drugih poročil, zakonov, ukazov in naredeb. Brez tega znanja bi bilo občevanje v občini in državi zelo težavno.

4. Za stanovsko in obrtno življenje. Mnogo opravkov človek ne more vršiti brez čitanja; kajti v vsakem stanu je treba znati čitati. Skoro vsi opravljeni se vrše danes le pisмено. Vednosti napredujejo, nove iznajdbe se

množé. Vse to terjá, da se tudi obrtnik in celó kmet seznaní s temi stvarmi. V to mu pomorejo dobre knjige in dobri časniki.

5. Pa tudi šola sama potrebuje čítanja. Mnogo predmetov ne bi bilo moči učiti, ko ne bi znali otroci čítati iz knjig.

6. Vrhu tega je čítanje najboljše sredstvo za razvedrilo duha, za versko, npravstveno in lepoznavstveno izobraževanje čustev. Zato vidimo, da dobro číta le tisti, ki je popolnoma izobražen; vsaj se celó slepci učé čítanja.

Zaradi te preiménitne važnosti dobrega čítanja je bilo isto že od nekđaj glavni predmet ljudske šole. Zato se tudi dandanes číta po vseh šolah, nižjih in višjih, po vsem svetu. Po vsej pravici se sme torej terjati, da zna vsak učenec po dovršeni šoli v popolnem pomenu čítati. Sposoben mora biti, da zna ob prestopu v navadno življenje samostojno skrbeti za svoje nadaljno izobraževanje.

Ako pa se je čítanje že od nekđaj najbolj gojilo po šolah, tem važnejše mesto mu moramo odločiti dandanes v času občnega napredka. Nobena šola, tudi najpriprostejša, ne sme biti brez onih poučnih uredeb, po katerih se otrok nauči, da zna mehanično, logično in estetično čítati. Brez takega čítanja si sploh ne moremo misliti vspešnega pouka v šoli. Zato prav primerno terjá avstrijska država od vsakega državljana, da se nauči v ljudski šoli čítanja.

2. Smoter.

§ 15.

Smoter pouka v čítanju je ta, da prav umevamo, kar je pisano in tiskano. S tem so misli v berilu dostopne učencevemu razumu. Le na ta način se pogodi prava misel tega, kar je pisano in tiskano. Vsako čítanje je torej ob jednom tudi mišljenje. Brez mišljenja pa ni jezikovnega pouka; zaradi tega je čítanje bistveni del tega pouka. Pa tudi ves ostali pouk v ljudski šoli je najtesneje zvezan s čitalnim poukom.

Pri čitanji razločujemo tri stopinje:

1. mehanično ali gladko,
2. logično ali razumno in
3. estetično ali lepo čitanje.

I. Mehanično ali tehnično, tudi elementarno čitanje je pretvarjanje pisane ali tiskane tvarine v glasovni jezik, zato je tako čitanje glasovno pravilno. To čitanje ima pred vsem nalogo, da se učenci naučé pisane ali tiskane črke lahko spoznavati, jasno, čisto, razložno in prav izgovarjati ter zlagati jih v zloge, besede in stavke. Pri tem mora učenec pojedine glasove, zloge in besede v pravi zaporednosti izgovarjati, ne sme jih izpuščati ali zamenjavati.

Ako čita učenec brez ustavljanja, brez nepotrebnega prenehanja, ako se ne izpodtika nad kakim težjim glasom, ako se mu jezik ne zaletava, imenujemo tako čitanje urno. Tu se ne pazi toliko na umevanje tega, kar se čita. Glavna naloga urnemu čitanju je ta, da otrok prav izgovarja vsak glas, vsak zlog in vsako besedo, in da neha le pri ločilih. Popolnoma seveda tudi ne sme zanemarjati vsebine, katera se mu mora pred vsakim čitanjem razložiti. Mehanično čitanje je treba v šoli že zgodaj doseči, ker drugače ni moči učiti logičnega ali estetičnega čitanja.

II. Logično čitamo, kadar z mehaničnim čitanjem združujemo tudi smisel tega, kar je hotel pisatelj povedati. Logično čita torej učenec, kadar smiselno in s čutom poudarja vsak zlog, vsako besedo, vsak stavek, in sicer tako, kakor zahteva pomen beriva. Misliti mora na to in ob enem umeti, kar čita. Prav in s pravim izrazom mora naglaševati vsako berivo.

Logično čitanje je glavna svrha v ljudski šoli. Ako otroci ne umejo beriva, nima čitanje nobene veljave zanje. Razumno čitanje je odmev razumne duše. Tako čitanje priča, da glasovi, ki izhajajo iz njega, niso le mehanično izgovorjeni, ampak razumno ubrani. Razumno čitanje kaže, da si je čitalec v svesti prečitane tvarine, da je le-to tudi duševno prebavil. Tako čitanje je ob enem tudi lepo.

Logično čitanje ne zahteva le, da pojmuje otrok besedne podobe v berilu same na sebi, ampak da jih tudi v zvezi v stavku določno in hitro umeva. Bistvo logičnega čitanja ni torej le spretno ali mehanično izgovarjanje glasov, temveč jasno umevanje pomena, ki se nahaja v besedah, v stavkovih delih in v popolnih stavkih.

III. Estetično ali lepo, tudi blagoglasno čitanje terja, da pogodi učenec s čitanjem občut ali čut, kateri je navdajal pisatelja. Ob jednom mora s svojim čitanjem vzbujati v poslušalcih jednake občute, kakršne ima sam. Zadajo terjatev je v ljudski šoli le težko doseči; zato smemo največkrat zadovoljni biti z dobrim mehaničnim in logičnim čitanjem.

Estetično čitanje je torej najvišja stopinja čitanja. Tako čitanje je ura duhovne vaje, mirnega premišljevanja, zbrana srca, duševnega oddiha.

Da doseže učenec tako čitanje, mora se v duhu postaviti na stališče pisateljevo in njegove misli izražati kot svoje.

Estetičnega čitanja se privadi otrok le po vnanjem vplivu. Zato mora slišati, kako se lepo čita. Vzglede mu bodi učitelj; njegovo lepo čitanje naj ogreva otroka, to čitanje naj prehaja iz srca v srce. S tem se obudi v otroku veselje do čitanja.

Mehanično in logično čitanje se lahko vrši na dva načina, tiho ali glasno.

Tiho čitamo, kadar pretvarjamo črke in njihove zveze v resnične glasove, prisvojajoč si pri tem tudi vsebino mislij, ne da bi izražali z glasom, kar čitamo in umemo.

Glasno pa čitamo, kadar izražamo črke in njihove zveze tako, da jih morejo tudi drugi slišati. Pri tem umevamo tudi smisel tega, kar čitamo, in ob jednom podajamo to vsebino tudi drugim.

V šoli se goji zlasti glasno čitanje, kajti tu je treba, da izraža učenec vsebino na primeren način, ki ugaja ušesu in vpliva na čustva součencev.

Z ozirom na tri glavne stopinje vsega pouka razlikujemo tudi tri stopinje čitanja.

Na nižji stopinji gojimo najbolj mehanično, na srednji stopinji logično in na višji stopinji estetično čitanje.

Nižja stopinja obsega nekako prvi dve šolski leti, srednja stopinja 8, 9. in 10., višja stopinja 11. do 14. šolsko leto.

Tega razlikovanja vendar ne smemo strogo vzeti, da bi se naj namreč gojila na vsaki stopinji le jedna svrha čitanja.

Že na nižji stopinji se mora zahtevati logično čitanje in primerno naglaševanje. V prvi vrsti je sicer treba na tej stopinji glasovno primerno čitati in se tega vaditi na mnogih vajah. Ko pa premagajo otroci tehnične ovire, odpreti se jim mora vsebina beriva, da čitajo tudi po smislu primerno. To se zgodi, ako jih na kratko izprašujemo po vsebini. S tem se pripravljajo že na estetično čitanje.

Učenec mora z jednim samim pogledom pregledati posamezne črke, zloge in besede, potem pa brez nepotrebne presledka čitati varno in pravilno. Da se to doseže, treba je dolgo časa ostati na tej stopinji pri jednem in istem berilu in vedno paziti na dobro izgovarjanje.

Samo mehanično čitanje škoduje duševnemu in jezikovnemu razvoju. Pri takem čitanji se navadno ne čita prav, pa tudi pravo naglaševanje se ne more gojiti.

Čitanju je le-ta namen, da pomore razumevanju beriva. Ako pa zanemarjamo vsebino beriva, odvadijo se otroci pazljivosti.

Vspreh v čitanji se ne sodi po tem, koliko strani otroci prečitajo mehanično, t. j. brez pazljivosti na vsebino, brez pravilnega izgovarjanja, ampak po tem, kako umevajo smisel tega, kar čitajo, kako naglašujejo in kako pripovedujejo vsebino.

V prejšnjih časih so se ozirali sosebno na mehanično čitanje, zato takratni šolski pouk ni oživil duha. V novejšem času pa se često ravna nasprotno, in zanemarja se spretnost v čitanji. Pravo je torej, da se vzajemno neguje mehanično in logično čitanje.

Tudi na srednji stopinji se ne smemo ozirati le na logično čitanje. Tudi tu nam je še vedno gojiti mehanično čitanje, ker s tem množimo spretnost v čitanji, katera se na prejšnji stopinji ni še popolnoma dosegla. Ozirati pa se nam je po možnosti tudi že na lepo, izrazito čitanje.

Prav tako se ne sme na višji stopinji popolnoma zanemarjati mehanično in logično čitanje; kajti lepo čitanje ima svojo podlago le v spretnem in razumnem čitanji. Zato mora višja stopinja sama na sebi obsegati nižjo in srednjo. Zadnja pa se dovršuje v višji.

Na sploh pa je vaditi čitanje tako, da učenci sami vidijo, razumevajo, sklepajo, izvajajo in izgovarjajo, kar jim podaja knjiga. V resnici se naučijo le tega, kar si sami pridobijo. Na podlagi take samodelavnosti se duševno izražujejo, množi se jim sposobnost, da pojmujejo in pravilno izgovarjajo, kar so razumeli.

Kot pripravljanje na pravi pouk v čitanji in pisanji velja nazorni pouk, pri katerem se otroci vadijo ustnega izraževanja. Ta pouk spremlja čitanje in pisanje tudi še na poznejših stopinjah. Kot predvaja čitanju pa usposoblja učence, da razstavljajo kratke stavke v besede, zloge in glase. Na te predvaje se naslanja prvi čitalni pouk, ki je združen ob enem s pisanjem. Imamo pa dve metodi: 1. Analitično - sintetična izhaja od normalnih besed, 2. pisalno - čitalna pa od glasov.

O tem prvem postopanju pri pouku v čitanji in pisanji ne nameravamo razpravljati v pričujočem delu, ampak se bode o tem izdal **poseben navod**, ki bode obsegal ves pouk v prvem šolskem letu.

§ 16.

Učni načrt za **Kranjsko** določuje gledé na čitanje na osemrazrednicah nastopno tvarino:

1. šolsko leto. „Naučiti se glasove in njihova pisna in tiskovna znamenja; počasno in glasovno pravilno čitati z ozirom na razzlogovanje in ločila; razpravljanje beriva. Učiti se na pamet lahkkih vzornih beril v vezani besedi“.

2. šolsko leto. „Pčasno in glasovno pravilno čitati, natančno se oziraje na ločila in prizadevaje si dobro naglaševanje; pojasnjevati be-

sede in tvarino; na vprašanja pripovedovati, kar se je čitalo. Učiti se na pamet primernih vzornih beril, vaditi se govoriti tiste iz pameti, posamezno in v zboru“.

3. šolsko leto. „Kakor na prejšnji stopinji s pomnoženimi zahtevami. Pojasnjevati in pripovedovati, kar se je čitalo; pri tem je doseči polagoma izraz, ki je nezavisen od besed beriva. Učiti se na pamet primernih vzornih beril, vaditi se govoriti jih iz pameti“.

4. šolsko leto. „Gladko in smislu primerno čitati s pravilnim naglaševanjem, popolnoma se oziraje na ločila. Razumevati in jezikovno pravilno pripovedovati, kar se je čitalo. Pojasnjevati besede in tvarino. Vaditi se govoriti poetiška in prozajična vzorna berila“.

5. šolsko leto. „Kakor na prejšnji stopinji s pomnoženimi zahtevami. Pripovedovati vsebino, v lažjih slučajih tudi razvrstitev mislij in glavno misel berila“.

6. šolsko leto. „Gladko, izrazno in blagoglasno čitati, kar je pisano in tiskano; besedni in govorni naglas je natančneje gojiti; pripovedovati vsebino, razvrstitev mislij in glavno misel berila. Pojasnjevati besede in tvarino. Prosto pripovedovanje pripovednih pesmij in prozajičnih sestavkov“.

7. šolsko leto. „Nadaljevanje čitalnih vaj, pogovarjanje o vsebini in načinu predstavljanja, zlasti poetiških beril. Razjasnjevanje ritma in rime. Podatki iz slovstvene zgodovine in kratki življenjepisi najboljših pisateljev, zlasti onih, ki so v berilu. Nadaljevati vaje v govorjenji pripovednih pesmij in prozajičnih sestavkov“.

8. šolsko leto. „Kakor na prejšnji stopinji s pomnoženimi zahtevami. Skupljati to, kar se je podajalo iz slovstva s kratkimi življenjepisi najboljših pisateljev. Navajati, da se razumeva lepota oblike“.

Na Primorskem veleva učni načrt za šestrazrednice:

1. šolsko leto. „Naučiti se glasove in njihova pisna in tiskovna znamenja; počasno in razločno čitati. Razpravljanje beriva. Učiti se na pamet“.

2. šolsko leto. „Razločno čitati, oziraje se natančno na ločila; pojasnjevati besedo in tvarino; na vprašanja pripovedovati, kar se je čitalo. Učiti se na pamet“.

3. šolsko leto. „Gladko in dobro čitati, pojasnjevati besede in tvarino. Pripovedovati, kar se je čitalo, in polagoma privajati učence samostalnemu, od beril nezavisnemu izrazu. Učiti se na pamet“.

4. šolsko leto. „Kakor zgoraj, prizadevaje si, da se dobro naglaša. Pripovedovati vsebino in razvrstitev mislij v berilih. Vaditi se govoriti primerna berila iz pameti“.

5. šolsko leto. „Lepo čitati; pripovedovati, kar se je čitalo, oziraje se posebno na mnogovrstnost v izrazu. Učiti se na pamet primernih beril in govoriti jih vedno lepše iz pameti“.

6. šolsko leto. „Kakor zgoraj. Gledati na besede sorodne po pomenu. Kratki življenjepisi onih pisateljev, iz katerih spisov so vzeti sestavki v berila“.

Na Štajerskem n. pr. za petrazrednice:

1. šolsko leto. „Vaje z ozirom na glasnike in njihova pisna in tiskovna znamenja; počasno, gledé na glasnike pravilno čitanje z ozirom na razzlogovanje; razpravljanje beriva. Lahka vzorna berila v vezani besedi se učé na pamet“.

2. šolsko leto. „Počasno, gledé na glasnike pravilno čitanje z natančnim ozirom na razzlogovanje in na dobro naglaševanje; razlaganje prečitanih beril po snovi in obliki; na vprašanja pripovedovati o tem, kar se je čitalo. Primerna berila se učé na pamet in se govore iz pameti posamezno ali v zboru“.

3. šolsko leto. „Kakor na prejšnji stopinji, a z večjimi terjatvami. Berila pripovedne vsebine se v zvezi pripovedujejo, primerna berila se učé na pamet ter se govore iz pameti posamezno ali v zboru“.

4. in 5. šolsko leto. „Gladko in smislu primerno čitati; razlaganje prečitanih beril po snovi in obliki; pripovedovati berivo, oziraje se na mnogovrstnost izraza, na red bistvenih mislij in na osnovno misel. Vaje v prednašanji poetiških in prozajičnih izbornih beril“.

6., 7. in 8. šolsko leto. „Gladko in izrazito čitati, kar je tiskano in pisano. Pogovarjati se o berivu gledé na snov in obliko. Povedati razporedbo in osnovno misel. Ozirati se na besede tujke in jednoznačnice. Življenjepisne in slovstvene opomnje. Poetiška in prozajična izborna berila se na pamet učé in govore iz pameti; pri tem se terjatve primerno povečajo“.

3. Čitanka.

§ 17.

Da dosežemo svrhu jezikovnega pouka, treba je sredstev, na katerih se vadijo otroci tega, kar je treba pri čitanji. Tako pomočno sredstvo je čitanka.

Čitanka je najimenoitnejša knjiga v ljudski šoli. Učencem se večkrat tako prikupi, da se je spominjajo vse žive dni. Zato bodi čitanka vez med učiteljem in učencem, med šolo in domom, najdražji biser učiteljev in učencev.

V čitanki so zbrani najbistvenejši deli učne tvarine. Na podlagi te knjige moremo točneje določiti učni smoter, pa tudi prikladneje razdeliti učno tvarino na pojedine stopinje. Zato je dobra čitanka najboljše učilo za učitelja; olajša mu pripravlanje na pouk in poučevanje v šoli, odmerja mu učno tvarino, nadomešča narekovanje, učencem pa olajšuje ponavljanje. Dobro čitanko sestaviti je težka naloga. Zato imamo še malo takih knjig. Od dobre čitanke se terja nastopno:

1. Čitanka bodi logično urejena, da more učitelj učno tvarino na njej dopolnjevati, razširjevati in razjasnjevati. Učitelj mora namreč svojo lastno učno pot prirediti na podlagi čitanke, katera mu večkrat kaže že sama na sebi učno metodo. Taka čitanka je potem učitelju navod skoro pri vsem pouku in mu nadomešča mnogo drugih učnih knjig. Tako uravnana čitanka terja, da se naslanja jeden nauk na drugega in jeden razvija iz drugega na priroden način.

2. Čitanka bodi jedrovrta, da obsega vse glavne stvari učne tvarine v kratkih in točno označenih pravilih. Obsegati ima le vzorne sestavke po vsebini in obliki. Čitanka zastopa književni jezik in kar podaja, biti mora sposobno, da obuja ljubezen do materinščine, do slovstva in do omike. Vsako berilo v čitanki bodi vzorna slika sama zase.

3. Biti mora brez stvarnih in jezikovnih pogrškov. Pospeševati mora slovnico, pravopis in slog v spisji. Na njej se imajo otroci navaditi pravnega, čistega in razločnega jezika. Vsi stavki naj bodo pravilni, kolikor moči prosti in popolni. Besedni red bodi priroden, sklonila popolna.

4. Biti mora lahko umljiva, da je vsebina prikladna razumu in pojmljivosti učenčevi in da se mu lahko posreduje umevanje. Zato bodi pisana v prirodnem in jednostavnem slogu; primerna naj bode po obliki in vsebini učenčevi starosti in izobraženosti. Tudi v didaktičnem oziru mora biti vsebina taka, da se more nanjo naslanjati jezikovni in stvarni pouk.

5. Vpliva naj na domišljijo. Zato naj bodo posamni deli popolnoma jasni. Ozirati se jej je na vse pojave v pri-

rodi in v življenji, ki vzbujajo učenčevo domišljijo. Vsak sestavek naj stopa otroku pred oči kot verna slika prirode. To potem vzbuja otroku nove misli in stori, da jih živo umeva tudi v svoji duši.

Pravo življenje otrokovo je nazor; zato naj gleda povsod le lepo celoto.

6. V dobri čitanki se menjavajo razni sestavki: povesti, basni, pripovedke, popisi, prizori, podobe, primerjave, pisma, pesmi i. t. d. Taka čitanka vpliva na harmonično izobraževanje duha; izobražuje namreč jezik, uri in bistri razum, ogreva srce, pospešuje нравstveno hotenje, blaži intelektualna čustva, navdaja duha za blagoto, lepoto in čistoto ter budi veselje do resnice, do jasnega in veselega opazovanja prirode. Kar otroci čitajo, morajo občutiti tako, da jim preide v mišljenje. Namesto značaja in zavestnega mišljenja naj se jim obuja neposrednji čut. Ako otroku še toliko govorimo, n. pr. o pridnosti, ako pa mu ne predočujemo vrlin in moralne lepote pridnosti, storili smo malo za izobraženje njegovega srca. Zato naj obsegajo vsi sestavki le plemenite in vzvišene misli.

7. Čitanka ima pospeševati versko vzgojo. Zato naj navaja učence, da ohranijo verske občute v lepi in primerni obliki in tako, kakor jih uči sv. cerkev in kakor se isti vzbujajo v srci vsakega človeka. Vsa berila v naših čitankah mora prešinjati pravi krščansko-katoliški verski duh.

8. V čitanki bodi zastopano narodno slovstvo v vezani in nevezani besedi. Pisatelji ne pišejo le za izobražence in učenjake, ampak za ves narod, torej tudi za mladino. V ta namen naj bodo berila prikladna, da vzbujajo in krepé domovinsko čustvo otrok. Vender se v čitanko ne sme vsprejeti ničesar, kar bi v kakeršnemkoli oziru ne bilo primerno za mladino.

Posamni proizvodi iz literature naj bodo pisani v prvotni, nepokvarjeni obliki.

9. Tudi gledé na vnanja svojstva mora čitanka ustrezati vsem zahtevam. Zato se je vedno držati načela, da bodi trdno in trajno vezana; papir bodi trden, bel, a ne ble-

ščeče bel, črke velike in razločne, da se s čitanjem ne pokvarijo oči. V knjigi naj se menjavajo najnavadnejše tiskovne črke. Pravopis bodi dosleden in brez tiskovnih pogreškov.

10. Čitanka naj obsega za dosti tvarine, ki je potrebna, da se doseže določeni učni smoter. A posamezna berila naj ne bodo preobsežna. Otroci ne čitajo radi predolгих spisov, pa tudi se lažje vglobé v vsebino in svrhu sestavkov, ako jih lahko pregledajo v celoti in v pojedinih delih.

Čitanka v jednem samem delu niti jednorazrednicam ne zadostuje za vsa šolska leta. Najsovršenejše čitanke bi bile one, ki bi bile prirejene za vsako šolsko leto posebej.

§ 18.

Čitanka za začetni pouk se navadno imenuje Abecednik ali Začetnica. Za poznejša šolska leta imamo dosedaj več delov, ki se imenujejo „Prvo“, „Drugo“, „Tretje“ in „Četrto Berilo“.

Naše čitanke so sploh lepo uravnane in ne delajo težav pri razredbi učne tvarine. Na podlagi teh čitank je lahko določiti osnutke raznim predmetom.

Abecednik (Začetnica) ima navadno dva dela. Prvi del obsega one glaskovalne in čitalne vaje, na katerih se vadi mehanično čitanje. O tem delu se tu ne bode razpravljalo. Drugi del obsega priproste sestavke, ki podajajo v prvi vrsti tvarino iz nazornega pouka za mehanično in razumno čitanje. Vrhu tega obsega ta del še razna druga berila, na katerih se vadijo otroci razen mehaničnega tudi lepega čitanja.

„Prvo“, „Drugo“, „Tretje“ in „Četrto Berilo“ razpada na več delov. Prvi del obsega navadno etične sestavke, v ostalih delih pa je po pedagogičskih načelih razvrščena tvarina iz realij, kakor iz prirodopisa, prirodoslóvja, zemljepisa in zgodovine. Vmes so vpletene primerne pesmice, ki imajo namen, da oživljajo pouk in blažé srce.

4. Čitanka in jezikovni pouk.

§ 19.

Nekateri pedagogi so terjali, da bodi čitanka središče vsemu šolskemu pouku. A to izvršiti skoro ni mogoče, kajti

mного učnih predmetov nima s čitanko nobene zveze, n. pr. računstvo, oblikoslovje, risanje.

Lažje je izvesti pravilo, po katerem bodi čitanka središče in podlaga vsemu jezikovnemu pouku. V tem oziru naj bi se naslanjalo na berila: čitanje, slovniški, pravopisni in spisni pouk. To načelo je bilo dalje časa merodajno in se je udomačilo po mnogih šolah. Izkušnja pa je pokazala, da se doseže pri točnem izvrševanju tega pravila neka negotovost v pojmovanju, raztresenost in nerednost v postopanju, kar utegne škodovati jezikovni uvidnosti.

Na podlagi teh izkušenj so prišli pedagogi do prepričanja, da je treba podati jezikovnemu pouku drugo mer. Ustanovila se je torej jezikovnemu pouku nova metoda. Po tej metodi ostane čitanka pač vadišče jezikovnemu pouku na vseh učnih stopinjah; na njej se vadi slovnica, pravopis, zlasti pa spisje. A te stroke jezikovnega pouka se vedno prosteje obravnavajo, čim zrelejši namreč postajajo učenci; konečno nastopajo samostojno in same zase. Po tej metodi se jezikovni pouk sicer naslanja na čitanko, a temu naslanjanju se daje prava mera.

5. Čitanka in stvarni pouk.

§ 20.

Stvarni ali rečni pouk (realije) v ljudski šoli obsega najdouxnejše iz prirodoznanstva (prirodopisa in prirodoslovja), zemljepisa in zgodovine.

Kakor z jezikovnim poukom, tako je tudi s stvarnim poukom čitanka v nekaki zvezi. Vender je le na nižji stopinji mogoče učiti ta pouk popolnoma na podlagi beril; na srednji stopinji nastopa stvarni pouk vedno samostalnejše, na višji pa se uči popolnoma samostalno, in berila se rabijo za vajo in ponavljanje.

Otroku je treba podajati dobrih mislij, ki nadomeščajo njegovo majhno izkušnjo, razširjajo njegovo obzorje in čistijo njegovo uvidnost. S tem se mu pomore, da bolje umeva živ-

ljenje. Treba pa mu je tudi izobraževati idejalno stran mišljenja in ga navdajati s patrijotičnim čustvom. V to svrho je treba združevati in vzajemno gojiti realno in idejalno izobraževanje učne stvarine. Tako izobraževanje posreduje čitanka, ki torej ne služi le jezikovnemu, marveč tudi vsemu stvarnemu pouku. Stvarna stvarina v čitankah je vzeta iz verskega pouka, iz prirodoznanstva, zemljepisa in zgodovine. Vsako berilo ima torej svoje mesto v učnem načrtu in vsaka taka stvarina ima še svoj posebni didaktični smoter. Učitelj mora to stvarino tako poučevati, da vpliva ž njo na srce otroško, in da učenec izpreminja misli v berilu v lastne misli. Zato naj učitelj oživlja vsebino realističnih beril, naj jo dopolnjuje in utrjuje, naj ž njo vpliva na otroško mišljenje, ter naj jim izobražuje značaj. Pri tem se jezikovna stran beril sicer ne sme prezirati, a bolj važno je posnemanje in predelovanje berilne stvarine v spisji.

Stvarni pouk se uči in pripravlja že v prvem šolskem letu z obravnavo nazornega pouka. Ko pa pridejo otroci do drugega dela Abecednika ali Začetnice, obravnavajo se tudi berila z realistično vsebino v smislu nazornega pouka. Na tej stopinji se torej prejšnji nazorni pouk razširi na podlagi dotičnih beril in se konča kot realni pouk.

Na srednji stopinji se stvarni pouk ravna po določenem učnem načrtu. Predno se obravnavajo realistična berila, treba je, da se stvarina pripravi v posebnih urah. Na tej podlagi se potem berila oživljajo, dopolnjujejo in vglabljujejo, stvarno znanje pa se utrjuje. Ako se je učna stvarina v posebnih urah zadosti pripravila, potem pri obravnavi beril ni treba učitelju mnogo razlagati in kazati. Na podlagi take priprave bode učenec lažje pripovedoval berilno vsebino, lažje bode zbiral svoje misli in občute ter se bolje dopolnjeval v jeziku.

Na tej stopinji se še ne ločijo razne stroke stvarnega pouka. Ves realni pouk je še vedno domoznanski nazorni pouk, kajti otrok si še vedno predstavlja pojave v svetu kot celoto. Vender se ta pouk uči že nekoliko samostalneje, nego na nižji stopinji, kajti treba ga je obravnavati po nekaki raz-

poredbi. V ta namen naj se uravna tako, da nastopajo berila po vrsti, kakor se stvari nahajajo v času in prostovu. Na ta način se posamni stvarni predmeti najbolj združujejo, — in ta pouk postane podlaga vsem poznejšim realnim predmetom.

Na višji stopinji obsegajo berila le vzglede — zastopnike — raznih strok realnega pouka. Ta berila se uporabljajo lahko tudi za jezikovni pouk. Pravi stvarni pouk pa se loči v pojedine stroke in nastopi samostalno.

Na višji in po nekoliko tudi na srednji stopinji velja torej:

1. Obravnava beril ne nadomešča realnega pouka, temveč ga le oživlja, dopolnjuje in utrjuje. Zato ne more čitanka po vsem nadomeščati učne knjige iz realij. Realni pouk se uči samostalno in po lastnem načrtu; knjiga mu bodi le pomočno sredstvo. Tu torej ni realij naslanjati na berilo, ampak berilo naj se prikloplja na realije.

2. Berilo je podpora realnemu pouku. Zato bodi učna tvarina tako izbrana, da se morejo berila v resnici naslanjati na realni pouk, da je slednjega moči po načrtu obdelati in tudi preučiti.

3. Predno se obravnava berilo z realno vsebino, naj se dotična tvarina obravnava v posebnih urah, ki so določene za realije. To obravnavanje naj se vrši po pravilih, ki so veljavna za dotični stvarni predmet posebej. Šele na podlagi take priprave pride na vrsto čitanje in pogovarjanje o berilni vsebini.

4. Predno začne učitelj učiti, mora se natanko seznaniti s tvarino v realističnih berilih. Vedeti mora, katero tvarino obsega berilo, da jo bode mogel dopolnjevati, nanjo pripenjati novo tvarino in se pri razporedbi nanjo ozirati. Na podlagi tega svojega znanja jej bode že med pogovarjanjem gladil pot na primeren način, vedno se oziraje na berilo. Kar je otrokom že znano, razloži naj jim s tem, kar je sorodno; s takim primerjanjem se potem učna tvarina do dobra utrdi otrokom v spominu.

V povestih, basnih itd. se večkrat govori o živalih, o katerih se otroci še niso učili. V tem slučaju naj se taiste na kratko opišejo, tudi naj se pokaže njihova podoba, če je to

mogoče. A tako opisovanje ni pravi prirodopisni pouk, temveč ima le ta namen, da učenci dobé nekak pojem o dotični živali, da morejo potem dogodek v povesti bolje umeti.

5. A tudi na jezikovno stran se je pri realnem pouku ozirati. Ko se je realni predmet obravnaval v posebni uri, omejilo se je ustno izraževanje na najpotrebnejše besede in stavke, in to posebno pri nekaterih predmetih. S pomočjo berila pa se dopolni ta nedostatek s tem, da se vadijo učenci pripovedovati berilno vsebino na različen način, da rabijo nove izraze in nove sestave.

6. Učitelj naj razdeli učno stvarino na vse leto. Taka razdelitev pomore, da se berilo v resnici naslanja na realni pouk. Na ta način morejo učenci primerjati vsebino in obliko posameznih beril in umevati težje sestavke.

6. Pripravljanje učiteljevo na obravnavo in uporabo beril.

§ 21.

Samo dobra čitanka še ne pomore k učnemu uspehu. Da se ta doseže, treba je berilo prav uporabljati. Na vsaki učni stopinji se mora berilo obravnavati tako, kakor to terja važnost učne svrhe in razmerje med vsem poučevanjem v šoli.

Učitelj more berila prav uporabljati le tedaj, ako se seznaní z njihovo vsebino, ako se vglóbi v knjigo in v njenega duha, ako razume berilno stvarino po vsebini in obliki ter po razmerji, v katerem je taista z ozirom na izobraževanje duha in srca otrokovega.

§ 22.

Slišali smo, da je dobra šolska knjiga učitelju najboljše učilo. Da pa je moči učitelju berila v čitanki prav uporabljati, mora se skrbno pripravljati na taista in na vse, kar je z njimi v zvezi.

Ta naloga je težavna, obširna, zanimiva in uspešna. Zato se pripravljaj vestno, skrbno in z veseljem. Pripravljanje je splošno in posebno.

1. Pri splošnem pripravljanji se je

a) natančno seznaniti z dotično čitanko, in to po vsebini in po duhu. Poznati je treba tudi prejšnje in poznejše čitanke, prejšnja in poznejša posamezna berila, da se more potem novo berilo obravnavati v soglasji z drugimi in da učitelj vé, koliko sme terjati od učencev pri prestopu v višji razred ali odderek in koliko morajo že znati.

b) Učitelj mora vedeti, po katerih načelih je osnovana čitanka, kako je razdeljena v obče in v kakem redu so posamezna berila. To mu je tembolj potrebno, ker mora pri uporabi čitanke takoj vedeti, kako bode posamna berila razvrstil z ozirom na šolske razmere, kaj se bode med letom učilo na pamet, kaj uporabilo za spisje, za realije itd.

c) Ko je na ta način dobil splošni pregled čitanke, napravil bode natančen načrt za čitanje; v ta načrt bode postavil berila po redu, kakor se bodo čitala v šoli. Tak načrt bode razdeljen na glavne oddelke, n. pr. na letne čase, mesece ali tedne. Ozirati pa se je tudi na metodična pravila in na potrebe dotičnega razreda ali oddelka.

2. Pri posebnem pripravljanji se je učitelju ozirati na vsebino in obliko posamnih beril in na poučno postopanje pri njih obravnavanji. Vedeti mora, kaj in koliko sme podajati, kaj dodavati ali izpuščati.

a) Najprej mu je berilo pazljivo prečitati, potem poiskati glavne misli vsakega odstavka. Na ta način dobi splošni pregled o vsebini berila.

b) Na to se mu je ozirati na logično uredbo berila. Zato naj določi v vsakem berilu stilistični miselni red z ozirom na zaporednost, zvezo in na izraževanje pojedinih mislij. Taka logična razporedba mu pove, kaj je pisatelj rekel ali hotel reči; stilistični miselni red mu tudi pokaže, kako je povedal pisatelj svoje misli. Obe nalogi ste zelo važni, zato naj se vedno vzajemno rešite. Ločiti ju gre le tedaj, kadar se logična razporedba in stilistični red mislij ne strinjata.

c) Skrbno naj preuči stvarno vsebino posameznih beril. V ta namen naj si prisvoji vsestransko in točno znanje iz prirodoznanstva, zemljepisa, zgodovine itd.; zlasti bodi več občenemu pregledu in jedru imenovanih realnih strok. K vsakemu berilu si uredi potrebna razjasnila in prilične dodatke, da jih na primernem kraji lahko uporablja ter tako razlaga, kakor zahteva metodika in stvar.

d) Oziraj se tudi na slovniške razmere. Preudari, kateri sestavki se daó uporabiti za slovnico, potem za pravopisne, spisne in govorne vaje, za nazorni pouk itd. Določi naloge, ki jih bodeš dajal na podlagi berila iz slovnice, pravopisa in spisja. Sploh pa je poznati vrednost, važnost, uravnavo in obravnavo učne tvarine v vsakem oziru.

e) Pazi na berilno tvarino sorodne vsebine, da se več o pravem času nanjo ozirati. Iz sorodnosti ali nasprotnosti spoznaš, kako se sestavki vjemajo med seboj, kako podpirajo drug drugega na raznih stopinjah, kako se izvršujejo drug iz drugega, kako se morejo z ozirom na čas in različno izobraženost otrokovo obravnavati na raznih stopinjah. S takim primerjanjem ali razlikovanjem se berilo do dobra razjasni.

f) Seznanj se tudi s slovstveno stranjo beril. Vedeti moraš za predmet, ki nam posreduje znanje slovstveno, v katero vrsto slovstvenih proizvodov je šteti dotično berilo, kdo mu je pisatelj, kakšno mero ima kitica, pesem itd.

Ko si tako spoznal berilo od vseh stranij, sledi šele pravo pripravljanje na učno postopanje v šoli.

Pri tem velja nastopno:

1. Pred vsem mora učitelj poznati duševno stališče otrok, njih nadarjenost, vednosti itd., sploh vso njihovo individualnost. Iz tega tudi izvé, kaj je otroku že znano, kaj mu mora na novo razložiti, kje začeti, kje ga opozarjati na to, kar mu je že znano, kje mu samo pokazati, koliko more terjati od njegove samodelavnosti, koliko mu mora sam podajati, kako ga je voditi in vnemati, da se mu razvije samostojnost.

2. Ko si vse to spoznal, izdelaj si popolno izpraševanje v vprašanjih in odgovorih ali katehezo, pri kateri pa se oziraj le na logične in stvarne razmere berila.

Slovniških razjasnil tu ni treba uvaževati, kajti le-ta se najlažje vpletajo pri poznejši uporabi beril.

3. Te kateheze in tega logičnega razvrščenja se nauči dobro na pamet, da moreš potem pred otroci prosto in brez knjige v roki poučevati. Nauči se tudi, da bodeš berilo prav čital.

4. Slednjič si preskrbi potrebnih nazornih učil, da med poukom ne izgubiš časa z iskanjem in znašanjem takih stvari in da otroci ostanejo pazljivi.

S tako skrbno pripravo za pouk si zagotoviš najboljši uspeh. Na ta način si že naprej zagotoviš red in disciplino v šoli, ki je glavna zahteva vspešnemu pouku.

III. Obravnava beril.

A. Učno postopanje.

§ 23.

Da bodo učenci umevali berilno tvarino, treba je berila obravnavati. Urnost v čitanju je sicer važna terjatev čitalnega pouka, vendar to še ni zadnji smoter jezikovnega pouka. Pri obravnavi beril se je ozirati tudi na vsebino in skrbeti, da postane taista svojina učencev.

Vrhu tega se je ozirati na celokupno tvarino dotičnega predmeta, na odmerjeni čas, na vednosti otrok in na razne druge razmere. Nekatera berila so krajša, druga daljša. Zato je tudi obravnava ali krajša ali daljša. Lahko umljive vaje se obravnavajo na kratko, priprosto in brez daljših razprav. Taka berila se začno kmalu čitati brez nehanja, brez stvarne in besedne razlage. Daljša in težja je skrbneje obravnavati, dalje je pri njih obstajati, počasneje napredovati in večkrat prenehati. Taka berila se čitajo počasi in z večkratnim prenehanjem, vmes pa se razlagajo.

Sploh je torej obravnava beril z ozirom na njih vsebino ali priprosta ali bolj naporna; pri stvarnih berilih je treba

poprej stvar razložiti, pri poetiških gledati na vkupni vtis itd.

§ 24.

Učna pot. Ta je ali analitična ali sintetična. Po analizi razložimo takoj s početka vsebino dotičnega berila. Po sintezi pa najprej razjasnujemo pojedine odstavke. Analitično pot uporabljamo najbolj na višji stopinji, ker so tu učenci že dovolj razviti, da takoj razumejo vsebino celega berila. Na nižjih stopinjah pa je treba najprej razjasniti pojedinosti. Pri najprej in lažjih berilih je treba postopati analitično, ker morajo učenci takoj umeti glavno misel. Pri težjih in daljših berilih pa je treba uporabljati sintetično učno pot, ker je v teh sestavkih glavna misel dostikrat skrita, in vrhu tega so morda tudi pojedini izrazi manj umljivi.

§ 25.

Učna oblika. Ta je ali priobčujoča ali razvijajoča. Prva se uporablja zlasti pri vajah v čitanji. Pri razjasnjevanji pa je treba bolj rabiti razvijajočo učno obliko. Učna tvarina je že zbrana v berilu, treba je torej le, da jo učenci razumejo. To se zgodi, ako jih učitelj s primernimi vprašanji navaja na to. Najčešče pa je treba menjavati priobčevanje in razvijanje.

§ 26.

Učni način. Pri pouku v čitanji, osobito v višjih razredih, treba je, da se učenci zanimajo za to, o čemer se govori v berilu. Pri obravnavi pesmij in npravstvenih beril je treba razen tega otroke vneti za ono, kar je pravo, lepo in dobro. Zaradi tega mora učitelj razlagati in čitati taka berila s posebno živostjo in vnetostjo. Vender se mu je pri tem ogibati prevelike afektacije in prevelikega moralizovanja s praznimi besedami. Pri pouku še ne zadostuje, da se samo površno gane srce učenčevo, marveč je treba, da se otroci

vglobé v stvar, da občutijo njeno lepoto, da se uverijo o njeni dobroti, da jo ljubijo iz dna srca in da po nji hrepené z vseimi močmi,

B. **Metodične stopinje.**

§ 27.

Berila moremo obravnavati na različne načine. Sploh ni mogoče izdati tako določenih in popolnih pravil, da bi ugajala vsakemu učitelju in vsem razmeram vsake šole, kajti te razmere so prerazlične in jezik je prebogat raznovrstnih oblik. Zato imamo mnogo metod, po katerih se obravnavajo berila. Vsaka taka metoda ima nekaj dobrega na sebi. Zato je težko najti najboljšo metodo, ker pri vsaki je učni uspeh zavisen od učiteljeve osebnosti. Tudi ni mogoče pojedinemu učitelju učnega pota prirediti tako, da bi mu ne bilo ničesa treba dodajati, ničesa odvezemati. Tudi ni takih predpisov, da bi učitelj ničesa ne mislil zraven.

Prvo čitanje je mehanizem in ostane vkljub najboljši metodi. Za prvo čitanje je torej najboljša ona metoda, ki ta mehanizem razstavi v mehanične dele in ki vadi otroke, dele v člene in v celoto zlagati.

V obče se dajo za obravnavanje beril navesti nastopne glavne stopinje:

1. Razgovarjanje o berilni vsebini pred čitanjem.
2. Pripovedovanje berila pred čitanjem.
3. Čitanje berila po učitelji.
4. Razjasnjevanje berila, in sicer:
  - a) izpraševanje,
  - b) razlaganje besed, stvari in stavkov,
  - c) pogovarjanje o vsebini.
5. Čitanje berila po učencih.
6. Uporabljanje berila, in sicer:
  - a) za govorne vaje (pripovedovanje in memorovanje),

b) za pismene in jezikovne vaje (slovnico, pravopis in spisje).

1. Razgovarjanje o berilni vsebini pred čitanjem.

§ 28.

Razgovarjanje ima še pred pripovedovanjem ali čitanjem berila na kratko in stvarno položiti temelj vsemu razumevanju berila. Učencem se mora dobro razložiti vse, kar čitajo. To je potrebno zlasti tedaj, ako je berilo težko v stvarnem ali jezikovnem oziru, n. pr. pri realijah, pri katerih je treba otroke že naprej seznaniti z vsebino beriva. Ako se jim šele med čitanjem polaga temelj v dotičnem predmetu, pretrga se zveza berila in berilo ne napravlja dovoljnega vtisa nanje, temveč jih moti v celokupnem pojmovanju. Tudi naj otroci že pri prvem čitanju kolikor moči umejo berilo, n. pr. poetiško. Razgovarjanje o berilu je ali daljše, ali obsega le kratke opomnje, ali pa je priprosto razlaganje. Zadnje bodi jedrovito in točno. Podajajo naj se le glavne stvari, ker drugače se ne vzbuja zanimanje v učencih. Pred vsem pa je gledati na skupni vtis in na to, da so otroci že naprej razpoloženi za vsprejemanje vtisov, ki izvirajo iz berila. Ta vtis se doseže, ako se pregleda celota z ozirom na središče. Ako pa se podaja preveč pojedinostij ali postranskih stvari, postanejo otroci raztreseni, in dovoljni vtis se ne doseže.

Učna oblika bodi zlasti na nižji in srednji stopinji dialogična, kolikor namreč dopušča otrokovo znanje. Akroamatično učno obliko je uporabljati le tedaj, kadar ni mogoče iz otrok razvijati primerne tvarine, kadar se jim mora torej učna tvarina naravnost priobčevati. Vender ima razvijajoča metoda veliko prednostij pred priobčujočo, kajti po prvi zbira učitelj s primernimi vprašanji v otroški zavesti znane predstave in sestavlja ž njihovo pomočjo druge predstave, ki se nanašajo na tvarino v berilu. To postopanje pa je zavisno tudi od vsebine beril, zato se je drugače pogovarjati o prozajčnih nego o poetiških berilih.

2. Pripovedovanje berila pred čitanjem.

§ 29.

Mnogo beril je treba s svojimi besedami pripovedovati. Ako se ni o berilu že prej razgovarjalo, tedaj je to pripovedovanje začetek ali uvod obravnave. Nekateri sicer trdè, da takega pripovedovanja ni treba, da nima prave veljave in da ni metodično; tako pripovedovanje dopuščajo le tedaj, ako je berilo namenjeno za globlje razmotrivanje, ali če je težko umevno v jezikovnem oziru. Vender se mora trditi, da je pripovedovanje učiteljevo potrebno sosebno v prvih šolskih letih, ko otroci še niso zadosti duševno razviti, da bi mogli slediti celoti v knjigi in da bi pri tem ob enem tudi mehanično čitali. Zato ne sme učitelj opuščati tega pripovedovanja o prvih letih, a tudi na srednji stopinji mora še včasih poseči po tem razbistrilu. To pripovedovanje bodi prosto in nazorno. Težje umevna berila naj se pripovedujejo v prostih stavkih, daljša se povedó v skupnem pregledu. Kratkih, lahko umevnih beril ni treba pripovedovati, ker naj se pri takih otroci navadijo, da sami brez tuje pomoči najdejo jedro berila. Tudi vseh poetičkih beril ni treba vedno pripovedovati, ker bi se jim s tem večkrat izgubil vtis. Na višji stopinji se more pripovedovanje navadno opustiti, a tu in tam tudi ne bode odveč, zlasti ker prosto pripovedovanje vpliva prepričevalno na otroka in mu sega do srca. Tudi postane pri takem pripovedovanji občevanje med učenci in učiteljem bolj posrednje, in otroci si vsebino berila lažje zapomnijo ter ostanejo dalje časa pazljivi in v onem razpoloženji duše, v katerem jih je najlažje vnemati za pravico, lepoto in resnico.

Učitelj naj pripoveduje berilo brez knjige v roki, in tudi otroci naj imajo taisto zaprto. Na ta način bode učitelj lažje pripovedoval v otroškem duhu in z otroškimi izrazi, nego če bi se preveč držal izrazov v knjigi. Sicer se je držati kolikor moči razvrstitve v knjigi, a berilo naj se prilagodi otroškemu stališču. V ta namen se pripoveduje vsebina z lastnimi bolj

umevnimi besedami in v bolj priprosti skladnji; večkrat naj se rabi direktni govor in najraje sedanji čas. Ogibati se je nejasnih besed, redkih izrazov, zlasti abstraktnih; nenavadne stavke je opisati in jih zvezati s povestimi. Stroge oblike književnega jezika je razvezati in paziti, da otroci osebek dobro umevajo, da torej vedó, o čem je govor v vsakem stavku. Vse pripovedovanje bodi logično pravilno, brez nakita, v kratkih stavkih, lahko doumno in nazorno.

Način pripovedovanja bodi živ in jasen. Ogibati se je dolgih govorov, moralnih premišljevanj in opominjevanj.

Lirične pesmi se včasih lahko pripovedujejo tako, da se učitelj tesno naslanja na izraz in na razporedbo v knjigi, da nariše položaj in ubranost s primernimi besedami, da zameni neznane izraze z znanimi, da prenaredi besedni in stavkov red, da razbistri temna mesta in da nadomesti, kar je izpuščenega.

3. Čitanje berila po učitelji.

§ 30.

Učiteljevo čitanje ima namen, da se poda otrokom vzor za posnemanje, da dobé vkupni vtis o berilu in da se s tem pripravijo na umevanje berilne vsebine. S takim čitanjem se jim obudi tudi zanimanje za predmet.

Učiteljevo čitanje je včasih začetek prave obravnave, n. pr. pri pesmih in pri lažjih berilih, kadar se namreč o berilu ni že poprej razgovarjalo ali isto prosto pripovedovalo. Daljša berila naj se čitajo po odstavkih; na višji stopinji pa tudi to čitanje, sosebnost krajših beril, lahko odpade, kajti s tem se potem prihrani več časa za nadaljno obravnavanje.

Pri čitanji ne izražuje učitelj svojih mislij, ampak pisateljeve. Zato mu je poprej vsestranski razumeti in preučiti berilo. Misel pisateljevo mora z razumom in s srcem vase vsprejeti, obuditi jo mora sam v sebi v polno življenje.

Učiteljevo čitanje bodi nazorno, živahno, zvesto in resnično. Dobro čita le tisti, ki čita resnično in tako, kakor mu

veleva srce. Kdor pa hoče svoje nedostatno čustvo nadomestiti le s ponarejenim čustvom, z navideznim glasom in z neprirodnim kretanjem, tak slabo čita.

Zato naj se učitelj sam nauči lepo in vzorno čitati. Znano je, da otroci radi posnemajo vse, kar vidijo ali slišijo. Ako pa zna učitelj lepo čitati, ondaj bodo tudi otroci tako čitali. Takega čitanja se učitelj nauči z vestnim pripravljanjem.

Vzorno čitanje terja: 1. glasovno čisto izgovarjanje, 2. smislu primerno, izrazito in pravilno naglaševanje, 3. natančno razporedbo mislij in točno pazljivost na ločila, 4. toploto in soudeležbo razuma in srca, da gre čitana misel otrokom k srcu in da se jim vtisne celovita slika predmetova v dušo. Vrhu tega je treba učitelju čitati počasi in tako glasno, da ga vsi učenci lahko slišijo in da mu sledijo z očesom in z duhom, da torej tiho za njim čitajo. Zato naj imajo otroci pri tem čitanji knjige odprte in naj vanje gledajo; slabiji naj tudi kažejo na dotično tvarino. Nikakor pa ni trpeti, da bi učenci pri tem šepetaje čitali za učiteljem. Vzorno čitati ni lahko. Da se učitelj tega nauči, poslušaj naj dobre čitatelje in deklamovalce. Vedno naj se nadalje izobražuje in skrbi naj, da si tuje misli prisvoji za lastne. Pred vsem pa mora dobro poznati svoj materini jezik in zakone o lepem čitanji.

Na spodnji stopinji bode na ta način šele tedaj mogel berilo obravnavati, ko znajo otroci že mehanično čitati. Najčešče bode moral čitati na srednji stopinji. Tu mu bode paziti sosebnost na red mislij, na razporedbo berila, na pomen izrazov, na premembo besednega reda, na razstavo daljših stavkov itd. Najprvo pa je treba pesmi (sosebnost lirčne) vzorno čitati, ker se s tem najlažje doseže umevanje njih vsebine.

Ko je učitelj berilo prečital, čitajo naj ga tudi otroci od konca do kraja, a paziti je že tu na pravila lepega čitanja. S tem dobé pregled čez vse berilo.

Namesto učiteljevega čitanja lahko otroci na tihem prečitajo dotično berilo. Tako tiho čitanje ima to prednost, da otroci pazijo na vsebino; zabranjuje jim puhlo blebetanje in

požiranje zlogov ali besed. Učitelj se na ta način prepriča, koliko so učenci že sposobni, razumevati bistvene stvari v berilu. V razredih z več oddelki pomaga to čitanje, da se more učitelj med tem časom pečati z drugim oddelkom.

4. Razjasnjevanje berila.

§ 31.

Z dosedanjim postopanjem se le na sploh posreduje umevanje berila. To pa še ne zadostuje. Treba je še globlje prodreti v bistvo berilne tvarine, da se dotična vsebina popolnoma doume. To se zgodi z razjasnjevanjem, katero obsega izpraševanje, razlaganje, pogovarjanje o vsebini posameznih beril in uvajanje v slovstvo.

a) Izpraševanje.

§ 32.

Berila se razjasnjujejo pred vsem na podlagi razvijajoče učne oblike. Ta oblika ima tri različne načine ali oblike, namreč:

1. vprašalno (erotematično ali katehetično),
2. izsledujočo ali nalagajočo (hevristično) in
3. dijalogično ali sokratično.

Najvažnejša je vprašalna oblika ali **izpraševanje**. Vprašalna učna oblika zahteva, da učitelj z vprašanji vzbuja in vodi učenca, da isti razširjuje svoje spoznanje. Na ta način dobiva učenec n. pr. nazor o kakem predmetu; iz nazora izvaja pojme, iz vzgledov pravila, iz pojavov občne zakone.

Vprašanja so lahko:

1. Razkladajoča, ako se dane misli in stavki razložé z namenom, da si učenci pojedinosti natančneje predočujejo in jih točneje pojmujejo.
2. Pomagajoča, ki se rabijo, kadar učencem znanje ni povsem jasno.

3. Zbirajoča, s katerimi se vsebina jasno pregleda in utrdi.

§ 33.

Pri izpraševanju je paziti na sledeče:

a) Vprašanja se stavijo vsem učencem; s tem se najizvestneje obudi in vzdrži njih pazljivost. Ker se učencem posreči, da sodelujejo pri učenju, povzdigne se jim samočustvo in obudi zanimanje. Ves razred je pri delu, vsi otroci so vtopljeni v učno stvarino.

b) Razreševanje odgovorov napenja vsem učencem duševne sile, katere se vsled tega krepko razvijajo. Z odgovarjanjem se urijo učenci v govorjenji.

c) Na podlagi odgovarjanja najlažje spozna učitelj individualnost in duševno stališče otrok. Zato more pri tem najlažje prilagoditi svoje učno postopanje temu stanju in tako dopolniti v znanji učenčevem praznini, katere zapazi med poukom. Vprašalna oblika najbolj zagotovi popolno primeno (apercepcijo) in je torej pogoj pravi materijalni obrazovanosti.

Akoravno pa je vprašalna učna oblika jako koristna, vendar je zelo težavno prav jo izvrševati.

Zato je treba učitelju se posebno:

a) da učno stvarino popolnoma logično razvrsti in jo v vseh pojedinostih uredi tako, da ustreza psihološkim nacetom;

b) da je pri razvijanju zelo potrpežljiv, da se ozira na vse odgovore, da pa vendar ne izgubi niti pouka;

c) da se skrbno pripravlja na izpraševanje, da poučuje z zbranim duhom in da je izurjen v mišljenji in govorjenji.

Iz tega je razvidno, kako koristna je vprašalna oblika. Zato se mora kolikor moči uporabljati v ljudski šoli. A ogibati se je vsake pristranosti in skrajnosti. Ako mora pouk brezpogojno podajati novo stvarino, katere ni moči pripenjati na kako prejšnjo, ondaj je priobčevanje popolnoma opravičeno. V takih slučajih bi bilo izpraševanje nesmiselno, kajti pri vsakem razvijanju se

mora že nahajati nekaj, iz česar moremo razvijati novo stvarino, n. pr. v realijah. Ako bi izprašujoč pokladali ob enem tudi odgovor učencu na jezik, ne bi to bila nič več razvijajoča, temveč najslabša priobčejuča oblika, katere se nam je ogibati. Priobčevanje je le tedaj primerno, kadar hočemo vplivati na srce in na voljo otrok.

§ 34.

To učno postopanje je le tedaj popolnoma vpešno, ako ustrežete izpraševanje in obnašanje pri odgovorih vsem pedagogično-didaktičnim terjatvam. Vprašanje je nepopolna ali nedoločna sodba, katero moramo z drugo sodbo dopolniti ali točno označiti. Vprašalni stavek se razlikuje od drugih po posebnem besednem redu, po naglasu, po vprašalni besedi in v pisavi po vprašaji. Po obliki so vprašanja odločujoča ali dopolnjujoča.

Odločujoče vprašanje terja, da se odločimo za jeden izmed več slučajev. Takovo vprašanje začenjamo z vprašalnico ali, mar i. t. d., ali z glagolom, za katerim stoji vprašalnica li. Odločujoča vprašanja delimo zopet na kakovostna in razločilna.

1. Kakovostna so ona vprašanja, pri katerih imamo s trdilno ali nikalno sodbo odločiti, da li odnošaj, po katerem vprašamo, v resnici obstoji ali ne. N. pr. Ali je naša zemlja okrogla? Taka vprašanja je treba kolikor moči omejiti, ker se lahko nanja odgovarja samo z da ali ne.

2. Razločilna so ona vprašanja, pri katerih imamo odločiti, kateri od več razločilnih povedkov pripada podmetu, ali s katerim od več razločilnih podmetov se ima združiti povedek. N. pr.: Ali je mesec stalnica ali premičnica? Je li Evropa ali Amerika najizobraženejši del sveta?

Dopolnjujoče vprašanje terja, da se dopolni nepopolno izražena sodba. Takova vprašanja začenjamo z vprašalnim zaimkom, številnikom ali prislovom. Stavkov člen, po katerem vprašamo, imenujemo vprašalno točko ali vprašanje. Vprašujemo lahko po vsakem stavkovem členu, osobito po podmetu, povedku, prilastku, dopolnku in po prislovnem določilu.

Pri izpraševanju se nam je ozirati na delujoče osebe, na njih svojstva in dejanja, na njih stanje, na medsebojne razmere, na tek, namen, svrhu, sredstvo in posledek njih delovanja, na kraj, čas, način in pogoj, na vzrok in učinek, na npravstvenost itd. Učence je dovesti do tega, da spoznajo, ali se v kakem stavku ali odstavku pripoveduje, opisuje, trdi, dokazuje, razlaga, ali obseza stavek in odstavek kako povelje, zapoved, prošnjo, željo, svarilo itd. Treba jih je napotiti, da umevajo brez slovniških navodil pomen pojmov, predmet, smoter, svrhu, okolnost, vzrok, posledek, način, učinek, nasprotje itd.

§ 35.

Kar se dostaje izpraševanja samega na sebi, velja:

- a) Vsako vprašanje moramo staviti vsemu razredu.
  - b) Za vsakim vprašanjem moramo nekaj časa počakati; ta odmor naj bude tem daljši, čim težje je vprašanje.
  - c) Potem pokličimo učenca, da odgovori na vprašanje.
- Na lažja vprašanja naj navadno odgovarjajo slabejši, na težja boljši učenci.

d) Vsako učno uro izprašajmo če mogoče vse učence, in to ne po kakem določenem redu, temveč sem ter tje. Ni za trenutek ne sme nihče izmed učencev misliti, da mu ne bude treba odgovarjati.

Vsa razvijajoča vprašanja morajo ustrezati nastopnim terjatvam:

1. Vprašanje bodi jasno, t. j. po vsebini in obliki tako, da ga otroci lahko razumejo. Po vsebini je vprašanje jasno, ako se zлага z logičnimi zakoni in ako so pojmi učenecem dovolj jasni in razločni. Zato ne veljajo vprašanja, v katerih se zamenjavajo soglasni in protislovni, ali občni in posebni pojmi. Po obliki je vprašanje jasno, ako se sklada s slovniškimi pravili in ako se v njem rabijo izrazi, ki so učenecem znani. Treba se je torej ogibati tujih ali zastarelih besed, znanstvenih in pesniških izrazov itd. Vprašalni stavek moramo vedno z vprašalnico ali z glagolom začenjati. Sosebno naj se marljivo rabijo vprašalnice: Zakaj, čemu, s čim, kje,

kam, odkod, kdaj, koliko časa, kako itd. Učitelj naj izgovarja vprašanje glasno, razločno in polagoma; posebno naj naglašuje ona mesta, o katerih ravno želi, da mu učenci odgovarjajo nanja. Nikdar ne sme podajati nepopolnih stavkov namesto vprašanj. Tudi ne sme učencu pomagati s takimi stavki ali z besedami, na pol izgovorjenimi.

2. Vprašanje bodi določno, t. j. tako, da je nanj samo jeden pravi odgovor mogoč.

Ta terjatev je jedna najvažnejših. Nedoločna vprašanja škodujejo poučnim vspehom in strahovanju. Odgovori na taka vprašanja zgreše večkrat smoter; otroci postanejo nepazljivi.

3. Vprašanje bodi kolikor mogoče *jednovito*, t. j. ne sestavljeno iz več vprašanj. Dvojno, trojno vprašanje ob enem zmede in zbega učence.

To velja vsaj za osnovni pouk. Dovoljena so le odločujoča vprašanja, n. pr.: Ali je ogljik trdno ali tekoče telo?

4. Vprašanje bodi *primerno in pobudno*, t. j. ne prelahko in ne pretežno. Ustrezati mora duševnim možnostim in vednostim učenčevim, predmetu in učni poti. Samo primerno vprašanje obuja mišljenje, in samo na tako more učenec prav odgovarjati. Učenec naj pokaže, koliko samostalnosti je že dosegel v znanji in v izvrševanju taistega.

Ogibati se je torej vseh vprašanj, ki imajo namen učenca preplašiti in zbegati. Neprimerna so tudi vprašanja, ki že sama na sebi odgovarjajo, kajti taka učence le dolgočasijo. Neprimerna so navadno tudi kakovostna vprašanja. Na nižji in srednji stopinji so primerna sosebno razkladajoča vprašanja, na višji stopinji pa se rabijo tudi zbirajoča, ki se odnašajo na vso vsebino v stavku ali odstavku.

5. Vprašanje bodi *kratko in jedrno*, t. j. obsežati mora le toliko besed, kolikor je neizogibno potrebnih, da more učenec točno odgovoriti. Ako bi bilo treba staviti daljša in vsled tega težja vprašanja, lahko kak primeren del tvarine izrazimo z uvodnim stavkom (pripovedujoč ali trdeč),

drugi del pa izvedemo z vprašanjem. Na ta način se združi vprašalna oblika s priobčujočo.

§ 36.

Iste važnosti, kakor izpraševanje je tudi pravilno postopanje pri **odgovorih** otroških. Učenec naj odgovarja razločno (glasno), logično, slovniški pravilno in popolno. Pri odgovarjanji nam je razlikovati te-le slučaje:

1. Ako učenec odgovori popolnoma pravilno, mora učitelj urno rzsoditi, je li učenec odgovoril s popolnim razumom ali le vsled mehanične reprodukcije. V prvem slučaju naj učitelj kar nadalje poučuje. Ko bi se mu pa dozdevalo, da je učenec le slučajno uganil odgovor, ponovi naj vprašanje z drugačnimi besedami ali v drugem besednem redu. Tudi utegne staviti novo vprašanje, po katerem je učenec primoran, da se točneje izrazi o stvari ali jo dalje razvije. Lahko pa tudi terjaa, da učenec razloži svoj odgovor, ali da ga razjasni s kakim primerom. Večjim učencem more staviti kak ugovor, katerega imajo zavrniti. Odgovorov ni treba učitelju ponavljati, ker se s tem izgubi mnogo časa. Samo važnejše odgovore more učitelj s krepkejšim naglasom ponoviti, da se tem jačje vtisnejo učencem v srce in v spomin. Pa še tu je včasih boljše, da ponavlja kak učenec, katerega učitelj navlašč pokliče, da popravi pogrešek v naglaševanji in poudarjanji. V tem slučaju je tudi dobro, da se odgovor ponovi v zboru. Ako se učitelju iz pedagogiških ozirov zdi potrebno, pohvali naj učenca zaradi dobrega odgovora. Vsekako pa je potrebno, da vsaj s prijaznim držanjem in pogledom izrazi svojo zadovoljnost. Neprestano pritrjevanje s stereotipnimi izrazi „lepo, dobro, prav“ itd. pa dolgočasi učence in more pokvariti one, ki so nagujeni nečimurnosti.

Skupno izgovarjanje ima mnogo prednostij, sosebno na najnižjih stopinjah ljudske šole. Tako govorjenje ima večji vtisek, zato sili tudi manj pazljive učence, da razumevajo pouk. Vrh u tega odstrani bojzljivost posameznih otrok; olajša jim zapomnjevanje in jih znova oživlja, kadar se utrudijo. Splošno je namreč dokazano, da se z vsakim občnim

delovanjem oživlja in okrepuje srčnost posameznika. Z ozirom na jačji vtisek gre priporočati, da govore učenci skupno pri vsakem memorovanju. To govorjenje bodi pa urejeno, zato je treba, da se navadijo učenci enakomerno začinjati na kako stanovitno in kratko povelje (ali na določeno znamenje). Tudi preveč vpiti ni dopuščeno.

S skupnim izgovarjanjem ne smemo zamenjati razvade, da bi vsi otroci vse vprek in brez redu odgovarjali na vprašanja, ki so se stavila razredu. Tako odgovarjanje podkopuje vse šolsko strahovanje.

2. Ako učenec odgovori le deloma pravilno ali nepopolno, pomaga naj mu učitelj s primernimi nadaljnimi vprašanji, da otrok sam dopolni in popravi svoj odgovor. Popolnoma prezirati in zavračati ne sme nikoli takega odgovora, tako tudi ne onega, kadar učenec ne odgovori uprav z onimi besedami, katere si je učitelj mislil. S prostim odgovarjanjem kaže učenec, da razmišlja o stvari in da jo razume. V takih odgovorih se navadno kažejo krogi otroških predstav, na katere je treba potem pripenjati, da se doseže popolno doumevanje. Take popravljene in dopolnjene odgovore naj učenci navadno ponavljajo.

Da bode odgovor popoln, treba je tudi, da odgovarjajo učenci v celih stavkih. To moramo terjati osobito na nižjih stopinjah pouka, ker tu je treba otroka izuriti v izraževanju. Kadar pa ne gre za to, da bi se otroci vadili v pravilnem govorjenju, zadostuje, da odgovarjajo v takih okrajšanih stavkih, ki so navadni v vsakdanjem občevalnem govoru. Vsekako se je ogibati onega otrplega mehanizma, vsled katerega se zahteva, da se mora na vsa vprašanja brez izjeme odgovarjati v celih stavkih. Takih odgovorov zlasti tedaj ne smemo terjati, kadar hočemo otroke navaditi, da so z zbranim duhom pričujoči in da urno odgovarjajo, kakor n. pr. pri računstvu.

3. Ako učenec odgovori popolnoma krivo, napačno, skuša naj učitelj izvedeti, kaj je vzrok takemu odgovoru. S primernim izpraševanjem in prigovarjanjem naj ga privede do tega, da spozna svojo zmoto in da jo popravi. Ne more li

sam tega storiti, pomaga naj mu kak drug učenec. Ako pa učenec ni dobro slišal in razumel, ako ni bil pazen, ali če je slaboumen, ponovi naj učitelj ali kak učenec vprašanje; tudi more staviti lažje vprašanje ali iz napačnega odgovora izvesti kak smešen sklep. Smešnemu odgovoru se ne smejo niti učitelj niti učenci smejeti. Najbolje je, da se učitelj véde tako, kakor da ni opazil smešnega ali nedostojnega odgovora. Ako pa učenec smešno ali nedostojno odgovori iz objesti, treba ga je resno pokarati ali celo kaznovati.

4. Ako slednjič ne dá učenec nikakega odgovora na vprašanje, ne sme učitelj takoj poklicati drugega, pa tudi sam naj ne odgovarja, nego počaka naj nekaj trenutkov, da se more učenec zbrati in si pomisliti. Vender naj ne čaka predolgo, ker bi se s tem učenec še bolj zmedel. Pred vsem pa mora učitelj izvedeti, kaj je vzrok molčanju. Ako je temu kriv sam, popravi naj svojo napako. Največkrat pa je učenec sam vzrok molčanja, ker je ali nepazen in raztresen ali bojazljiv in slaboumen, ali ker ne razume stvari, ali da noče odgovoriti. Nepazljivca naj učitelj na kratko posvari; ponovi naj mu vprašanje, ali naj ukaže kakemu drugemu, morda slabejšemu učencu, da osramoti nepazljivca in nemarneža; ta pa naj navadno ponovi pravilni odgovor. Ako je učenec zbeگان in zmeden, razloži naj mu učitelj vprašanje ter mu pomore, da se domisli. Nikakor pa mu ne sme narekovati pojedinih delov odgovora ali natolčnic. Z bojazljivcem in slaboumnikom naj ravna prijazno in krotko; daje naj mu poguma in naj mu ponovi vprašanje. Ta slučaj se razen pri novincih redkokdaj nahaja, ako učitelj ume, pridobiti si ljubezen in zaupanje otrok. Ako učenec ne more odgovoriti, ker ne razume stvari, pomore naj mu učitelj na pripraven način do odgovora. Vsekako pa bodi učitelju molčanje ljubše nego odgovarjanje brez smisla in brez razuma. Navadi naj svoje učence, da določno povedo: „Ne vem“ ali „Ne umem vprašanja“. Ako slednjič učenec noče odgovoriti, nego naravnost kljubuje, tedaj naj vpraša učitelj drugega morda slabejšega učenca, da osramoti upornika. Ako pa takov učenec večkrat kljubuje, treba

ga je odločno prisiliti, da odgovarja ali javno prizna svojo nevednost ali nemarnost.

Pred vsem pa je potrebno, da učitelj z urnim in ostrim pregledom najde vzrok različnih pojavov, na katere se mora s pravilnim taktom ozirati pri izpraševanju. Najprej pa naj misli na to, ako in koliko je sam zakrivil, da odgovarjajo učenci nepravilno in nepopolno.

Na nižji stopinji morejo učenci odgovarjati tudi z besedami v knjigi; v ta namen naj se ravnaajo tudi vprašanja kolikor moči po knjigi. Na višji stopinji pa se izprašuje prosteje, in vsled tega so tudi odgovori samostalnejši. Pri vsem izpraševanju mora imeti učitelj smoter vsega pouka pred očmi, da namreč otroci jasno umejo to, kar čitajo. Na tak način bodo vsi učenci pri duševnem delu, vsi bodo pazljivi in vtopljeni v misel berilne vsebine.

b) Razlaganje.

§ 37.

Pri izpraševanju naleti učitelj na mnogo nejasnih pojmov, katerih ne more drugače vsprejeti v obseg vprašanj, da jih poprej razjasni. To se večkrat zgodi že med izpraševanjem samim, zlasti na nižji in srednji stopinji. Na višji stopinji pa nastopa tako razlaganje samostalneje. Mnogo tega, kar bi se moglo na tem mestu razlagati, jasno je otrokom že iz razgovora v uvodu. Tu se natančno obravnava zlasti jezikovna stran berila, da se tako odstranijo vse težkoče jezikovne. Na stvarne razmere se je tu ozirati le toliko, kolikor se iste niso že v uvodu razjasnile. Razlaganje bodi prosto in neumetno. Držati se je zvečine vsebine v knjigi, kajti glavna naloga ostane tudi tu, da se otrokom pokaže berilo v pravi luči. Ko bi se berilo razlagalo na široko, zgodilo bi se to na škodo spretnemu čitanju. Razlaganje bodi le sredstvo k razumnemu čitanju, podrediti se mu mora tako, da se pri njem ne izgubi preveč časa, da doumevanje vsebine ne trpi škode. Preveč

podrobnostij ne pospešuje določnega in jasnega pojmovanja, pač pa rodi dolgočasnost in provzroči duševno in нравstveno omahlost. S kratkim, a točnim razlaganjem pa se vzbuja otrokom mišljenje, in taisti se usposobijo za vsprejemanje vsebine. Tako razlaganje rodi misli, ki se morejo takoj uporabljati za čitanje; točno razlaganje se tako rekoč stelesi s čitanjem.

Razlaganje bodi kolikor moči nazorno in lahko umljivo. Kar se učencem razloži, biti mora tako, da taisto tudi lahko obnavljajo. Zato naj se tvarina za razlaganje zajema le iz knjige; tuje snovi naj se uvajajo le redkoma.

Iz vsega razlaganja mora biti razvidna logična razdelba vsebine. Čitalni način, ki se proizvaja iz čitanja, vplivati mora zopet na notranjost in pospeševati mlado setev v srci.

Vse nazorovanje, razvijanje in razvrščevanje mislij mora slediti drugo za drugim v nepretrgani zvezi; dovoljeni so le kratki prestanki, da se more duh oddahnuti od napornosti. Ta naporna pazljivost, potem glasno in krepko govorjenje ter viden trud, da se vsaka beseda točno in ostro naglašuje, bodi vodilo vsaki čitalni uri.

Razlaganje obsega manj znane besede, tuje izraze gledé na stvarno vsebino, skrajševanje dolgih in pojasnjevanje težjih stavkov. Za to imamo 1. besedno, 2. stvarno in 3. stavkovo razlago.

aa) Besedna razlaga.

§ 38.

Z besedno razlago razjasnjujemo pojme v besedah, da postanejo taisti jasni in razločni in da jih otroci razlikujejo drug od drugega.

Tudi besedna razlaga bodi kratka in točna. Omejuje naj se sosebno na nižji in deloma tudi na srednji stopinji le na bistvene znake. Šelé na višji stopinji more biti razločnejša. Nikdar pa se ne sme prezreti, kar spada k bistvu pojmov in kar posreduje doumevanje. Najbolše je, da otroci sami sodelujejo pri tej razlagi, da sami gledajo, izgovarjajo in izvajajo.

Besedna razlaga obsega primerjanje, razlikovanje, odločevanje in sklepanje; ozira se na redkejšje izraze, na težje besedne oblike, na manj navadne sestave, izraze v podobah, narečje, izpeljavo, sklonila itd. Namesto nenavadnih besed se postavijo znane, namesto narečja ali zastarelih oblik nove, namesto tujih izrazov književni. Tudi se vpraša, ali se beseda rabi v pravem ali nepravem pomenu itd. Učitelj najprvo vpraša, kako se glasé izrazi in težje besede v knjigi. Otroci mu odgovarjajo v celih stavkih. Potem učitelj razloži dotični pojem s prikladnejšimi besedami; proste besede opiše s stavki, izpremeni besedni red, skrči ali razširi stavke itd. To razlago takoj izprašaj. Na nižji in srednji stopinji naj odgovarjajo otroci še z besedami, ki jih je rabil učitelj. Na višji stopinji bodi to odgovarjanje prostejše.

Vse besedno razlaganje bodi nazorno in lahko umevno; ogibati se je učenih definicij, katerih otroci ne umó

bb). Stvarna razlaga.

§ 39.

Stvarna razlaga nastopa ali sama zase ali pri razlaganju besed; največkrat se rabi v zvezi z besedno razlago. More se pa uvesti tudi pri razlagi stavkov ali pred pripovedovanjem in čitanjem. Nikdar pa naj se med stvarno razlago ne vpletajo slovniška vprašanja, kajti vsebina je vedno glavna, oblika pa postranska reč.

Pri stvarni razlagi je paziti na sledeče:

1. Konkretné pojme razlagamo z nazorom, in sicer ali tako, da pokažemo predmet sam v prirodi, ali pa njegovo podobo, ali da ga narišemo na tablo.

2. Abstraktné pojme razlagamo tudi s počitovanjem, in sicer tako, da otroke navajamo, naj jih opazujejo kot predmete v vnanjih pojavih. S samim popisovanjem se pri teh pojmih ne doseže popolni uspeh. Zato je bolje, da nastopi čutno zaznavanje. Večkrat pa se združi oboje v jasno predstavljanje.

Učna oblika pri abstraktnih pojmih je seosebno na nižji in srednji stopinji katehetična. Pri razlaganju abstraktnih pojmov, ki značijo kako svojstvo, dejanje ali stanje, in ki so jih učenci že poprej zaznavali na raznih predmetih, opozarjajo se na te zaznave, izprašujejo se po kraji, času, stopinji, številu, načinu itd.

Kadar nam je razlagati abstraktne pojme, kot ponos, maščevanje, sočutje, licemerstvo, prevaro, hvaležnost itd., štorimo najbolje, da opazujemo delovanje osebe, kateri se prilaga taka lastnost.

Mnogo abstraktnih pojmov moremo razložiti tudi z nasprotnim svojstvom, ali s tem, da zamenjamo dotični izraz z znanim izrazom. Taka razlaga sicer ni najboljša, ker učenci morda tudi zamenjenega izraza ne umó, a v mnogih slučajih je težko pravo zadeti.

Na višji stopinji navajamo tudi sinonime ali izraze, ki so po smislu sorodni. Naslov berilu se razloži ali v začetku, ali na konci ali vmes, kadar je pač najugodnejša prilika za to. Stvarna razlaga bodi kratka, točna in nazorna; obsega naj le one znake, ki so neobhodno potrebni, da se ume stvar.

cc) Stavkova razlaga.

§ 40.

Stavkove razlage ni zamenjati s slovnico. Ta razlaga obsega le logične razmere stavkov, odstavkov ali celih beril, in se ozira na njih vsebino. Pri stavkovi razlagi ne vprašujemo s slovniskimi izrazi, ne po osebku ali dopovedku, ampak po osebi ali stvari, o kateri se govori. Tu se oziramo po tem, kar se pripoveduje o kakem predmetu, po kraji, času, vzroku, po okolnosti itd.

Tu veljajo nastopna pravila:

- 1) Pri prostih stavkih postopamo tako,
  - a) da izprašujemo stavkove člene na način, kakor pri razkladajočem izpraševanju,
  - b) da razjasnujemo opise z jednostavnimi izrazi,

c) da v celih stavkih navajamo manj umljive stavkove člene, zlasti vzročna določila,

d) da nadomeščamo v eliptičnih stavkih izpuščene člene,

e) da odgovarjamo na retorična vprašanja s trdilnimi ali pripovednimi stavki (retorična vprašanja so ona, na katera vprašalec ne pričakuje odgovora),

f) da pretvarjamo dobesedni govor v navadni in obratno, ali da zamenjujemo nenavadne izraze z znanimi.

2) Pri zloženih, težjih stavkih postopamo tako, da jih razstavljamo v posamezne stavke, da razločujemo zavisne stavke od glavnih, da pretvarjamo zavisnike v glavne stavke itd. Pri tem moramo paziti, da otroci umó logično razmerje med stavki.

c) **Pogovarjanje o vsebini.**

§ 41.

Na podlagi besedne, stvarne in stavkove razlage pridejo učenci do umevanja posameznih mislij. Vrh tega je treba tudi duševno umevati cela berila, kar se doseže s posebnim pogovarjanjem o vkupni vsebini. S takim umevanjem se pomore vsem drugim predmetom, kajti otrok se s tem nauči svoje misli zbirati in se vanje vglobiti.

Pri tem pogovoru se otroci učé pripovedovati vsebino berila, in to ali obširneje ali krajše, kakor pač potreba nanese. Pri lažjih vajah zadoštuje, da zmagajo težave gledé na jezik in da na kratko povedó jedro berila. Pri težjih vajah se je držati glavne misli, katero mora večkrat učitelj sam povedati, in otroci jo potem dokažejo iz berila. Največkrat pa se najde glavna misel, kakor tudi vsa razporedba s pomočjo izpraševanja. Vsebino pripovedujejo najprej boljši učenci, potem pridejo vselej tudi slabjši na vrsto. Vedno pa se je ozirati na pravilno govorjenje, zlasti pa na to, da se jim razvija samodelavnost. Z vsako novo stvarino mora namreč rasti duševna moč. Zato naj učitelj ne pomaga prehitro, ako otrok ne vé takoj gladko pripovedovati. Ako učitelj prerad govori, škoduje s tem otrokom, ker se taisti ne potrudijo, da bi sami mislili,

ali pa nimajo zaupanja v same sebe. Kadar pripovedujejo učenci celo berilo, ravnaajo naj se po razporedbi, ker drugače se preveč oddaljé od stvari.

Razen pripovedovanja vsebine naj se otroci naučé, da znajo značaj oseb opisovati, da primerjajo berilo z drugimi sorodnimi. Lahko se je ozirati tudi na čas in kraj, na vzrok in učinek, na sredstva, način in pogoje itd. Pripovedujejo naj o predmetih, kaj se o njih govori, v katerih razmerah ali okolnostih se nahajajo itd. Razne dogodke pripovedujejo samostalno; sklepajo sami iz podanih dejanj na kraj, čas, način; izvajajo in odnašajo nagibe delujočih oseb, zvezo vzroka in učinka, nagiba in posledice. V ta krog pogovarjanja je na višji stopinji jemati tudi npravstveno-verske resnice, ljubezen do domovine in estetična čustva.

§ 42.

Metodično postopanje zahteva:

1) Z izpraševanjem, priobčevanjem in razlaganjem se polagoma razvije posamna misel, potem se povzame misel celega odstavka ali kitice. Tako se potem postopa od odstavka do odstavka, pri vsakem pripovedujejo otroci dotično vsebino. Sprva se godi to le v kratkih stavkih, ki se lahko napišejo na šolsko tablo. Iz teh posamnih mislij se konečno razvije vsa razporedba, katera podaja pregled o vsem berilu.

2) Moremo pa izhajati tudi od glavne točke ali od pregleda in potem šele navajati pojedinosti.

3) Slednjič pričnemo lahko z nadpisom, da tega namreč najprej razložimo in potem iz njega izvajamo misel berila.

Glavna terjatev pri vsem takem poučevanju ostane vedno ta, da vemo glavne misli ločiti od postranskih in da dobimo razporedbo in vkupni pregled. Razporedba se ozira vedno na celoto in izločuje vse postranske stvari. Pri tej razporedbi se naj poudarja zlasti vse ono, kar vpliva na razum in na srce. Na ta način se učé otroci misliti in glavno misel razvijati z raznih strani. Z vsakim odstavkom raste razumevanje, s tem pa ob enem spretnost v čitanji in pripovedovanji.

4) Na podlagi razporedbe se urijo otroci v pripovedovanju berilne vsebine. Sprva se držé še strogo razporedbe in glavnih mislij, na višji stopinji pa pripovedujejo vsebino že prosteje in samostalneje. To se zgodi na ta način, da se razporedba ali skróci ali razširi. Pri skrčevanju se iz več posebnih mislij povzame splošna ali glavna, pri razširjevanju pa se prva misel zameni s sorodno in obširnejšo. Vprašanja naj merijo na to, da se najde razporedba, vedno se držé stvari; zato naj ne segajo predaleč, ker bi se drugače pretrgala zveza dotičnih mislij. Vmes naj se ne vpleta preveč onomatičnih, sinonimičnih in stilističnih razlag, ker bi taiste učence le begale v pojmovanju.

5) Odgovori naj bodo v polnih stavkih, in sicer sprva največ na podlagi berila, pozneje tudi samostalneje. Vender je zabraniti, dá-bi otroci odgovarjali le z besedami in stavki iz berila, v tem slučaju naj se s primernimi vprašanji navedejo na pravo pot. Tako pripovedovanje, ki ni drugega, nego citanje iz knjige, kaže, da otroci ne umejo berila, ali da ga znajo na pamet, ali pa je jednoglasno in brez živahnosti.

d) **Posamezna berila.**

§ 43.

Rekli smo, da se vsa berila ne morejo in ne smejo obravnavati na jedni in isti način. Tvarina sama je tu najboljši kožipot, katerega se je držati pri obravnavi. Ta tvarina pa je tako različna, kakor so različne vrste vzornih beril v čitanki. Pred vsem se je treba ozirati na to, je li berilo spisano v nevezani ali vezani obliki.

Prva oblika, t. j. proza vpliva največ na razum in je torej jezik razuma; druga, t. j. poezija pa deluje na čud ali srce, če prav se tudi pri prozajčnih berilih ne sme izobraževanje srca in pri poetičkih razvijanje razuma povsem zanemarjati.

Kako je obravnavati posamne vrste vzornih beril, razvidno bode iz sledečega.

1. Povesti.

§ 44.

V povesti se jezikovno priobčuje nekaj, kar se je ali v resnici zgodilo, ali kar je izmišljeno. Gledé na obliko imamo prozajične ali poetiške povesti, po vsebini pa resne ali vesele (komične). V čitankah se nahaja največ prozajičnih povestij, katere je tudi najlažje obravnavati. Ako se v povesti le priprosto pripoveduje kak dogodek, treba je, da otroci razumejo posameznosti tako, kakor so se vršile zapored. Jasen jim bodi začetek, tek in konec, vzrok in učinek, povod, razlog in posledek dogodka.

Moralne povesti obsegajo kako resnico, nauk ali nrvstveno idejo. Pri takih povestih je treba dotično namero otrokom jasno in razločno tako pred oči postaviti, da jim je sama ob sebi umevna in da ni treba daljšega razlaganja, opominjevanja in moralizovanja.

Zgodovinske povesti naj se razpravljajo v onem redu, kakor terjajo zgodovinski dogodki.

Na sploh je pri obravnavi takih beril postopati n. pr. na srednji stopinji tako:

1. da učitelj povest najprvo pripoveduje s svojimi besedami,

2. da z izpraševanjem razklada njeno vsebino,

3. da osnuje razporedbo ali načrt,

4. da jo otroci čitajo in

5. da jo pripovedujejo v zvezi.

Glavna svrha je ta, da otroci povest natanko razumejo; zato se jim morajo glavne misli celote jasno razložiti.

K poetiškim povestim se štejejo tudi balade in romance. V njih je govor o osebi, ki s svojim značajem posebno gane zanimanje čitalca.

Pripovedka je v sorodu s pravljico; navezana je vedno na določen krog ali na določno okolico in je vedno v zvezi z zgodovino.

Legenda pripoveduje pobožna in čudesna dejanja iz zgodovine bogoljubnih in svetih mož.

Balade, romance, pripovedke in legende se sploh ravno tako obravnavajo, kakor povesti, zato naj se deluje na to, da znajo otroci pripovedovati glavne misli in vso vsebino.

2. Pravljice.

§ 45.

Pravljica pripoveduje dogodke, ki bi mogli imeti kak zgodovinski pomen, a obleče jih v vsakojake čudesne in fantastične dogodke, ki so večkrat skoro neverjetni. Ta domišljena povest meša prirodnost in domnost z nedomnostjo in obda osebe v pravljici z navidezno vedežnostjo, z znaki hrabrosti in vstrajnosti. Pravljica je povsod in nikjer doma. Njen namen je pred vsem ta, da razveseljuje in izobrazuje domišljijo, da vpliva na vest in na srce. Zato se ne meni za vsakdanje življenje. Otroci imajo pravljice zelo radi.

Posebnega poučila nima pravljica, a dobri nauk se sam razvije iz nje.

Gledé na obravnavo velja, da jih ni treba obširneje obdelovati, razen tedaj, kadar obsegajo kak moralni nauk. V tem slučaju naj jih učitelj najprej pripoveduje s svojimi besedami, potem se razvije vsebina in otroci isto vsestranski pripovedujejo manj ali bolj obširno.

3. Basni.

§ 46.

Basen je kratka povest v vezani ali nevezani besedi. V njej govoré, delajo, mislijo in čutijo razen ljudi tudi živali in celó mrtve stvari. V basni se nazorno predočuje kako praktično pravilo za življenje. V njej razločujemo priliko (podobo) in moralo (uporabo ali nauk). Najbolj obravnavamo priliko, moralo pa le na kratko, toda določno in jedrno. Neznane živali moramo poprej v razgovoru popisati gledé na njih vnanja in označilna svojstva. Le tako morejo potem otroci umeti berilo. V ostalem pa obravnavamo basni tako, kakor navadne

povesti. Nauk se razvije v kakem kratkem stavku, ali se izreče v pregovoru ali z vzgledi iz vsakdanjega življenja, da ga morejo otroci vsakokrat tudi uporabljati. Tak nauk je včasih bašni tudi dodan. V tem slučaju se pri obravnavi izhaja od tega nauka in iz vsebine se dokazuje resničnost njegova.

Basni se nahajajo na vseh treh stopinjah, vendar obravnavana ni povsod jednaka. Na nižji stopinji jih obravnavamo kot prave povesti, na srednji in višji pa se terja, da otroci samostalnejše najdejo nauk.

4. Prilike.

§ 47.

Prilika ali parabola je povest, v kateri se kaka višja resnica počituje iz duševnega življenja človeškega ali iz prirodnega življenja. V njej se vspešno postavljata resnica in dogodek ter se resnica razjasnjuje na dogodku. Prilika obsega torej pripovedovanje dogodka, s katerim se ima razložiti resnica. Zaradi tega se mora pred vsem obravnavati povest, izločiti se morajo glavne stvari od postranskih. Po teh načelih je torej treba najprej umeti podobo, potem šele se more opazovati resnica, ki jo obsega prilika. Ta resnica je ali prilika dodana, ali pa se mora iz nje razviti. V prvem slučaju se ista razloži iz povesti. Glavno misel naj učenci doumejo na dogodkih, ki se pripovedujejo v priliki. Ako pa resnica ni dodana priliki, poiskati je najprej glavnih mislij, potem se natanko določi predmet podobe, poudarjajo se prispodobne točke, pojedinosti v podobi se nanašajo na resnico in naposled se povzamejo posamezne točke v celoto, iz katere se razvije resnica prilike. Ta resnica obsega na konci jedrnat stavek, ki se do dobra priuči otrokom.

5. Popisi.

§ 48.

Popis je razložba znakov kakega predmeta. S popisom se dobi jasna predstava o tem predmetu, da se more razli-

kovati od drugih. Popis nadomestuje torej neposredni nazor; zategadelj je nazornost prvo in najbistvenejše svojstvo popisa. Iz tega razloga se terja, da se pri obravnavi popisov kolikor moči mnogo počituje. Znake je obdelati najprej posamič, potem v celoti.

Razen nazornosti terja popis tudi zvestobo, t. j. da se sklada z resničnostjo.

Učitelju se je natanko seznaniti s predmetom, vedeti mu je vse izraze, ki jih bode rabil pri razvijanju.

Pri učnem postopanju na srednji stopinji velja:

1. Najprej se je ustno in natanko pogovoriti o predmetu; kolikor moči naj se pokažejo prirodni predmeti. Pri tem razgovarjanji imajo otroci knjige zaprte ali pod klopjo.

2. Zdaj se čita berilo od odstavka do odstavka in se razlaga ter izprašuje.

3. Glavne misli vsakega odstavka se povzamejo in zapišejo na tablo; s tem se dobi razporedba.

4. Učitelj berilo vzorno prečita.

5. Učenci berilo večkrat čitajo.

6. Konečno se pripoveduje vsebina v zvezi, in to kolikor moči samostalno.

Na nižji stopinji se postopa jednostavneje, na višji pa obširneje in se ozira v prvi vrsti na spretno popisovanje ali pripovedovanje vsebine.

Za popisovanje naj se izbirajo le dobri predmeti in le taki, ki spadajo v obseg učne stvarine. Popisi se oživljajo s povestimi.

Popis se izpremeni v opis (obraz ali sliko), ako je opisovalec v ožji zvezi s predmetom, izražujoč notranje svoje čute. V tem slučaju je opisovanje bolj subjektivno in zato živahnije in topleje ter tudi bolj vpliva na domišljijo in na srce nalik pesmi.

Opisi so ali prozajični ali poetički; vsi pa imajo zlasti ta namen, da ganejo čitalca ali poslušalca. Zaradi tega jim je tudi pri pouku glavna stvar, da vplivajo na srce in na domišljijo; torej jih ni preobširno obravnavati.

Iz opisa izvira razprava, ako se v določenem redu povzamejo opombe, mnenja, nazori in sosebno notranji pojmi. Pri tem poučevanju je treba jasno razložiti vrsto in vkupnost mislij.

6. Pregovori in izreki.

§ 49.

Pregovori in izreki so zelo imenitni za življenje.

Pregovori kažejo kako modrost ali neumnost življenja, in to ali v obliki trditve ali poziva.

Izrek postane iz pregovora, ako se razširi med ljudstvom. Pregovor je krajši od izreka, odnaša se najčešče na izkušnjo in na pravila iz življenja. Izrek pa vzbuja tudi versko-nravstvene resnice. Pisatelj ali izumitelj izreka nam je navadno znan, a neznano nam je, kdo je izumel pregovore. Vrhu tega nima izrek popolne misli v popolnem stavku.

Pregovori so zelo mikalni in podajajo obilno tvarine za obrazovanje razuma, pa tudi za utrjenje določnih pravil in načel.

Pregovore je lahko obravnavati, ker imajo izvrstne podedbe in prispodobne. Tudi je obrat iznenaden in večkrat dovtipen. Rima je navadno lahka in ne dela otrokom težav. Najtežje jih je obravnavati z začetniki, kateri še nimajo lastnih mislij, da bi mogli prav umeti načela, ki se nahajajo v njih.

Na sploh velja, da se pregovori in izreki ne smejo samo čitati, ampak naj se obravnavajo kot kaka druga tvarina. Vender obravnava ne bodi preobširna; vsekako pa morajo otroci umeti pomen pregovorov. Na nižji stopinji se uporabljajo le za vajo v mišljenji in govorjenji. Sposobnejši otroci naj jih tudi opišejo in naj glavne misli uporabijo za spisje. Najkrajše in najprosteje se razložé, ako se opišejo z različnimi izrazi, a vedno v istem smislu. Zato naj se razloži najprvo dobesedni pomen, potem pa prenešen. K temu naj iščejo otroci drugih, enakih pregovorov.

Težja naloga bi bila, da otroci razširijo misel z drugimi besedami, ali da razložé pregovor s prispodobami ali z vzgledi

iz vsakdanjega življenja, iz katekizma in sv. pisma. Tudi se lahko opozoré na kako primerno povest, basen itd. V tem slučaju izhaja pregovor iz glavne misli, ki je v povesti.

Učna oblika bodi največ vprašalna.

Gledé na obravnavo pregovorov velja torej:

1. Na nižji stopinji naj se kot uvod pové kaka primerna povest. Potem se razgovarja o tej povesti in iz tega razgovora se skoro sam ob sebi najde pregovor.

2. Na srednji stopinji je razen tega treba pregovor še bolj natanko razložiti in ga uporabiti za življenje.

3. Na višji stopinji se more sledeče postopati:

1) Razlagajo se posamne besede v pregovoru.

2) Vsak pojem se razloži v posamezne znake in razvije se pomen pregovora.

3) Pomen pregovora se dokaže ali opraviči a) z vzgledi iz življenja, b) iz zgodovine in c) z drugimi pregovori.

4) Razvije se popolna razporedba. Na podlagi te razporedbe se uporabi pregovor za razne razmere vsakdanjega življenja.

Na enak način se obravnavajo izreki, bodisi v vezani ali nevezani obliki. Tudi pri teh je gledati na glavno misel. Kadar imajo za podlago kake dogodke, dokažejo naj se isti na vzgledih. Mnogo izrekov je kratkih ali obsega le nauk, — takrat je tudi obravnava najjednostavnejša.

Kratke pregovore in izreke moremo obravnavati ob enem v uri, ki je določena za čitanje.

Daljše pregovore obravnavajmo vsakega posebej. Konečno pa ponavljajmo vse skupaj in otroci naj jih čitajo. Vrhu tega jih uporabljajmo za memorovanje in za spisje.

Sicer pa ni ravno treba, da bi pregovore in izreke obravnavali po vrsti, kakor so v knjigi,

7. Uganke.

§ 50.

Uganke je opisovalna razložba nepoznanega predmeta, ki ga je treba najti ali uganiti. Uganki je namen, da vzbuja

miselnost. Znaki njeni so ali prekošlovni, ali tako splošni in celó dvoumni, da je treba marsikaj urejati in prenašati, predno se vse sklada. Uganke oživljajo pouk, vzbujajo duševno moč, vadijo in bistrijo domišljijo, provzročujoč, da duša ustvarja razne podobe, predno razumu najde pravo rešitev. Uganke imajo tudi realno vsebino, zato so vir raznim realnim vednostim. Te vednosti postanejo otrokom šele s pravo obravnavo dostopne. Uganke pospešujejo tudi pazljivost in ostré dovtip.

Pri obravnavi ugank še ne zadostuje, da jih otroci samo čitajo, pripovedujejo in ugibajo. Pri ugibanji se je držati metodične poti. Treba je vsebino otrokom natančneje razložiti. To vsebino naj potem pripovedujejo in dokažejo. Vmes naj se vpletajo stvarne opombe, ki razjasnjujejo pomen in razširjajo stvarne vednosti.

Uganke dajo dosti dobre tvariine za spisje, za narekovanje, za memorovanje in so sploh izvrstno ustrahovalno sredstvo in nekaka zabela namesto iger.

8. **Pesmi.**

§ 51.

Pesem izvira iz občutov pesnikovih, zato naj se tako obravnava, da otroci čutijo s pesnikom. Razlaganje pesmij naj se omejuje na najpotrebnejše stvari. Glavna terjatev bodi vedno ta, da se ume vsebina in da se ista s čutom izraža. To se doseže, ako razporedba ni preobširna in ako se jej ne pretrga zveza med pripovedovanjem otrokovim.

Obravnava sledi nastopnim zahtevam:

1. Pred vsem je treba, da so otroci primerno razpoloženi za vsprejemanje vtisov.

2. Zdaj naj učitelj pesem prečita ali njeno vsebino prosto pripoveduje.

3. Temu sledi razjasnjevanje besed in mislij v pojedinih kiticah; to se godi največ z izpraševanjem.

4. Na to se povzame glavna misel vsake kitice in konečno vse pesmi. To nam podá razporedbo, katera bodi določna in jasna.

5. Otroci pripovedujejo vsebino v zvezi
6. Učenci pesem večkrat čitajo.
7. Uče se je na pamet in jo deklamujejo.
8. Uporabi se za petje, spiseje itd.

S tako obravnavo se sili domišljija, da misli za pesnikom; ž njo se dodaja, kar je pesnik zamolčal, ali izpušča, kar je povedal pesnik samo zavoljo lepotičja. S tem se razvrsté pesnikove misli in opišejo njegove podobe. Ker so take vaje težke, zato naj učitelj pokaže, kako jih je izvajati. K temu mu je treba, da pazna čas, kraj, zgodovino in značaj delujočih oseb; poznati mu je vire, iz katerih je zajemal pesnik; umeti mora misel, ki ga je navdajala; znani naj mu bodo pripomočki, ki so služili pesniku v dosego njegovega namena. Mnogo pesnij zahteva tudi dokaj znanja iz zgodovine, zemljepisa, prirodoznanstva; o tem se je potem razgovarjati v uvodu.

Vender se ne obravnavajo vse pesmi strogo po gornjem načrtu. Pripovedovanje učiteljevo je k večjemu pri epičnih pesmih na mestu. Pri liričnih je skrbeti le za to, da se otrokom srce razpoloži in usposobi za vsprejemanje vtisov. Pri lahko doumnih pesmih zadostuje, da jih učitelj v prvo prečita in da po potrebi odstrani jezikovne in stvarne težkoče, kar doseže s tem, da se že prej razgovarja o vsebini. Mnogokrat govori učitelj pesem iz pameti, potem odpade njegovo čitanje. Temu sledi takoj razgovarjanje in povzetje vsebine v posamnih kiticah v jedrne stavke. To dá razporedbo, katero otroci pripovedujejo v zvezi.

Imamo pa razne pesmi:

1. Pobožne pesmi nam kažejo vero v Boga in vzbujajo verska čustva. Semkaj gredo tudi cerkvene pesmi.

2. Svetne pesmi izražujejo pojave in stanje v vnanjem življenji; one opisujejo ljubezen in prijateljstvo, srečo in veselje, žalost in boleost, upanje in bojazen itd.

3. Pesmi so tudi narodne in umetne. Narodne pesmi so proste in so nastale med ljudstvom; živé med narodom in se ne vé, kdo jih je zložil. Umetne pesmi zlagajo znani in izobraženi pesniki.

4. Patrijotične pesmi vzbujajo patrijotična čustva in vnemajo mladino za domovino, državo, za cesarja in za vladarsko hišo. Opevajo krasoto naše domovine in kažejo slavno zgodovino ljubljene nam Avstrije. Take pesmi je posebno skrbno gojiti in gledati, da se pri njihovi obravnavi ne izgubi pravi vtis. Take pesmi naj se tudi pridno pojó. Na ta način bodo ostale duševna svojina mladini še v poznejših letih. Vnetost za domovino se tudi odraslemu človeku ne bode izgubila, in vnet bode zanjo tudi v boji do smrti.

9. Obravnava realističnih beril.

§ 52.

Realije se združujejo na nižji stopinji v nazornem pouku. Na srednji stopinji nastopijo že samostalneje, na višji pa popolnoma samostalno. Berilo se uporablja sploh le kot pomožna knjiga, da se na tej podlagi pouk oživlja, razširja, dopolnjuje, vglobljuje in utrjuje.

Posamezna realistična berila se torej odnašajo na nižji stopinji na učni načrt iz nazornega pouka, na srednji in višji stopinji pa na učni načrt iz pojedinih realističnih strok. Predno se torej začne na srednji in višji stopinji kako realistično berilo obravnavati, podati je otrokom trdno podlago iz dotičnega realističnega predmeta, in to ne v uri, namenjeni za jezikovni pouk, temveč v uri, ki je določena za realije. Na višji stopinji se pred uporabo berila do cela preuči dotični realistični predmet. Iz tega sledi, da se realije nikdar ne začenjajo s knjigo, ampak da se morajo otroci na to šele pripraviti. Ko se je učna tvarina poprej dobro ogledala, razkazala, razložila, pripovedovala in izprašala, prične se obravnavati berilo. Ta obravnava obsega bistveno iste točke, po katerih se obdelujejo povesti, popisi, razprave itd. Zdaj bodo učenci učno tvarino do dobra umeli, in ni se batj, da bi berilno vsebino le na pol ali celó ne razumeli. Tej obravnavi sledé konečno čitalne, slovniške, pravopisne in

spisne vaje, kolikor namreč ustrezajo dotičnim jezikovnim zahtevam, kajti vsakega realističnega berila ni moči uporabiti v ta namen.

Realistična berila se navadno ne memorujejo. Tudi pripovedovanje naj se vrši najbolj na podlagi berila. Odgovori naj bodo kratki, jedrni in stvarni; ozirati se morajo strogo na vsa jezikovna pravila.

Realistična berila so prirodopisna, prirodoslovna, zemljepisna in zgodovinska.

Vseh takih beril ne gre na jednoisti način obravnavati, kajti vsaka stroka ima svoje posebnosti.

1. Pri obravnavi prirodopisnih beril je podati pred vsem predmet v naravi, v podobi ali njegov obrazec itd., da dobé otroci določen nazor o njem. Temu sledi razgovorjanje o vsebini, ki je v berilu, na to se obravnava berilo po naznačenih stopinjah.

2. Pri prirodoslovnih berilih se napravi najprej poskus, iz tega se razvije zakon, pri čemer se gleda, da ga poiščejo učenci kolikor mogoče sami. Zdaj se navajajo razni drugi pojavi, ki se odnašajo na najdeni zakon. Te zakone in pojave naj si otroci dobro zapomnijo. Slednjič še obravnava berilo po prejšnjih stopinjah.

3. Tudi pri zemljepisnih berilih je podati najprej nazor o predmetu, kateri se bode obravnaval. V ta namen se rabi globus, telurij, lunarij, zemljevid, podoba itd. Temu vnanjemu nazoru mora slediti notranji, kateri obsega zaznavanje in opazovanje dotičnega predmeta. Nazorovanje se oživlja s priobčevanjem in z ustnim pripovedovanjem. Kar se na ta način na prosto razvije, morajo si otroci dobro zapomniti. Ko je tvarina dobro pripravljena in jo učenci prav umevajo, obravnava se berilo po navadni učni poti, pri čemer se je treba le še na jezikovno razlago najbolj ozirati.

4. Zgodovinska berila je treba najprej prosto pripovedovati. To pripovedovanje bodi živo in nazorno. Osebe in dogodke, stanje in razmere naj se ne opisujejo preobširno, ker bi se s tem le obtežilo razumevanje in pregled. Pač pa naj se razvije jasna razporedba, ki je pri poznejšem učen-

čevem pripovedovanji najboljša opora. Pri mnogih zgodovinskih dogodkih je treba podati stvarno podlago, n. pr. iz zemljepisa; treba je že naprej razložiti izraze, pojme in dr., ki bi pozneje pri stvarni obravnavi beril preveč motili in zadrževali pojmovanje. Z ozirom na vnanje nazorovanje naj se določno razloži čas, kjer se je vršilo dejanje, razjasnijo naj se na zemljevidu mesta, vode, dežele in gore. Namesto zemljevidov se morejo rabiti podobe, kipi, obleka, novci itd. Najvažnejši je notranji nazor, zato naj se opisuje živoizrazno in lahko umljivo. Otroci naj si imena in števila dobro zapomnijo, da se ne bodo pri pripovedovanji motili ali zamenjavali časa in kraja. Daljše dogodke je pripovedovati v odstavkih; pri teh bodi tudi razgovor o vsebini razdeljen na odstavke; pri krajših dogodkih pa ni treba prenehati. Zdaj se razvije razporedba in vkupna tvarina, katero morejo učenci že zdaj v zvezi pripovedovati. Slednjič se obravnava bërilo po stopinjah; kakor smo jih že večkrat naveli. Pri tej obravnavi naj se ozira na razporedbo, ki se je že prej pred obravnavo razvila. Večkrat bode treba še kaj dodajati ali izpreminjati. Ko so učenci berilo dostikrat prečitali, naj ga pripovedujejo sprva na podlagi načrta ali razporedbe, pozneje prosteje, vedno pa v zvezi. To prosto pripovedovanje berilne vsebine je glavna zahteva vse zgodovinske obravnave, zato naj se ta najbolj vadi.

Zgodovinski pouk se oživlja tudi z izreki dotičnih pisateljev ali drugih oseb, s sodbo zgodovinarjev o imenitnih možeh ali časih, s pesmimi itd.; zato naj se uporabljajo taki dodatki na višjih stopinjah kjer koli mogoče.

e) **Slovstvo.**

§ 53.

Čitanka je za učence tudi slovstvena knjiga. V ta namen se nahajajo v novih knjigah vzorni proizvodi najboljših naših pesnikov in pisateljev. Na takih berilih imajo otroci najlepšo priliko, da se seznanijo s prvinami slovstvenimi. Da

se to doseže, dolžnost je učitelju, da se pri obravnavi ne ozira samo na vsebino, temveč da seznanja otroke tudi z načinom in z obliko dotičnih beril, da razlaga življenjepis pesnikov in da jih sploh uvaja v slovstvo.

Zeló bi se motili, ko bi mislili, da tako razlaganje ne spada v ljudsko in meščanko šolo. Kje drugje naj se položi otrokom podlaga za umevanje najpotrebnejšega, kar je danes pri toliki množini duševnih proizvodov treba umeti!

Pri tem pa ne smemo misliti, da naj bi se v ljudski šoli razlagalo kolikor moči mnogo pesnikov in pisateljev in na široko obdelovale posamne slovstvene vrste. Znanstvenim definicijam tu ni mesta, pač pa osnovnim pojmom. Ti pojmi naj se priučé na podlagi beril, ko se je njihova vsebina dobro razložila in umela. Kajti umevanje vsebine in primerno, spretno in jasno pripovedovanje taiste ima ohraniti prvo mesto. Zato se tudi v najprostejši ljudski šoli ne more pogrešati nekaj pesnij. Razen tega je mogoče otrokom na kratko in v bistvenih znakih razložiti nekaj posamnih slovstvenih vrst, mogoče je poudarjati njih sličnost in različnost. Posledek tega opazovanja naj se povzame v kratkih stavkih, in namen se je dosegel. Na mnogorazrednicah se more seveda že več zahtevati in doseči.

Gledé na obliko naj se opazuje nasprotje, podoba in prispodoba; otroci naj se opozarjajo na izreke, prenose, na izpuščanja, na skoke in vprašanja, na vsklíke in nagovore, ki se nahajajo v berilih.

Na kratko naj se jim razloži na podlagi primernih beril metrika, rima itd.

Na najvišji stopinji to ne bode delalo težav, zato naj se ta nauk razširi. Vedno pa naj priučeno tvarino poüzamejo v celoto in naj jo pridno ponavljajo.

K temu se učé kratkih življenjepisov pesnikov in pisateljev, ki se nahajajo v knjigi. Ti življenjepisi ne smejo biti suhoparni in naj ne obsegajo le golega navajanja številk in imen: temveč naj podajajo tudi misli in nazore pesnikove, da se iz njih spozna tudi notranje mišljenje njegovo, ki dobrodejno vpliva na utrjevanje učenčevega značaja. Vse to

se razvije v kratkih stavkih, katere naj si otroci dobro zapomnijo. Da se življenje pesnikovo bolj umé, pové naj se včasih, kako je nastala pesem, kakšnega značaja je bil pesnik, kakšno je bilo njegovo duševno življenje itd.

Na najvišji stopinji se more otrokom razložiti tudi vrednost poetičkih spisov za posameznika, za ves narod.

Sploh pa je slovstvo neskončno bogat in neizcrpen vir, vzvišen nad vso realnost, ki nas navdušuje za idealnost. Ker je ta idealnost vedno bolj potrebna za človeštvo, pomore jej ravno pravo izkoriščanje pesniških proizvodov do vedno večjega vresničenja.

5. Čitanje berila po učencih.

§ 54.

Svrha čitanju je dvojna: 1. učenec naj se nauči, da umeva tiskani in pisani jezik omikancev, 2. ob enem naj pa tudi razširjuje svoj miselni krog. Iz tega razloga razločujemo pri čitanju dve strani:

1. Vnanjo ali mehanično in 2. notranjo ali logično.

Logično spretnost si prisvoji otrok, ako se vadi, da ustno in spretno izražuje vsebino, ki je podana v pisani ali tiskani obliki.

Mehanično spretnost pa si prisvoji z izraznim in živim ali estetičnim čitanjem. Obe spretnosti se vadite ali med obravnavo beril, ali po tašti in po uporabi. Vedno pa bōdi logično čitanje podlaga mehaničnemu.

Ko se je otrokom kako berilo natanko razložilo, treba je, da ga vsi večkrat in toliko časa čitajo, da je to čitanje ročno in dobro.

Na nižji stopinji je čitanje sicer še svrha sama zase, na srednji in višji pa stopi v službo vsega pouka, zaradi tega se tu navadno za čitanje ne določajo posebne ure.

Dostikrat je opazovati, da otroci nimajo po dovršeni šoli veselja do čitanja. Temu je večkrat šola sama kriva, ker

ne vadi otrôk zadosti v tej ročnosti, ali pa dopušča, da čitajo brez mislij in jednoglasno. Da se temu odpomore, skrbeti je z vsemi sredstvi, da bodo otroci tudi še po izstôpu iz šole radi čitali in smatrali berilo ves čas svojega življenja za bogat vir poučila. Vrhu tega jih je seznaniti z drugimi dobrimi in poučnimi knjigami in s časopisi, v kar jim služi šolarska knjižnica. Na ta način bode postalo čitanje otrokom druga navada in čitali bodo radi tudi v poznejših letih.

Čitanje v prvem šolskem letu je pred vsem še mehanično, kajti prvi pouk v čitanji obsega spoznavanje glasov ali črk in njih sestavljanje v zloge, besede in stavke. S takim čitanjem se pripravlja in gladi pot nadaljnemu čitanju.

Ko znajo mehanično dobro čitati, prične se logično in estetično čitanje. Na vseh stopinjah pa se mora gojiti ročno čitanje.

Ko so se torej berila dobro razložila, vadi se še čitanje samo na sebi. V to se uporabljajo vsa berila, torej tudi realistična, kajti s takim čitanjem se tvarina le še bolj utrdi v spominu. Navadno nastopa tako čitanje takrat, kadar je najbolj ugodna prilika, zato je težko že naprej določati čas; navadno se čita v jezikovnih urah. Sicer se pa spretnost v čitanji goji ves čas berilne obravnave; tej spretnosti gladi pot tudi vse šolsko govorjenje, zlasti pripovedovanje beril in deklamovanje, pripovedovanje tega, kar so slišali, odgovarjanje na vprašanja itd.

Pri čitanji nam je razlikovati:

1. ročno,
2. tekoče in postajajoče,
3. tiho in glasno,
4. posamezno in vkupno čitanje.

a) **Ročno čitanje.**

§ 55.

Čitanje se vadi sicer že tudi pri razjasnjevanji berila. Ko je namreč učitelj vzorno prečital berilo, prečitajo ga

jedenkrat do trikrat tudi otroci. S tem si prisvojé vkupni vtis in občni pregled berilne tvarine. To čitanje ima tudi ta namen, da se premagajo prve mehanične težave v berilu. Lažja berila je le jedenkrat čitati. Navadno čitajo sprva boljši učenci, poznejé pridejo tudi slabéjši na vrsto.

Od tega čitanja nam je razločevati pravo vajo v čitanji, ki sledi obravnavi beril in ki ima namen, da se otroci izurijo v dobrem in gladkem ali ročnem čitanji. To čitanje je mogoče šele potem vaditi, ko so otroci dobro umeli berilo, kajti poprej bi jim bile mnoge strani berila nejasne in izgovarjali bi besede mehanično in brez vsakega lastnega mišljenja. Tako čitanje bi zaprečilo tudi lepo čitanje, katera se mora vedno tudi poleg ročnega gojiti. Čim bolj so učenci umeli berilo, tem lepše ga bodo čitali.

Najprej je treba premagati tehnične težave beriva, katere pa so se odstranile navadno že pri prečitanji med razlago. Težje besede se posebno skrbno vadijo z večkratnim izgovarjanjem posamno ali v zboru. Tudi težji stavki in odstavki se morajo po večkrat ponavljati. Slednjič je vse berilo večkrat v zvezi in brez mnovega prenehajaja prečitati, da isto otroci gladko in ročno čitajo in da imajo veselje nad samolastno delavnostjo. Predno ne čitajo berila v vsakem oziru dobro, ne sme se prehajati k drugemu berilu. Bolje je namreč vzeti manj beril, a ta dobro uvaditi, nego obratno. Pri čitanji mora učitelj strogo paziti na vse napake učenčeve, katere se morajo takoj popravljati in izboljševati. To stori ali učenec sam ali kak boljši součenec. Ako pa mu učitelj sam popravi napake, mora to potem učenec ponavljati. Če je le mogoče, naj se popravlja šele na konci stavkov ali odstavkov, ker se drugače moti pojmovanje in se otroci preveč zbegajo z vtikanjem v tek čitanja. Pri tem popravljanji tudi otroci bolje pazijo na pogréske in jih lažje sami popravljajo.

Berilo se tolikrat čita, da ga zna vsaj večina otrok dobro in gladko čitati. Zato naj se ne hiti od odstavka do odstavka, od berila do berila. Tudi naj se pri tem čitanji ne razlaga znova, kar se je že poprej razložilo. Vender je paziti, da otroci vsled mnogokratnega čitanja ne čitajo iz pameti.

Temu se ognemo najlažje, ako uporabljamo za vajo v čitanju zlasti daljše povesti in popise.

Mehanično čitanje se vadi sosebno na nižji stopinji. Koncem prvega leta morajo otroci vsekako znati krajša berila počasi in glasovno pravilno čitati. Vender se mehanično čitanje tudi na srednji in višji stopinji ne sme popolnoma zanemarjati. Vrhu tega se mu pridruži na srednji stopinji še logično in na višji stopinji estetično čitanje.

Vse čitanje se opira na živo vzajemno delovanje med učiteljem in učenci. Otroci naj pazijo na vsako znamenje, na vsako črko in besedo. Premehanično čitanje se zabrani, ako se navadijo, da znajo račun dati o vsakem prečitanem berilu in ako sploh z veseljem čitajo in pripovedujejo.

Učitelj ne sme smatrati čitalnih ur za čas odpočitka in oddiha. Ravno čitanje terja največ duševne delavnosti učiteljeve in učenčeve, drugače otroci že naprej niso z zbranim duhom pri stvari. Otroci naj ne začenjajo prej, predno ne gledajo vsi v knjige. Zdaj šele pokliče učitelj kakega učenca, da čita. Drugi naj čitajo tiho za njim.

Pri tem se je ozirati na držanje telesa, na ležo knjige, na strogo disciplino, na pravilno odpiranje ust, na izraz obraza, na preobračanje listov itd. Otroci naj ne čitajo po vrsti, kakor sede; ampak vsak naj bode pripravljen, da čita dalje, ko je poklican. Kdor ne pazi, naj se pokliče k čitanju. Nikakor ni trpeti, da bi med čitanjem pripovedovali čitalcu, ako ne vé prav ali dalje čitati. Kdor je poklican, naj ne ponavlja že čitanih besed, temveč naj začne ondi čitati, kjer je prejšnji prenehal. A pazi naj se, da se ne prenehava v sredi stavka ali besede. Vedno naj čita po jeden učenec večji ali manji stavek, odstavek ali celo berilo, vender ne predolgo. Posebno slabi učenci naj ponavljajo prečitane odstavke in naj se navajajo, da tudi sami čitajo novo tvarino, kajti le z dobrim čitanjem se navadijo ročnemu čitanju. Zato je bolje, da se jedno berilo desetkrat prečita premišljeno, nego deset beril jedenkrat, a površno in slabo. Če je le mogoče, naj pridejo v jedni uri vsi učenci na vrsto.

Na najnižji stopinji ni zanemarjati čitanja po zlogih. To zlogovanje je podlaga v prvi vrsti mehničnemu, s tem pa tudi ročnemu čitanju. Vender se tako zlogovanje ne sme pretirati. Učitelj ali učenci štejejo vrste in v vsaki vrsti besede, te se razložé v zloge in glase; glasi se štejejo in imenujejo; to glaskovanje in črkovanje se menjava in s tem oživlja pouk. Večkrat se poskusi tudi s tem, da se čita v zboru, ali da se znane besede nazaj čitajo. Sploh se uporablja več sredstev, da se kolikor moči urno doseže gladko čitanje. V šoli ni dosti časa za mehnične vaje v čitanji. Zaradi tega naj se dajo kratke naloge za domačo vajo v čitanji. Take vaje je treba skrbno nadzorovati in v šoli znova čitati, česar so se doma vadili. Pa tudi sploh naj se učitelj prepriča v vsaki naslednji uri, če so otroci popolnoma uneli prejšnjo vajo, kar mu dokažejo, če prav naglašujejo.

Sploh bodi vsaka čitalna ura vaja mišljenja, govorjenja, čitanja in stvarnega razumevanja, in to posebno tedaj, če se vzame berilo kot celota. Na višji stopinji se more včasih pogovarjati o svojstvu dobrega čitanja.

b) **Svojstva dobrega šolskega čitanja.**

§ 56.

Dobro čitanje mora biti:

1. Glasno. S takim čitanjem se krepčajo in urijo otroški organi; tudi se napake v čitanji lažje opazujejo in popravljajo. Otrokom s slabim glasom dela tako čitanje mnogo težav, a s potrpljenjem in z vstrajnostjo učiteljevo in učencevo se doseže zaželjeni vspeh. Mnogokrat je tihemu glasu krivo to, ker učenec slabo pregleda besede in se tedaj ne upa z glasom na dan, boječ se, da ne bode zadel pravega. V tem slučaju naj natihoma večkrat ponavlja težje besede in odstavke, potem pa naj poskusi na glas povedati dotično stvarino. Dostikrat pa se doseže glasno čitanje že iz tega razloga, ker je otroku neljubo, ako ga učitelj vedno priganja k temu izgovarjanju; tedaj se raje nekoliko bolj potrudi, da zadene pravi

glas. Ako pa je otrok bolan in v resnici ne more glasno čitati, tedaj naj se ne terja od njega, česar ne more izvršiti. Ogibati se je vpitja in kričanja. Kričače je blagohotno navajati na mirno čitanje. Sploh bodi glas prirodan in tak, kakršnen se rabi v dobrem govoru; drugače je umeten.

2. Čisto pravilno in po glasu razločno. Vsak glas se mora izgovarjati s primernim zvenkom. Tako čitanje se vadi že na nižji stopinji. Vsaka beseda mora služiti v zaznamevanje pojma, vsak stavek v izraževanje misli. Ako pa se glasovi ne izgovarjajo čisto in razločno, zatemni se pomen besede in misli. Čisto in razločno čitanje vpliva na vse govorjenje in pisanje, ž njim se najbolj izobražuje jezikovni čut. S takim čitanjem se zabrani jednolično čitanje, ki nam ovira pravo razumevanje beriva. Ostro razločevati je sosebno samoglasnike, ki se podobno glase, potem mehke in trde soglasnike, dolge in kratke zloge. S tem se izkorenini marsikatera slaba navada, jecljanje itd.

Ako učenec ne more takoj prav izgovoriti besed, znamenje je, da ne spozna hitro črk ali besed. Tedaj naj zaporedoma izgovarja vsak glas zase in potem vse skupaj. Pri tem naj jezik in zobe prav uporablja, usta zadosti odpira in jezik prav giblje. S tem se bode zaprečil tudi hripavi glas, in učenec ne bode glasov leno izgovarjal ali mešal in zamenjaval. Čisto in razločno čitanje bi tudi trpelo, ko bi izgovarjal vsako besedo zase in ne tekoče, ali če bi vedno znova začental besedo, izpuščal zloge ali dodajal nove črke, zloge in besede, in konečno, če bi le na pol izgovarjal ali požiral zloge in besede.

V mnogih slučajih bode učitelj sam pokazal, kako se imajo izgovarjati besede, stavki itd., učenec bode potem to ponavljal. Zato bodi učiteljevo čitanje zrcalo, ki je nazorno in katero more otrok v resnici tudi posnemati.

3. Počasno. S počasnim čitanjem se lažje zapazijo in obvarujejo napake. Tako čitanje olajša otroku krepko in glasno izgovarjanje. Vaditi se mora tudi še na višji stopinji. Mera v čitanji bodi jednaka in zmerna. Besede se morajo prav poudarjati. Učitelj naj pokaže s svojim čitanjem, kako je počasi čiti

tati; to naj potem otroci ponavljajo. Ako se učenec med čitanjem ustavi, ni ga takoj naganjati, da čita nadalje; ampak pustiti mu je nekaj časa v premislek. S priganjanjem bi otrok poskušal besedo le uganiti; s predolgim čakanjem pa bi se nasprotno popolnoma odvrnil od misli v berilu.

Paziti je, da se počasno čitanje ne prevrže v dolgočasno in zaspano, kar se zabrani s tem, da se pokliče kak drug učenec, ki čita živo in krepko.

4. Razumno ali logično. Tako čitanje je smislu primerno, lepo in izrazno. Razumno čitanje se doseže, ko znajo učenci že mehanično dobro čitati in ko se jim je prej vse dobro razložilo. S tem so jim izrazi jasni in morejo jih pravilno naglaševati. Tako naglaševanje je potem tudi merilo za razumevanje berila.

Kadar se gre samo za logično čitanje, izvolijo naj se taka berila, ki jih ni treba mnogo razlagati in ki so se že poprej dobro razložila. Vender ne bodi to razlaganje preobširno in pretirano. Razumnemu čitanju največ koristi kratka, a določna razlaga. Da otroci prav pogodé razumno čitanje, morajo biti že precej duševno zreli; zato se vadi zlasti na srednji in višji stopinji. Vender se je ogibati vsake umetnosti, kajti šola nima časa za umetno čitanje. Največ napak se dela pri razumnem čitanji, ako se ozira preveč na oblike, ne pa na vsebino, ali pa če se čita le zato, da se sploh čita.

Ako se stavek ne čita smiselno, naj učitelj navaja učenca z vprašanji na pravi naglas. Ako pa ga tudi s tem ne dovede na pravo pot, naj čita učitelj sam ali naj v otroku obudi pravo razpoloženje za misel, katera je v zvezi s stavkom, odstavkom ali z berilom. Sploh pa se mora v vsem čitanji kazati, da otrok živo čuti misel pisateljevo.

5. Lepo, živoizrazno, blagoglasno ali estetično. Tako čitanje ni le po glasu in po smislu, ampak tudi po čutu pravilno. Naslanja se torej na razumno čitanje. Berila pa ni pojmovati le z razumom, temveč tudi s srcem; zato je izražati s čitanjem veselje in žalost, zahvalo in prošnjo, opominjanje in pretenje, začudenje in obup itd. Tako čitanje

se ne more po pravilih naučiti, treba ga je slišati. Zato mora učitelj sam berilo prečitati čisto, razločno, naglašeno, v dobrem ritmu, ne prehitro, ne prepočasno in krepko, kolikor je prav. Otrok bode potem posnemal ta vzgled in posrečilo se mu bode lepo čitanje.

Estetično čitanje je možno šele na najvišji stopinji, vendar naj se mu že prej gladi pot. Prezgodno začenjanje rodi pretiranje. Šoli ni naloga, da bi vzgajala umetnike v čitanji; glavna svrha jej je, da uči učence posnemati prirodni način čitanja. Težko je tako čitanje zlasti v pesmih; zato mora učitelj sam dobro umeti duha, ki veje v njej. Pri takem čitanji se mora čitatelj popolnoma spojiti in združiti z duhom pisateljevim. Prisvojiti si mora vsebino in obliko v popolno lastnino. Ni zadosti, da le z besedo razodeva pisateljeve misli, mora jih tudi občutiti z vso svojo notranjostjo, izražujoč natančne pojave pisateljevega duha in jih kažoč v živoizraznem kretanji. Ako smo pri razumnem čitanji pazili na naglas, na ločila, na pravo in natančno izgovarjanje in na vsebino, dosegli smo s tem že mnogo lepega, živega, kar je najboljši navod za živoizrazno čitanje.

Učiteljju se je tedaj najskrbneje pripravljati na estetično čitanje, in to vestno s pravim duhom in razumom. Preudariti mu je, kaj je vse v berilu in kako bi se dalo s pravo besedo in s pravim naglasom povedati. Za tako pripravljanje mu ni moči podati strogega navoda, kajti ljudje so različni; tega zanima bolj to, onega zopet kaj drugega, a učitelj mora vedno varovati svojo individualnost. Navod bodi torej le to, kar je, da namreč vzbuja misli in vabi, da dodajamo tudi svoje misli, da tvarino preskušamo, skrajšujemo ali razširjujemo. Tu ima učitelj najlepšo priliko, da kaže svojo spretnost in nadarjenost; tako čitanje mu podaja obširno polje, da z resno voljo in vstrajnostjo doseže dokaj lepih vspehov.

6. Pravilno naglaševano, umerjeno in ubrano. Tako čitanje izvira sicer že iz prejšnjih svojstev, vendar je treba, da se reče o tem še kaj več.

§ 57.

Blagoglasnemu čitanju nasprotno je sledeče čitanje:

a) Jednoglasno ali tako zvani šolski ton, ako se enakomerno izgovarjajo stavki in poudarjajo zadnje besede.

b) Prehitro, ker se pri tem čita brez misli, in se vsebina ne umeva popolnoma. Prehitro čitanje je mati slabega čitanja.

c) Preglasno, zategnjeno in pevajoče, katero napravi slab vtis na poslušalca.

d) Pretiho, ker se ne more nadzorovati.

c) **Pravilno naglaševanje.**

§ 58.

Slišali smo, da je mehanično čitanje k večjemu na najnižji stopinji svrha sama zase. Na srednji in zlasti na višji stopinji pa postane sredstvo, da se doseže razumno in lepo čitanje, kajti čitanje ima le tedaj pravo veljavo, ako vsebino prav razumemo. To dosežemo s pravilnim naglaševanjem, katero ima še to dobro svojstvo, da oživlja ves pouk.

Pravilno naglaševanje obsega pravo modulacijo ali izpreminjavo, t. j. poniževanje in povzdigovanje glasu. Taka glasovna izpreminjava najbolje dokazuje, da je učenec prav občutil, kar je čital. Naglaševanje je torej nasprotno jednozvočnosti. Poudarjajo se nekateri členi navadno krepkeje od drugih, in sicer se v zlogu deva naglas na pojedini glas, v besedi na zlog, v stavku na besedo, v zvezi na stavek in na glavno misel.

a) Besedno naglaševanje. Jednozložne besede imajo dolg ali kratek naglas. Dvozložnice in večzložnice se naglašajo navadno na korenskem zlogu. Nekatero zloženko imajo dva naglasa. Predlogi, zaimki, nekateri členci in možni glagol pa se ne naglašajo sami zase, temveč se oklepajo kot predslonice ali naslonice bližnje besede. Ozirati se

je na naglaševanje v izpeljanih in zloženih besedah. Zlogi in besede se vežejo brez oddiha.

b) Stavkovo naglaševanje. Tudi v stavku se naglaševanje posameznih besed izpreminja in ravna po veljavi posameznih stavkovih členov ali po volji govorečega. Navadno se poudarja najvažnejša beseda v stavku, in sicer v golem stavku dopovedek, v razširjenem prilastek, dopolnek ali določilo.

c) Na konci velelnega stavka se glas povzdigne, vprašalnica v vprašalnem stavku se povzdigne in naglasi, na konci pa glas v tem stavku pade.

Z naglaševanjem označujemo one člene, ki imajo več ali manj važnosti. Ako poznamo misel berila in odnose govornih členov, moremo tudi naglas zadeti. Zato se naglasa ni moči naučiti iz pravil. Tudi otrok bode kmalu pravo zadel, ako ga učitelj z vprašanji navaja na razumevanje berila in ako mu slednjič sam dobro pokaže, kako naj naglašuje, zlasti pa, ako mu zabrani vpitje. Seveda mora učenec, če le mogoče, sam najti pravi naglas, kar mu ne bode težko, ako razume berivo in ako ga učitelj prav izprašuje.

d) **Mera in ubranost pri čitanji.**

§ 59.

Razen na naglašanje je treba pri čitanji paziti na primerno menjavo v trajanji glasu v zlogih, na premolk (prenehljaj), na pravo čitalno mero in na različno visokost glasu.

Mera ali ritem je ravnomerna izpreminjava dolgih in kratkih zlogov, ki daje besedam neko stanovitno glasovno razmerje po pesemskem načinu. Ako bi se izgovarjali vsi glasi jednako dolgo, utrudilo bi to sluh. Menjava dolgih in kratkih samoglasnikov pa oživlja čitanje in sploh govorjenje. Mera je osnovana na načinu, kako se izpolnjavajo s pomočjo glasov momenti časa, ki sledé neprestano drug za drugim, in na tem, koliko časa traja glas med tem prestankom. Vsled tega nastane večja ali manjša hitrost ali počasnost glasovnega gibanja

s primernimi premolki. To trajanje glasu se ozira na različnost vsebine, razloženih mislij, čustev, afektov itd. S tem postane govor bolj razumljiv. Tudi je med temi presledki lažje dihati in si nabirati novih močij. Na ta način se more iz čitanja spoznati, kaj spada k zlogu, kaj h kaki besedi. Mera ne bodi ni prehitra ni prepočasna; zlasti pa je paziti na ločila, da se pri njih pravomerno premolkne. Na dolgost in kratkost zlogov se je že na nižji stopinji primerno ozirati. Nič pa ne škoduje, ako se zlogi tudi krepkeje poudarjajo, nego je treba, kajti na poznejših stopinjah se to lahko odstrani. Težje je pozneje odpraviti nasprotno napako. Ritem se združi z melodijo v popolno jednoto.

Ubranstvo ali melodija terja, da se glas v besedah in stavkih pri čitanju ponižuje ali povzdiguje, kar se uporablja zlasti pri raznih stavkih, kakor so vprašalni, velelni in želelni. Zato naj se visokost ali nizkost glasu primerno menjava, kakor pri petji. Tako čitanje ugaja ušesu in duhu, v njem odsevajo notranja čustva čitateljeva, in melodija je potem proizvod čustev. V tem oziru je v šoli mnogo napak opazovati. Pri deklicah je glas sicer melodičen, a preutih, pri dečkih glasneji, pa preveč enakomeren in preglasen.

Med govorjenjem dihamo. Kadar izdihnemo, tedaj damo glas od sebe; ko pa vzdihnemo, takrat premolknemo ali prenehamo govoriti. Zato naj učenec izgovarja le tedaj, kadar izdiha. Razen tega premolknemo, da naznačimo, kaj spada skupaj. Premolk se v pisavi označuje z ločili, v govoru pa s tem, da prenehamo z glasom in da si oddahnemo. Sicer pa prenehamo tudi pri daljših stavkih, akoravno ni ločil, kajti predolgo ne moremo sape zadrževati. Premolk se ravna po vsebini stavkov. Različen je torej v pripovednih, trdilnih, velelnih in vprašalnih stavkih, pri vsklikih, pri vrinjenih stavkih in v perijodah.

Melodija je torej zavisna od mislij, katere hočemo izražati. Ravna se po jakosti ali slabosti zlogov, besed in stavkov, ki obsegajo sosebno one misli, katere nam je z raznim glasom točneje označiti. Melodija je največ stvar razuma in uvidnosti, zato se v šoli najčešče pregreši proti njej.

Ritem in melodija nista popolnoma ločena, temveč prepleteta drug drugo. Oboje pa je važno, da se ž njuno pomočjo navadijo otroci na zbrani duh, da se vglobé v daljši govor in da morejo tudi z zbranim duhom poslušati.

č) **Tekoče in tiho čitanje.**

§ 60.

Čitanje je ali postajajoče (statarično), t. j. počasno in s prestankom, ali tekoče (kurzorično), t. j. brez prestanka.

Pravi pregled duševne vsebine berilne podaja sosebnost postajajoče čitanje. Tekoče čitanje pa pomore, da se naučé otroci ročno in urno čitati brez ozira na razlaganje berila. S takim čitanjem se namerava navadno le mehanično čitanje doseči.

Iz tega razloga seveda bi se tekoče čitanje ne smelo posebno gojiti. A tudi pri tem čitanji moramo imeti taisti smoter pred očmi, kakor pri postajajočem, namreč poleg spretnosti v čitanji tudi blagolasnost in umevanje smisla; zaradi tega moremo brez škode uporabljati tudi tekoče čitanje. Paziti pa je, da učitelj takega čitanja ne smatra za odmor, temveč mora vso svojo moč uporabiti, da učencu omogoči prisvojevanje učne stvarine.

Tekoče čitanje naj nastopa le pri lažjih berilih, pri katerih učitelju ni treba mnogo pomagati in kjer le najpotrebnjše razlaga, dodaja in izprašuje. Najboljša so taka berila, ki nimajo daljših stavkov, ali pri katerih se ne gleda mnogo na vsebino, potem realistična berila, ki so se razložila že v posebnih urah, slednjič tudi pravljice itd., ki vplivajo bolj na domišljijo, nego na duševno razširjevanje.

Učitelj se mora tudi na tekoče čitanje skrbno pripravljati. Tu je njegovo razjasnjevanje kratko, zato pa bodi jedrno in izborno. A čitanje bodi natanko, in ozirati se je sosebnost na slabejšé učence.

Tekoče čitanje se vadi najbolj na nižji stopinji, na srednji in višji pa postajajoče, ki je ob jednom tudi logično.

V šoli razločujemo tudi glasno in tiho čitanje. Pod glasnim čitanjem umevamo tukaj ono čitanje, s katerim se sploh slišijo znamenja za glasove in njih sestave, pod tihim čitanjem pa ono, ki se vrši le v duhu čitalca in se ne sliši tudi navzven. Tega čitanja nam torej ni zamenjati z na pol glasnim in šepetajočim glasom. Glasno čitanje se goji na vseh stopinjah. Ko pa otroci že precej gladko čitajo, umika se vedno bolj in namesto njega nastopa tiho čitanje. Kdor zna dobro čitati, ta še ne more tudi tiho in tako čitati, da bi zraven tudi mislil. Zato navadno začnemo vselej na glas čitati, kadar koli se bolj vtopimo v vsebino beriva. Iz tega sledi, da je treba otroke tudi v tihem čitanji vaditi. Ko znajo to, more se tako čitanje prav primerno uporabljati tudi za tiho opravilo. Pri vaji v tihem čitanji je paziti na sledeče:

1. Za tiho čitanje naj se uporabljajo le lažja berila.
2. Tihega čitanja ni vaditi na nižji stopinji, ampak šele tedaj, ko so premagali mehanične težkote.
3. Učitelj mora otroke pri tihem čitanji vedno podpirati; zlasti naj jih opozarja na vsebino in jim razlaga najpomembnejše stvari.
4. Tiho čitanje mora učitelj natančno nadzorovati. V ta namen pusti na glas čitati, kar so prej natihoma čitali, ali pa se na kak drug način prepriča, če so umeli prečitano berilo. S tem jih primora, da pazijo na vsebino.

f) Čitanje v zboru.

§ 61.

Na glas se navadno čita tako, da čita le po jeden učenec, ostali pa natihoma kažejo za njim, a so vedno pripravljene na nadaljevanje. Tako čitanje je posamezno. Temu nasprotno je čitanje v zboru, kadar skupno ali ob jednom čitajo vsi učenci jedne skupine, jednega oddelka ali vsega

razreda. Za vsakdanje življenje tako čitanje res nima mnogo pomena, pač pa za šolo. Prednosti skupnega čitanja bi bile:

1. S čitanjem v zboru se pospešuje urno in gladko čitanje. Ako je šola prenapolnjena, ni moči vsem učencem priti na vrsto. Samo tiho čitanje pa ne podaja zadosti vaje za to spretnost.

2. Čitanje v zboru pomore, da pride v šolsko življenje več živahnosti in gibanja. Ker morajo vsi učenci jedno in isto delati, oživé se tudi slabejši.

3. Pri posameznem čitanji kažejo nekateri otroci nekako boječnost; s čitanjem v zboru se jim povekša pogum in vzbudi zaupanje same vase.

4. Skupno čitanje pospešuje tudi lepo čitanje, ker zapreči, da posamezniki ne vpijejo preveč, temveč morajo svoj glas priličiti glasu součencev. Tudi se jim je pri tem ozirati na ločila in pri njih postajati.

5. Skupno čitanje pospešuje večje pojmovanje glavnih mislij, ker sili pojedince, da z vso pozornostjo sledé čitanju. Zategadelj tako čitanje ni olajšanje duševne delavnosti. Uporablja naj se previdno, in to zlasti na nižji stopinji. Na srednji in posebno na višji stopinji pa se bolj goji posamezno čitanje. Tu se je namreč ozirati tudi na mero in ubranost, kar se mora pri čitanji v zboru večkrat zanemarjati.

IV. Uporaba beril.

1. Obseg.

§ 62.

Ko se je berilo vsestranski obravnavalo, more se uporabiti v več ozirih. Sicer je že razlaganje samo, zlasti pa čitanje berila taka uporaba. Vender nam je tu govoriti še o drugačni uporabi, katero je moči šele tedaj uvesti, ko je berilo zadosti obravnano in ko ga znajo otroci dobro čitati. Ta uporaba stori, da si vsebino izkoristijo za obrazovanje duha in srca.

Uporaba beril obsega:

- a) govorne in
- b) pismene vaje.

Govorne vaje obsegajo: a) pripovedovanje in b) učenja na pamet (deklamovanje); pismene in ob enem jezikovne vaje pa obsegajo: a) slovnico, b) pravopis in c) spisje.

2. Pripovedovanje.

§ 63.

Pravilnega govorjenja se otroci vadijo pri vsem šolskem pouku in pri vsi obravnavi beril. Zato se je o tem že na dotičnih mestih natančneje govorilo.

Tukaj pa velja še posebej, da se vsa učna snov pripoveduje bodisi na podlagi razporedbe v berilih ali prosto, kakor se je zapomnila pri pouku.

Otroci radi pripovedujejo, kar so slišali; tega nas uči že vsakdanje življenje. Tako pripovedovanje nastopa že na prvi učni stopinji pri nazornem pouku. To prvo pripovedovanje je jednostavno in kratko, obsega zvečine najbistvenejše dele, vendar tako, kakor so jih slišali. Pripovedujejo se sobno basni, pravljice in kratke povesti. Pri obravnavi beril pa se gre za pripovedovanje vse vsebine na podlagi neposrednjega razumevanja. Berila se morajo poprej dobro obdelati in čitati. Večkrat sledi pripovedovanje otrokovo neposrednje učiteljevemu pripovedovanju berila, a takrat je vsebino težje pripovedovati. Najlažje se pripoveduje po knjigi ali na vprašanja, toda zadnje le bolj v prvih letih, pozneje se pripoveduje vedno samostalneje. Z lastnimi besedami morejo pripovedovati le zmožnejši otroci, in to največ na višji stopinji. Pripoveduje se tudi tako, da se izpremeni oblika, število, oseba, čas, besedni red in način govora, da se zamenjujejo posamne besede ali rabijo soznačnice. Pové se nasprotna vsebina; tudi se vsebina razširi, skrajša ali splošno pové; večkrat se pové samo razporedba; včasih se odgovarja na vprašanja, ki natančneje

določujejo vsebino; vrhu tega je moči glavno misel razviti, uganke, pregovore itd. razjasniti, značajne osebe opisati, berila sploh primerjati itd. Pri vsakem pripovedovanju naj začno najprej boljši učenci, s tem se vzbudé tudi slabjši, postanejo pogumni ter se udeležujejo teh vaj.

Več o pripovedovanju berilne vsebine se je že poprej navedlo (§ 41. in 42.).

3. Učenje na pamet.

§ 64.

Učenje na pamet ali memorovanje je važno sredstvo za govorne vaje, pa tudi za izobraževanje srca. To spretnost je torej gojiti pri vsem pouku, sosebnost pa pri čitanju.

Šolski in učni red pravi v tej zadevi: „Na vseh učnih stopinjah naj bodo vaje v prostem govorjenju iz pameti prozajičnih in pesniških izbornih spisov, katere je bilo treba že poprej skrbljivo zbistriti“.

Od prostega, ne na besede navezanega pripovedovanja se razlikuje v tem, da je memorovanje doslovno zapominjanje in pripovedovanje kake učne tvarine in torej reprodukcija; prvo pa je prehod od reprodukcije k produkciji.

Prva terjatev memorovanja je ta, da učenci tvarino razumejo po duhu in bistvu, po vsebini in obliki in da jim postane ista duševna lastnina. Zato se jim mora ista dobro razjasniti, kar se zgodi z obravnavo beril. S tem se obogati razum z množino vzvišenih mislij in jezik z izbranimi izrazi.

Memorovanje je: 1. mehanično, 2. razumno in 3. umetno.

Pri mehničnem memorovanju se ne oziramo na vsebino predstav; zapomnimo si jih zato, ker jih večkrat ponavljamo.

Pri razumnem memorovanju pa pomorejo predstave druga drugi do reprodukcije. Zato si najprej zapomnimo uredbo ali notranjo zvezo predstav, katera nam olajša razumevanje. Razumno memorovanje je mnogo dovršenejše nego mehanično, kajti po vsebini urejene in združene predstave si pri reprodukciji mnogo bolj pomagajo, nego one po vnanji dotiki spojene.

Umetno memorovanje se vrši tako, da z različnimi pomočnimi sredstvi združujemo predstave. To memorovanje se je izobrazilo v mnemoniko ali mnemotehniko, t. j. umetnost, ki po stalnih pravilih in z določenimi sredstvi spolnjuje spomin.

V šoli se memoruje sešobno razumno; umetno memorovanje se vrši le toliko, kolikor se rabijo taka sredstva, ki se lahko uporabljajo. Tudi mehanično memorovanje se ne more popolnoma pogrešati, n. pr. kadar je treba utrditi take predstave, ki so spojene samo na vnanji način. Vender se naj tudi taki pojmi kolikor moči razložé, da postane memorovanje tudi v tem slučaji razumno.

Potem je treba znati berilo pravilno in naglašeno čitati, ker se s tem pokaže, koliko se je taisto razumelo. Zdaj se tvarina nauči na pamet ali memoruje, kar se zgodi ali v šoli ali doma. V šoli se memoruje sešobno na nižji stopinji, ker tu je treba učence naučiti, kako se ima to vršiti. Ako bi se otrokom samim prepustilo to delo, postopali bi napačno, izgubili bi dokaj časa in ne dosegli pravega namena. Tudi bi nadlegovali roditelje ali druge odrasle ljudi, naj jim pomagajo. To bi pa rodilo mržnjo do tega duševnega dela, in otroci bi kmalu pozabili na pamet naučeno tvarino.

Pri memorovanji se nikdar ne sme pretrgati logična zveza. Pri vsakem novem stavku ali novi misli naj se ponavlja prejšnje, na konci pa vsa tvarina. Ponavlja se ali posamno ali v zboru. Tudi pri memorovanji je gledati na pravilno naglaševanje, na pravo mero, na oddihljaje in sploh na vse, kakor pri dobrem čitanji.

Memorovanje se vrši na vseh učnih stopinjah, vender nam je največ vspeha pričakovati na višji stopinji, ker se tu lahko naloži otrokom da se sami učé na pamet, s čimer se prihrani mnogo šolskega časa in truda.

Tvarina se jemlje ali iz berila ali iz vsega šolskega pouka. V prvi vrsti se je ozirati na taka berila, ki vplivajo na duha in na srce. Na pamet naučena tvarina naj vzbuja v otrocih višje nazore o prirodi in o življenji. Potem

bodi tvarina vzorna, jezikovno pravilna in primerna vsakokratni duševni stopinji otrok.

Berila naj ne bodo predolga, menjajo naj se poetiška in prozajična. Gledati je, da za čas učenja pridejo na vrsto najboljše pesniki in prozajiki. Epiški proizvodi naj imajo prednost pred liričnimi.

Predno se otroci naučé berilo iz pameti, morajo znati njegovo vsebino pripovedovati. Tako pripovedovanje oživi govorjenje in je najboljša podlaga govorjenju iz pameti ali recitovanju (deklamovanju).

Recitovanje memorovanega berila bodi glasno in lepo. Ogibati se je afektacij in teatraličnega deklamovanja. Nasprotno naj otrok stoji ravno v klopi ali izven klopi, naj gleda v učitelja, roki imej mirno ob sebi položene, govoriti mu je glasno, razločno in izrazito, kakor pri čitanji. Naglaševanje bodi primerno in mera zmerna. Ako gre otrok ven, naj se pripogne. Najprej naj recitujejo sposobnejši učenci, potem šele slabejši. Tudi v zboru se lahko recituje in to na vseh stopinjah; vendar bodi to na pol glasno in z ravnoistim naglaševanjem, kakor posamezno. Pridne učence je pohvaliti, slabjšim pripoznati njih trud, boječi naj se osrčijo. Učitelj naj ne pomaga precej; a naj vendar ne pusti otroka predolgo čakati, da se ne zmeša. Paziti je, da se otroški spomin ne preobloži s predolgo tvarino.

Vsak mesec se je naučiti vsaj jedno vzorno berilo na pamet in to zlasti pesem. Ako se vrši dejanje v memorovanem berilu med dvema ali več osebami, recituje naj ga več učencev.

Za memorovanje in recitovanje skoro ni treba posebnih ur določevati. Ko se je primerno berilo vsestranski razložilo, potem se isto nauči dobesedno in zvesto na pamet in takoj se tudi recituje.

4. Pismene vaje.

§ 65.

Ustni govor premine, obdrži se le s pisavo, katera je vidno govorjenje. A ni še zadosti, da znajo učenci samo či-

tati in umevati, kar so drugi napisali. Znati morajo tudi svoje misli lepo in jasno izraževati pismeno. Tega se naučé le z mnogimi vajami. Pismene vaje so torej važen del jezikovnega pouka. Po izurjenosti v teh vajah se često sodi vspeh vsega šolskega truda.

Pismene ali jezikovne vaje imajo dvojno stran, teoretično in praktično. Teoretične vaje obsegajo slovnico in pravopis, praktične pa spisje, ki je najvažnejši del jezikovnega pouka.

Slišali smo, da nekateri pedagogi naslanjajo ves jezikovni pouk na čitanko. To je potem naslanjajoča ali naslonjena, tudi koncentrujoča ali centralizujoča metoda. Po tej metodi se najprvo obravnava berilo, in ko si je otrok s čitanjem prisvojil vsebino, mora jo mnogostranski govoriti in pisati. Na podlagi berila se potem iščejo slovniška in pravopisna pravila.

Drugi so zoper zjedinjenje vseh jezikovnih strok, ker ni moči strogo ločiti, kaj spada k tej, kaj k oni stroki, zato obravnavajo vsako jezikovno stroko bolj samostojno. Prvi postopajo analitično, drugi hevristično. Sploh ste obe metodi dobri, ako se prav izvajate. Vender je treba vsaj na višji stopinji slovnico in deloma tudi pravopis učiti po posebnem načrtu; spisje je pa mogoče naslanjati na berila in na ves šolski pouk. Na višji stopinji spada torej skupaj čitanje, govorjenje in pisanje, kajti drugo pospešuje in dopolnjuje drugo.

Pravopis in spisje obsegata prave pismene vaje, katerim je namen, da se učenci naučé svoje misli pravilno pismeno izražati. K temu je najprej treba izurjenosti v pisanji sploh, posebno pa še v lepopisji. Zadnje je torej vnanja stran pismenih vaj. Pisanje si prisvojimo z vidom, sluhom, s posnemanjem in sploh z navado. Da pa moremo svoje misli pravilno izražati, moramo poznati slovniška pravila, na katera pa moramo tudi pri ustnem govoru paziti.

Jezikovne vaje sploh so potrebne pred vsem iz vzgojnih ozirov. „Vsa duševna omika izvira iz vsprejemanja in uporabljanja. To duševno ravnotežje se moti, ako se zanemarija

jeden teh dveh momentov. K uporabljanju spadajo tudi pis-mene vaje, ako niso samo mehanično prepisovanje. Pot od misli do besede, od tod do sestavka, kakeršen je pri spisnih vajah, čisto je drug in popolnoma nasproten onemu od se-stavka do besede in misli, kakeršen je navaden pri čitanji. Pa še to prednost ima pismeni izraz pred ustnim, da sili učenca, zapisujočega svoje misli, da jih bolj koncentruje, lepše ubere, primerneje in jasneje uredi" (Lindner). S tem se učenčevo spoznanje učvrsti in razbistri, kajti človek šele tedaj prav spozna stvar, kadar jo sam ustvari. — Iz praktič-nega stališča potrebuje takih vaj trgovec, obrtnik, kmetovalec, da spiše pravičen list, pobotnico, račun itd.

Kakor pa smo posebej obravnavali čitanje, tako ho-čemo v naslednjih oddelkih na drobno govoriti o slovnici, pravopisu in spisji.

V. Slovnica.

1. Pojem in potreba.

§ 66.

Slovnica se imenuje ona znanost, katera določuje je-zikovne zakone in pravila. V ljudski šoli se ne sme znan-stveno obravnavati. V znanosti namreč razlikujemo več vrst slovnice, zlasti pa posebno in občno slovnico.

Posebna slovnica določuje pravila, ki so veljavna za kak pojedin jezik.

Občna slovnica pa razmotruje ona pravila, katera se nahajajo v vsakem jeziku. Vrhu tega imamo primerjalno in zgodovinsko slovnico. Prva preiskuje zakone pojedinih jezikov ter jih primerja, druga pa razpravlja pravila po na-činu, kakor so se razvijala v raznih dobah.

V ljudski šoli se uči le slovnica materinega jezika. Na-men jej je dvojen, praktičen in obrazovalen ali ma-terijalen in formalen.

V praktičnem pomenu posreduje slovnica jezikovno znanje le toliko, kolikor je treba, da pozna učenec vsaj najglavnejše jezikovne zakone. V govoru namreč ne sme vladati samovolja, nego se mora ravnati po stalnih zakonih. V slovnici pa so zbrana in urejena pravila jezika tako, da jih moremo lahko pregledati in zapomniti ter ob vsaki priliki se ravnati po njih. Brez vsakega znanja jezikovnih oblik ni moči jasno umevati mislij, ležečih v jeziku, ni moči doseči natančnega in določnega lastnega izraževanja.

V formalnem oziru posreduje slovnica umevanje jezikovnih zakonov in pravil. Kakor je govor izraz mišljenja, tako je slovnica uporabljena logika. Zaradi tega se sovršuje s slovniškim poukom tudi mišljenje in vadi razum. Tudi spomin se ojačuje s tem poukom, ker se morajo učenci na pamet učiti glavnih pravil. Pa tudi na voljo vpliva slovnica, kajti v mišljenji in govorjenji vlada stroga zakonitost, to vspodbuja učence, da se tudi v svojem delovanji držé stalnega reda.

Mnogo se je že pisalo o tem, ali spada slovnica v ljudsko šolo ali ne. Dandanes je sploh prodrlo prepričanje, da se brez vsakega slovniškega pouka tudi v ljudski šoli ne more izhajati, kajti za pismeno izražanje jezika je vsekako treba nekaterih podpor, katere nam podaja ravno slovnica. Tudi dobiva jezikovna moč največ sredstev na podlagi te věde. A ta pouk ne bodi učeno predavanje, ne namen sam zase, ampak le sredstvo k dosegu splošne jezikovne izobraženosti. Slovnice se je učiti le toliko, kolikor je treba, da se prav razumeva in natančno uporablja jezik.

2. Tvarina.

§ 67.

Najprej nam je vedeti smoter slovniškega pouka. Tega smo označili že v začetku. V smislu tega smotra je osnovana tudi slovniška tvarina. Ko smo to spoznali, določili bomo lažje način poučevanja.

Učni načrt za **Kranjsko** določuje slovnisko tvarino za osemrazrednice tako-le:

1. šolsko leto. „Vaditi se ponavljati in snovati kratke stavke; razstavljati stavek v besede, zloge in glase. Samoglasniki, soglasniki. Spoznavanje samostalnika (razen abstraktnega). — Velika začetna pismena v prvi besedi, v stavku in v lastnih imenih. Pika“.

2. šolsko leto. „Goli prosti stavek. Znanje o samostalniku, pridevniku in glagolu. Spol in število samostalnikov. Trije glavni časi tvorne oblike določnega naklona v stavkih z jednim samostalnikom kot osebek. Prvi sklon osebnega zaimka v jednini, dvojini in množini. — Pismeno obravnavanje slovniske tvarine“.

3. šolsko leto. „Prosti stavek kot pripovedni, vprašalni, velnelni in želelni stavek; glavni in pridejani stavkovi členi. Sklanja samostalnikova s pridevnikom in brez pridevnika. Vrste samostalnikov. Stopnjevanje pridevnikovo. Osební, nedoločni, vprašalni, kazalni in svojilni zaimki. Glavni in pomožni glagoli. Sprega glagolova v vseh časih določnega naklona. Spoznavati števnik, prislov in predlog. Začetki skladja. — Pismeno obravnavanje slovniske tvarine“.

4. šolsko leto. „Razširjeni prosti stavek; razlikovanje prostega od zloženega stavka, glavnih in zavisnih stavkov. Nadaljevanje in dopolnjevanje oblikoslovja s posebnim ozirom na samostalnik in glagol. Vaje gledé na zavisnost sklonov od glagola, pridevnika in predloga. (Nikalni stavki). Vrste glagolov po njih pomenu (dovršni, nedovršni glagoli). Nadaljevanje o skladji; besedne skupine. — Ustno raztvarjanje (analiza) besed in stavkov. — Pismena obravnava slovniske tvarine“.

5. šolsko leto. „Dopolnjujoče ponavljanje nauka o razširjenem prostem stavku; vaje v spoznavanj stavkovih členov in govornih razpolov. Sklanja števnikov, pridevnikov in zaimkov. Skrčeni in zloženi stavek v obče. — Nadaljevanje o skladji. Nadaljevanje o zavisnosti sklonov. Priredni vezniki. Ustno raztvarjanje besed in stavkov. Pismena obravnava slovniske tvarine“.

6. šolsko leto. „Skrčeni stavek; razstavljanje njegovo v proste stavke in skrčenje prostih stavkov v skrčenega; obravnava priredij in podredij; pretvarjanje stavkovih členov v zavisne stavke in obratno. Navadni in doslovni govor. Podredni vezniki. Glagol v vseh oblikah (časih in naklonih), sprega glagolova po razredih.

Nadaljevanje nauka o zavisnosti sklonov in o skladji. Ustno raztvarjanje besed in stavkov. Pismena obravnava slovniske tvarine“.

7. šolsko leto. „Obravnava skrčenega in zloženega stavka (priredje in podredje). Množno-zloženi stavek. Skrajševanje zavisnih stavkov.

Eliptični stavki. Pravilna raba ločil. Ponavljanje in dopolnjevanje nauka o zavisnosti sklonov. Skladje. Pismena obravnava slovniške tvarine“.

8. šolsko leto. „Ponavljjanje vsega oblikoslovja s posebnim ozirom na zavisnost sklonov od pridevnika, glagola in predloga; ponavljanje skladnje, posebno zloženega stavka, z ozirom na veznike, čase in naklone. Ponavljanje važnejših delov iz skladja in dopolnjevanje skladja“.

Na Primorskem velja za šestrazrednice:

2. šolsko leto. „Goli prosti stavek; vprašalni in velelni stavek; samostalniki; spol in število; pridevnik; glagol; osebni zaimek v imenovalniku jednine, dvojine in množine; trije glavni časi v določniku“.

3. šolsko leto. „Razširjeni prosti stavek; sklanja samostalnika in osebnega zaimka; pridevnikovo stopnjevanje; števniki, predlogi, prislovi; glagolova sprega v tvorni obliki določnega naklona. Skladje“.

4. šolsko leto. „Razširjeni, prosti in skrčeni stavek; razločevati v obče proste in zložene, glavne in zavisne stavke; samostalnikova, zaimkova in števnikova sklanja; pridevnikova sklanja in stopnjevanje; popolna glagolova sprega; skladje“.

5. šolsko leto. „Ponavljjanje učiva; priredja in podredja v najpriprostejših oblikah; priredni in podredni vezniki in oziralni zaimek natanko“.

6. šolsko leto. „Pregledno ponavljati najimenitnejša slovniška pravila; kar je posebno imenitno gledé na razne čase in reke; ponoviti in popolniti nauk o skladji; besedne skupine“.

Na Štajerskem se glasi učni načrt za petrazrednice:

2. šolsko leto. „Goli prosti stavek. Spol in število samostalnikov; glagol, oseba, število in trije glavni časi; pridevnik. Pismena obravnava slovniške tvarine“.

3. šolsko leto. „Goli prosti stavek. Sklanja samostalnikov (s pridevniki in brez njih); vrste samostalnikov; stopnjevanje; osebni, vprašalni, nedoločni zaimek; glagol, tvorna in trpna oblika, naklone; števniki, prislovi in predlog v obče; pripovedni, vprašalni in velelni stavki. Početki iz skladja. Pismena obravnava slovniške tvarine“.

4. in 5. šolsko leto. „Razširjeni prosti stavek; nadaljevanje in dopolnjevanje iz oblikoslovja; vaje v sklanjanji, spreganji in gledé na zavisnost sklonov od glagolov, pridevnikov in predlogov (nikalni stavki); glagol; nedovršni in dovršni; vrste glagolov v obče; razločevanje med prostimi in zloženimi ter med glavnimi in zavisnimi stavki. Skladje po izpeljavi in sestavi; besedne skupine. Ustna

analiza stavkov in govornih razpolov. Pismena obravnava slovniške tvarine“.

6., 7. in 8. šolsko leto. „Nauk o razširjenem prostem stavku se ponavlja in dopolnjuje; rekcija. Zloženi stavek: priredje, podredje; izpreminjava podredij v razširjene stavke, stavkovih členov v zavisnike; dobesedni govor; skrajšani in skrčeni stavki; množnozložni stavek. Ločila. Glagol in njegove vrste. Dopolnjevanje iz skladja; besedne skupine. Obsežno ponavljanje najvažnejših slovniških pravil. Ustna analiza stavkov in govornih razpolov; pismena obravnava slovniške tvarine“.

3. Metoda.

§ 68.

Metodo slovniškega pouka najlažje najdemo, ako pregledamo, kako se je razvijala.

Pred osemnajstim stoletjem še ni bilo pravega, t. j. metodično urejenega pouka v jeziku. Šele v tem stoletji so pedagogi uvideli, da se berilo ne sme samo čitati, ampak tudi razlagati, da ga otroci umevajo. S tem so uvedli vaje v mišljenji in govorjenji ter dajali razumevanju beril večjo važnost, nego slovniškim oblikam.

1. V slovniškem oziru so sprva učili le oblike. Taka metoda je bila čisto formalno-slovniška. Začenjali so z glasovi, sklanjali samostalnike in pridevnike, spregali glagole in končavali z zloženimi stavki in s skladnjo. Po tej metodi naj bi se otrok učil svojega jezika tako, kot tujega, kar pa je nemogoče; Taka metoda je le teorija in ima vse polno samih slovniških pravil, ker prehaja od oblike na vsebino.

2. Temu postopanju so se uprli pedagogi in zahtevali posebnih jezikovnih vaj po konstruktivni metodi. Izhajali so od nazora in izvajali pravila iz vzgledov.

Hoteli so vsak poseben slovniški pouk odpraviti iz ljudske šole in slovnico učiti le na podlagi berila. To je analitična (naslanjajoča) ali modérna metoda.

Drugi so smatrali jezik za proizvod mislečega človeka; zato so izhajali od stavka, iz katerega so izvajali pravila,

le-ta so utrdili na vzgledih, pri čemer pa se niso ozirali na vsebino. Tako se je iz formalne metode razvila logično-slovniska. Ta metoda je slaba, ker zahteva od otroka, da misli o jeziku, čemur pa še ni sposoben.

3. Zopet drugi so analitično metodo še dalje razvijali. Na podlagi beril so urili jezikovno razumevanje in jezikovno ročnost. Razumevanje jim ni bilo le teoretično, ampak tudi praktično, ki se pojavlja zlasti v razumnem čitanji, govorjenji in pisanji. Ročnost se je uvadila z mnogimi vajami. Združevali so torej mišljenje in govorjenje, pisanje in čitanje itd. Začenjali so s pogovarjanjem o vsebini, zadnje so razdelili na dele; na delih so opazovali posamezne jezikovne pojave; iz teh so izvajali določne jezikovne zakone, katere so uvadili ali z vzgledi iz berila ali s prostimi vzgledi. Ker so te vaje v najtesnejši zvezi z berilno stvarino, zato tudi privrženci te metode, ki se zove analitično-sintetična, zametavajo posebno slovnico. A ta metoda terja mnogo spretnosti, sreče, potrpljenja in vstrajnosti. Tudi mora biti tako osnovana, da služi v prvi vrsti slovniskim vajam.

V bistvu ima ta metoda največ privržencev, a se je že zelo preosnovala.

a) Prvi zastopniki te metode so izhajali od vzornih beril, ki so jih nalašč v ta namen izdelali.

b) Drugi vzamejo navadna berila, ki pa jih uredijo tako, da iz njih izvajajo jezikovna pravila, katera se morejo razvrstiti in sestaviti v skupine. Prvo pa jim je, da otroci umevajo vsebino in jo izražujejo na najrazličnejše načine.

c) V najnovejšem času pa izhajajo nekateri pedagogi od vzornih vzgledov, na njih razvijajo posamezna pravila, katera dokazujejo in utrjujejo na berilih. Po tej metodi je berilo središče in vadišče, a ne izhodišče slovniskega pouka. Ta metoda se imenuje čisto analitično-sintetična ali hevristična. Glavni razlog jej je ta, da berilo nima zadosti enakovrstnih oblik in da torej ni moči pravil na tej podlagi jasno umeti. Tudi se vzgledi v berilu ne nahajajo skupaj, treba jih je šele s trudom zbirati. Vzorni vzgledi pa so polni mislij in vsebine, oblika jim je pravilna. Berilo pride šele

potem na vrsto, ko so se pravila razvila na vzornih stavkih. Po tej metodi se dobi sintetično sestavljena in organsko razložena učna pot, trden in sistematičen načrt.

Takih vzornih stavkov pa ni lahko dobiti, učitelj si jih mora šele prirediti nalašč v to svrho. Najlažje bi se dosegel namen, ko bi se čitankam dodala zbirka takih vzornih stavkov, ki so po obliki in vsebini dovršeni. Tudi bi se vzorni vzgledi lahko izdali v posebni knjigi. Oboje se dandanes tudi pri nas že nahaja, bodisi da so vzorni stavki dodežani čitankam v slovniškem delu, ali pa da so izšle posebne slovnice, obsegajoče najprvo razne vzorne stavke, potem pravilo in slednjič vaje in naloge. Take zbirke naj bi imeli tudi otroci v roki.

4. Nekateri pedagogi pa hočejo, da se otrok navadi jezika z mnogimi vajami na podlagi vse učne tvarine. Po njihovem mnenju znajo otroci svoj materini jezik že z doma. A pomisliti je, da se doma govori le ustno, v šoli pride pa zraven še pismena vaja. Sicer se pa tudi v šoli pri vsem pouku uči pravilno govorjenje, pripovedovanje naučene tvarine, memorovanje, razlaganje itd. A to še ni zadosti za jezikovni, zlasti pa za pravopisni in spisni pouk. Da se pravilno vrši ustno in pismeno izraževanje, treba je pravil, katera nam podaja slovnica. Ta pouk mora torej biti osnovan po nekakem načrtu.

Proti slovnici v ljudski šoli se je večkrat tudi to navajalo, da je pretežka, ker se bavi z abstrakcijami, za katere otroci še niso sposobni. Tudi ni primerno, da se učenci učé svojega materinega jezika s tem, da neprestano sklanjajo in spregajo ter razkrojajo besede in stavke. Resnica na tem je samo ta, da se izurjenost v govoru doseže najbolj z vajo in navado, ne pa samo s slovniškim poukom. Ali zaradi tega še ne more biti slovnica odveč, kajti človek je umno bitje in zato naj se zaveda vsega svojega delovanja, torej tudi govorjenja. Vrhu tega pomaga slovnica vsem strokom jezikovnega pouka, sosebno pa čitanju in pismenim vajam.

Težkoča slovniškega pouka ni toliko v stvari sami, kolikor v nespretnem načinu poučevanja. Ako se slovniški pouk začneja z abstrakcijami, namesto da bi se z istimi končeval, ali če se slovniška pravila podajajo že gotova in potem učé na pamet,

namesto da jih učenci sami izvajajo iz živega govora, potem seveda otroci ne bodo umeli slovnice in je tudi ne ljubili.

Brez slovniškega pouka torej ne more izhajati nobena šola. K temu nas sili:

1. jezikovni čut sam, ker mu je treba za posebne slučaje trdnih podpor, namreč slovniških in pravopisnih pravil.

2. Takih podpor je treba tudi pri popraviljanji spisnih izdelkov.

3. Na podlagi pravil je mogoče na kratko dokazati napake v čitanji, pisanji in spisji.

4. Otrok si že sam od sebe ustvarja pravila, tedaj mu s slovniškim poukom priskočimo le na pomoč.

5. Izvajanje slovniških zakonov je važno formalno izobraževalno sredstvo.

§ 69.

Iz do sedaj rečenega je razvidno, da je najboljša metoda analitično-sintetična. Izmed te nam je zopet voliti ali ono z vzornimi berili ali z vzornimi vzgledi. Načeloma si te metodi sicer niste različni, kajti obe imate berilo za središče in vadišče. A iz mnogo razlogov bodemo dali prednost oni metodi, ki izhaja od vzornih vzgledov.

1. Po tej metodi je učno postopanje najprvo analitično, kajti izhaja od živega jezika in sicer začenja s prostim stavkom, a ne z besedami ali glasi.

Pri stavku je treba najprej pregledati njegovo sintaktično sestavo, namreč glavne stavkove člene; potem se določijo besede, s katerimi se členi izražujejo, in naposled oblike, v katerih se besede pojavljajo. Na ta način spoznavajo učenci dele govora in njih pomen kot organsko sestavo živega jezika, a ne kot mrtve oblike.

V ta namen se poda otrokom več kratkih in lahkih vzgledov, ali pa se otroci navajajo, da jih sami najdejo bodisi na vprašanja učiteljeva ali na kak drug način. Pri tem se primerno uporablja učenčevo znanje iz raznih predmetov, pa tudi že prej priučena slovniška pravila. Vsi vzorni stavki se

morajo učencem razložiti, da jih spoznajo po vsebini in obliki. Morejo se tudi na tablo napisati.

2. Zdaj se postopa induktivno. Iz teh istovrstnih vzornih stavkov se nanreč izvaja slovniško pravilo, ki se je namerjalo razviti. To se zgodi z vprašanji tako, da otroci sami najdejo pravilo ali zakon. Ta pravila se izgovoré v celem in pravilnem stavku ter se večkrat ponavljajo posamezno ali v zboru. Vsekako je potrebno, da otroci sami iščejo in izvajajo jezikovne pojave in o njih samostalno razmišljajo; učitelj jih le navaja k temu iskanju. Ako učitelj sam podaja zakon ali pové pravilo, odteguje s tem otrokom priliko, da bi sami delovali in se veselili svojega dela.

3. Najdeno pravilo ali zakon se vadi na več načinov: a) na vzgledih, ki jih otroci sami prosto snujejo; b) učitelj jim daje razne primere, a učenci uporabljajo na njih naučeno pravilo; c) pravilo se vadi na berilu; v ta namen se vzame berilo, ki se je že prej obravnavalo, in otroci iščejo iz njega primernih vzgledov za dobljeno pravilo. Vse to se uporablja tudi za pismene vaje, tako da so slovniške ure ob enem spisne ure in obratno. Postopa se torej sintetično.

4. Lahko pa bi tudi iz berila poiskali primernih vzgledov, na teh razvili pravilo in konečno taisto uporabljali za razne primere bodisi prosto izvoljene ali znova poiskane iz beril. Vender ta način ni vedno primeren, ker se pri vadbi ne more berilo vedno uporabljati, ako nima zadosti primerne tvarine ali če se ni poprej stvarno obravnavalo.

5. Na oba načina se torej vzgledi izvajajo iz vzornih stavkov, ki so ali v posebni zbirki ali v berilu ali pa izhajajo iz vsega šolskega pouka; razlika je le v tem, da so na prvi in tretji način vzgledi v resnici vzorni, n. pr. pregovori, izreki itd., in da berilo sledi šele pravilu. Vsakokrat se poda najprej primer, iz tega se razvije pravilo in temu sledi vaja. Vzglede posreduje nazor jezikovne oblike; iz več takih vzgledov se sklepa iz pojedinosti na občnost, na spoznanje pravila (zakona, nauka); vse to se zopet utrdi na vzgledih. Pri tem postopanju je berilo vedno središče jezikovnega pouka in je ob enem bogato polje za slovniške vaje.

A paziti je, da se berilo preveč ne razkosa; zlasti onih beril ni uporabljati za slovniške vaje, katera imajo v prvi vrsti ta namen, da vplivajo na čustvo, kakor n. pr. pesmi.

Pri tem postopanju se ohrani nekak stvarni red, in v tem smislu je slovnica samostalna. Ob jednem je ista le sredstvo, 1. da se miselna moč vadi v pravilnem spoznavanju, 2. da se berilo vsestranski umeva in 3. da se dá spisju trdna podlaga.

Dobra podlaga izvajanju pravil je zbirka vzornih stavkov, kakor je bilo že omenjeno. Taki stavki morajo biti tudi po obliki lepi in celoviti, vzamejo se iz pregovorov, izrekov, iz slovstva itd. Najbolje je, da se uredé po določen učni poti; nikar pa uporabljati nalašč narejenih, vsakdanjih in puhlih stavkov.

6. Bodisi pa ta ali oni način slovniškega poučevanja, vsekdar si mora učitelj sestaviti stalni načrt, po katerem bode učil. Ta načrt se na posamnih učnih stopinjah razširjuje v koncentričnih krogih, a brez prave sistematike, marveč le na raznih stopinjah v različnem obsegu, ki je primeren otrokovemu stališču in potrebi. Na konci vsake učne stopinje morajo imeti učenci urejeno slovniško znanje v celoti, katero morejo samostalno pregledati in samozavestno uporabljati. Dokler ne znajo otroci prejšnjega učiva, ne sme se nadaljevati.

7. V vsem pouku je gledati na dosledno in pravilno slovniško govorjenje. Vsaka napaka naj se v naslednji jezikovni uri posebno pazljivo popravi; sicer pa se popravlja tudi pri vsaki priliki in pri vseh predmetih. V vsem pa bodi učitelj sam vzor sovršenosti v jeziku.

8. Vrhu tega je treba, da se vsa slovniška tvarina izdeluje tudi pismeno. Take pismene slovniške naloge so najboljše jezikovna vaja in mnogo pripomorejo pravilnemu razumevanju jezikovnega pouka. Da je take pismene izdelke skrbno popravljeni, umeva se samo ob sebi.

VI. Pravopis.

1. Pojem in potreba.

§ 70.

Naloga pravopisu je ta, da se učenci naučé z navadnimi znamenji izraževati besede, ki se izgovarjajo ali mislijo. Sicer bi se mislilo, da je to lahko, ako le poznamo glasove, ki jih rabimo v govoru, in ako smo se naučili pismena, s katerimi se pišejo ti glasovi. A temu ni tako. Tu je treba besede še posebej razumevati po glasovnih delih, in to bolj nego pri ustnem govoru.

Važnost pravopisa se nam kaže v formalnem in materialnem oziru.

V formalnem oziru je njegova veljava zlasti ta: 1. Pravopis izobražuje nazorno vzmožnost. Otroci si morajo besedne slike natanko ogledati, da si jih lažje zapomnijo. 2. Pravopis izobražuje tudi razum in razsojevanje, kajti pravilnost besednih slik morajo vedno tudi umevati in razlikovati soznačnice. 3. Spomin se uri in ojačuje, ker si morajo zapomniti mnogo novih oblik. 4. Vpliva pa tudi na voljo, ker se mora učenec podvreči jezikovnim zakonom. Vsled tega je pravopis pripravno merilo discipline.

Iz materialnega ozira se kaže njegova veljava v sledečem: 1. Pravopis pŕiobčuje misli in pomaga z raznimi sredstvi, da duševne proizvode prav umevamo in jih v primerni obliki izražujemo. Iz pravilno napisanega spisa sklepamo, da je učenec umel jezikovni pouk; ako pa se v njegovi pisavi nahaja vse polno pravopisnih napak, kaže to, da ni izurjen v poglavitnih jezikovnih pravilih. 2. Nobenega predmeta ne nadzorujejo ljudje toliko, kot ravno pravopis, kajti drugih predmetov ne vidijo tolikrat in jih večkrat neposrednje tudi ne morejo vi-

deti. Pravopis pa, ki se jim predočuje v raznih opravičnih spisih, podaja jim najboljše merilo za učenčevo izobrazbenost.

V obče imamo dva načina za pravopis, namreč fonetični in etimologiški. Fonetiki hočejo, da se piše natanko po izgovoru, etimologi pa, da se piše po izvoru. Med tema načinoma je še tretji, namreč posredujoči, po katerem naj se fonetično pisanje pridrži v onih besedah, katere so se po dolgi rabi že vdomačile; v vseh drugih besedah naj se pa rabi etimologiško pisanje. Pri nas se najbolj držé zadnjega načina, zato naj se rabi tudi v ljudski šoli. Pouk v pravopisu je zeló težak v onih jezikih, katerim služi le etimologiški ali historijski pravopis. Naš pravopis pa je jako jednostaven in lehak. Da tu in tam še nismo povsem jedini, to naj učitelja ne moti. Piše in uči naj tako, kakor so pisane dobre šolske knjige. Potem mu bode pri nekoliko resni volji in s primerno malim trudom mogoče pravopis priučiti.

2. Tvarina.

§ 71.

Smoter pravopisnega pouka je najlažje posneti iz učnih načrtov. Učni načrt za **Kranjsko** predpisuje sledečo pravopisno tvarino:

1. šolsko leto. „Vaje v prepisovanji posameznih besed in kratkih stavkov“.

2. šolsko leto. Po načrtu osnovane vaje v prepisovanji celih stavkov in beril (oziroma berilnih delov). Pravopisne vaje s posebnim ozirom na razlagovanje, na trde in mehke soglasnike in na rabo velikih začetnih črk“.

3. šolsko leto. „Nadaljevanje pravopisnih vaj, kakor na prejšnji stopinji, z vedno večjimi zahtevami in s posebnim ozirom na rabo soglasnikov l, lj, nj, s, z, š, ž, polglasnika r in oziraje se na podobno se glaseče besede“.

4. šolsko leto. „Nadaljevanje pravopisnih vaj z ozirom na jednako in podobno se glaseče besede, tako tudi na besede, ki nastopajo v skladji. Raba ločil“.

5. šolsko leto. „Pravopisne vaje, kakor na prejšnji stopinji. Najnavadnejše kratice in tučke. Ločila“.

6., 7. in 8. šolsko leto. „Nadaljevanje pravopisnih vaj, kakor na prejšnji stopinji“.

Učni načrt za **Primorsko** zahteva n. pr. :

1. šolsko leto. „Prepisovati in pisati posamezne besede in kratke stavke“.

2. šolsko leto. „Pravopisne vaje oziraje se posebno na razzlogovanje in na rabo velikih črk; vaditi se prepisovati iz berila in pisati stavke iz glave“.

3. šolsko leto. „Narekovanje“.

4. šolsko leto. „O rabi ločil; narekovanje; najimenoitnejše kratice“.

5. šolsko leto. „Narekovanje“.

Učni načrt za slovenski učni jezik na **Štajerskem** predpisuje :

1. šolsko leto. „Vaje v prepisovanji posameznih besed in celih stavkov z ozirom na razzlogovanje in na velike začetne črke po piki in v začetku govora“.

2. šolsko leto. „Pravopisne vaje z ozirom na razzlogovanje in na rabo velikih začetnih črk; trdi in mehki soglasniki; soglasniki l, lj, nj, s, z, u, v; prepisovati po besedah in stavkih; zapisovati na pamet naučene pregovore, pesmi itd.“

3. šolsko leto. „Nadaljevanje pravopisnih vaj, kakor na prejšnji stopinji; soglasniki s, z, u, v; samoglasnik r; ločila; zapisovanje kratkih narekovanj in iz pouka znanih stavkov, ki naj bodo kolikor mogoče v zvezi“.

4. in 5. šolsko leto. „Pravopisne vaje; samoglasnik r; ločila“.

6., 7. in 8. šolsko leto. „Najnavadnejše kratice in tuje besede; ločila“.

§ 72.

Pravopisa navadno ni treba učiti kot poseben predmet. Najlažje se zveže s poukom v čitanji, v slovnici in v spisji. Pa tudi vsak drug pouk, posrednji ali neposrednji, vsako umevanje besed pospešuje ta pouk.

1. Čitanje podaja najlepšo priliko, da se položi temelj pravopisnemu znanju. Tu se otroci privadijo besednim slikam, ker jih večkrat in razločno vidijo. Že pri začetnem čitanji mora učenec razstavljati besede v zloge in glase in jih znova sestavljati; to pomore, da vsak glas v govoru natanč-

neje razločuje. Na tej podlagi bode tudi lažje in pravilneje zapisal slike raznih besed.

2. Pisanje se ne sme nikdar gojiti samo zase, temveč mora služiti pouku v vseh predmetih, zlasti pa v pravopisu. Zaradi tega ni zadosti, da učenci pišejo samo lepo, ampak vse pisanje bodi tudi pravilno.

3. Slovnica je jako primerna podpora pravopisu, kajti učencem je treba marsikatera pravopisna pravila razložiti z jezikovnimi zakoni, n. pr. najvažnejše zakone o besedoslovlji, o skladnji, o besednih plemenih itd. A vsakemu pravilu ima slediti takoj vaja.

4. Spisje podaja največ prilik za vajo v pravopisu, zlasti še zato, ker se mora natančno popravljati. Brez pravopisa ni pravega spisja. Zato se pravopisne vaje najlažje spajajo s spisjem. Slab vtis napravi najboljše spisje in lepopisje, ako ni pravilno pisano.

Iz tega je razvidno, da se pouk v pravopisu ne sme naslanjati na preveč golih pravil. Ako tudi se otroci naučé takih pravil, vendar še ni gotovo, da se bodo po njih tudi ravnali. Pač pa jim mora biti jasno, kako se besede prav pišejo in zakaj se pišejo tako in ne drugače. Tega pa se naučé, ako natančno spoznajo besedne slike in si jih dobro zapomnijo. K temu pa je treba gledanja ali nazora.

Besedni nazor se naslanja na sluh in vid. Ustne besede se namreč razumevajo sosebnó s sluhom, pisane pa samo z vidom. Uho in oko ste torej v pravopisu največje važnosti.

S sluhom se ima vedno začenjati razumevanje besed in stavkov. Zato je potrebno, da učitelj jasno in čisto izgovarja vsako besedo, da otroci ostro slišijo vsak glas, da razločujejo sorodne glase, zloge in besede. To naj se strogo zahteva od učencev tudi pri čitanji in odgovarjanji. Da pa bodo učenci s sluhom pravilno umevali besede in glasove, treba je, da na pamet razzlogujejo besede.

Vid je pri pravopisnem pouku še znamenitejši od sluha. Z dolgim in večkratnim gledanjem se besedne slike krepko vtisnejo v zavest. Gluhonemi se naučé pravopisa le

s tem, da vidijo besedne slike, a vendar pišejo mnogo pravilneje od onih, kateri slišijo.

Pravo sliko je toliko časa predočevati, da si jo dobro zapomnijo. A slika bodi vedno tudi prava in razložiti se jej mora pomen. Čim krepkejši je vtis, tem lažje bode spomin reproduciral sliko.

Besedne slike si pa učenci vtisnejo v spomin in s tem naučé pravilno pisati 1. z mnogim čitanjem, 2. s prepisovanjem celih stavkov in beril, 3. z zapisovanjem tega, kar so se naučili na pamet, 4. s pisanjem po narekovanju in 5. s popravljanjem.

3. Metoda.

§ 73.

Iz prejšnjega je razvidno, da zahteva pravopisni pouk mnogo vaj, a malo in če mogoče nobenih pravil. Ako pa se že dajó pravila, bodo naj taka, ki so veljavna za vse slučaje. Na izjeme se tu ne more ozirati, te se uvadijo le na dotičnih vzgledih. P o s e b n a p r a v i l a se morejo dajati zlasti za razlogovanje, za pisanje velikih črk, za ločila, za trde in mehke soglasnike, za posamne črke l, lj, nj, r, s, z, u, v, š, ž itd. Tudi pri jednako se glasečih besedah se včasih izvajajo. Sploh pa naj se pravopisna pravila kolikor moči združijo z ostalim jezikovnim poukom. Vedno naj se dá poprej vzgled, na tem se razvije pravilo in to se uvadi na mnogoterih novih primerih.

§ 74.

1. Predočevanje. Tu je v prvi vrsti treba, da se otrokom predočujejo samo pravilno govornjene in pisane besede. Nikakor pa ni pravo, ako bi se jim podajale nepravilne besedne slike, da jih potem popravljajo. Tu velja, da je bolje napake zaprečiti, nego jih popravljati. Tudi se napačne slike ravno tako in še bolje vtisnejo v spomin, nego prave, in le z največjim trudom jih je moči zopet izbrisati iz spomina. Tudi v prvem šolskem letu naj se torej strogo pazi, da se otrokom ne podaja nič napačnega v posnemanje.

a) V prvih letih se vrši predočevanje skupno s čitanjem. Ko se otroci naučé nekaj glasov in njih znamenj, zlagajo jih v zloge in besede, napisujejo jih na ploščice ali na šolsko tablo in jih takoj tudi čitajo. Tudi za domačo pridnost se jim dajo naloge, da namreč prepisujejo iz knjige več ali manj tvarine. Da se učitelj prepriča, če so si zapomnili črke in besede, narekuje jim že na tej stopinji kratke besede. Ko poznajo tiskane črke, prenašajo jih v pisane; potem prepisujejo tiskano tvarino v šoli in doma.

b) Na srednji stopinji se naslanja predočevanje večinoma na berilo; prepisujejo ali narekujejo se krajši ali daljši stavki in odstavki ali cela berila. Besede jednake pisave se iz berila prepisujejo in sestavljajo v skupine. Tudi se je tu in tam še posebej treba razgovarjati o pisavi in primerjanji posamnih besed.

c) Na višji stopinji se predočevanje naslanja na ves jezikovni pouk, sosebao na slovnico in se goji vzajemno ž njo.

d) Vrhu tega služi v ta namen tudi memorovanje primernih beril in zapisovanje taistih iz pameti. Tako tvarino je potem na podlagi berila lahko popravljati. Posebno važno za pravopis je tudi črkovanje, vendar se to ne sme pretiravati in ne predolgo vršiti. Navadno naj se črkujejo le težje besede, a te iz pameti. Skrbno naj se vadijo besedne skupine, tako tudi razzlogovanje.

§ 75.

2. Prepisovanje. Kar so govorne vaje za ves jezikovni pouk, to je prepisovanje za pravopis. Pravopisa se je moči naučiti le z mnogimi vajami. Prvo tako sredstvo je prepisovanje, ki se začné takoj, ko znajo otroci nekaj črk na tablice pisati. Zato je prepisovanje glavna pravopisna vaja v prvem šolskem letu. Namen tej vaji je ta, da si otroci besedne slike jasno in trdno vtisnejo v spomin. Zato se ne sme prepisovati vsak glas posebej ali zlog za zlogom, ampak cele besede. Najprej je treba vsako besedo, potem tudi vsak stavek umeti v celoti, potem pa se naj tako tudi zapiše iz pameti. Največ pravopisnih napak ima svoj vzrok v tem, ker otroci

nedostatno umevajo besedne slike. Prepisuje se na različnih način: iz šolske table, iz knjige, pisano, tiskano, iz pameti itd. Sploh naj se učenja način prepisovanja, da se s tem pouk bolj oživlja. Prepisovanje je potrebno tudi zaradi domačih nalog, ker bi sicer v prvih letih ne imeli dosti pripravne tvarine za domače opravilo.

Berila se navadno že prej dobro obravnavajo, da jim je pomen posameznih izrazov že popolnoma znan. Ako pa bi jim izrazi ne bili še popolnoma jasni, treba je otroke prej natančno seznaniti z njihovim pomenom. Zato naj se besede ne trgajo iz celote, in kolikor moči naj se jemlje celi stavki, ki imajo jedrovito vsebino. Sosebno primerni so jedrnatih stavki na konci povestij, basnij itd., v katerih se nahaja glavna misel. Večkrat bode vendar treba vzeti posamezne in težje besede iz berila, da si jih otroci dobro ogledajo in jih potem prepisejo. Take besede bode tudi treba prepisovati, kadar se bode šlo za to, da se na njih razvije pravopisno pravilo. Take besede se vzamejo iz več beril ali iz drugega pouka, zapišejo se najprvo na šolsko tablo in iz te naj jih otroci prepisejo.

Ogibati se je predolgih beril, ker tako prepisovanje utruja učence. Bolje je večkrat, a po malo prepisovati. Tudi premnogoternost ni dobra, ker jim zmeša pojmljivost.

Posebno skrb je obračati na besede, ki se jednako ali podobno glasé, a tudi tu bodi mera prava. Nikdar naj se ne podaja nič polovičarskega. Predno začne učenci prepisovati, naj dotično tvarino še jedenkrat prečitajo, da si tako besedne slike še znova postavijo pred oči in jih potem lahko iz pameti zapišejo. La tako prepisovanje je koristno, ker ni mehanično.

Med prepisovanjem cele besede naj se ne prestane in ne pogleda v knjigo. Ako se je bati, da bi izpustili ali z drago zamenili kako črko, naj besedo poprej črkujejo. Tudi se včasih naznači dotična črka.

§ 76.

3. Zapisovanje. Zapisuje se iz pameti vse to, česar so se otroci učili v šolskem pouku. A treba je, da dobro

razumejo, kar bodo zapisali. Zato naj pred zapisovanjem še jedenkrat ponové dotično stvarino. Težje besede naj prej črkujejo iz pameti, a more jih tudi učitelj ali kak učenec napisati na šolsko tablo. Ako med zapisovanjem kak učenec dvomi, kako bi se beseda prav zapisala, vpraša naj učitelja, da mu razloži. A to se ne sme prevečkrat zgoditi. Ako se mu iz raznih vzrokov ne razloži dotična beseda, piše naj učenec dalje in naj prazno pusti mesto za odnosno besedo. Zapisovanje se v pravopisnem oziru vadi najbolj na srednji stopinji.

Semkaj spada tudi zapisovanje na pamet naučene stvarine. Ta stvarina jim bodi popolnoma znana po vsebini in obliki. Tudi tu naj še jedenkrat ustno ponavljajo, predno začno iz pameti zapisovati. Večkrat utegnejo tako stvarino otroci sami narekovati in ob jednom zapisovati.

§ 77.

4. Narekovanje. Narekovanje more takoj nastopiti, ko so se učenci naučili nekaj glasov; zlasti pa mu je mesto tedaj, ko znajo prepisovati nekaj besed. Na višji stopinji se prav primerno vadi v utrjevanje raznih slovniških in pravopisnih pravil. Pisanje po narekovanji je zelo koristno za pravopisno svrhu, a treba je pri tem zelo previdno postopati, kajti tako zapisovanje je le vaja, da se oživé pravila, ne pa, da bi si s tem prisvojili novih pravil. Tudi se z narekovanjem prepriča učitelj, če so učenci razumeli pravopisna pravila in če jih znajo prav uporabljati. Tvarina naj se jemlje zlasti iz berila, katero pa se je poprej dobro razložilo, kajti tudi tu velja, da se ne sme nič nerazumljivega narekovati. Najboljša stvarina je realistična, potem pregovori, izreki, popisi, povesti. Kakor za prepisovanje, tako je tudi za pisanje po narekovanji treba otroke skrbno pripravljati. V ta namen jim učitelj stvarino poprej še jedenkrat prečita ali prosto pripoveduje. Potem to učenci ponavljajo posamezno ali v zboru. Ako jim je še kaka beseda neznana, lahko vprašajo, kako se piše. Vedno je najbolje, da se že s početka zabrani vsaka napaka. Zato se težje besede črkujejo iz pameti ali pa se napišejo na šolsko tablo, potem se zbrisejo in otroci pišejo narekovano stvarino iz pameti.

Narekuje naj se vedno le v celih stavkih, da si otroci morejo tudi kaj misliti zraven. Ako je stavek predolg, pové naj se sprva v celoti, potem pa se narekujejo posamni njegovi deli. Otroci so navezani sami nase, zato si predočujejo v duhu vedno le člen za členom. Narekovanje ne bodi predolgo, ker bi to utrudilo učence in ne mogli bi slediti besedam. Tudi prehitro ali prepočasno naj se ne narekuje. S hitrim narekovanjem si pokvarijo pisavo, s počasnim pa se navadijo nepazljivosti in lenobe. Držati se je srednje mere, da morejo tudi slabeyši otroci slediti besedam učiteljevim.

Narekuje naj se le jedenkrat, a to vsaka beseda jasno in razločno; potem naj se ista stvar ne ponavlja več. Dovoljeno bodi le v zboru še jedenkrat ponoviti. Ako pa je kakemu učencu iz spomina padla kaka beseda, ali če je zostal, pusti naj mesto za dotično besedo ali stavek prazno, da se pozneje izpolni, in piše naj dalje. Nikakor pa ni dopustiti, da bi izpraševal součence, kaj se je narekovalo. Ločila jim sprva pové učitelj, pozneje naj jih postavljajo sami.

Ko je narekovanje končano, prečita naj vsak učenec sam, kar je napisal, da takoj sam popravi možne napake. Popravlja se lahko tudi vzajemno, to zlasti tedaj, če se je narekovalo iz knjige. Pri vzajemnem popravljanju se napake le podčrtajo. Tudi lahko piše jeden učenec nalogo na tablo, drugi pa popravljajo za njim svoje izdelke. Konečno popravljaj še učitelj učenčeve izdelke z rudečo tinto. Pri tem izpozna napake, ki jih je napravila večina otrok; na te se pri poznejšem pouku posebno ozira, pri čemer mu pomagajo učenci sami.

Mnogo pravil pa se dá naučiti le v zvezi s slovnico. Naj tej podlagi se morejo tudi napake lažje razložiti, kajti potem je nazor mnogo lažji in besede dalje ostanejo v spominu in pred dušnimi očmi otroškimi.

§ 78.

5. Popravljanje. Popravljanje pravopisnih izdelkov je spoh najboljša pravopisna vaja. Sicer po prejšnjem poučnem postopanju otroci ne bodo delali mnogo pogrškov. A niti pri

največji pazljivosti se ne more zaprečiti vsaka napaka. Ako bi se popravljanje zanemarjalo, priučili bi se otroci pogrešnemu pisanju, katero bi jim ostalo ves čas življenja.

Že poprej smo videli, kako je treba, da si vsak učenec sam popravi svoj izdelek. Pri tem naj primerja besede z onimi v knjigi ali na šolski tabli. Prav primerno je tudi vzajemno popravljaje, ali pa, da pregledajo boljši učenci izdelke slabejših. Pri takem skupnem popravljaji spoznavajo učenci pisave svojih součencev. Lepa pisava jim je vzgled za posnemanje, grda pa jih vspodbuja za boljše delo. Nikdar pa naj učitelj ne opusti, da bi tudi sam ne popravljajal izdelkov otroških. Vsakokrat naj pregleda in popravi vsaj nekaj potrocih popravljenih izdelkov. Vrhu tega naj jih še doma popravlja z rudečo tinto in naj jim dostavi red. Kdor je naredil mnogo napak, prepíše naj nalogo še jedenkrat. Vsaka naloga imej tudi zaporedno število in datum.

Posebnih ur za pravopis skoro ni treba, ako se namreč vadijo pravilnega pisanja pri vsem spisovanji. Le za nekatere težje vaje je treba odločiti nekaj posebnih ur.

VII. Spisje.

1. Pojem in potreba.

§ 79.

Spisju v ljudski šoli je namen, da se učenci naučé svoje misli ustno in pismeno izraževati. Misli pa moremo izraževati samo tedaj, ako jih imamo. V prvi vrsti je torej skrbeti, da si učenci pridobé misli. Iz teh mislij se osnuje pismeni sestavek ali spisje, ki je najvažnejši predmet ljudske šole. Vsi šolski predmeti imajo namreč svoj izvir v spisji, vsi mu služijo in se v njem stekajo. Iz spisja se sklepa na učni vspeh v vseh ostalih predmetih, zato je ono venec vsemu

pouku. Zlasti pa imajo lepopisje, slovnica in pravopis pomen le v tej meri, kolikor dajó podlago za spisje.

Na podlagi tega pouka moremo preudariti, ali smo prav učili jezikovni in zlasti slovniški pouk; isto tako se v spisji zrcali vse ostalo vzgojno delovanje šole; vsa estetična in moralna izobraženost se more meriti po njem.

Pismeno izraževanje mislij je najboljši dokaz, kako se je razvil učencem duh in jezik. Najboljši otroci delajo navadno najboljše stavke; iz tega pa lahko sklepamo na ves njihov značaj.

Spisje je torej glavno sredstvo vsega duševnega razvoja, predstavljajoče vso šolo z učiteljem vred.

O kakem dovršenem spisnem slogu se v ljudski šoli sicer še ne more govoriti, ker tu se ne gleda toliko na proizvajanje novih mislij, kolikor na to, da vedó učenci pravilno in logično napisati, kar se jim je povedalo in razložilo.

V ljudski šoli je glavno to, da znajo otroci urno in določno rabiti svoj jezik. Jezik pa je osnovan na jezikovnem umevanji, na jezikovni izurjenosti in na jezikovnem taktu. Vse to pa si je mogoče pridobiti le z živo vajo, kakeršna je ravno spisje. Zato si more vsak otrok na podlagi šolskega pouka razširiti svoje obzorje in si s časom prisvojiti prav posebne znake svojega sloga, tako da postane ta slog značajno znamenje njegove osebnosti, po kateri se vsak človek lahko spozna tudi po svoji notranji izobraženosti.

Ker pa je spisje tako važno, treba ga je tudi z vso skrbjo gojiti; treba je izhodišče, mer in konečni smoter ostro imeti pred očmi. Pred vsem pa je treba najti podlago ali tvarino, na kateri se razvija spisna spretnost.

2. Tvarina.

§ 80.

Tvarino za spisje je treba jemati iz kroga onega spoznanja, katero se je z vsem poukom razvilo v duši učencev. Spisne vaje se torej ne smejo oddaljati od ostalih učnih pred-

metov, temveč se morajo ozko spojiti ne samo z ostalimi strokami jezikovnega pouka, nego tudi s stvarnim poukom.

V prvi vrsti je berilo skoro neizcrpen vir spisnim vajam, prav tako pa tudi stvarni pouk. Razen tega je bogat vir za spisje življenje doma in v šoli, letni časi, razna opravila ljudij v mestu, na deželi, cerkvene in druge slavnosti itd.; vse to pa ali v zvezi z berilom ali zunaj berila.

Na podlagi take tvarine se učencem najprej razvija mišljenje, kar se godi največ s pomočjo nazornega pouka. Na tej tvarini se vadi govorjenje, ker so vaje v govorjenji glavno sredstvo za spisje. Predno morejo učenci svoje misli jasno pismeno izraziti, morajo jih znati gladko ustno pripovedovati.

Najvažnejša podlaga spisnim vajam so dobra berila.

1. Kakor pri vsakem učnem predmetu, velja tudi za spisje v prvi vrsti načelo nazornosti. Ta nazornost se najlažje doseže s pomočjo berila. Vzorna berila so gledé na tvarino tako uravnana, da je mogoče na njih vaditi miselnost in razvijati jezikovno moč. Spisje pa se more le tedaj naslanjati na berilo, ako je tvarina v berilu v tem smislu uravnana. Taka berilna tvarina se potem čita, pogovarja, razlaga, zapomni, napiše in posnema. Tu leži nazornost v vajah, ki se tičejo obravnave beril, v čitanji, razlaganji, razgovarjanji, razširjevanji, skrajševanji, razporedbi itd. Te vaje se vrše največ ustno. Otroci se navajajo, da mislijo in opazujejo besede po pomenu, po obrazbi in pisavi; stavke spoznavajo po obliki in po vsebini; učé se skladnje. Kadar koli je učencu kaj dvomljivega, zateče se k berilu.

2. Berilo ima to posebnost, da ga je s primerno obravnavo mogoče prirediti za spisje. S tem se spisje obvaruje, da ne nastopa še samostojno, kar bi škodovalo otroškemu duševnemu razvitku. Tu prehaja pouk od jednostavnosti k sestavljenosti, od lažjih k težjim pojmom. Prejšnje vaje gladijo pot poznejšem umevanju. Taka pot je primerna tudi za spisje. Na ta način pa se na podlagi berila že same ob sebi razvijejo metodične stopinje. Na pravi obravnavi berila se vadijo otroci govoriti, navadijo se ustnega in pravilnega iz-

raževanja, doslovnega ali prostega pripovedovanja. Berilo jim podaja obilen zaklad besed, izrazov in mislij, kar bodo lahko uporabljali pri spisnih vajah. Na ta način ostane spisje v zvezi s poukom in se mu ne odtuji.

Učitelju ni treba šele vzbujati mislij v duši učenčevi; te misli so ondi že razvite in učitelj jim dá le še prikladno obliko.

3. Berilo pospešuje, da se more spisna tvarina vsestranski obdelati in umevati. Tvarina v berilu namreč ne služi le ročnemu čitanju, ampak tudi umevanju. V spisji se zahteva najprvo misel. To je treba logično urediti in jo v pravi obliki izražati. Otrok pa je še malo duševno delaven, nedostaja mu še spretnosti v pisanji in zlasti v pravopisu. Zato tudi ne najde prave vsebine. S pomočjo berila pa mu je lahko prirediti primerno tvarino. S primerno obravnavo se izobražuje srce, razjasnjujejo se slovniške, pravopisne in spisne razmere. S tem se mišljenje in govorjenje, čitanje in memoriranje, pisanje in stvarni pouk združi v vzajemno vplivanje na spisno izobraževanje. Tudi podaja berilo najboljše podlago za pravopis, ki je v najožji zvezi s spisjem.

4. Na podlagi berila se pospešuje temeljitoš v otroškem znanji, odstranjuje se mehanizem in zapreči površnost.

Čitanje samo na sebi je sicer mehanizem; ž njim si učenec še ne prisvoji slovstvenega znanja; s takim čitanjem se ne izobražuje duh in srce. Pravo čitanje pa, naslanjajoče se na razlago beril, pospešuje tudi spisje. Ker otroci umevajo berivo, izdelovali bodo tudi spisne vaje temeljiteje, in to, kar bodo zajeli iz berila, ne bode površno. Ako pa se otroci silijo, da pišejo o tvarini, ki ne izvira iz njih izkušnje niti iz splošnega pouka, ne morejo niti najboljši učenci pravega zadeti.

5. Na podlagi berila je mogoče zbrati določeno tvarino za vaje v spisji in odkloniti nepedagogiško postopanje. Pri spisji nastanejo dostikrat težkoče, ako namreč učni načrt ni primeren, ako se ne postopa od lažjega k težjemu, ako se ne izbirajo prave naloge in ako se tvarina ne jemlje iz nazornosti, iz izkušenj

in iz znanja otroškega, zlasti pa, ako se misli samostalno izražujejo. Tega nas obvaruje berilo, ki se vzame za vodilo.

Z berilom se prihrani dosti časa, kajti tu ni treba nalog dolgo iskati, ni jih treba še posebej prirejati, ker so že z obravnavo zadosti prirejane. Ako je naloga učencu povsem tuja, slabo vpliva na njegov značaj, otrok izgubi veselje do dela; ker mora sam iskati prave poti, poseže po nedopuščenih pomočkih in prevari s tem sebe in druge.

Spisno tvarino iz berila ali iz skupnega pouka morejo tudi slabejši učenci napisati; vsi pa izdelujejo take naloge z veseljem in z ljubeznijo.

Z umnim obdelovanjem beril se pospešuje tudi lepocutje; ker so berila vzorno uravnana, služijo učencem v vzgled. Na tej podlagi se bistri um in pamet, volja in srce se vnema za vse lepo in blago, otroci se izobražujejo versko in narodno.

6. Nič manje važnosti za spisje niso drugi učni predmeti, zlasti oni, ki se naslanjajo na berilo. Zato so pri vseh predmetih potrebne predvaje, ki se vršé v posebnih urah. Tako pripravljanje je n. pr. v zgodovini pripovedovanje, v zemljepisu in v prirodoznanstvu popisovanje. Vse to se obravnava najprej ustno in sicer že na nižji stopinji. Tu nastopi namesto stvarnega pouka nazorni pouk. Kar otroci vidijo in kar se jim razloži, imeti mora pravilno obliko in besedo.

7. Na nižji stopinji je obravnava berila in pisanje s prapopisom najboljša predvaja za spisje. Na srednji stopinji se uporablja tudi slovnica za spisje. Na višji pa nastopa spisje vedno samostalneje. Vse spisne vaje morajo buditi, vaditi, povečevati miselno in jezikovno moč.

§ 81.

Šolski in učni red določuje učno tvarino iz spisja v § 51. sledeče:

„Po nižjih stopinjah se je učencu najprvo treba naučiti nekoliko izurjenosti v pisanji, potem pa naj po metodičnem vodilu prepisuje besede in stajke. Vajam v pisanji je tudi ta namen, da učenec trdno v glavi ohrani besedne oblike, katere se uporabljajo v jezikovnih vajah. Pri vseh pismenih vajah je paziti zlasti na pravopis in ločila.“

„V pisemnih vajah se na srednjih stopinjah ponarejajo povesti in popisi, ki so jih učenci čitali in pripovedovali.

Na višjih stopinjah je od učencev po možnosti njihovega razuma zahtevati pisma in proste sestavke, narejene po danih osnutkih, ter seznaniti jih je z obliko in s potrebnimi deli najvažnejših opravičnih sestavkov (poslovnih spisov)“.

Na podlagi tega učnega smotra so določili pojedini deželni šolski sveti učne načrte za spise sledeče:

Na Kranjskem za osemrazrednice:

1. šolsko leto. „Vaje v prepisovanju posameznih besed in kratkih stavkov“.

2. šolsko leto. „Po načrtu osnovane vaje v prepisovanju celih stavkov in beril (oziroma berilnih odstavkov)“.

3. šolsko leto. „Vaje v mnogovrstnosti izraza. Pismeno ponavljanje jednostavnih povestij in popisov po stavljenih vprašanjih“.

4. šolsko leto. „Vaje v mnogovrstnosti izraza. Jednovite povesti, posnemanja, popisi in primerjave v zvezi s čitanko in z drugim poukom, ko se je o stvari poprej razgovarjalo in se razporedba natanko določila“.

5. šolsko leto. „Pripovedovanje obravnavanih beril, najprvo ustno, potem pismeno. Povesti, popisi, primerjave največ v zvezi z zgodovinskim, prirodopisnim in zemljepisnim poukom“.

6. šolsko leto. „Nadaljevanje vaj v petem šolskem letu, pa v večjem obsegu. Pretvarjanje lahkih poetičkih beril v prozo. Pisma in jednoviti opravični sestavki“.

7. šolsko leto. „Izpreminjanje popisovalnih in pripovednih pesmij v prozo. Popisi in povesti po danih razporedbah; opisovanje lastnih prigodkov in opazovanj, ko se je poprej o njih razgovarjalo. Narekovanje pravopisnih pravil, katere je posebno treba zatrjevati; pisma, opravični sestavki: prošnje, javna oznanila, zadolžnice, oporoke“.

8. šolsko leto. „Razlaganje pregovorov in izrekov. Daljši spisi, o katerih pa se je poprej razgovarjati, kako se izdelujejo. Priljučna vaja, kako osnovati take snovi, ki jih učenci morejo umeti. Opravični sestavki: inventarji, vozni listi, nakaznice, pogodbe, opravična pisma“.

Na Primorskem za šestrazrednice:

1. šolsko leto. „Prepisovati in pisati posamezne besede in kratke stavke“.

2. šolsko leto. „Prepisovati iz berila in pisati stavke iz glave“.

3. šolsko leto. „Napisovati kratka berila in popisovati na vprašanja“.

4. šolsko leto. „Napisovati kratke sestavke po berilu; vaditi se v mnogovrstnih izrazih; kratke povesti“.

5. šolsko leto. „Vaditi se v raznovrstnih izrazih; povesti, popisi in pisma, naslanjajoč se na to, kar se je čitalo in spoznalo, na podlagi razgovora in natančno določene razporedbe; predelovanja“.

6. šolsko leto. „Najnavadnejši opravični sestavki“.

Na Štajerskem za petrazrednice:

1. šolsko leto. „Vaje v prepisovanju posameznih besed in celih stavkov z ozirom na razlogovanje in na velike začetne črke po piki in v začetku govora“.

2. šolsko leto. „Prepisovanje po besedah in stavkih; zapisovanje na pamet naučenih pregovorov, pesmic itd“.

3. šolsko leto. „Zapisovanje kratkih narekovanj in iz pouka znanih stavkov, ki naj bodo kolikor mogoče v zvezi; zapisovanje berilnih sestavkov, ki so se bili prečitali ali na pamet naučili; zapisovanje kratkih povestij po vprašanjih“.

4. in 5. šolsko leto. „Vaje v mnogovrstnosti izraza. Priproste povesti, posnetki, popisi in primerjave v zvezi s splošnim poukom o takih predmetih, ki so se poprej za spis ustno pripravljali“.

6., 7. in 8. šolsko leto. „Povesti, popisi, posnetki in primerjave v zvezi s splošnim poukom po natančno določeni razporedbi; poetična berila se pretvarjajo v prozo ter se razlagajo pregovori in izreki. Listi in opravični sestavki“.

3. Spisne stopinje.

§ 82.

Vse spisne vaje so:

a) reprodukcije, ako se učencem podaja misel in oblika, da potem le jednostavno ponavljajo in spisujejo to, kar so se naučili;

b) produkcije, ako učenci sami podajajo misel in obliko; take vaje obsegajo torej učenčeve lastne misli.

Reprodukcija se omogoči: 1. po berilnem razlaganju, 2. z lastnim neposrednjim opazovanjem dogodkov in 3. z opazovanjem predmetov, ki jih je učitelj razložil.

V ljudski šoli so skoro le dobre reprodukcije na mestu, ker se naslanjajo na učencevo duševno lastnino.

Produkcije pa obsegajo tvarino, katero otroci 1. sami iznajdejo ter jej dajo primerno obliko, 2. iznajdejo le obliko, tvarina jim je pa že dana, 3. iznajdejo sami tvarino in obliko.

Zadnje produkcije terjajo že več splošne izobraženosti, kakor jo je najti pri učencih ljudske šole. Zato od otrok navadno ne moremo zahtevati, da bi sami našli nove misli in umetno obliko. Tudi poznejše življenje terja malo produkcij. Kdor piše kak opravični sestavek, ta ima navadno že misli; dati jim mora le še primerno obliko, in spis je gotov. Sosebno bi mogli semkaj šteti takozvane relativne produkcije, ki obsegajo sicer lastne misli, a treba jim je določiti le še obliko; toda te vrste spisi so bolj posnemanje, ker se vsebina razvija iz otrok samih s pomočjo učiteljevo na podlagi danih vzgledov.

Spisje se more v pravi meri gojiti šele na srednji stopinji. Prejšnje vaje imajo le namen, da se otroci pripravljajo na poznejše prave spisne vaje, da si prisvojé misli, da se ustno pravilno izražajo, da deklamujejo, pripovedujejo, da znajo prepisovati itd.

§ 83.

Z ozirom na tvarino moremo razlikovati štiri vrste ali stopinje spisja.

I. stopinja.

Ta stopinja obsega: a) vaje na danih podlagah; b) nekoliko prostejše vaje.

Te vaje so največ pripravljanje na pravo spisje. Začnó se že v prvem šolskem letu pri sestavljanji posamnih črk, zlogov, besed in stávkov. Precej prvi dan je namreč treba vplivati na otroka, da začne misliti in da dobi o vsem prave pojme. Tako uvajanje v spisje traja dokaj časa. Te vaje ne zahtevajo od učencev lastne produkcije; izvajajo se le iz govornih vaj in iz knjige. Tudi se učenec v prvih šolskih

letih nauči že toliko slovnice in pravopisa, da se mu ni treba boriti s črkami; zato hodijo slovnica, pravopis in spisje tu skupno pot. Večinoma se tvarina zajema v prvem in drugem letu iz nazornega pouka, po nekoliko pa tudi iz knjige.

1. **Prepisovanje.** Ta vaja spada bolj v pravopis, a pomore tudi spisju. Ko so otroci premagali prve mehanične težave pri pisanji, začno prepisovati. Te vaje se morajo modro voditi. Prepisujejo se ali stavki ali odstavki ali cela berila. Pri tem je natanko paziti na ločila. Vedno pa je treba tvarino poprej čitati in jo razložiti. Prepisovanje se vrši ali iz knjige ali s šolske table.

2. **Zapisovanje.** Zapisuje se iz nazornega in ostalega pouka, n. pr. kratki popisi, ki so se že popolnoma razvili. Tu je treba določiti, kako se vrste stavki. Dobro je, ako se prva beseda napiše na šolsko tablo.

Zapisovanje se nadaljuje tudi na srednji in višji stopinji. Vselej je poprej tvarino ustno pripovedovati in določiti velike črke in ločila.

Sem-le bi mogli šteti tudi doslovno zapisovanje beril iz pameti, zlasti kratkih pesmij, akoravno spada ta vaja bolj v pravopis. Tako tvarino je treba poprej memorovati in ustno reproducirati. Učitelj potem določi le še pravopis in ločila; težje besede se morejo napisati tudi na šolsko tablo. Zapisovanje bodi snažno, lično in pravilno; raje naj se zapisuje manj, a to dobro, kajti take vaje so najboljše predvaja za tako imenovano prosto spisje.

Ravno tako gre semkaj pismeno naštevanje ali zapisovanje imen oseb, živalij, rečij itd., katere vidijo otroci v šoli, zunaj šole, doma, na polji itd. Tako zapisovanje je le ponavljanje že priučene tvarine iz nazornega pouka, ki se je prej dobro ustno pogovorila. To se zapisuje zlasti v 1. in 4. sklonu jednine, dvojine in množine, večinoma po vprašanjih. Pozneje se zapisuje tudi v drugih sklonih. Ko pridejo do pridevnika, zapisujejo se lastnosti rečij, kar daje že kratke popise. Pri glagolu se zapisujejo dejanja in kratke povesti. V zadnjih šolskih letih je tako zapisovanje že težje in prehaja v proste spisne vaje.

Zapisovalne vaje se morejo tako-le vršiti:

Ko se je tvarina ustno dobro pripravila, napiše jo učitelj na šolsko tablo, pozneje stori to kak boljši učenec. Pri vsaki besedi naj učenci imenujejo vse črke, ker se s tem vadijo v jezikovnem sluhu in duhu.

Napisano nalogo čitajo najprej posamni učenci zapored, potem tudi vsi skupaj. Zdaj se vsaki besedi zbrise zadnji zlog. Učenci te zloge sami ustno dostavljajo, posamezno in skupno. Potem naj napišejo isto na šolsko tablo, v zvezke ali na tablice, vedno dostavljajoč tudi nedostatni zlog. More pa se zbrisati tudi prvi zlog, in potem se postopa tako kot poprej.

Kadar odgovarjajo na vprašanja, napiše naj se sprva odgovor na tablo v oklepu. Taki odgovori naj se zapisujejo vedno v celih stavkih.

Pozneje se dajo naloge, v katerih je dopovedek kak samostalnik, pridevnik ali glagol. Postopanje je tudi tukaj bistveno jednako prejšnjemu.

Nekoliko težje vaje so zapisovanje stavkov o delih in delovanji, o snovi in koristi, o škodi itd. in to ali kot nadaljevanje ali razširjevanje prejšnjih vaj. Tudi to se poprej izdelava na šolski tabli seosebno na podlagi kratkih vprašanj.

Potem se dajo analogične šolske naloge, katere vsak učenec sam naredi. Ko so izdelane, popravljajo jih otroci v svojih zvezkih, sprva sami, potem na šolski tabli. To popravo pregleduje tudi učitelj. Take naloge naj imajo vedno drugačno obliko in vedno večji obseg.

Semkaj gredó tudi nekateri opravljeni spisi.

Vrhu tega je jako koristno prosto zapisovanje o tem, kar so učenci doživeli, izkusili ali se v šoli naučili. To se godi tako, da otroci zapišejo nekaj stavkov sami brez učiteljeve pomoči in to vsak dan. S početka zadostujejo prav lahki stavki, pozneje bodo zapisovali že več stavkov. S temi vajami je pričeti že v drugem šolskem letu in naj se nadaljujejo vsopredno s pravim spisjem ves šolski čas.

3. Narekovanje. Tudi ta vaja služi seosebno pravo-pisu, ima pa tudi za spisje velik pomen. Narekovani stavki morajo biti otrokom znani in kratki; zato naj se dobro pri-

pravijo in razložé. Tvarina naj se jemlje največ iz berila in iz nazornega pouka. Sprva se narekujejo posamne besede, pozneje stavki in berila.

§ 84.

II. stopinja.

Ta stopinja obsega naloge, v katerih se dá vsebina, oblika se pa le obširneje naznači ali načrta. Take naloge se izdelujejo, ko učenci umó že nekaj slovnice, zaradi tega jim je slovnica podlaga, kajti slovnica in govorjenje morate biti vedno v zvezi med seboj.

Na tej stopinji se izpreminjajo berila z ozirom na obliko. Te vaje so zeló važne za prosto rabo jezika. A otroku je treba poprej povedati, na kak način in po kateri osnovi naj prenaredi stavek. V šoli naj se uči vse po gotovem načrtu.

1. Izpremeni se število samostalnikov in zaimkov, glagolov in pridevnikov.

2. Izpremeni se čas glagolov.

Vaje pod 1. in 2. niso najboljše za spisje, ker odvrčajo pozornost učencev preveč na slovniški pouk ter premalo zanimajo um in srce.

3. Izpremeni se besedni red v posamnih stavkih. Te vaje se morejo uporabljati tudi za prepisovanje.

4. Izpremeni se način govora v posameznih stavkih.

5. Zamené se pojedine besede, nadpisi, izrazi ali reki in nadomeščajo z drugimi, ki imajo jednak ali podoben pomen.

6. Izpremeni se stavek na podlagi besedoslovja. Iz glagola ali pridevnika se napravi samostalnik in obratno. Na ta način najdene besede se porabijo za nov stavek.

7. Zapisuje se berilo z lastnimi besedami v kratkih stavkih, obsegajočih le glavno misel. Poprej je treba berilo dobro obdelati in večkrat prečitati ali pripovedovati, potem se zapisuje iz pameti. Najlažje so basni, povesti itd.

Take vaje se morajo zgodaj začenjati, ker niso pretežke, a zeló važne za prosto spisje. Pred vsem je treba zbrati iz knjižice kratke sestavke in jih dobro razložiti, da se otroci opozoré na glavne misli in na njih zvezo. Kar so čitali, pripo-

vedujejo ustno in konečno jih zapišejo. Stavki ne smejo biti predolgi; opozoriti je na ločila in na to, da ne bodo stavkov začenjali z nepotrebnimi vezniki in da ne množé zavisnih stavkov. Tvarina bodi zanimiva in važna in ne preveč moralizujoča. V olajšanje se lahko zapisuje na vprašanja na podlagi berila v prostih stavkih.

8. Iz stavkovih členov se naredi zavisen stavek, kar pa se jemlje le na višji stopinji.

9. Glavni stavek se prenaredi v zavisnega in narobe; tudi te vaje spadajo bolj na višjo stopinjo.

10. Razširi se berilo, da se navajajo postranske okolnosti z dodajanjem pojmov (amplifikacija). Take vaje naj bodo le kratke; obsegajo pa kraj, čas, način itd. Taka vaja zahteva že precej domišljije in duševne zrelosti, zato spada na višjo stopinjo.

Razširjajo se tudi berila v vezani besedi; taka berila pa je treba poprej skrbno ustno pripraviti.

11. Skrajšujejo se berila, da se izpuščajo pojmi in navajajo le glavne okolnosti (koncentracija). Te vaje so boljše nego razširjevanje, ker izobražujejo razum, vendar naj se vadijo le na višji stopinji, ker terjajo precej razumnosti in vzmožnosti. Skrajšujejo se le daljša berila, ki so po vsebini za to sposobna. Pred spisovanjem se morajo dobro ustno pripravljati.

Toda ne morejo se vsa berila uporabljati za spisje po tej vrsti; zato jih je treba prej dobro preučiti in uporabiti tako, kakor se uporabiti dadó. Zadnje vaje začenjajo že prehod k prostim spisnim vajam.

§ 85.

III. stopinja.

Ta stopinja obsega večinoma reprodukcije: dá se tvarina, oblika pa se ali le na kratko naznani ali jo učene sam najde.

1. Izpremeni se razgovor v pripovedno obliko in obratno. Takšne vaje so sploh težke, ker ni vsaka povest ali basen sposobna za tako predelavo.

2. Izpremeni se navadna pripovedna oblika v obliko neposrednjega pripovedovanja, in sicer tako, da pripoveduje ali delujoča ali sploh kaka oseba, ki je omenjena v berilu, ali naposled kak posebljen predmet — poetiška povest.

3. Izpremeni se pripovedno ali popisovalno berilo v obliko pisma. Te vaje niso težke.

4. Izpremeni se red mislij v berilu. Najlažje so basni itd. v vezani ali nevezani obliki.

5. Zapisuje se vsebina poetiškega berila v celoti ali po posameznih kiticah.

6. Izpremeni se berilo iz vezanega v nevezani govor. Tu je paziti, da se ne rabi rima, da se zamené izrazi z navadnejšimi, da se prenaredi besedni red itd.

Izpreminjanje pesmij v prozo ni lahko, ker pri tem otrok navadno popači poetiški umotvor, zamenjajoč poetiški in prozajični slog. Vsled tega naj se vadijo takih izpreminjav le na najvišji stopinji. A pesmi ne smejo biti predolge.

Pri tem je treba učencem pokazati, kako se izdelujejo take naloge. V ta namen naj učitelj sam zase izdela nalogo; s tem pokaže učencem, kako je premagati težave. To nalogo naj potem učencem prečita. Kot uvod je zapisati najprvo glavno misel. Sposobnejši učenci jej morejo dati tudi obliko pisma.

Vprašanje je, če so take predelave sploh koristne, kajti pesem slišati mora biti učencu nekaj svečanega in poseben duševni užitek. Ako pa se že izdelujejo, dajó naj se epične (poučne) pesmi, basni, zgodovinske slike itd., kjer se ni treba strogo držati posamnega reda; tudi se take vaje le malo razločujejo od pripovedovanja prozajičnih proizvodov. Seveda se morajo boljši učenci vaditi tudi v doslovnem prevodu pesmij, da se učé bolje umevati misel.

Izpreminjanje beril te stopinje je zeló važno, zato naj se dolgo vrši. To koristi tudi pisanju sploh, ker morajo pi-

sati čedno in pravilno. Te vaje so že najbližji prehod k prostim spisom.

§ 86.

IV. stopinja.

Na tej stopinji se vsebina le naznani, oblika pa se prosto izvoli. Te vaje so torej že skoro proste, obsegajo pa tudi zložene stavke. Učitelj naj pazi, da so izdelki resnični, logično in slovniški dosledni.

Semkaj bi mogli šteti tudi samostalne vaje ali proste spise, v katerih učenci sami najdejo tvarino in obliko.

1. Zapisuje se glavna ali osnovna misel beril (brez razporedbe ali z razporedbo); razjasnjuje se berilo, splošno se pove kak poseben slučaj (generalizacija),

2. Dokaže se razporedba, osnutek ali načrt; zapiše se zaporednost mislij v berilu; razporedba se znova razširi v navadni spis; dodajo se nove misli.

3. Odgovarja se na jedrnata vprašanja, ki se odnašajo na vsebino razloženih beril ali na stvar, ki jo je učitelj razlagal. Vprašanja se zapišejo na šolsko tablo; to se godi zlasti pri realijah, kot so prirodoznanstvo, zemljepis in zgodovina.

4. Razjasnjujejo se posebljenja, podobe, protislovja ali druge važne posebnosti v berilih, razjasnjujejo se pregovori, izreki, uganke itd. Taka razjasnila naj ne bodo preveč abstraktna, ne samo odločevanje pojmov. Sosebno pridno naj se razjasnjujejo pregovori, kajti le-ti obsegajo večkrat izkušnje iz življenja, dovtip in globoke resnice. Razjasnjevanje pregovorov bodi najbolj amplifikacija namesto suhega razlaganja posamnih besed. Otroci naj utrdijo resnico z lastnimi ali izmišljenimi dogodki, naj razložé, kako je pregovor riman; s tem se jim razloži večkrat tudi dvoumnost. Najbolje pa je, da se dvoumni pregovori pusté kar v nemar. Prilike naj se razjasnjujejo pred vsem z zgodbami iz svetega pisma, a paziti je, da se ne izsledi vsaka poteza.

5. Opisuje se berilna vsebina v celoti ali po posamnih odstavkih.

6. Opisujejo se značaji oseb, razni pojavi itd. po vodilnih podatkih, ki jih dá učitelj. Pri tem napisujejo učenci že nekaj lastnih mislij, kar je torej relativna produkcija.

7. Primerjajo se delujoče osebe ali popisujejo v vspretnicah predmeti, pojavi, razmere itd.

8. Primerjajo se prozajična ali poetiška berila in sicer gledé na sorodno ali nasprotno vsebino. Tudi te vaje so relativne produkcije.

9. Posnemajo se cela berila ali posamezni odstavki s prenosom oblike in vsebine na kak drug predmet. To posnemanje se vrši tudi tako, da se podrobneje ali splošneje zapiše vsebina povesti ali popisa. Sem-le gre tudi pristo posnemanje.

Posnemanje je raznoliko:

a) Popisi po vzgledih. Najprej se popisujejo prirodni ali umetni predmeti, ki so se že ustno razložili ali ki jih otroci tako rekoč vidijo: stol, tabla, miza, soba, konj, krava itd. Ko se je n. pr. ustno popisala miza, popišejo otroci pisмено kako določeno mizo; splošnemu popisu vasi sledi popis določene vasi itd.

Pri popisih višje vrste podajo se le splošne razporedbe, n. pr.:

aa) Za popis živalij: 1. ime, 2. vrsta (pleme), 3. deli, njih posebnosti, 4. podoba (velikost, pokritje, barva itd.), 5. kraj, kjer se nahaja in živi, 6. živež ali hrana, razplodba itd., 7. korist, škoda, 8. posebne lastnosti.

bb) Popis rastline: 1. ime, 2. kje raste, 3. kdaj cvete, 4. deli, kakor korenine, deblo, (steblo), cvet (časa, cvetni listi, notranji deli lista, plod), 5. kaj koristi ali škoduje.

cc) Popis orodja, oprave, obleke, orožja itd.: 1. ime, 2. čemu je, 3. kdo dela, 4. iz česa je, 5. deli, 6. vrste, 7. vnanja podoba, 8. potreba, 9. kje se nahaja, 10. korist, 11. kaj je še važnega o reči, podobnost, različnost.

Take vaje so sprva le posnemanje vzorov, pri katerih je treba otrokom pokazati, kako morajo paziti na vse po-

same znake, kako jih razvrstiti in zapisati. Večji in zloženi predmeti so lažji, ker imajo več znakov in torej tudi več tvarine. Popisi naj se izdelajo najprej ustno; teh se naučijo otroci na pamet.

Polagoma se preide do popolnoma prostega posnemanja, katero tudi največ koristi, vendar si morajo tudi take predmete poprej dobro ogledati.

b) Opisi in razprave. Vadijo se le na najvišji stopinji na lahkih vzgledih, ker so že bolj prosto spisovanje. Vendar ne smejo obsegati nič neznanega ali takega, česar otroci ne morejo umeti. Treba jih je dobro pripraviti in otrokom pri izvrševanju pomagati, da najdejo pravo vsebino. Predno izrekó kako sodbo, biti jim mora taista popolnoma jasna. Semkaj gredó tudi opisi letnih časov, slavnostij, šeg, navad itd., ki pa ne smejo biti pretežki ali obširni. Sosebno naj se razporedba poprej dobro zapomni.

Berila, ki so se posebno dobro razložila in večkrat prečitala, morejo se tudi brez vprašanj ali brez napisane razporedbe reproducirati.

c) Spisovanje basnij, povestij, pravljic, pripovedek, kratkih življenjepisov, zgodovinskih značajnih slik, primerjav, prispodob, letnikov, dnevnikov itd. Sprva se vrši spisovanje po vprašanjih ali po razporedbi, naposled bolj prosto. K temu je treba mnogo ustnega, pravilnega in gladkega pripovedovanja in ponavljanja in mnogo vaj. Izdelovanje po vprašanjih bodi mnogovrstno, da se navadijo raznemu izraževanju; vselej pa bodi vsebina popolna in ogibati se je mnogim samostalnikom. Abstraktne predmete morejo sosebno le na najvišji stopinji popisovati.

Kar so se učili n. pr. v realijah, morejo zadnje četrt ure iz pameti zapisati kot ponavljanje, kakor smo že poprej omenili. Take vaje največ pripomorejo k prostemu spisovanju in utrdijo tudi učno tvarino v spominu otroškem.

Povesti se vadijo s posnemanjem berilnih vzgledov ali z razširjevanjem določnih načrtov. Izrazi naj bodo jednoviti. Primerjave se naslanjajo na znane predstave, na priprost načrt in določen izraz.

d) Pisma ali listi. K posnemajočemu spisovanju spadajo tudi pisma. Sicer se otrok v pismu težko postavi na pisateljevo stališče, in lahko se pripeti, da svoje čute le navidezno razodeva. Zaradi tega bi se prav za prav pisma ne smela učiti, dokler otroci niso dovolj izobraženi, da znajo svojim čutom dati prave izraze. A pisem nikakor ne moremo pogrešati; tudi so tako lahka, da jih moremo pričenjati že na nižji in srednji stopinji. Natančneje je treba razlagati le posamne dele lista: napis, ogovor, uvod, vsebino, sklep, datum, obliko. Gledé na vsebino naj bodo prva pisma vzeta iz otroškega življenja; zato naj pišejo sprva na učitelja, na mater, očeta, brate, sestre itd. Boljša so pisma z zgodovinsko in zemljepisno vsebino, ker so potem v resnici le prosta posnemanja. Tudi moremo narekovati dogodke iz življenja ali zahtevati pismeni odgovor na pismo odraslih ljudi.

Posebno važnost pa imajo pisma na višji stopinji; tu se morajo pridno in že bolj samostalno gojiti. A tudi tu se je treba poprej na pamet naučiti nekaterih vzorov. Tu se učé najprej pisma po potrebi vsakdanjega življenja, potem pa tudi druga. Sploh pa naj bodo le-ti izdelki pravilni, snažni in čedni; otroci naj jih shranijo za poznejše življenje.

e) Opravični sestavki. Semkaj gredó: prošnje, poročila, inventarji (popisi), izpiski, računi, pobotnice, vozni listi, primke, potrdila, hrambenice, odpovednice, nakaznice, zadolžnice, pogodbe, izpričevala, oznanila in okrožnice, brzojavke, oporoke, priprosto knjigovodstvo in drugi spisi, kakeršnih je najti v vsaki boljši jezikovni knjigi ali slovnici. Take in jednake vaje naj se ne jemljó strogo v ravnokar označenem redu. Tu velja zlasti to, da jih je treba po potrebi izbirati in med sabo združevati in utrjevati.

§ 87.

Na nižji stopinji ljudske šole se vadijo vaje prve vrste, sosebno prepisovanje in zapisovanje.

Na srednji stopinji se jemljó razen prejšnjih še vaje druge vrste. Vender naj ne nastopajo pred tretjim šolskim

letom take vaje, v katerih se terja že nekoliko samostalnosti v izrazu.

Na višji stopinji moremo vaditi vse prejšnje vaje razen prepisovanja; potem pa vse ostale vaje. Tu naj se pridno vadijo seosebno povesti, ki pa se morejo začeti že na srednji stopinji.

Pisma se vadijo na srednji in višji, opravljeni sestavki pa le na višji stopinji proti koncu šolskega leta. Take sestavke je mogoče vaditi tudi pri lepopisji.

Sploh pa se mora v vsaki ljudski šoli doseči vsaj toliko, da znajo otroci spisovati kratke sestavke, ki ne presegajo preveč njihovega nazornega kroga, n. pr. priprosta pisma, račune, potrdila itd.

§ 88.

Vse, kar učenci pišejo, bodi jednostavno, kratko in pravilno, določno, jasno in dobro. Pravilni slog terja, da se misli lepo v redu in logično vrsté; iz misli mora izvirati misel, druga podpirati drugo, druga sloneti na drugi. Lep je slog, ako se misli izražujejo s pravilnimi izrazi. Jasen je, ako se vse točno, razločno in določno pové, da ni dvombe o tem, kaj se hoče povedati, in da spis vsakdo lahko ume. Vsaka beseda bodi na svojem mestu, nobene naj ne bode odveč.

V nižjih razredih naj se rabijo vzajemno s slovnico ponajveč prosti stavki, a v srednjih razširjeni. V višjih razredih se lahko uporabljajo tudi zloženi stavki. Vender se ta razdelitev ne da točno izvesti. Vedno pa je treba imeti na umu, da naš jezik ne ljubi dolgih stavkov.

Pred vsem je potrebno, da je otrokom popolnoma jasna tvarina, katero spisujejo, kajti človek se more jasno izražati samo o tem, kar mu je jasno. Pismeno izražanje je pa težje od ustnega. Dostikrat znajo otroci prav dobro pripovedovati kako stvar, a ko jo je treba tudi zapisati, izgine jim izpred očij. Učitelju je treba torej, da pozna duševno sposobnost in znanje svojih učencev. Na podlagi tega spoznanja naj priredi spisne vaje. Te vaje naj ne bodo pretežke. Bolje je dajati manj nalog, a te naj bodo jedrovite. Najboljša dela so navadno najlažja.

4. Metoda.

§ 89.

O natančnem postopanju pri vsaki posamezni vaji ne bomo tu govorili, ker je to postopanje ozko zvezano s poukom, na katerega se naslanjajo in iz katerega se izvajajo. Tudi je metoda zavisna od vsake izmed štirih stopinj, potem od starosti in sposobnosti otrok; zato ni nikjer tako različna, kakor pri spisji. Vrhu tega še ni natanko določena metoda za spisne vaje, kajti tu nam podajajo naša berila in slovnice le malo metodičnih podatkov. Omenjati hočemo le nekaterih važnejših napotkov. Tu je metoda ali sintetična ali analitična. Na nižjih stopinjah je najboljša prva, na višjih se more včasih uporabljati tudi druga.

1. Pripravljanje. Vsako spisno vajo je treba dobro pripraviti, seosebno vse one, v katerih učenci sami podajajo tvarino. Začetnikom se morajo najmanjše stvari razložiti in tako pripraviti, da jih potem tako rekoč le prepisejo iz pameti; podati jim je razen mislij tudi uredbo in vse jezikovne stvari; vendar naj se taka podpora čedalje bolj umika. Postopati je vedno od znanega k neznanemu, od lažjega k težjemu. Glavna podlaga tem vajam je že to, da otroci umejo, kar bodo zapisali. A ker dostikrat tudi najboljših mislij ne znajo zapisati, zato jim mora učitelj najprej nazorno pokazati, kako naj tvarino, ustno in pismeno, razvrsté in izražajo. A s tem ne sme lastnega mišljenja učenčevega uničiti, marveč le uravnati. V ta namen morajo poznati pred vsem glavno ali osnovno misel, okrog katere se imajo vse druge zbrati. Pri povesti n. pr. se najde najvažnejši dogodek, pri popisu najglavnejši znak, pri razpravi najvažnejša trditev.

Ko so določili glavno misel, treba je poiskati tudi posttranskih in določiti red, po katerem se bodo zapisovale.

Za tem naj pojedini učenci ustno pripovedujejo vsebino vsega spisa. Nepravilnosti v slogu ali slovnici popravljajo kolikor moči učenci sami.

Ko se je sestavek pravilno določil, naj se še jedenkrat pripoveduje. Na isti način se pripoveduje še mnogo enakih

vzgledov. Iz teh vzgledov se konečno razvije pravilo, po katerem se izdelujejo vsi jednaki spisi. Na tej podlagi se spiše doma ali v šoli spisna naloga. Napisi naj bodo kratki in značajni.

2. **Vaja.** Spisje se nauči le z mnogo in mnogostransko vajo. Zato naj otroci mnogo pišejo, kajti le s samodelavnostjo, s ponavljanjem in popraviljanjem dosežejo pravi smoter. Zlasti naj se v mnogih nalogah uvadijo po določenih pravilih težji spisi, kot povesti, popisi, primerjave, pisma, opravični sestavki itd. Vsak dan naj napišejo vsaj nekaj vrst, če tudi le na tablice. Za manjše vaje ni treba posebnih ur, ker se morejo spojiti s poukom v drugih predmetih. Kjer ima učitelj po več oddelkov, uporabi take vaje za tiho opravilo, vendar mora naloge že poprej pripraviti, ne šele med poukom.

Sprva se naloge lahko pišejo na tablice, na srednji in višji stopinji pa v zvezke. Vrhu tega je treba vsak teden spisati po jedno spisno nalogo v poseben zvezek. Vendar naj ne pišejo druge naloge, dokler ni prejšnja popravljena. Nekateri sestavki, n. pr. pisma, prošnje, pobotnice, računi, zapisi itd., naj se spišejo tako, kakor se v resnici rabijo. Pri pismih je razložiti tudi nadpis, zavitek itd. Naloge se pišejo ali v šoli ali doma. Na nižjih stopinjah zadostuje jedna stran.

Domače naloge so zlasti za revnejše otroke veliko breme, ker taki otroci nimajo doma niti prilike za pisanje niti potrebne priprave. S takimi nalogami bi se pa otroci tudi preveč obtežili in bi jih potem ne izdelovali natančno. Pri manjšem številu nalog se konečno stariši sami prepričajo o pridnosti in o uspešnem napredovanju otrok. Domače naloge je torej omejiti na najpotrebnejše.

3. **Popraviljanje.** Pred vsem je treba imeti vedno pred očmi, da je bolje pogrške zabraniti, nego jih popravljati. Toda tudi pri najboljši pripravi in najboljši volji se bodo še vedno prikazovale napake, katere je treba z največjo skrbjo popravljati. Tej dolžnosti se ne more ogniti noben vesten učitelj. K temu ga silijo tudi učenci sami, kateri so naloge marljivo in po svoji moči izgotovili in zdaj po vsej pravici pričakujejo, da bode učitelj izrekel o njih delu svojo sodbo.

Popravljanje ima to prednost, da učitelj izvé, ali je učenec sam izdelal nalogo, ali ne, in da se prepriča o njegovem napredku. S popravljanjem se učenci silijo k rednosti, čistosti, pridnosti in lepemu vedenju. Vrhu tega si učitelj prihrani mnogo drugega truda, ki bi izviral iz mnogih napak otroških, obvaruje se jeze in kaznjevanja.

Kakor smo že slišali, more biti popravljanje različno. Mnogo vaj se more skupno v šoli popravljati, sosebno takih, ki se izdelujejo na jeden in isti način. Učitelj pokliče nekatero učence, da prečitajo svoje izdelke, in sicer stavek za stavkom, ali odstavek za odstavkom. Pri tem pazi na vsebino in obliko ter jo popravlja z raznimi vprašanji in dodatki. Paziti je, so-li misli dobro urejene, ali so izrazi pravi, pisava jasna, točna in logično pravilna. Najbolje je, da učenci sami najdejo napake in jih popravijo. Naposled učitelj sam pregleda nekaj ali vse zvezke in zaznamuje napake, da jih potem otroci še jedenkrat popravijo. Vzajemno popravljanje po otrocih se v spisnih nalogah ne more tako lahko vršiti nego pri pravopisu.

Vse naloge pa, katere so otroci izdelali v posebne zvezke, mora učitelj natančno popravljati doma. Pri tem naj otroci vsako nalogo zaznamujejo z zaporednim številom in naj jej dodajo tudi dan, mesec in leto, a popolnoma pravilno.

Zgoraj in spodaj, na levi in desni je pustiti nekoliko praznega prostora. Tudi naj se zapiše, ali je šolska ali domača naloga. Naloga naj se loči od izdelka. Ako učenec ni izdelal kake naloge, naj zapiše razlog, zakaj se je to opustilo. Naloge se naj izdelujejo čisto in snažno ter z lepimi črkami. Bolje je, da se slabo pisane naloge ne vsprejemljejo. Tudi vnanja oblika bodi okusna in prijetna. Sploh kaže slabo disciplino, ako so naloge površne in slabe, zvezki umažani itd.

Način popravljanja učiteljevega je različen. Najbolje je, da se napake samo zaznamujejo z rudečo ali modro tinto, da jih otroci takoj zapazijo. Napake se morejo označevati z določenimi znaki, o katerih pa pedagogi še niso jedini. S temi znamenji se morajo tudi učenci seznaniti. Takih znamenj ne

bodi preveč, ker bi popravo le še bolj obtežila; tudi niso tako važna, da bi morala biti povsod ravno ista.

Napake se morejo razvrstiti v štiri vrste: 1. v stvarne, 2. v jezikovne ali slovniške, 3. v pravopisne in 4. v ločilne.

Vsako nalogo mora učitelj oceniti ali pod njo zapisati red. Posebej more oceniti še vspeh v lepopisji. Ako najde pri mnogih učencih jedno in isto ali tudi sicer večje napake, zabeleži naj jih v poseben zvezek, da se potem še posebej in bolj skrbno popravljajo v šoli. Ocenjene naloge se popravljajo v naslednji uri tako, da se popravijo ali znova zapišejo le označene napake. V ta namen se pišejo na tablo ali označene besede ali celi stavki ali tudi vsa naloga. Napake iz pravopisa se morejo tudi posebej zapisati na tablo, da jih otroci lažje popravijo.

Ako je vsa naloga slaba ali polna pogreškov, spišejo naj jo otroci še jedenkrat v zvezke. Otroški popravki pričajo o dobri disciplini v šoli in silno vplivajo na njih značaj.

Tudi te popravke mora učitelj še jedenkrat pregledati, da se prepriča, če so učenci popravili vse napake in če niso naredili novih. Takih popravljenih nalog ni treba prepisati v posebne zvezke, ker se s tem učenci nepotrebno in preveč mučijo in ker se iz njih ne more prav presoditi njihova sposobnost in napredek.

Vsi zvezki naj se obdržé v šoli do konca leta in šele potem naj se vrnejo učencem, le-ti pa naj jih hranijo za poznejše življenje. Na konci leta vidi učitelj, če je prezrl še kako napako. Iz teh nalog se prepriča, koliko se je on in učenec moral truditi med letom. Iz teh zvezkov pa odsevajo tudi vzmožnosti, pridnosti in spretnosti otrok in učitelja. Moder učitelj bode take izdelke uporabljal sebi in učencem na korist.

Kazalo.

	Stran
Predgovor	3
1. O jeziku sploh (§ 1.)	5
2. Svrha in potreba jezikovnega pouka (§ 2.)	7
3. Smoter jezikovnega pouka (§ 3. in 4.)	8
4. Sredstva jezikovnega pouka (§ 5.)	11

I. Govorne vaje.

1. Svrha (§ 6.)	12
2. Prvo govorjenje otrokovo (§ 7.)	13
3. Narečje in književni jezik (§ 8.)	15
4. Učiteljev jezik (§ 9.)	16
5. Učenčev jezik (§ 10. in 11.)	18
6. Nazorni pouk (§ 12. in 13.)	20

II. Čitanje.

1. Pojem in potreba (§ 14.)	23
2. Smoter (§ 15. in 16.)	25
3. Čitanka (§ 17. in 18.)	31
4. Čitanka in jezikovni pouk (§ 19.)	34
5. Čitanka in stvarni pouk (§ 20.)	35
6. Pripravljanje učiteljevo na obravnavo in uporabo beril (§ 21. in 22.)	38

III. Obravnava beril.

A. Učno postopanje (§ 23.-26.)	41
B. Metodične stopinje (§ 27.)	43
1. Razgovarjanje pred čitanjem (§ 28.)	44
2. Pripovedovanje pred čitanjem (§ 29.)	45
3. Čitanje berila po učitelji (§ 30.)	46
4. Razjasnjevanje berila (§ 31.)	48
a) Izpraševanje (§ 32.-36.)	48
b) Razlaganje (§ 37.)	56
aa) Besedna razlaga (§ 38.)	57
bb) Stvarna razlaga (§ 39.)	58
cc) Stavkova razlaga (§ 40.)	59

	Stran
c) Pogovarjanje o vsebini (§ 41. in 42.)	60
d) Posamezna berila (§ 43.)	62
1. Povesti (§ 44.)	63
2. Pravljice (§ 45.)	64
3. Basni (§ 46.)	64
4. Prilike (§ 47.)	65
5. Popisi (§ 48.)	65
6. Pregovori in izreki (§ 49.)	67
7. Ūganke (§ 50.)	68
8. Pesmi (§ 51.)	69
9. Obravnava realističnih beril (§ 52.)	71
e) Slovstvo (§ 53.)	73
5. Čitanje berila po učencih (§ 54.)	75
a) Ročno čitanje (§ 55.)	76
b) Svojstva dobrega šolskega čitanja (§ 56. in 57.)	79
c) Pravilno naglaševanje (§ 58.)	83
d) Mera in ubranost pri čitanji (§ 59.)	84
e) Tekočē in tiho čitanje (§ 60.)	86
f) Čitanje v zboru (§ 61.)	87

IV. Uporaba beril.

1. Obseg (§ 62.)	88
2. Pripovedovanje (§ 63.)	89
3. Učenje na pamet (§ 64.)	90
4. Pismene vaje (§ 65.)	92

V. Slovnica.

1. Pojem in potreba (§ 66.)	94
2. Tvarina (§ 67.)	95
3. Metoda (§ 68. in 69.)	98

VI. Pravopis.

1. Pojem in potreba (§ 70.)	104
2. Tvarina (§ 71. in 72.)	105
3. Metoda (§ 73.—78.)	108

VII. Spisje.

1. Pojem in potreba (§ 79.)	113
2. Tvarina (§ 80. in 81.)	114
3. Spisne stopinje (§ 82.—88.)	119
4. Metoda (§ 89.)	131

Navod
k početnemu
risanju in oblikoslovju.

Metodična razprava za ljudske šole.

Napisal
Jos. Bezljaj.

Predgovor.

Potrebo takega spisa v domačem jeziku bode spoznal vsak, ki je skusil, kako težavno je po nemških knjigah učiti v slovenskih šolah, ali ki je imel priliko, opazovati slabe vspehe v risanji na naših kmetskih šolah. Ker je zaradi prevelikih stroškov pri nas skoraj nemogoče izdati izvirno risarsko zbirko, odločil sem se za najbolj razširjeno Grandauerjevo „Elementar-Zeichenschule“. Držal sem se tudi njegovega nemškega navoda „Anleitung zum Gebrauche der Elementar-Zeichenschule“, vendar sem marsikaj izpremenil in dopolnil v smislu najnovejše risarske metodike in modernih nazorov o risanji. — Konečno sem dodal še obširnejšo razpravo o perspektivi.

II. oddelek obsega izvirno razpravo o oblikoslovji, ki se v ljudski šoli sedaj poučuje deloma pri risanji, deloma pri računstvu. Pri risanji spoznavajo učenci razne oblike in telesa, pri računstvu se učé izračunati njih obseg (obod) in njih ploščino (vsebino), oziroma pri telesih — površino in telesnino.

J. B.

Splošne opazke o risanju.

1. Vsak otrok ima sposobnost za risanje; razlika gledé nadarjenosti je taista, kakor pri drugih predmetih.

2. Sicer ne bo vsak imeniten slikar, kdor se uči risanja, kakor tudi ne postane vsak pesnik, kdor se uči slovnice, ali ne slavni računar, kdor se uči računstva. Toda risanje je neizogibno potrebno k splošni omiki, ker ono razvija estetični čut in izurja duševno opazovanje.

3. Z risanjem urimo roko, vadimo oko in bistrimo duh (ogledovanje, opazovanje, produciranje in lastno tvorjenje se razvija pri risanju), vzgojamo pa tudi spomin in estetični okus.

4. Risanje je tudi velike važnosti za obrt.

5. Posebno važen je osnovni pouk, in ta se najbolje doseže s pravilnim risanjem raznih oblik (ornamentalno risanje). Najprvo risamo preme, potem premočrtne like, krivulje, krivuljaste like, nadalje geometrijske in rastlinske ploskvene ornamente; kasneje šele geometrijske telesne like in plastične (telesne) ornamente (od gipsa). Kakor hitro mogoče, pričnimo tudi z risanjem brez stigem.

V 4. razredu naj učenci že risajo meandre, zvezdne, križne in vezane like na podlagi trikotnika in štirikotnika. Jako koristne so tudi vaje v didaktnem (narekovalnem) risanju. Učitelj naj na tej in na nižji stopinji vedno sam riše na tablo. Ako je to risanje tudi v zvezi s primernimi pojasnili, spoznavajo učenci natanko posamne dele narisane podobe in njih karakteristiko v obliki kakor tudi celi lik. Pouk mora biti vedno skupen s celim razredom.

V 8. razredu naj učitelj ne riše več na tablo, pač pa naj večkrat učencem pojasni na tabli razne posebnosti kakega lika ali pa občne napake, ki jih delajo učenci. Pri izbiri predlog naj se učitelj tudi nekoliko ozira na individualno nadarjenost posamnika. Ta se najbolje pokaže v 12. in 13. letu.

6. Pouk v risanju naj bode skupen. Vsi učenci naj rišejo jedno in isto podobo s table. Izjema je le pri risanju po predlogah (posebno barvanih) in pri risanju po modelih. V zadnjem letu torej odpade skupni pouk.

7. Pouk mora biti zmožnostim učencev primeren. Učni navod se mora počasi pomikati od lažjega k težjemu. Vsakatero risarsko vajo moramo opustiti, ako pospešuje le mehanično spretnost. Risarije na tabli mora učitelj vedno vpričo učencev in v veliki meri izvrševati. Učitelj mora učencem tudi vsekdar natanko razložiti, v kaki velikosti (meri) naj rišejo in na katerem prostoru (na svojem papirji). Marsikateri naris je treba zaradi lepšega risati v mali meri, zopet drugega v veliki meri.

8. Risati naj prično učenci vedno s svičnikom, pozneje šele smejo rabiti pero, mehko kredo in barve. Za prostoročno risanje so najboljši svinčniki Hardtmuthovi št. 2 po 5 kr., za navadno rabo so dobri tudi tisti po krajcarji v belem lesu. Za brisanje naj rabijo učenci le navadno gumij-elastiko, ne pa radirgumija. Brišejo naj pa prav redko. Vsa risarska priprava mora biti vedno v redu, papir ne zmečkan, svinčniki ostro obrezani itd. Za barvanje mora biti papir trd in dobro zliman, tak se dolgo sveti, ako ga zmočimo. Učenci naj rišejo najprvo v zvezke (v začetku v take s pikami) ali bloke, pozneje na papir prilepljen na risarsko desko. Navodila o rabi risarske priprave naj učitelj daje pred poukom in med poukom!

Predno rišejo učenci po polihromnih predlogah, naj jih učitelj pouči nekoliko o barvah, njih lastnostih in harmoniji. Predloge za risanje morajo biti vedno vzorne in brez napak! Obrisek ali kontura mora biti vedno natančna, potem šele smejo učenci naris izdelati s peresom, z barvami ali s kredo. Star posušen tuš ni dokaj prida za zopetno rabo. Čopič za slikanje (barvanje) mora biti na konci tenak in ne predolg; prava širokost k dolžini je 1 : 3.

Monohromne (jednobarvne) ornamente učitelj tudi lahko riše na tablo. Pri risanju sence naj to učitelj prej pokaže na beli platneni tabli z ogljem.

9. Samostojnost jako podpirajo vaje iz spomina.

10. Gledé držanja telesa pri risanju veljajo taista pravila kakor pri pisanji. Pri risanju ne sme učenec nikdar obeh rok na klopi imeti. Život morajo učenci držati po konci, ne preblizu gledati in ne s prsmi se naslanjati na klop!

I. Prostorčno risanje.

A. Splošni pouk.

Grandauerjeva risarska zbirka obsega 120 listov v XII zvezkih. Prvi trije zvezki so namenjeni nižji stopinji. Tu se risa po pikah ali stigmah. Sicer pa ministerska naredba z dné 6. maja 1874. l., št. 5818, daje učitelju na prosto voljo, da poučuje risanje takoj v začetku brez stigem, kakor ga uči Tretau v svojem izvrstnem navodu „der kleine Zeichner“, cena 1 gld. Po Grandauerji se vrši prehod k prostemu risanju na srednji stopinji, ki obsega IV., V. in VI. zvezek. Drugi zvezki so odločeni za višjo stopinjo. Ako hočemo risarsko tvarino razdeliti na razrede in oddelke peterorazrednic, potem imamo nižjo stopinjo v drugem in tretjem šolskem letu (drugem in tretjem razredu), v prvem razredu je risanje le v zvezi s pisanjem zlasti z pisalnimi predvajami. Četrto in peto šolsko leto obsega večinoma srednjo stopinjo. V 6., 7. in 8. šolskem letu, t. j. v obeh oddelkih petega razreda naj se prestopi na višjo stopinjo. Na četverorazrednicah, trirazrednicah, dvorazrednicah in jednorazrednicah je treba tvarino primerno skržiti ter previdno razdeliti na šolska leta. Kadar rišejo na jednorazrednici in dvorazrednici manjši učenci na spodnji stopinji priproste oblike v risanke št. 1 (z gostimi pikami), takrat naj starejši rišejo po svoji izurjenosti taiste oblike v risanke z vedno redkejšimi pikami, spretnější učenci zadnjih šolskih let pa v risanke brez pik, kajti drugače izgubé učenci veselje do predmeta, in risanje postane le mehanično kopiranje brez vsake pedagogične in didaktične vrednosti. Učitelj pa mora vsekdar sproti risati na tablo ter razlagati črte in oblike ter njih napake zopet na tabli popravljati vpričo vseh otrok*).

*) V novejšem času rabijo v ljudskih šolah tudi stenske risarske table s prav dobrim vspehom. Učitelj obesi tako tablo (podobo) na steno, opiše in razloži učencem narisano obliko, potem pa prične risati na šolsko tablo, učenci pa rišejo za njim. Risarske stenske table, ki jih je izdal dunajski učitelj F. Steigl, prav toplo priporočamo.

Skupno popravljanje s celim razredom se vrši tako, da učitelj sam nariše napako na tablo ter jo popravi vpricho vseh otrok. Učenci pa morajo potem sami popraviti svoje napake. V ljudski šoli je risanje vedno skupni pouk. Risanje po taktu (na povelje) je najboljša metoda, ker učenci na ta način ne zaostajajo pri pouku.

Pri risanju je treba paziti, da učenci pravilno sedé, da risanke ravno pred-se položé, da ne pritiskajo na papir z ostro obrezanim, ne prekratim in ne pretrdim svinčnikom (Hardmuth Nr. 1 v belem lesu po 1 kr.) in da ne krčijo prstov!*) Sedeti morajo ravno, levo roko naj položé na klop, desna se pritisne pri risanju vodoravnih črt k životu, pri navpičnih in poševnih črtah pa se položi predse na papir, ob enem se leva roka pritisne k životu. Svetloba mora priti vedno od leve strani, nikdar pa od spredaj; ako so tam okna, moramo jih pokriti, da se ne blišči. Tabla mora stati navpično, da učenci natančno vidijo podobe, ako stoji preveč pošev, potem vidimo vsled perspektive narisani krog v daljavi kakor elipso. Ako je za tablo okno, moramo ga pokriti. Učenci ne smejo nikdar pri risanju preblizu gledati. Paziti je tudi, da ne zamažejo risank. Učenci naj pokladajo na risanko in pod risanko snažen papir. Taki, ki preveč mažejo, naj se v šoli toliko časa pridržé, da vse lepo osnažijo. Čednost je pri risanju glavna stvar, najpopolnejši naris izgubi vrednost, ako je zamazan. Zaradi tega naj se učencem tudi ne dovoljuje, da bi jemali risanke domov, marveč naj se shranjujejo v šolski omari, kjer se tudi ne zmečkajo.

V začetku je treba otrokom razložiti pojme „zgoraj, spodaj, desno, levo, desno vprek, levo vprek i. t. d. Potem jim razložimo, da bodo risali črte in oblike ravno tako na papir v risanko, kakor učitelj na tablo, le s tem razločkom, da bodo njih črte in oblike nekoliko manjše, vendar bodo vlekli ravno tako od pike do pike, kakor učitelj na tabli, ki je razdeljena s pikami. Navpične črte vlečemo vedno od zgoraj navzdol, in te črte ne smejo biti spodaj zostrene (ošpičene).

*) Svinčnike naj učenci vselej obrežejo pred poukom, pri začetku pouka naj učitelj hitro pogleda šolske risanke in svinčnike.

Učenci naj se tudi privadijo, da vlečejo črte v jedni potezi, kajti posamni kosci se nikdar ne zlijejo popolnoma v jednega. S svinčnikom naj se odstavi le takrat, kadar se izprevidi, da je črta potegnena napačno. Ne sme se pa precej zbrisati in nova vleči, kajti druga je potem navadno tudi napačna in s tem se le spraska in strga papir. Predno izbrišemo napačno črto, popravimo jo!*) Napake najdemo najhitreje, ako obrnemo risanko. Učenci naj vedno črte prav rahlo potegujejo, da jih lahko potem zbrisajo, ako niso prave. Gumijelastika naj se posebno v začetku prav malo rabi, kajti drugače učenci še bolj mažejo ter trgajo papir. Dobro je tudi za poskušnjo po zraku s svinčnikom parkrat potegniti, predno vlečemo črto, da se roka privadi nameri. Učitelj naj vedno riše na tablo v veliki meri, da učenci natančno vidijo, kako nastanejo podobe. Tudi otroci naj ne rišejo premajhno, ker drugače premalo pazijo ter izdelujejo nenatančne narise.

Pri risanji sestavljenih oblik na višji stopinji je treba natančno vleči vse pomožne črte, kajti ako ni osnutek (mreža) prav narejen, bode tudi konečna podoba (lik) napačna. Učitelj naj riše na tablo s presledki ter naj vedno pazi na učence in na njih delo ter naj nikdar ne nadaljuje prej, dokler ni vsaj $\frac{3}{4}$ učencev pravilno izvršilo naloge. Posebno težke ornamente je treba razdeliti na več oddelkov ter pri vsakem oddelku čakaj, da delo natančno izvrši večina učencev. Risanja nevajeni učitelj pa naj si pred šolo obrisa podobo s tankimi črtami, da se potem pri pouku preveč ne moti. Vsak naris naj se konečno primerja z znanimi predmeti. Razmerje posamnih delov mora učitelj natanko razložiti ter opoziriti na glavne oblike, n. pr. na zvezdo, na križ, list i. t. d.

Na srednji stopinji pričnemo z narekovalnim risanjem, na višji pa z risanjem na pamet (iz spomina), kar daje dosti gradiva za domače naloge. Na višji stopinji moremo dati

*) Učiteljski profesor Pixis v Würzburgu je pa izdal risarski navod, v katerim prav toplo učiteljem priporoča, paziti na to, da učenci v začetku prav nič ne rabijo gumijelastike, ampak pusté črte, kakor so jih vlekli. Na ta način spoznavajo učenci boljše svoje napake ter se jih po učiteljevem navodu z večkratnim poskušanjem odvadijo. Gumijelastiko naj rabijo učenci še le pozneje pri sestavljenih likih.

spretnjšim učencem predloge, da rišejo po njih, vendar naj učenci oblike vselej povečajo ali zmanjšajo, da se ne privadijo brezmiselnemu posnemanju (kopiranju). Tudi mora učitelj učencem prej razložiti take oblike. Boljši učenci petega razreda tudi lahko povlečejo črte z rudečo in višnjevo tinto ter posamne oblike izčrtkajo (šrafirajo) ali pa pobarvajo s čopičem. Napake se tu ne smejo zbrisati (radirati) z gumij-elastiko, ampak se morajo zmivati s čistim, v vodo pomočenim čopičem in sušiti s papirjem sušilnikom.

B. Podrobni navod.

Nižja stopinja.

I. zvezek.

List 1. nam kaže navpične in vodoravne črte, vlečene po dveh, treh in štirih pikah, ki stojé 1 cm narazen. Učenci naj rišejo „na povelje“, t. j. po taktu. Učitelj pokaže v šolski sobi navpičen rob v stenskem kotu ter pozove učence, naj mu pokažejo še druge jednake robove na raznem šolskem orodji. Potem pové, da bodé sedaj podobo takega roba narisal na šolsko tablo, ob jednom pa naj tudi učenci potegnejo jednako črto na svoji risanki od jedne do druge pike. Torej: „Svinč-nike kvišku!“ (Učitelj naglo pregleda, če držé vsi učenci svinčnike v rokah). Dalje ukaže: „Nastavite!“ (Učenci položé svinčnike na gorenjo piko). Potem: „Vlecite do prve pike spodaj!“ Učitelj potegne ravno tako s kredo na tabli. Tako ponavljajo vsi do zadnjih pik v vrsti. Učitelj sedaj pravi: „Črte, ki smo jih vlekli, te so ravne in navpične; ravno črto imenujemo tudi premo. Kakšne preme so to?“ Odgovor: „Navpične preme“. Sedaj jim ukaže: „Popravite!“ Učenci popravljajo ter pokažejo učitelju. Na isti način narišejo dalje navpične preme po treh in štirih pikah. Ravno tako vodoravne. Potem vpraša učitelj: „Kolikokrat daljša je prema po treh in štirih pikah, kakor ona po dveh?“ Tako pridejo učenci do pojma: „Črta je sestavljena iz dveh, oziroma iz treh delov“.

Listi 2., 3., 4. in 5. kažejo razne zveze prejšnjih črt. Tu naj se učenci učé spoznati „pravi kot in kvadrat“, najprvo na predmetih, potem iz narisa. Navod pri tem je prejšnji.

Lista 6. in 7. nam predstavljata vezanje in uvrščevanje jednodelnih in večdelnih prem.

Listi 8., 9. in 10. Jednodelne, dvodelne in tridelne poševne (povprečne) preme, in sicer desno vprek in levo vprek v razni zvezi in dolgosti. Pravilo: „Ako prema ni navpična in ne vodoravna, imenujemo jo prečnico ali preko“. Tu opazimo tudi že peterokotnik ali peteroogelnik.

II. zvezek.

Listi 11. do 20. Zveza in skladba jednodelnih, dvodelnih in tridelnih prek v razni uvrstitvi. Tu opazimo romboid, ki naj se pojasni učencem na raznih vzgledih; oblika naj se izreže tudi iz papirja ter pokaže učencem. Primeroma naj se risanje prve podobe na 12. listu poučuje tako-le: „Od četrte pike v prvi vrsti vlecite po štirih pikah premo desno vprek, od tod do naslednje pike vodoravno, sedaj navpično do poslednje ter levo vprek jedno do bližnje pike, od tod navpično, potem vodoravno; sedaj zopet poševno desno vprek skozi štiri pike itd.

III. zvezek.

List 21. Risanje in razdelitev kvadrata (štirjaka) z navpičnimi in vodoravnimi črtami na dva, tri in štiri dele. Tu se opazuje enakost in neenakost posamnih delov.

List 22. do 30. Zveze navpičnih, vodoravnih in poševnih prem na kvadratni podlogi. Priproste oblike zvezd in križev. Vezanje in uvrščevanje teh oblik. Vstrične ali vsoporedne preme, ki jih opazujemo na orodji v šolski sobi, potem pa jih pri risanju razno zvežemo in uvrstimo. Trakovne (zvezne) oblike.

Srednja stopinja.

Prehod k prostemu risanju.

IV. zvezek.

Tu so stigme 2 centimetra oddaljene.

K prostemu risanju prehajamo na sledeči način:

- a) Učitelj nariše le jeden del priproste simetriške oblike na šolski tabli, druge dele pa nadaljujejo učenci sami;
- b) s povečanjem ali pomanjšanjem v določenem razmerji; učitelj namreč natančno določi velikost narisa, katerega posnemajo učenci;
- c) s posnemanjem predrisa v drugi določeni nameri;
- d) s prerisanjem prostega narisa v pikčasto mrežo;
- e) s posnemanjem (kopiranjem) zvezanega narisa s samostojno določitvijo pik; in naposled
- f) s popolnim opuščanjem mreže.

Jednaki vspanj in na veliko lažji način dosežemo, ako pričenemo prosto risati prejšnje početne vaje.*)

List 31. Osemkrat razdeljena prema. Podloga likov je pet kvadratno postavljenih pičnih vrst. Štiri vmes ležeče pične vrste naj določijo učenci samostojno.

Delitev prostora med 2 pikama. Kvadrat razdelimo z navpičnicami in vodoravnici v 4 in v 16 majhnih kvadratov. Zadnje kvadrate razdelimo s prekami (poševnicami) v trikotnike (triogelnike). Kvadratna delitev v triogelnike in štiriogelnike. **Pouk se vrši, kakor prej pri pod. 12.**

Učitelj pa naj se v začetku pismeno pripravlja na pouk.

List 32. Pošev postavljeni kvadrat. Dijagonale in razdelilne preme. Razdeljevanje kvadrata s pomočjo samostojno določenih pik (toček)**).

*) Glej Tretau: Der kleine Zeichner. — Kakor hitro so se navadili učenci dobro risati razne preme po razno oddaljenih (s kraja gostih, potem redkih) pikah, pričnejo taiste risati prosto na papir brez pik, potem lažje oblike v kvadratu, pozneje pa razne ornamente. Početne prostoročne vaje so narisane na posebni prilogi „kakoršno je prinesel tudi „Učit. Tovariš“ v 19. št. 30. letnika.

***) Na nižji stopinji je bolj primeren izraz „pika“, na višji naj se rabi znanstveni izraz „točka“.

List 33. Razni liki, katerim je podloga pet kvadratno postavljenih pičnih vrst. Fig. 13. in 14. so priproste oblike. Fig. 16., 17. Taiste podobe z vrisanimi liki.

Fig. 18. je četrti del črtnega okrasja, ki se nahaja na 39. listu.

List 34. Fig. 19. Razdelitev kvadrata.

Fig. 20., 21., 23. in 24. Razne križne oblike in njihove zveze.

Pri risanju se rabijo zlasti samostojno določene pike.

List 35. Fig. 26. do 30. Posamni deli črtnih okrasij, katerih dopolnila sledé na listih 37., 38. in 40.

Fig. 25. predstavlja razdelitev kvadrata za sledeče like, razen 29., katere podloga je le 7 kvadratno postavljenih pičnih vrst.

List 36. Zvezdni liki, ploskvena in črna okrasja. Fig. 31. Razdelitev kvadrata, prvotna oblika.

Fig. 32., 33., 34., 35. in 36. Vrisanje črt in likov v taisto prvotno obliko za okras kvadratne ploskve.

List 37. Fig. 37. in 38. Črtni okrasji, dopolnilo fig. 26. in 27., list 35.

List 38. Fig. 39. in 40. Dopolnilo fig. 28. in 29., list 35.

List 39. Fig. 41. in 42. Dopolnilo fig. 15. in 18., list 33.

List 40. Dopolnilo in nadaljevanje fig. 30. na listu 35. in fig. 33. in 36., list 36.

Pri vseh teh narisih je treba mrežo in pomožne črte prav tanko risati, da bolje spoznamo končno podobo. Risanje naj prične učitelj vedno na podlogi prvotnih oblik, katere učenci narišejo najprej. Dobro je tudi, ako učitelj narise primerja s predmeti, kajti učence oblike vse bolj zanimajo, ako se jim reče, to je podoba tablice, ogledala, križa i. t. d.

V. zvezek.

Učenci imajo sedaj v risankah pike 4 centimetre narazen.

List 41. Fig. 1. do 6. Razni liki, katerim je podloga 6 kvadratno urejenih pičnih vrst (5 praznih prostorov vmes), v številu določene medpike.

Pri fig. 3., kakor pri fig. 6., izvršimo zvezdne like s pomočjo drugih določilnih medpik.

Pri fig. 4. in 5. postopamo na jednaki način.

List 42., fig. 7. in 8., kakor na listu 43. fig. 9. in 10. so ploskvena okrasja, izrisana z uvrščenjem in dopolnilom fig. 1., 2., 3., lista 41. v kvadratni obliki.

List 44., fig. 11. in 12. Ponavljanje in dopolnilo fig. 32. in 34., list 36., zvezek IV. Od teh likov naj bi risali le četrti del in učenci naj pri posnemanju in dopolnilu oblik razdelé prostor med pikama trikrat z medpikami.

(Učenci zamenjujejo v začetku pogostoma delilne točke od delov; opozoriti jih je torej treba n pr., da tri delilne točke napravijo 4 dele).

List 45., fig. 17. in 18. Zvezdni liki, katere rišemo z drugimi prekami, kakor do sedaj, in s pomočjo samostojno določenih bolj narazen stoječih pik.

Fig. 13., 14., 15., 16. so v pojasnilo.

List 46., fig. 19. do 24. Razni zvezdni liki s kvadratno podlogo. Trikotniki, kvadrati in rombi sestavljajo simetriški osmerokotnik (osmerooogelnik).

List 47. Fig. 25. in 26. Ponavljanje in vezanje likov na listu 46.

List 48., fig. 27. do 32. Trakovno zavite oblike.

Fig. 27., 29., 30. in 32. Vaje za učence v posnemanju na tablo narisanih likov v drugi leži in velikosti.

Fig. 28. in 31. sta vzgleda, kako naj učenci izvršujejo podobe s pridržkom danih pičnih vrst.

List 49., fig. 35. Križna oblika vrisana v poševno stoječi kvadrat.

Fig. 37. Izpremenjena postava križa s porabo prejšnje kvadratne razdelitve (fig. 33.), vendar z drugim številom pičnih vrst in v drugi velikosti.

List 50., fig. 40., 41., 43. in 44. Križni in zvezdni liki s porabo do sedaj rabljenih navpičnih, vodoravnih in prečnih pomožnih prem.

VI. zvezek.

List 51., fig. 1. in 2. za prosto risanje po narekovanji.

Risanje po narekovanji se vrši brez učiteljevega sodelovanja (risanja) na tabli. Dobro je vendar, ako ima učitelj na drugi strani table že zgotovljeno podobo, katero učencem pokaže, kadar so zgotovili svoj naris, da ga potem lahko popravijo. Najprvo določijo učenci po učiteljevem ustnem pojasnilu potrebne pike, potem pa vlečejo črto od jedne do druge pike, ki je s črko zaznamovana, kakor jim narekujemo. V začetku se to vrši na pikčastih risankah, pozneje na golem papirji. Pripravljanje k risanju se vrši tako, kakor v začetku, namreč na povelje: „Svinčnike kvišku“, potem pa učitelj nadaljuje:

Fig. 1. „V sredi papirja določite piko ter jo zaznamujte s črko *A*. Med piko *A* in med gornjim papirnim robom ravno nad piko v sredi prostora zaznamujte piko (točko) *B*.

Med točko *A* in med spodnjim papirnim robom v sredi prostora ravno pod *A* zaznamujte točko *C*.

Točke *B*, *A* in *C* zvežite s premo, ki mora biti navpična, in točki *B* in *C* morate biti jednako daleč od *A*.

1 cm na levo od točke *B* zaznamujte točko *d*.

1 cm na levo od točke *C* v tisti vrsti zaznamujte točko *e*.

Na levo od točke *e* v isti daljavi kakor ste točki *e* od *d*, zaznamujte točko *f*.

Navpik točke *f* v jednaki višavi s točko *d* zarišite novo točko ter jo zaznamujte z *g*.

Sedaj preglejte, ali so (določene) točke *e* in *d*, *f* in *g*, potem *e* in *f* ter *d* in *g* jednako daleč narazen.

Dalje preglejte, ali ste točki *e* in *d*, *f* in *g* v navpični leži in točki *d*, *g* in *e*, *f* v vodoravni vrsti.

Med točkama *d* in *e* in sicer na levo od točke *A* 1 cm daleč zaznamujte točko *h*.

V sredi med točkama e, f zaznamujte točko l . Ravno tako zaznamujte k v sredi med točkama f, g ter zarišite točko i v sredo med g in d .

Sedaj preglejte, ali so točke d od h , h od e , e od l , l od f , f od k , k od g , g od i , i od d jednako daleč narazen.

Dalje vlecite preme od točke d k točki h , od h k e , od e k l in od točke l k točki f .

Ravno tako se s premami zvežejo točke f s k , k z g , g z i in i z d . Tako risan lik je kvadrat.

Konečno zvežemo še sledeče točke s premami: i s h , h z l , i s k in k z l .

Drugi lik je na ogel postavljen in v prejšnjem vrisani kvadrat.

Sedaj pokažemo učencem podobo, ki je na drugi strani table zrisana, da po njej popravijo svojo.

Lahko tudi ukažemo učencem, da narekovanje samo napišejo in nalogo izdelajo doma.

Način narekovanja je taisti, kakor pri početnem risanju „po taktu“. Omenjeno nalogo torej lahko porabimo v začetku, ko učitelj še sam riše na šolsko tablo. Zrisano podobo pa tudi lahko učenci ustno opisujejo na vprašanja, ki se jim stavljajo.

S tem se jako oživi pouk, ki je drugače suhoparen.

II. vzgled, fig. 2.

Učitelj narekuje učencem:

Določite 1 cm na desno od B točko e .

Določite 1 cm na desno od C točko f .

Določite v isti daljavi, kakor je e od f , na desno od f točko g .

Nad točko g v jednaki visokosti s točko e zarišite točko h .

Preglejte, ali so točke f, e in g, h v napični legi in točki e, h in f, g v vodoravni vrsti.

Nadalje preglejte, ali so vse točke jednako daleč narazen.

Določite točko med točkama e in f , in sicer tako, da bode od obeh točk jednako daleč, zaznamujte to točko z i .

Ravno tako določite v sredi med točkama e in h točko k .

Določite v sredi med točkama g in h novo točko l .

Isto tako določite med točkama g , f točko m .

Določite med točkama e in i od obeh jednako daleč stoječo točko, zaznamovano z n . Med i in f postavite v sredo točko o , med e in k točko p , med k in h novo točko r , med h in l v sredo točko s , med l in g točko t , med g in m točko u , in naposled postavite v sredo med točko m in f novo točko v .

Vlecite sedaj po vrsti preme od točke p k n , od n k u , od p k t , od t k u , od r k s , od s k v , od r k o in od o k v .

Preglejte, ali so vse potegnene preme popolnoma ravne! Ako je naris prav izgotovljen, potem so vsi koti pravikoti in štirikotniki so pravilni, t. j. kvadrati. Koliko kvadratov je? So li ti kvadrati jednaki?

Opazke prejšnje naloge se uporabijo lahko tudi tukaj.

Kakor prejšnja vzgleda izvajamo tudi like na listih 52., 53. in 54. pri risanju po narekovanji.

List 55. Fig. 13. in 14. Črtna okrasja. Pri obeh likih vlečemo navpičnice 0,7 in 0,11 v določeni daljavi od papirnega roba ter na njih zaznamujemo določeno število delov in v oddaljenost jednega dela razpostavimo stigme po celem listu.

List 56. Fig. 15. in 16. V pomožni navpičnici, potegnjeni skozi sredo obeh likov, ki sta jednaka polovični višini papirja, določena je njihova velikost in razdelitev.

List 57. Fig. 17. in 18. predstavljate trakove ali vezi. Navpičnice s številkami kažejo velikost obeh narisov.

List 58. Fig. 19. in 20. Ponavljanje in dopolnilo oblik iz V. zvezka, list 49.

List 59. Fig. 21. in 22. Vezalne oblike. Najprvo potegnemo navpičnico po sredi papirja, njena dolgost določa visokost fig. 22. Fig. 21. daje daljni navod. Točke d , h , g , i , e so 1 cm od srednje preme BC oddaljene. Točke s črkami se morajo najprej določiti. Širjava oblike je $\frac{5}{4}$ višine.

List 60. Fig. 24. Kakor pri listu 59., določimo tudi tukaj z navpičnico BC višino in razdelitev narisa.

Višja stopinja.

Prosto risanje.

VII. zvezek.

Fig. 61. do 65. Uporaba različne razpostave pik za razdelitev prostora na papirji, ki je za naris določen. Določijo se n. pr. na listu 61. najprvo skrajne meje narisov v štirih kotih papirja s štirimi točkami v omejeni oddaljenosti od papirnega roba, potem določimo višino narisa z medpikami, ležečimi med levimi točkami v kotih (oglih).

Uporaba vaj pri delitvi danih daljin in kotov. (Učitelj naj zopet učence opozori, da (dve) delilni točki napravite tri dele).

Jednakostranični trikotnik, izpeljava pravilnega šesterkotnika iz njega.

Jednakokraki trikotnik.

Kvadrat; izpeljava pravilnega osmerokotnika iz kvadrata kot podloga drugih likov, ki so narisani na listih 66., 67., 68., 69. in 70., in katero izdelamo z delitvijo stranic glavnega lika, z delilnicami (delilnimi premami), z dijagonalnimi in drugimi pomožnimi premami.

Pri likih, razvitih iz jednostraničnega trikotnika (kakor n. pr. list 66.) moramo vedno najprej risati trikotnik z vodoravno podstavo; pri likih iz kvadrata izpeljanih (kakor na listu 67.) pa najprvo poševno postavljeni kvadrat. List 68. obsega posamezne dele likov, ki jih združujemo v kvadratu ali v podaljšani vrsti.

VIII. zvezek.

List 71. do 80. Nadaljevalna uporaba glavnih (prvotnih) likov iz VII. zvezka.

Krog, polukrog, četrt kroga (kvadrant). Nekolika uporaba črte krožnice. Premočni geometriški ornament.

List 78. Fig. 19. Risanje kroga v kvadratu. Navpičnica in vodoravnica v sredi kvadrata zaznamujete na svojih koncih štiri krogove točke. Ako vlečemo dijagonale ter od središča na nje prenesemo polumer, imamo zopet 4 točke. Skozi osem

točkov risati krog ni več težavno. Ako je pa krog posebno velik, potem je treba določiti še druge premere. Krogove točke na dijagonalah dobimo tudi, ako razdelimo kvadratno spodnjo in zgornjo stranico na 7 delov t $\acute{e}$ r iz prvega in šestega delca potegnemo navpičnice do dijagonal. Ravno tako določimo elipsine točke v pravokotji.

IX. zvezek.

List 81. Krog, četrt kroga, polukrog, krožni lok.

Razvijanje geometriškega krivočrtnega ornamenta z združenjem krogov in krožnih lokov.

List 82. Koncentriški in ekscentriški krogi. Razni krožni liki.

Liki vrisani v kvadrate na listih 81. in 82. so podloga naslednjim oblikam.

List 83. Figura 13. Združenje tridelne listne oblike na listu 81., pod. 3.

List 84. Fig. 15. Simetriški liki sestavljeni iz krožnih lokov, izpolnijo prostor v pravokotji, čegar strani so približno v razmerji kakor 14:16.

Pravi prvotni lik je pravilni šesterokotnik, katerega najprvo narišemo ter z dijagonalami razdelimo v trikotnike, iz katerih potem naredimo pravokotje.

List 85. do 90. Sestavljeni geometriški ornament.

List 85. in 86. Krivočrtni liki narisani z združenjem krogov in krožnih lokov. Lista 87. in 88. kažeta premočrtne like, katerim je v krogu vrisani pravilni šesterokotnik in osmerokotnik prvotna podloga. Lista 89. in 90. Elipsa (pakrog); njene točke določimo v pravokotji na taisti način, kakor krogove v kvadratu. Združenje elips v grško okrasje.

K risanju teh likov potrebne pomožne in delilne preme i. t. d. so pri vsakem narisu zaznamovane ali pa v posebnem stranskem liku narisane.

X. zvezek.

List 91. Fig. 1. do 6. Vaje v risanju na pamet (iz spomina).

Risanje na pamet (iz spomina) se vrši na ta način, da učitelj z učenci temeljito opiše na tabli zrisani lik, potem pa zakrije naris, in naloga učencev je, da ga sedaj rišejo iz spomina. Noben učenec pa ne sme prej pričeti z risanjem, dokler ni učitelj natanko razložil cele oblike. Ta opis se najbolje izvrši v dijalogični učni obliki (v razgovoru), posebno je treba učence opozoriti na karakteristična znamenja lika. Konečno naj se na tabli zrisana podoba zopet pokaže in učenci naj poprej popravijo svoje podobe. Predmet risanju na pamet so tudi taki liki, ki so jih učenci sami že prej risali. Tudi tu je mnogo gradiva za domače naloge, vendar moramo tudi sedaj napredovati po vrsti od lažjega k težjemu ter le take naloge izbirati, katerih oblike so karakteristične in ne preumetno sestavljene. Paziti mora učitelj pri tem risanju tudi na učence, da slepo ne kopirajo njim znane narise.

List 91. do 100. Ornamentalne oblike. Priprosta stilizovana (slogasta) listna oblika. Priprosti in sestavljeni ornament (okras) s posredovanjem geometriške podloge.

XI. zvezek.

List 101. Fig. 1. do 4. Joniška polžnica. Polžnica v tekoči (zaporedni) vrsti ali zdržema, v simetriški in vsporedni razvrstitvi.

List 102. Fig. 5. Grški vzorec. Stilizovani (slogasti) bršljanov list z zavito mladiko, z listnimi peclji in s plodom. Podloga geometriškega lika je jednakostranski trikotnik. Srednjo navpičnico AB narišemo najprej, na tej zaznamujemo višino trikotnika 14 cm, dolžina jedne stranice iznaša približno 16 cm. Drugo razvidimo iz narisa.

List 103. Fig. 7. Rožica po orientalskem (azijskem) vzorci. Najprvo narišemo krog ter razdelimo njegov polumer na štiri jednake dele, potem pa vrišemo v krog pravilni šestrokotnik. Natančneje razloži fig. 6.

List 104. Fig. 9. je del italijanskega ploskvenega okrasja. Fig. 8. je pojasnilo k temu.

List 105. Fig. 10. do 15. Razni rastlinski listi, namreč: bršljanov, glogov, ribezljev (grozdjičev), kosmuljev (agrazov).

List 106. Fig. 16. Javorovi listi s perutastim plodom; fig. 17. Hrastovi listi z želodi.

List 107. Fig. 18. Pravi vinski list z grozdom; fig. 19. List vinčevja z grozdičem.

List 108. Fig. 20. Rudeče jagode.

List 109. Fig. 21. in 22. Robovo okrasje kot risarska vaja pravilnega združenja priprostih listnatih oblik.

List 110. Rožica ali rozeta. Jagodni list s cvetjem in s plodom, organično združen.

Upodabljanje naravnih rastlinskih oblik nam je v pojasnilo, kako moramo po naravi risati rastlinske liste, kar zahteva tudi ministerska naredba z dné 6. maja 1874. l., št. 5815: „Navod k pouku v prostoročnem risanju na ljudskih šolah“, točka 9. Učitelj pa naj se seznaní tudi z risarskimi navodi za meščanske šole (min. naredba z dné 6. maja 1874. l., št. 5815) in za učiteljišča (min. naredba z dné 9. avgusta 1873. l., št. 6708). Poleg tega mora seveda tudi natanko poznati učne črteže za ljudske šole.

XII. zvezek.

Razlaganje najvažnejših perspektivnih pravil z nekaterimi vzgledi (glej I. „Pedagoški letnik“ str. 255).*)

*) Tiskano je tudi v posebnih odtisih: „Navod k osnovnemu risanju i. t. d.“

O risanji po modelih.

Perspektivno risanje po modelih (vzorih) se more pravilno vršiti le pri 30 učencih, ker drugače je vidni kot (ki pravilno iznaša 30° — 45°) premajhen, in učenci v zadnjih klopih ne vidijo oblik teles natančno. Sedeti pa tudi ne smejo preblizu, kajti pravilno iznaša oddaljenost od predmeta dvakratno njegovo višino. Ako je torej več učencev, treba jih je razdeliti na oddelke po 30. Dobro je tudi, ako se učencem izpreminjajo sedeži. Ako učenci sedé v dveh vrstah, potem jim moramo nastaviti dva modela 2 metra pred prvo klop in sicer za vsako vrsto posebej in povsod v sredo. Tudi ne sme stati model previsoko, da ne pride iz svetlobnega trakovnega stožca, ki ima svojo ost v očesu; stranici pa bodite 30° — 45° nagneni. Ker se je pa treba ozirati na vse tri učence, mora trakovni stožec biti še nekoliko manjši. Ako iznaša predmetova oddaljenost od prve risarske klopi 2 metra, potem sme vidni kot (kot prej omenjenega trikotnika) biti k večemu 50° — 60° . Zaradi tega mora tedaj model stati ravno pred onim v sredi sedečim učencem, ker drugače oba na strani sedeča učenca nimata pravega pregleda, ki bi se vjemal z učiteljevem razlaganjem. Tudi papir mora biti dovolj velik.

Naposled naj še učenci pridno rišejo po naravi, namreč hiše, ulice, železnice, drevorede itd. To naj bode njih delo doma, in učitelj naj zahteva, da mu prinesó svoje narise v pregled in popravek.

Risauje po naravi je namreč pravi namen risanja, in k temu je znanje perspektive neobhodno potrebno.

Dodatek.

Prve vaje pri risanju brez stigem.*)

1. Učitelj, ki sam riše na tablo, narekuje: „Zaznamujte na risanki v levem kotu 2 prsta od gornjega in 2 prsta od stranskega roba točko. — Isto tako spodaj v levem kotu“.

„Vlecite sedaj od gornje točke k spodnji — premo, in sicer najprvo parkrat po zraku, dokler se roka nameri ne privadi; potem pa vlecite rahlo s svinčnikom po papirji ter položite svinčnik poleg narisane preme, — s tem spoznate svoje napake. Popravite jih ter potegnite premo debeleje. Kaka prema je to?“ Učenci jo poznajo že od prej ter bodo odgovorili: „To je navpična prema ali č. navpičnica“.

Ravno tako vlečemo navpično premo ob desnem papirnem robu dva prsta od kraja. Učitelj vpraša zopet učence: „Kaki premi ste to?“ Učenci ju poznajo tudi že od prej, torej odgovoré: „To ste vspeoredni navpičnici“.

Učitelj nadaljuje: „Zvežimo sedaj prejšnji premi zgoraj in spodaj z vodoravnima, ki ste oddaljeni 2 prsta od roba. — Vlecite zopet parkrat po zraku, potem rahlo po papirji ter položite svinčnik vodoravno poleg narisane črte. Popravite napake ter potegnite preme debeleje. Kak lik smo dobili?“

Odgovor: „To je pravokotje“.

Učitelj: „Sedaj vlecite iz jednega ogla v družega dijagonale na isti način ko prej. Kaki premi ste to?“

Odgovor: „To ste poševni premi ali č. poševnici“.

Učitelj: „Dijagonali se sečete (režete) v sredi. Skozi točko potegnemo zopet s poskušnjami v zraku č. navpičnico in isto tako č. vodoravnico. Kake oblike imamo sedaj in koliko?“

Odgovor: „Imamo 8 pravokotnih trikotnikov“.

Učitelj: „Sedaj vlecimo zopet dijagonale iz ogla v ogel, potem navpičnice in vodoravnice“.

*) Čitatelj naj sproti risa, da bode razlaganje lažje razumel.

To ponavljamo lahko še dalje, najbolje na novi strani lista.

2. Učitelj: „Poiščite na zgornjem papirnem robu sredo ter zaznamujte jo s točko. Pomerite sedaj s svinčnikom, ali je res v sredi. Ako ni, prestavite jo in pomerite z nova. Dva prsta pod njo zaznamujmo drugo točko. Ravno tako naj pride točka v sredi na spodnjem robu, potem druga dva prsta višje. Sedaj potegnemo od gornje točke k spodnji č. navpičnico.“

Nadalje storimo istotako na desnem in levem papirnem robu, zaznamujmo od srednje točke dva prsta notri drugo ter potegnimo od leve k desni č. vodoravnico. Tako smo naredili križ s štirimi pravimi koti. Sedaj potegnimo tudi ob kraji križa č. navpičnico in vodoravnico. Kake oblike smo dobili. Odgovor: „Sedaj imamo prejšnji križ v okviru ali štiri pravokotja“.

„V prvem pravokotju zaznamujmo zopet točki v sredi na gornji in spodnji stranici ter potegnimo navpičnico od jedne do druge. Dobili smo iz prejšnjega pravokotja dva manjša. Ako potegnemo po sredi teh pravokotij povsod navpičnice, dobimo 8 podolgovatih pravokotij“. — To ponavljamo toliko časa, da so navpičnice 1 prst jedna od druge narazen.

V desnem gornjem pravokotju, t. j. na desni gornji strani prvotnega križa vlecimo na isti način več č. vodoravnice.

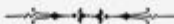
V levem spodnjem pravokotju rišemo č. poševnice in sicer najprvo dijagonalo, potem razpolovične vspredebnice po srednjih točkah.

V desnem spodnjem pravokotju rišemo nasprotno č. poševnice.

To so glavne prve vaje. Učenci naj jih toliko časa ponavljajo, dokler si ne pridobé sigurnosti in spretnosti v potezanju raznih prem in v polovični delitvi.

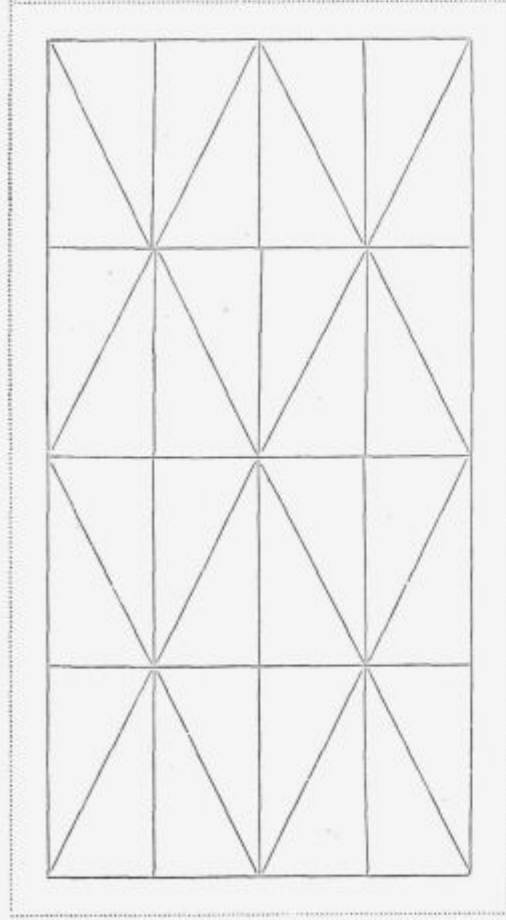
Potem pa lahko takoj pričnemo z risanjem raznovrstnih likov, katerim podloga je pravokotje ali kvadrat.*)

Pozneje rišemo razne ornamente brez stigem.

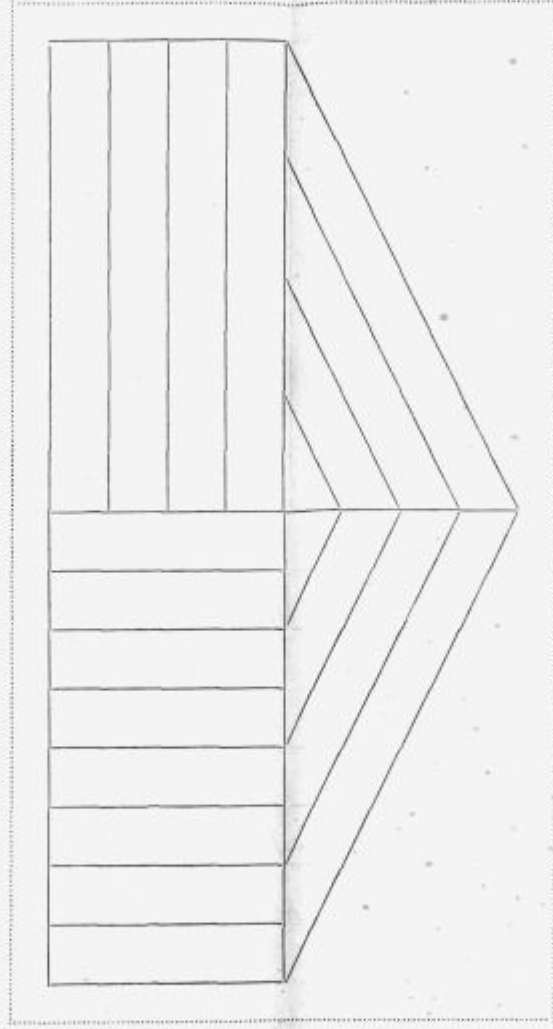

*) Glej priloga, pod. 3. in 4. — Pod. 1. in 2. ste prej razloženi vaji. V ta namen porabimo tudi lahko prejšnje narekovalne naloge iz Grandauerjeve zbirke list 51., fig. 1. in 2.

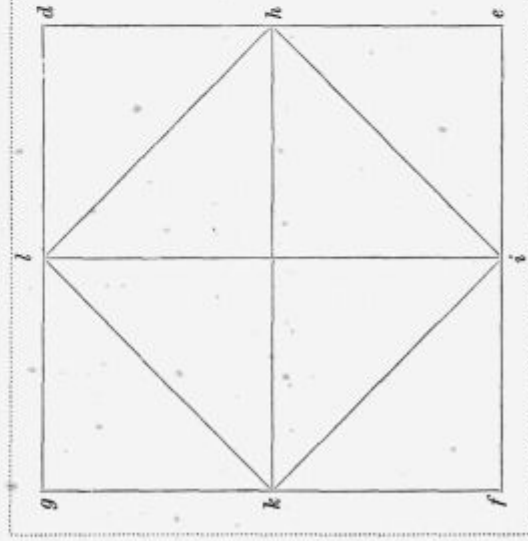
Pod. 1.

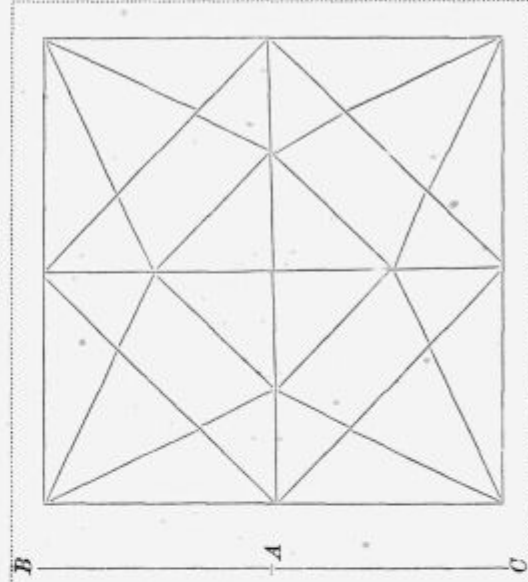
Pod. 2.

Pod. 3.

Pod. 4.

II. Oblikoslovje.

Uvod.

Najvažnejši in za življenje najkoristnejši oddelek iz geometrije je brez dvombe „merjenje črt, ploskev in teles“. V tem smislu ima tudi državna šolska novela z l. 1883. prenarejen učni črtež. Učenci namreč ta nauk lahko razumejo brez posebno obširnega geometriškega znanja. Ako učenci poznajo razne črte, ploskve in telesa po imenu in po obliki ter vedó njih razsežnost, in če so tudi dobro podkovani v metrični meri, — potem so popolnoma pripravljeni za meritev. Treba jim je pa tvarino prav umevno razlagati, brez vsake znanstvene podloge.

Na kocki se jim razložé črte v razni leži, pravi kot in kvadrat; na drugih telesih se naučé spoznavati razne kote, trikotnike, štirikotnike in večkotnike (ogelnike). Ako jih hočemo n. pr. seznaniti z romboidom, pokažemo jim poševno prizmo, ki ima romboide za stranice, narišemo jim potem na tablo tak romboid ter zapišemo zraven besedo „romboid“, ne pa, kakor nahajamo v srednješolskih geometrijah, črki *A, B, C, D*; kaj takega je otrokom težko umljivo, tako naj se le na srednjih šolah učé merstva. Ako jim hočemo razložiti višino v romboidu, zapišemo tudi poleg črte besedo „višina“ in ne črk *D, E*. Dobro je tudi, ako si učenci vse to sami narišejo in zapišejo na papir, da si to bolj vtisnejo v spomin ter so pazljivejši pri pouku.

Najboljša metoda je tudi pri tem pouku, ako učitelj izprašuje to, kar je učencem že znano, in ako te odgovore razširja s primernimi dostavki. Podobe geometriških likov (figur) in teles naj si bralec poišče v kaki geometriji. Terminologija je vzeta večinoma iz Lavtarjeve geometrije za učiteljišča.

Sedaj hočemo najprvo pokazati, kako naj učitelj v začetku postopa pri tem pouku.

Učitelj: Kake reči vidite tukaj v šoli?

Učenec: V šoli vidimo klopi, tablo, peč, omaro, mizo, stol.

Učitelj: Kake reči so pa zunaj?

Učenec: Zunaj so hiše, drevesa, kamenje.

Učitelj: Vse to skupaj imenujemo — telesa. Vsa telesa pa niso jednaka. Poglejte natančneje tukaj moj klobuk in tam peč. Kakšen je klobuk po zunanosti, je li okrogel ali na ogle?

Učenec: Klobuk je okrogel.

Učitelj: Ali je peč tudi okrogla?

Učenec: Ne, peč ni okrogla, ona je na štirioglata.

Učitelj: Imenujte mi sedaj več okroglih in več oglatih teles? — Kako telo je to tukaj po zunanosti (učitelj jim pokaže kocko)?

Učenec: To telo je oglato.

Učitelj: Res je, imenujemo ga pa „kocko“ ali „kubus“. Zapomnite si! Oglejmo si jo natančneje. Kakor vidite, ima jednako visokost, širokost in debelost, kajti vsi robovi so jednaki. Koliko jih je in kakšni so?

Učenec: Robov je 12 in vsi so jednaki.

Učitelj: Zaradi tega pravimo, da ima to telo jednako dolgost, širokost in debelost. Koliko robov vidimo na vsaki strani?

Učenec: Na vsaki strani vidimo 4 robove.

Učitelj: Tako stran imenujemo ploskev. Ploskve so različne. To tukaj imenujemo kvadrat ali štiri-jak. Koliko ploskev ima tedaj kocka.

Učenec: Kocka ima šest ploskev in sicer kvadratov.

Učitelj: Vsak kvadrat ima štiri robove, kakor vidite tukaj. Jeden teh robov nam predstavlja dolgost, drugi širokost ali visokost ploskve. Vsaka ploskev ima dve razteznosti, t. j. dolžino in širino. Rob, kakor vidite, razteza se pa le na jedno stran, in to imenujemo dolgost ali dolžino. Koliko jih je?

Učenec: Kocka ima 12 robov.

Učitelj: Rob pa tudi lahko narišemo. Ako potegnemo s kredo po tabli na ta način —, imamo podobo roba, ter

jo imenujemo črto*) in sicer vodoravno. Ako pa narišem podobo tega roba (navpičnega), imamo navpično črto. Sedaj pa vidimo na kockinih koncih še nekaj. Kdo ve?

Učenec: To je ogel.

Učitelj: Koliko oglov ima kocka?

Učenec: Kocka ima 8 oglov.

Učitelj: Tudi podobo ogla lahko narišemo na tablo, ako pritismo s kredo malo na jednom mestu. Kako imenujemo to?

Učenec: To imenujemo piko.

Učitelj: Ali točko. Kakor vidite, ogel**) nima nikake razsežnosti, niti dolgosti, niti širokosti, kajti on je tako rekoč konec roba, torej nekaj mišljenega. Isto tako točka. Podoba točke na tabli pa je košček krede, torej v resnici telo. Popišite mi sedaj kocko?

Učenec: Kocka je telo, ki ima 6 kvadratnih ploskev, 12 robov in 8 oglov.

Učitelj: Učili se bomo sedaj še o drugih telesih in o ploskvah. Ploskve so različne, kakeršne tu vidite iz papirja zrezane tri-, štiri-, pet- in večstranske. Imenujemo jih oblike ali like; nauk o oblikah in telesih pa oblikoslovje.

(Kakor pri kocki, postopamo pri drugih geometriških telesih; na okroglih telesih spoznavajo učenci krive ploskve.)

A. Meritev črt.

Učitelj: Kaj predstavlja črta?

Učenec: Črta predstavlja dolgost ali dolžino.

Učitelj: Ako hočemo črte meriti, potrebujemo posebno mero. Kako imenujemo navadno mero za dolžine?

Učenec: To je meter.

Učitelj: Pazite sedaj, kako se meri. Ako hočem izvedeti, kako dolga je ta klop, položim meter do konca (ogla) tako,

*) To razlaganje se sicer ne vjema z znanstvenimi pojmi, ali učenec je zelo umljivo. Pri prostoročnem risanju postopamo lahko narobe. Ta narišemo na tablo č. navpičnico. Potem pokažemo pri omari navpični rob ter ukažemo: „Poiščite tu v šolski sobi še druge navpične robove“.

**) Telesni ogel seveda je v znanstveni geometriji nekaj drugega.

da je z robom odrezan. Na drugi strani zaznamujem si konec metra. Od tukaj zopet položim meter ter zaznamujem konec, in tako na dalje. Sedaj pa vidite, da meter lahko samo dvakrat podolgoma položim po klopi, in da mi ostane kos, ki je krajši kot meter. Treba bode tudi izmeriti ta ostanek. Kakor veste, meter je razdeljen na več enakih delov. Kako pa imenujemo te dele, in koliko jih je?

Učenec: To so decimetri, in teh je deset.

Učitelj: Prav! Sedaj pa pazite, do katerega delca pride konečni rob klopi? Povej ti!

Učenec: Do šestega.

Učitelj: Koliko torej obsega konec?

Učenec: Šest decimetrov.

Učitelj: In cela klop?

Učenec: Cela klop meri dva metra in šest decimetrov.

Učitelj: Res je tako!

Opomnja. Na ta način merimo še druge dolžine na raznem orodji v šolski sobi. Spretnejši učenci tudi lahko merijo sami. Potem pričnemo meriti črte na tabli; merimo jih tako, kakor prej dolžino klopi. Učence tudi lahko povprašujemo, naj primeroma naznanijo dolžino kake narisane črte. Tako dobimo različne odgovore in različne mere. Na to izmeri učitelj dotično premo vpricho otrok natanko z metrom tako, da vsak izvé svojo pomoč. Tako ravnanje napravlja učencem veliko veselja, privadi se pa tudi njih oko, da neizmerno hitro in natanko cenijo dolžine. Nadalje naj si učenci sami naredé iz papirja merilo, kako, to jim pokaže učitelj na tabli. Njih mera pa se vé, da ne more biti 1 meter dolga, ampak krajša, morebiti le 1 decimeter. Tako se učenci seznanijo z „omaljenim merilom“. Potegnejo si tudi preme na papirji ter jih merijo s svojim merilom tako, kakor jih je prej učitelj meril na tabli z metrom. Tudi sedaj se lahko vadijo meriti po vidu ali „na oko“ (Augenmaß); potem pa jim tudi lahko narekujemo: štiri, pet, šest metrov in več ali manj dolge preme narisati!

Vse te vaje so jako koristne.

B. Meritev ploskev.*)

1. Učitelj nariše kvadrat na tablo ter vpraša: Kako imenujemo ta lik?

Učenec: To je kvadrat.

Učitelj pokaže manjši kvadrat iz papirja ter zopet vpraša: Kaj pa je to?

Učenec: Tudi kvadrat.

Učitelj: Stran tega kvadrata meri 1 dm, kako ga torej imenujemo?

Učenec: Imenujemo ga kvadratdecimeter.

Učitelj: Ali pa veste, kako velik je kvadrat na tabli?

Učenec: Ne vemo.

Učitelj: Vidite, kakor smo preme merili le s premami, tako moramo sedaj ploskve meriti s ploskvami. Ta dm^2 je naše merilo. Poskusimo torej, kolikokrat ga lahko položimo na uni kvadrat. Pazite in glejte, vsakokrat bodem zarisal mali kvadrat. Kolikokrat sem ga položil?

Učenec: Devetkrat.

Učitelj: Koliko meri tedaj kvadrat?

Učenec: Kvadrat meri devet kvadratdecimetrov.

Učitelj: Jedna stran kvadrata, kakor vidite, meri tri decimetre, in trikrat tri je tudi devet. Iz tega torej sledi pravilo: „Ploščino (površino) kvadrata dobimo, ako mero jedne strani množimo z ravno tistim številom“.

Opazka. Treba je na ta način izmeriti več kvadratov in tudi take, pri katerih ostane kak pas (proga ali trak), ki ga potem izmerimo z manjšo mero, n. pr. s kvadratcentimetrom. S tem popolnoma dokažemo resnico prejšnjega pravila.

2. Učitelj pokaže na tabli pravokotje ter vpraša: Ka je to?

Učenec: To je pravokotje.

*) Marsikatero vprašanje mora učitelj razdeliti na več vprašanj, da ga učenci lažje razumejo. Ta opazka velja tudi pri prejšnjem razlaganji.

Učitelj: Na jednaki način ko prej določimo tudi tukaj ploščino, ali pa, če razdelimo vsako stran pravokotja na decimetre ter potegnemo črtice od jedne strani k nasprotni skozi razdelke, potem razpade pravokotje na kvadratdecimetre, in sicer, ako meri jedna stran tri decimetre, druga pa pet, imamo petnajst kvadratdecimetrov, t. j. 3×5 . Ker se pa ta razmera pokaže pri vsakem pravokotji, kakšno pravilo sledi torej iz tega?

Učenec: Ploščino pravokotja dobimo, ako množimo dolgost s širokostjo.

Učitelj: Prav tako! Tukaj vidite iz papirja izrezan lik. Kaj je to?

3. Učenec: To je romboid.

Učitelj: Vidite, sedaj potegnem navpičnico (višino) iz jednega oglja na nasprotno stran (podstavnico, osnovnico) romboida in po tej premi prerežem lik s škarjami. Kakor vidite, odpade mi majhen trikotnik, katerega prenesem na nasprotno stran. Kakšen lik dobim potem?

Učenec: Romboid se je izpremenil v pravokotje.

Učitelj: Dobro! Ker nam je znana ploščina pravokotja, in je romboid jednak pravokotji, kakor ste se prepričali, kaj mislite, kako bomo izračunili njegovo ploščino?

Učenec: Ploščino romboida dobimo, ako množimo osnovnico z višino.

4. Učitelj: Ravno tako izpremenimo lahko „romb“ v pravokotje. Ne bode vam torej težko povedati, kako dobimo njegovo ploščino?

Učenec: Ploščino romboida dobimo, ako množimo jedno stran z višino.

5. Učitelj: Tukaj vidite iz papirja izrezan trikotnik, in k temu izrežem še jednega ravno tako velikega. Ako drugega k drugemu položimo, kaj dobimo?

Učenec: Potem dobimo romboid.

Učitelj: Koliki del romboida je tedaj trikotnik?

Učenec: Trikotnik je polovica romboida.

Učitelj: Kako pa izračunimo ploščino romboida?

Učenec: Ploščino romboida dobimo, ako množimo osnovnico z višino.

Učitelj: Kako torej dobimo ploščino trikotnika?

Učenec: Ploščino trikotnika dobimo, ako osnovnico množimo s polovico višine.

Učitelj: Kako imenujemo ta lik iz papirja?

6. Učenec: Ta lik imenujemo „trapéc“.

Učitelj: Jedno od nevsoprednih strani razdelimo na polovico, skozi polovišče potegnemo k nasprotnemu gornjemu oglu črto, po tej črti pa prerežemo trapéc, kaj nam odpade?

Učenec: Potem nam odpade majhen trikotnik.

Učitelj: Ta trikotnik pristavimo k ostanku trapéca in sicer k ostali polovici odrezane strani, tako da se strinjate polovici, kaj dobimo?

Učenec: Dobimo še večji trikotnik, ki je prejšnjemu jednak.

Učitelj: Kako bodemo torej izračunili ploščino trapéca, ker nam je znano izračunanje ploščine trikotnikove.

Učenec: Ploščino trapéca dobimo, ako njegove vsopredne strani izmerimo, (te merski števil) seštejemo in vsoto množimo s polovično višino.

Učitelj: Kaj pa nam predstavlja ta iz papirja izrezani lik.

7. Učenec: To je trapezoid.

Učitelj: Z dijagonalo (črto povprečnico) razdelimo trapezoid v dva trikotnika, kako bodemo tedaj izračunili njegovo ploščino?

Učenec: Ako izračunimo ploščino posamnih trikotnikov ter seštejemo te števil.

Učitelj: Prav! Ali pa krajše: „Ploščino trapezoida dobimo, ako seštejemo višini ter polovico tega števila množimo z osnovnico“.

Učitelj: Kaj pa nam predstavlja tukaj to?

8. Učenec: To je „poligon“ (mnogokotnik).

Učitelj: Kako bi preračunili poligonov obseg?

Učenec: Treba bi bilo izmeriti vse strani in sešteti njih merska števil.

Učitelj: V kaj pa razpade poligon, ako v njem iz jednega ogla potegnemo k vsem drugim oglom č. dijagonale?

Učenec: Poligon razpade v same trikotnike.

Učitelj: Kako bodemo torej dobili njegovo ploščino?

Učenec: Ploščino poligona dobimo, ako preračunimo ploščino posamnih trikotnikov ter seštejemo ta števila.

Učitelj: Res je. Kaj pa je to?

Učenec: To je „krog“.

Učitelj: Sleharni krog ima lastnost, da je njegov obod (obseg) $3\frac{1}{7}$ krat večji kot premer; to vam lahko precej dokazem, ako ovijem okrog kroga nit in potem njeno dolgost primerjam s krogovim premerom. Sedaj lahko uganete, kako izračunimo krogov obod?

Učenec: Krogov obod dobimo, ako njegov premer (dijameter) množimo s $3\frac{1}{7}$ (z Ludolfovim številom).

Učitelj: Ako v krogu potegnemo neizmerno veliko polumerov, jednega tik drugega, n. pr. 360, v kaj razpade ta?

Učenec: Krog razpade na ta način v same trikotnike (360).

Učitelj: Kako bi torej preračunili krogovo ploščino?

Učenec: Krogovo ploščino preračunimo, ako izračunimo ploščino vseh trikotnikov in seštejemo ta števila.

Učitelj: Ker so pa vsi ti trikotniki skupaj jednaki trikotniku, ki ima krogovemu obodu jednako osnovnico, višino pa jednako njegovemu polumeru, tedaj je „ploščina kroga jednaka vzmnožku iz oboda in iz polovice polumera“;

$$\text{namreč } 360 \cdot \frac{2r \cdot \pi}{360} \cdot \frac{r}{2} = \frac{r^2 \pi}{2}$$

Opazka. Da se razprava preveč ne raztegne ter ne postane predolgočasna, hočemo v izprembo „obseg in ploščino elipse“ razložiti bolj na kratko.

Ako ovijemo okrog elipse (pakroga) vrvico ter potem izmerimo njeno dolgost, spoznamo vsekdar, da je ona jednaka računu $(a + b) \cdot \pi$, v katerem je a polovična velika, b pa polovična mala os. Obod elipsin torej izračunimo, ako

seštejemo polovični osi ter to vsoto množimo z Ludolfovim številom.

V geometriških knjigah za meščanske šole, za spodnje realke in gimnazije, pa tudi za učiteljišča najdemo sicer pravilo za določitev elipsne ploščine, ali zaman iščemo dokaza ali kakega tehtnega pojasnila za obliko $a \cdot b \cdot \pi$. — V omenjenih knjigah sicer beremo opazko, da je elipsna ploščina jednaka krogovi, ako je kvadrat krogovega polumera jednak produktu elipsnih polosij. Ali to pravilo je le rezultat naloge o izpremembi kroga v elipso ali narobe.

V sledečem pa hočemo znano obliko za elipsno ploščino $a \cdot b \cdot \pi$ izvesti na prav priprost in jako razumljiv način tako, da bode umljiva tudi učencem na nižji stopinji.

Za primero in v lažje razumevanje ponavljam tu določitev krogove ploščine, katero smo razdelili v trikotnike, kakor je že bilo povedano. 360ti del krogovega oboda (torej 1°) je gotovo na papirji ali tabli tako malo zakrivljena črta, da velja lahko za popolno ravno (premo). Ako zvežemo končiči (točki) te črtice s krogovim središčem, dobimo trikotnik. Ako pa to storimo pri vseh sledečih delcih (360°), imamo 360 takih trikotnikov. Ploščina vsakega teh trikotnikov izuša $\frac{2 r \pi}{360} \cdot \frac{r}{2} = \frac{r^2 \pi}{360}$, ploščina vseh trikotnikov ali celega kroga pa $360 \cdot \frac{r^2 \pi}{360} = r^2 \pi$.

Skoraj še lažje umljivo je izvajanje elipsne ploščine. Treba je le polovico velike osi deliti na 7 delov, potegniti tangento kot vsporednico velike osi, potem pa zarisati na tej vsporednici na jedno stran 4 jednake prejšnje dele, četrtri del pa zvezati z bližnjim temenom. Na ta način dobimo trapéc, ki je enak $\frac{1}{4}$ elipse, kar prav lahko razsodimo že z očmi. Ni težko namreč zapaziti, da elipsa na jednom kraji nekoliko molí iz trapéca, na drugem pa trapéc za ravno toliko iz elipse. Cela elipsa je torej sestavljena iz 4 trapécov, in ploščina sleharnega trapéca je po znanem pravilu $\frac{(a + \frac{4}{7} a)}{2} \cdot b$,

Število 216 pa tudi dobimo, ako število 6 trikrat s seboj množimo (kvadiramo), vsaj je $6 \times 6 \times 6 = 216$. Ker tako izvajanje lahko dokažemo pri sleharni kocki, sklepamo iz tega pravilo: „Telesnino (prostornino) kocke izračunimo, ako kubiramo dolžino jednega roba“.

2. Učitelj: Kaj je prizma?

Učenec: Prizma je telo, katero je zgoraj in spodaj skleneno od dveh vsoprednih ($\parallel$) in stičnih ($\sphericalangle$) poligonov, na straneh pa jo obdajajo paralelogrami.

Učitelj: Ne bode vam torej težko izračuniti njeno površino. Najprvo bodemo izračunili spodnji poligon (osnovno ploskev, stalo, podsombo), ker je pa ta jednak gornjemu, podvojimo to število in k temu prištejemo še merska števila stranskih ploskev (paralelogramov). Stransko površje (obstranje) navpične prizme dobimo, ako obseg podslobe pomnožimo z višino, kar razvidimo brez dokazov iz njene mreže.

Znano vam je, da prizme delimo navadno po številu stranskih ploskev v tristranske, štiristranske, petstranske in večstranske; po njihovi leži pa v nadične in poševne.

Učitelj: Kako imenujemo prizmo, ki ima za podsombo štirjak, stranske ploskve pa so pravokotja?

Učenec: Tako prizmo imenujemo paralelepiped.

Učitelj: Oglejmo si natančneje tukaj ta paralelepiped in primerimo ga s prejšnjo kocko. Kako se razloči od kocke, če merijo robovi na višavo 12 dm, na širjavo in dolžino pa 6 dm.

Učenec: Razločka ni drugega, kakor da je paralelepiped še jedenkrat večji kakor kocka.

Učitelj: Ker vam je telesnina kocke znana, lahko izračunite tudi telesnino paralelepipeda. Kolika je?

Učenec: $2 \times 216 \text{ dm}^3 = 432 \text{ dm}^3$.

Učitelj: To število bi pa tudi dobili, ako bi bili paralelepiped tako razdelili in razkosali na plošče, plasti in kubikdecimetre, kakor smo to prej storili s kocko. Še krajše pa pridemo do istega izida (rezultata), ako „podsombo

množimo z višino ali pa dolžino s širino in višino⁴. To pravilo velja za vsak paralelepiped, kdor ne verjame, naj ga razdeli na omenjeni način.

Ako primerjamo različne paralelepipede in prizme s pravokotnim paralelepipedom, spoznamo, da je vsak paralelepiped in sploh sleharna prizma prostorno (telesno) jednaka pravokotnemu paralelepipedu, ako ima ž njim jednako podslombo in višino.

Učitelj: Kaj sledi iz tega?

Učenec: Iz tega pač sledi, da „telesnino prizem izračunimo, ako podslombo množimo z višino“.

Učitelj: Prav tako! Prepričati vas pa tudi hočem o resnici tega pravila. Glejte, tukaj imam pravokotni paralelepiped in petstransko poševno prizmo; obe telesi imate jednako veliko podslombo in jednako dolgo višino, kdor tega ne verjame, prepriča se lahko sam po šoli z merjenjem. Tu pa vidite dve popolnoma jednaki (kalibrovan) cilindristi posodi, napolnjeni z vodo. Sedaj spustim po niti v jedno posodo paralelepiped, v drugo pa prizmo, da se potopite. Kaj zapazite?

Učenec: Iz obeh posod izteče nekoliko vode.

Učitelj: Sedaj potegnem obe telesi iz vode ter postavim jedno posodo tik druge, kaj vidite?

Učenec: V obeh posodah je izteklo jednako vode.

Učitelj: Kaj sledi iz tega?

Učenec: Da ste telesi prostorno jednaki.

Učitelj: Kaj je s tem dokazano?

Učenec: Resnica prejšnjega pravila je potrjena.

3. Učitelj: Kaj je piramida?

Učenec: Piramida je telo, ki ima poligon za podslombo in trikotnike za stranske ploskve.

Učitelj: Tukaj vidite razgrneno piramido ali mrežo njenega površja, torej sami lahko izračunite njeno površino, kako?

Učenec: Najprvo izmerimo podslombo, potem po vrsti vse stranske ploskve in seštejemo ta števila.

Učitelj: Tukaj vidite 3 tristranske piramide, ki imajo jednake podslombe in jednake višine in katere skupaj zložene

napravijo tristransko prizmo, ki je ravno tako velika, kot ta tukaj. Koliki del prizme je torej piramida, ki ima ž njo jednako podslombo in višino?

Učenec: Taka piramida je tretjina prizme.

Učitelj: To dokažemo lahko tudi s prejšnjima posodama. Ako jedno teh piramid spustim v posodo, napolnjeno z vodo, prizmo pa v drugo, potem pa jih zopet ven vzamem, kaj vidite?

Učenec: Iz posode, v kateri je bila prizma, izteklo je več vode, kakor iz one, kjer je bila piramida.

Učitelj: In sicer trikrat več. Ako moram v prvo posodo naliti tri kozarčke vode, da jo napolnim, treba jo je v drugo samo jeden kozarček (kupico). In to se pokaže, naj vržem katero si bodi izmed teh treh piramid; kaj sledi iz tega?

Učenec: „Da je vsaka piramida tretjina prizme, s katero ima jednako podslombo in jednako višino“. Potem pa tudi, da so „piramide prostorno jednake, ako imajo jednake podslombe in jednake višine“, naj si bodo drugače navpične ali poševne.

Učitelj: Kako izmerimo telesnino tristranske piramide?

Učenec: „Telesnino tristranske piramide dobimo, ako podslombo pomnožimo z višino in od tega števila vzamemo tretjino“.

Učitelj: Tu pred seboj imate šeststransko poševno piramido, in zopet vam lahko dokažem s posodama, da je telesno jednaka s tristransko piramido, ki ima jednako podslombo in višino. Ker pa to lahko dokažemo tudi pri vsaki drugi piramidi, velja v obče pravilo: Telesnino piramide dobimo, ako množimo podslombo s tretjino višine.

4. Učitelj: Kaj je cilinder ali valj?

Učenec: Cilinder je telo, čegar površina je sestavljena iz podslombe, ki je krog, in iz zavite, okrogle, cévi podobne ploskve, ki je tudi na vrhu pokrita z enakim krogom.

Učitelj: Ako razgrnemo navpični papirnati cilinder, kaj vidimo?

Učenec: Celo stransko površje se razvije v pravokotje.

Učitelj: Torej lahko izračunimo površje, ako izračunimo podslombo in izmerimo višino: Treba nam je le podslombo dvakrat vzeti, njen obod z višino pomnožiti in vse vkup sešteti.

Ako natančneje opazujemo cilindar, s katerim oglatim telesom ga lahko primerjamo?

Učenec: Primerjati ga moremo le s prizmo.

Učitelj: V resnici se tudi prizma od daleč ne razloči nič od cilindra, ako ima ona prav veliko robov. O tej podobnosti se prepričamo tudi lahko s posodami. Na ta način dokažemo zopet, da imata cilindar in prizma jednako telesnino, ako ste njuni podslombi in višini jednaki. Iz tega pa sledi, da telesnino cilindra ravno tako izračunimo, kakor prizme, namreč?

Učenec: „Podslombo množimo z višino“.

5. Učitelj: Kaj je kegelj?

Učenec: Kegelj ali stožec je piramidi podobno telo čegar podslomba je krog, stranska površina pa okroglo zavita, lijaku podobna ploskev (plašč).

Učitelj: Ako navpični kegelj razgrnemo, kaj vidimo?

Učenec: Vidimo krog, ki se drži trikotniku podobnega krogovega izseka, čegar osnovnica je odvit krogov obod.

Učitelj: Kako tedaj izračunimo kegljevo površje?

Učenec: Zmerimo podslombo (krog), potem plašč (krogov izsek) in seštejemo števili.

Učitelj: Tako je prav! Če pa kegelj primerjamo z oglatimi telesi, komu je podoben?

Učenec: Kegelj je le piramidi podoben?

Učitelj: To tudi lahko natanko dokažemo s posodama. Kako tedaj izmerimo njegovo telesnino?

Učenec: „Telesnino keglja dobimo, ako izmerimo njegovo podslombo in to mersko število množimo s tretjino višine“.

Pristavek: V vsakdanjem življenji, zlasti pri prodaji lesa, rabimo pogostoma pravilo za telesnino „okrajšane piramide“ ali okrajšanega keglja“. Z znanimi posodami zopet lahko dokažemo, da sta okrajšana piramida ali

okrajšani kegelj prostorno jednaka prizmi ali cilindru, ki ima podslombo enakoh polovični vsoti obeh podslomb okrajšane piramide oziroma okrajšanega keglja, višino pa ravno taisto. Iz povedanega sledi pravilo: „Telesnina okrajšane piramide (okrajšanega keglja) je jednaka produktu iz polovične vsote obeh podslomb in višine“.

Akoravno ni to pravilo matematično popolnoma natančno, vendar se vedno rabi v praktičnem življenju, ker je pogrešek neznamenit. Pri hlodih in pri brunih jemljejo zunanjo dolgost za višino.

6. Učitelj: Kaj je krogla?

Učenec: Krogla je okroglo telo, ki ima lastnost, da je njeno središče na vse strani od površja jednako oddaljeno.

Učitelj: Ako hočemo njeno površino izmeriti, razdelimo jo z ekvatorjem in z meridijani na majhne trikotnike. Trikotnike potem izmerimo in seštejemo. N. pr.: Ekvator smo razdelili na 10 delov, torej imamo 20 trikotnikov, jeden meri $\frac{2r\pi}{10} \times \frac{2r\pi}{8} = \frac{4r^2\pi^2}{80}$, vsi pa $20 \times \frac{4r^2\pi^2}{80} = r^2\pi^2$.

Ta račun pa ni popolnoma prav, kajti trikotniki niso navadni, ampak skrivljeni (sferični), torej nekoliko večji. Pomota pa takoj izgine, ako vzamemo jedenkrat $\pi = 4$ mesto 3,14, potem dobimo $4r^2\pi$. To se pravi: „Površino krogle dobimo, ako obod največjega kroga množimo s polumerom (radijem)“.

Iz površja lahko izračunimo tudi njeno telesnino. Ako prejšnje trikotnike zvežemo s središčem, kaj dobimo?

Učenec: Vsa krogla razpade v 20 malih piramid.

Učitelj: Treba je torej izračunati te piramide in jih sešteti. Telesnina vsake piramide iznaša $p \times \frac{v}{3}$; vseh 20

ali cela krogla torej $20 \cdot p \cdot \frac{v}{3} = P \cdot \frac{r}{3} = \frac{4}{3} r^3 \pi$. Tu pomeni p podslombo in v višino jedne piramide, P pa površino in r polumer krogle. Pravilo se tedaj glasi: „Telesnino krogle dobimo, ako njeno površje množimo s tretjino polumera“. S tem končamo merstvo!

Opomnja. Ta nauk postane koristen šele, ako učenci izdelajo veliko nalog, kajti potem razumejo pravila še boljše in si jih vtisnejo v spomin. Brez takih vaj pa imajo pravila majhno veljavo, ker učenci jih kmalu pozabijo, pa tudi porabiti jih pozneje več ne znajo. V šoli naj se torej učitelj in učenci mnogo pečajo s takimi nalogami. Za vzgled navedemo tudi tu spodaj nekatere.

Dobro je, ako se učenci tudi naučé geometriška telesa (perspektivno) tako risati, da ločijo vidne robove od nevidnih z dvojnimi črtami, namreč s polnimi in pikčastimi.

Uporaba pravil:

1. Šeststranska pravilna navpična prizma meri na višavo 5 m, obod podslombe meri 12 m, koliko iznaša njena površina in koliko telesnina?

Površina brez podslomb = $6 \cdot 2 \cdot 5 = 60 \text{ m}^2$. Telesnina = $10 \cdot 38 \cdot 5 = 51 \cdot 9 \text{ m}^3$.

2. Podslomba (stalo) 12 dm visoke piramide je kvadrat 6 dm dolg, postranska visokost iznaša 12·37 dm; kolika je a) površina, b) telesnina piramidina?

Obseg podslombe = $4 \cdot 6 = 24 \text{ dm}$, stransko površje = $4 \cdot 6 \cdot \frac{12 \cdot 37}{2} = 148 \cdot 44 \text{ dm}^2$.

Vsebina podslombe = $6 \cdot 6 \cdot 12 = 36 \text{ dm}^3$, telesnina = $36 \cdot \frac{12}{3} = 144 \text{ dm}^3$; $36 + 148 \cdot 44 = 184 \cdot 44 \text{ dm}^2$ cela površina.

3. Na štiri robove obtesano in 5 m dolgo bruho je na spodnjem konci 28 cm široko in 22 cm visoko, na gornjem konci je pa 24 cm široko in 19 cm visoko; koliko m^3 lesa ima v sebi?

Telesnina = $\frac{28 \cdot 22 + 24 \cdot 19}{2} \cdot 500 = \frac{616 + 456}{2} \cdot 500 = \frac{1072}{2} \cdot 500 = 536 \cdot 500 = 268 \cdot 000 \text{ cm}^3 = 0 \cdot 268 \text{ m}^3$.

4. 12·6 m dolg hlod meri na debelejšem konci 40 cm v premeru, na tanjšem pa 27 cm; koliko iznaša površina njegove skorje (lubja) in koliko telesnina?

$$\text{Površina} = \frac{40 \cdot 3 \cdot 14 + 27 \cdot 3 \cdot 14}{2} \cdot 1260 = \frac{125 \cdot 6 + 84 \cdot 78}{2}$$

$$1260 = 132539 \cdot 4 \text{ cm}^2 = 13 \cdot 25 \text{ m}^2.$$

$$\text{Telesnina} = \frac{20^2 \cdot 3 \cdot 14 + 13 \cdot 5^2 \cdot 3 \cdot 14}{2} \cdot 1260 =$$
$$\frac{1256 + 572 \cdot 265}{2} \cdot 1260 = 1151806 \cdot 32 \text{ cm}^3 = 1 \cdot 152 \text{ m}^3.$$

V šolski delarni.

II.

Spisal

A. Žumer.

A. O zgodovini ročnega dela.

„Delo je pogoj življenja“. „Zdrava duša v zdravem telesu“. To sta izreka, katerih nikdo ne more ovreči. Človek ima dušo in telo. Da je mogoče dušo ohraniti zdravo in krepko, treba je tudi zdravega telesa. Ako ima torej šola vzgojevati otroke tako, „da bodo kdaj prida ljudje in dobri državljani“, treba jej je vzgojevati celega človeka, to je poleg duše tudi telo. To zahteva tudi državni šolski zakon, določevaje (§ 1.), da se imajo otroci oskrbovati z vednostimi in ročnostimi, potrebnimi, da se lahko dalje omikajo za življenje. To določilo se gotovo ni brez vzroka postavilo v zakon. Koliko sličnih izjav se nahaja v zgodovini pedagoški, da se ima namreč pri šolski vzgoji gledati jednako na dušo in na telo! Montaigne pravi: „Mi ne vzgajamo ni duše, ni telesa, ampak človeka“.

Poglejmo nekoliko v pedagoško zgodovino. Tu naletimo na znamenit slučaj za nas Avstrijce gledé na ročno delo v ljudski šoli. Prvi, ki je na podlagi popolnoma pedagoški premišljenega sistema dokazal vzgojno važnost ročnega dela, bil je avstrijski Slovan J. Amos Komensky. V svoji knjigi „Didactica magna“ obširno razpravlja o ročnem delu. Za to stavi on tri pogoje:

1. Vzor ali idejo, to je vnanjo podobo, katero naj si delavec ogleda in vpodobi;

2. tvarino, iz katere se ima vzor vpodobiti;

3. orodje, s katerim se delo izvrši.

Že v svoji tako zvani „Šoli materni“ zahteva, da se morajo mali otroci privaditi delu, katero se ima potem na-

daljevati v ljudski šoli. S svojim epohalnim učnim sistemom pa ta pedagoški veleum žalibog ni mogel v prvi vrsti svoji domovini koristiti. Prišla je 30letna vojska, ki je onemogočila vse delovanje na šolskem polju. Po svojih spisih že izven domovine dobro znan, pozvan je bil najprvo na Angleško, kjer pa mu je zopet notranja vojska in nemirno politično gibanje zabranilo vspešno delovanje. Podá se torej na poziv švedskih državnih stanov v Švedijo, kjer dobi prava tla za svojo šolsko reformo. Znano je, da ima Švedija jako dobro razvito ljudsko šolstvo, za katero ima kolikor toliko zaslug Komensky, katerega delovanju se ima tudi posredno pripisati, da je ta država razun Finlandije prva, kjer nahajamo v šoli ročno delo, oziroma šolske delarne, in kjer je šolsko ročno delo najbolj razvito.

Ta ideja, katera se je torej v pravi obliki rodila na naših domačih tleh, začela se je razvijati v inozemstvu po slovitih pedagogih. Tako je Locke posebno tudi poudarjal telesno vzgojo in ročno delo, iz katerega izvaja dvojno korist:

1. Po vaji pridobljena ročnost je že sama na sebi dokaj vredna. Ne samo izurjenost v jezikih in vednostih, ampak tudi v struganji, slikanji, v vrtnem delu in obdelovanji kovin i. dr. ima svojo vrednost.

2. Vaja sama na sebi je za zdravje potrebna in koristna, ker skrbi po trudapolnem duševnem delu za razvoj telesnih močij.

S svojimi nazori je Locke zelo vplival na razvoj šolstva na Nemškem.

Še bolj je to idejo razvil in praktično izvel Avgust Herman Francke v svojih znanih zavodih v Halli. V teh zavodih je uvel za dečke pletenje (Stricken) z namenom, da pridobé veselje do dela. „Tudi šivanko in nit so dobivali dečki in so se privadili, da so si znali luknje v nogovicah in na obleki sami zašiti in gumbe prišiti, da jim pozneje ne bode treba vsega krojaču pošiljati“. Vadili so se strugati, steklo brusiti in lepenko obdelovati. Posebna stroka dela za večje učence je bila vaja v ročnosti trančiranja, za katero

so imeli posebne lesene modéle raznih pečenk. Za splošno vpeljavo táko, rekel bi, pretirano razvito ročno delo seveda ni primerno, že zaradi tega ne, ker je bil Franckeu tudi ta namen dela, da izdelki niso lastnina otrok, ampak da se prodadó in se s skupilom deloma pokrijejo stroški za njegovo sirotišnico.

Na Angleškem se je za ročno delo potegoval Baco, in znano je, da se tam sinovi iz najodličnejših družin v mladosti priučé kakemu rokodelstvu.

Jasne misli o tem vzgojnem sredstvu je razvil Francoz Jean Jacques Rousseau v svojem „Emilu“. Ročno delo mu je izvrstno sredstvo, da si otrok pridobi znanosti o socialnih razmerah, da se priučí delo prav ceniti, vsakovrstnega delavca spoštovati, in da pridobi veselje do dela. Vsacemu človeku je neizogibna dolžnost, da s svojim delom poravná dolg, ki ga dolguje svojim bližnjikom. „Vsak leni občan je tat, bodi si bogat ali ubog, mogočen ali nevpliven“. Ročno delo mu je najbolj naravno delo, s katerim se človek živi. Rokodelski stan je najmanj zavisen od sreče in od volje drugih ljudi, zavisen je samo od dela. Za svojega gojenca mu najbolj prija lesno ali mizarško delo.

V „filantropinu“ v Desavu je J. Basedow uvedel ročno delo. Po statutih tega zavoda imajo učenci vsak dan jedno uro ročno delo.

Jako temeljito je ročno delo obravnaval Salzmann v svojej knjigi „Ameisenbüchlein“. „Uči se svoje roke rabiti“. Posebno priporoča obdelovanje lesa in lepenke. V njegovem zavodu v Schnepfenthal-u je bilo delo popolnoma uvedeno. Po vseh sobah, kjer je bilo mogoče, bile so mizarške mize s potrebnim orodjem. V posebnih urah se je gojilo 1. delo z lepenko (kartonaža), 2. mizarstvo, katero je poučeval učitelj, ki se je v to svrhu mizarstva učil, 3. strugarstvo, 4. pletarstvo.

Nadalje je Joahim Henrik Campe ročno delo zagovarjal. On pravi: Ali bi ne mogel biti na vsaki javni šoli poseben mehaničen razred, kjer bi se otroci mesec za mesecem vadili v mizarstvu, strugarstvu, vezanji knjig i. t. d.

Pozneje se je potozal za ročno delo J. H. Pestalozzi, posebno v svoji imenitni knjigi „Lienhard und Gertrud“. V svojem zavodu je postavil stružnice, kovačnice in delarske mize in je pridno gojil delo.

Pravi zagovornik ročnega dela je bil Friderik Fröbel, ustanovitelj otroškega vrta, katerega glavno načelo pri vzgoji in pouku je bilo, da človek popolnoma spozna le to, kar zna sam narediti ali vpodobiti. On torej smatra prosto, samosvoje delo kot pravo podlago za vzgojo. Ročno delo je pedagogičske važnosti posebno zaradi tega, da z delom postane predmet spoznanja — predmet volje. To je bil vzrok, da je delu v svoji pedagogiki odmeril odlično mesto. Svoje nazore je praktično izvel v otroškem vrtu, torej pri otrocih pred šolsko starostjo. Ni pa imel prilike, da bi bil to svojo reformo nadaljeval in popolnil. Da so Fröbelovi nazori istinito pravi, najboljši je dokaz, če pomislimo, da je otroško vrtnarstvo že uvedeno povsod, kjer sploh šolstvo kaj napreduje.

Iv. Frid. Herbart v svojih pedagogičskih spisih tudi govori o vzgojni važnosti ročnega dela. „Otroci morajo vedno delati, ker lenoba jih najprej pripelje do nenravnosti“. „Znano mizarsko orodje mora rabiti znati vsak deček in mladenič, kakor ravnilo in šestilo. V mestne šole spadajo delarne. Vsak človek naj se nauči svoje roke rabiti. Roka naj ima svoje častno mesto poleg jezika“.

Tako se je torej ta ideja, ki se je na avstrijskih tleh porodila, v inozemstvu razvijala. Možje, ki so za njo delali, bili so večinoma protestantje. Iz tega pa ne smemo in ne moremo sklepati, da ročno delo ugaja le protestantskim razmeram, temveč splošnemu izobraženju in splošni mladinski vzgoji brez ozira na versko stališče. To nam najbolje dokaže razvoj te ideje v Avstriji. V 17. stoletju po Komenskem vzbujena spala je celo stoletje, šele v II. polovici 18. stoletja se je zopet in sicer tudi na Češkem probudila. Probudil pa je ni protestant, ampak katoliški župnik kapliški, poznejši škof litomejški Ferdinand Kindermann, ki se je pedagogičski izobrazil pri opatu Felbigerji v Saganu v pruski Šleziji. Ta sam popisuje stanje šole v Kaplici tako-le: „Otroci, mali in“

veliki, bili so vsi pomešani; ti so zahtevali kruha, drugi mleka, zopet drugi prav nič. Zdaj teče jeden ven, zdaj pride drugi nazaj. Če je jeden glasno pravil svojo lekcijo, šepetal je drugi, tretji pa je mrmral besede prvega. Mnogo jih je prišlo takrat v šolo, kadar niso mogli drugače časa prebiti. Učitelju samemu ni bilo mogoče tega zla odpraviti. Če je kaznjeval razuzdanost tegā ali drugega, že je prišla „skrbna“ mati in ga je očitno zaradi te strogosti oštela. Poučevanje je bilo popolnoma mehanično. Gledalo se je le, da se je otrokom napolnila glava z besedami, o katerih otroci niso imeli nikakih pojmov. V um je tega malo prišlo, v srce pa še manj — prav nič“.

Mladi, za mladino in šolo vneti župnik tega ni mogel več prenašati ter je sklenil šolo popolnoma prenoviti. S svojo naravno nadarjenostjo in na podlagi pedagoške in metodične izobraženosti, pridobljene pri Felbigerji v Saganu, začel je sam poučevati tako otroke kakor učitelja. S svojo eneržijo in izrednim spoštovanjem v svoji občini ne vzbudi samo veselja učiteljevega in otrók, ampak tudi zanimanje starišev, in kmalu je njegova šola zaslovela kot vzorna šola po vsi Češki. Pri svojem delovanju je v prvi vrsti gledal na to, da vzbudi zanimanje ljudstva za šolo. V to svrho je uvedel v šolo delo (Industrieschule). O nameri, ki ga je pri tem vodila, piše sam: „Opazovaje ljudsko šolstvo sem se prepričal, da se šolska mladina s tem najmanj bavi, kar bode vse življenje najbolj potrebovala; da se mnogo nepotrebnega in skoro vse po napačnem načinu poučuje“.

V tem ravnanju sem spoznal vir lenobe, uboštva, prosjaštva, plitvega verskega znanja, mlačnosti v izpolnjevanju zapovedij in vir drugih nečednostij. „Prepričanje, da se z mladino vse doseže, okrepilo me je v mojej nameri in utrdilo moje vzroke. Prepričal sem se, da naše dasi pravilno urejene šole ne morejo končnega smotra za javno življenje nikakor doseči; zaradi tega je treba, da se poleg navadnih predmetov mladina priučiti delavnosti, treba je delavske oddelke uvesti, da se mladina že od mladih nog privadi delu. Le tako je mogoče, da postane delavnost in obrtnost splošna, narodna... K temu dovedla me je pa tudi zavest, da so najbolj delavni ljudje raz-

meroma v vseh narodih tudi najbolj moralični . . . Z delom se greh in spačenost zabranjuje in pospešuje blagostanje človeške družbe“.

Kindermann je torej hotel izrediti delaven in obrtnosten rod. V to svrhu je trebalo popolne reorganizacije šolstva na Češkem. Njegova organizatorična nadarjenost in delavnost zagotovili ste mu dober uspeh. Mesta in občine, plemstvo in duhovništvo, sploh vsa inteligencija se je zanimala za šolstvo. Posebno ga je v njegovem delovanju podpirala cesarica Marija Terezija in njen sin Jožef. Leta 1775. je bil kapliški župnik pozvan v Prago kakor poročevalni svetovalec v šolsko komisijo. Dobil je šolsko nadzorstvo in profesuro pedagogike. Tu mu je bila prilika, da je svojo reformo raztegnil čez vso deželo. Uvedel je ročno delo (industrijalne razrede) najprej na dekliških šolah v Pragi, pozneje tudi na deških. Kmalu so se taki industrijalni razredi po vzgledu praških šol otvorili v večjih krajih po vsi deželi. Gojilo se je pletenje, predenje, klekljanje, svilarstvo, sadjarstvo in vrtno delo. V kratkem času je število takih šol narastlo na 200. Prvi in bistveni uspeh te reforme je bil ta, da se je šolsko obiskovanje zdatno izboljšalo in da so roditelji gledali na redno šolsko obiskovanje svojih otrok. Po združenji ljudske šole z industrijalno se je za vladanja cesarja Jožefa II. šolstvo na Češkem tako povzdignilo, da se nobena avstrijska in tudi nemška dežela ni mogla s tem šolstvom niti primerjati.

Helfert piše v svojem delu o avstrijski šoli pod Marijo Terezijo o delovanju Kindermannovem sledeče:

„Da zavzima sedaj (1860) Češka v obrtni statistiki avstrijskih dežel tako odlično mesto, da v mnogih industrij-skih strokah nadkriljuje vse kronovine, ne sme se pri vzrokih tega napredka pozabiti imena velikega šolnika, ki je postavil ljudsko šolo na glavni temelj narodnega blagostanja skoro brez javnih sredstev s svojim duhom, jasnim razumom in požrtvovalnim sodelovanjem odličnih mož, ki jih je znal za svojo stvar pridobiti in ohraniti. In če bi se bilo pri veliki množici mož, ki so v začetku našega stoletja kot premožni kmetovalci, podjetni in previdni obrtniki uživali priznanje in

spoštovanje, moglo vprašati za pravi vir njihove gmotne sreče, dobil bi se bil večinoma odgovor, da je bila domača ljudska šola tisti vir, kjer so si bili najprej pridobili veselje in razum do dela, kjer so se bili navadili na pridnost in red in kjer so se bili v malem učili spoznavati sad varičnosti“.

Neugodni časi pa so Kindermannovo prizadevanje po večini zopet uničili, in od tega delovanja skoro ni ostalo drugega, kakor odlično stališče obrtno-bogate Češke proti drugim deželam. — Prva polovica našega stoletja za razvoj šolstva sploh ni bila ugodna. A v tem neplodnem času se je vzdignil izmed ljudstva najimenoitnejši avstrijski pedagog te dobe. Ta je bil dunajski nadškof Vincencij Milde. V svoji knjigi „Lehrbuch der Erziehungskunde“ se s prepričanjem poteza za ročno delo v ljudski šoli. On piše:

„Spretnost v rabi rok je za socialno življenje največje važnosti. Primerna ročna dela so izredno dobro, žalibog zelo zanemarjeno sredstvo za to vzgojo. Ročno delo je radotvorni mladini prijetno, bavi mladino v urah, ki se ne dadó z učnimi predmeti izpolniti; daje ji telesno spretnost in urnost, ki je v vsakdanjem življenji pri raznovrstnih domačih odnosajih jako važna; budi v njej čut k pripravnosti in lepoti; podaje učitelju priliko, da množico znanostij po najlažji poti priuči mladini; vzbuja v učenci zanimanje za posamezne učne predmete. Pripravna ročna dela urijo um, razsodnost, znajdenost in ukus mladini, razjasnjujejo jej pojme, katerih bi sicer ne mogli umeti, tako zvane dinamične pojme, ki se le pri lastnem delu pridobé. Vsak vzgojitelj bi imel svojega gojenca baviti z delom, telesu in duhu primernim. Dela iz lepenke ali debelega papirja, iz papirnega testá, vpodobljenje iz gline ali voska, male rezbarije, lesna dela, vrtna dela i. dr. so pri primernem navodu sama zase mikalna in urijo duh in telo. Večji otroci naj bi si svoje igrače in druge male potrebe, kakor omarice, škatlice, mreže i. dr. sami stvóрили. Še vedno se to važno obraženje zabranjuje zaradi pretirane skrbnosti, da bi se otrok kaj ne poškodoval, ali zaradi zastarelega mnenja, da se more le iz knjig kaj naučiti in da je ves čas izgubljen, ki se ne uporabi za „študiranje“. To, kar ime-

nujemo igranje, često je bolj poučljivo, kakor marsikatero naših predavanj. Koliko največjih talentov za mehaniko in umetelnosti za vedno spi, ker se otroku ne da priliko, da bi ta naradni dar razvili in izobrazili . . . Kako žalostno je, če dorasli mladenič ne zna rabiti najnavadnejših orodij v življenju in se pri najmanjši rabi poškoduje, ali če mora pri najmanjšem podjetju vselej šele drugega človeka v pomoč klicati . . .“

Tako jasna načela gledé ročnega dela, kakor so jih razvili vsi ti naštetí učenjaki, probudila so to idejo še pri drugih, poznejših možéh, in čim bolj se šolstvo razvija, tem bolj se naglašá važnost ročnega dela v ljudski šoli. V drugi polovici tega stoletja je Fröbelov sistem praktično vpeljal in se prizadeval razširiti ga na ljudsko šolo v zavodu „Levana“ pri Dunaji dr. D. Georgens s sotrúdstvom H. Deinhardta in pisateljice Jeanne pl. Gayette.

Z dobo novih šolskih zakonov se je ročno delo začelo obravnavati tudi v strokovnih listih. Dejanski pa se je začetkom te dobe na Avstrijskem vpeljalo v šolo ročno delo leta 1867. v seminarji v Bělici v Šleziji, 1868. l. na vadnici dunajskega pedagogija, 1870. l. se je v IX. dunajskem okraji otvoril zavod za deško ročno delo, v katerem se bavijo brezplačno izven šolskih ur dečki takih roditeljev, ki jih vsled opravila čez dan ne morejo nadzorovati.

Leta 1873. je izdal gimnazijski ravnatelj na Dunaji dr. Erazem Schwab knjižico „Die Arbeitsschule als organischer Bestandtheil der Volksschule“. Ta knjižica je vzbudila splošno zanimanje za stvar. V strokovnih in drugih listih, v učiteljskih zborovanjih, v posebnih shodih in zavodih, celó v parlamentu so se oglašali šolniki o tem vprašanju, in danes imamo že celo literaturo o ročnem delu in o šolski delarni. Kakor vsaka nova stvar, ima tudi ta prijatelje in nasprotnike, vendar stvar vedno bolj napreduje. Toliko o zgodovini ročnega dela.

B. Sedanja razširjenost ročnega dela.

V Finlandiji se je ročno delo najprej vpeljalo. Tam je sedaj za seminarije in mestne šole obligatno uvedeno

„tehnično ročno delo“ (mizarstvo, rezbarstvo, kovaško delo, pletarstvo), na deželi pa „slöjd“, kateri pouk pa se radi tega ne more posebno dobro razviti, ker še manjka jednotne metode.

V Švediji je „slöjd“ na kakih 700 učnih zavodih vpeljan. Beseda „slöjd“ se tam rabi nekako za ročno delo, akoravno nimamo besede, da bi popolno izrazila ta pojem. Najbližje temu pojmu je holsteinska beseda klütern, t. j. delo z lesom. V prvotnem pomenu je „slöjd“ = ročen, geschickt, handfertig; torej Nemci imajo za „slöjd“ Handfertigkeitsunterricht, in Slovenec bi rekel ročnostni pouk ali pouk v ročnem delu. Našim razmeram bi ta pouk v zmislu švedskega slöjda ne ugajal. Tam je 60⁰/₀ vse površine pogozdenih, torej je les glavni pridelek. Hiše so lesene, šolska poslopja so lesena, in domače orodje si po zimi kmetovalec sam izdeluje, torej je tam hišna lesna industrija najbolj razširjena. Vsled tega obsega pouk v slöjdu le delo v lesu, da ima za bodočnost mladine kaj pomena. Pri naših življenskih razmerah pa je treba tudi drugo delo v načrt vsprejeti. Za ta švedski sistem najbolj deluje „slöjdni učiteljski seminar“ v Nääsu. Slöjdski pouk podpira vlada, ki je leta 1885. za to izdala čez 54.000 kron, potem različne družbe, kakor ekonomično društvo. Vsaka šola, kjer se v slöjdu poučuje, dobi od vlade 75 kron, od občin pa okolo 30 kron. Izmed 30 tedenskih učnih ur na tamošnjih šolah spadajo 4 ure za ta pouk. Poučujejo samo ljudski učitelji, ki so se večinoma v Nääsu za to izobrazili, in dobivajo po okolnostih za to 75 do 250 kron (1 krona = ca. 2·28 gld.) Slöjd je po šolskem zakonu vpeljan kot fakultativen predmet. Kaka važnost se temu pouku priznava, razvidi se iz tega, da je slöjdski pouk celó na upsalski univerzi vpeljan.

V Norvegiji ročno delo sicer ni še tako razširjeno, kakor v Švediji, a mnogo se dela za to stroko, in vlada je na učiteljskih vpeljala posebne kurze za učitelje.

Na Francoskem je ročno delo (travail manuel) od leta 1882. na učiteljskih seminarjih in v ljudskih šolah kot obligaten predmet vpeljano, in to celó v Algeriji. V elementarni šoli ima ta pouk trojni smoter, namreč pospeševati telesno, duševno in moralično vzgojo. Ker se je ta pouk v vsej

državi ob enem vpeljal, sedaj seveda še primanjkuje izvežbanih učiteljev in se mnogokrat rokodelci v to porabijo, kar pa ravno ne pospešuje razvoja te stroke. V Parizu je že okolo 100 šol, kjer se ročno delo po pravem načrtu poučuje. V teh šolah se vadi preko 8000 dečkov. Na teden se navadno dela po 3 ure. Tam je tudi osrednje učilišče za učitelje ročnega dela.

V Belgiji je na vsakem učiteljskem seminarji posebna dvorana, opravljena za „slöjd“ v to svrhu, da se pripravniki vadijo prvi dve leti po 2 uri, zadnji dve leti pa po jedno uro na teden v ročnosti. Izvežbani učitelji polagoma v svojih šolah vpeljujejo ročno delo, ker tam velja načelo, da se ima ta pouk vršiti na strogo pedagogiški podlagi, da so torej za to delo poklicani samo ljudski učitelji. Načrt za ročno delo pa je sledeči: I. stopinja ljudske šole (6.—8. leto): delo po Fröbelovem sistemu, 3 tedenske ure. II. stopinja (8. - 10. leto): poleg istega dela modelovanje in obdelovanje papirja in lepenke, 3 tedenske ure. III. stopinja (10.—14. leto): lesno delo po nääškem sistemu.

Na Danskem je okolo 50 tako zvanih „Hausfleißschulen“ za bolj odrasle osebe, ki imajo namen, da pospešujejo hišno obrt. Te šole nimajo z ljudsko šolo nikake zveze. V novejšem času pa se je osnovalo društvo za ročno delo šolske mladine, katero je v nekoliko šolah že vpeljalo delo. Upati je, da se bode ta stroka dobro razširjevala, ker se že sedaj povsod gleda na to, da se pri novih šolskih poslopih priredi posebna soba za ročno delo. Kar se je do sedaj storilo, za to ima največ zaslug umirovljeni „Rittmeister“ Clauson Kaas, ki je za ročno delo posebno tudi na Nemškem mnogo storil s svojim predavanjem.

Na Nižjezemskem je za vpeljavo te stroke v ljudsko šolo posrednje najbolj vplival imenovani Clauson Kaas. Že pred 12 leti je neki A. Groeweland v Rotterdamu začel z ročnim delom. On hoče imeti delo samo kot vzgojno sredstvo, ki naj nadaljuje delo v otroškem vrtu, torej nadaljevanje Fröbelovega sistema v ljudski šoli. Za učitelje je Groeweland vpeljal posebne kurze. Sedaj je kakih 50 šol, ki goje ročno delo.

Na Ruskem se je v tej stroki tudi že začelo gibanje in zanimanje. V Livlandiji je nastalo prvo društvo za vpe-ljavo ročnega dela. Tam so že preko 10 let šolske de-larne po Clauson Kaasovem sistemu. V novejšem času pa se zato najbolj dela v Petrogradu, od koder sta se pred 5 leti na državne stroške odposlala dva šolnika v Nääs, ki sedaj po-učujeta v petrograjskem seminarji in v tamošnji vadnici ročno delo po švedskem sistemu.

Kar se tiče Švajce, ustanovilo je leta 1882. učitelj-stvo v Baselu društvo za šolske delarne, katerih se je že več ustanovilo. To društvo skrbi tudi za učiteljske kurze. Vlada to društvo podpira.

Na Laškem so se tudi začeli zanimati za stvar, in je vlada leta 1886. poslala poslanca Gubellija v Avstrijo in na Nemško, da si ogleda stan ročnega dela; posebno si je isti ogledal dunajske zavode.

Tudi na Španskem in Angleškem se je jelo gibati, posebno pa v Zjedinjenih državah severo-ameri-čanskih. V Bostonu je „Osrednji odbor za pouk v ročnem delu“, ki je leta 1882 poslal posebnega poslanca v Evropo, da si v različnih državah ogleda zavode za deško ročno delo. V Novemjorku je šolski svet sklenil 50 000 dolarjev dovoliti za orodje, tvarino in plačo učiteljem.

Na Nemškem je sedanje zanimanje provzročil dunajski ravnatelj Erazem Schwab s svojim spisom „Die Arbeits-schule als organischer Bestandtheil der Volksschule“. Za raz-širjanje ročnega dela na Nemškem pa ima največ zaslug danski „Rittmeister“ Clauson Kaas. Društva in občinski zastopi so ga vabili na Nemško, kjer je na mnogih krajih predaval o ročnem delu ter razkazoval modéle, ki jih je iz Kopenhagena prinesel. Prvi rokotvorni kurz na Nemškem je ustanovil v Emdenu, katerega se je udeležilo 63 oseb. Po končanem kurzu so nastale v mnogih večjih krajih na Nemškem šolske delarne. „Občekoristno-društvo (gemeinnütziger Verein)“ v Lipsiji je 1880. leta ustanovilo tam šolsko de-larno, in še v istem letu se je odprl kurz za učitelje, kateri se je skoro vsako leto ponavljal, tako da je tam že mnogo

učiteljev ročnega dela večjih in se šolske delarne zelo množijo. Na Saksonskem so pa 3 vrste takih delarn. a) Rokotvorne šole in deški domi. Te šole imajo ročno delo za potrebno, nenadomestljivo vzgojno sredstvo; to so torej prave šolske delarne na pedagogički podlagi. b) Strokovne šole, pri katerih je glavni smoter pripravljanje za bodočnost brez ozira na vzgojo. c) Šole za hišni obrt, katere pač pripoznavajo delo za vzgojno sredstvo, vendar jim je prvotna svrha dobiček od dela. — 1882. leta je zopet Clauson Kaas otvoril učiteljski kurz v Draždanah, katerega se je udeležilo 61 učiteljev. — Poleg Lipsije je Görlitz v prvi vrsti onih mest, kjer se zanimajo za ročno delo. Tam se je ustanovilo „Društvo v prosep ročnega dela“. To društvo je ustanovilo 1885/6. šolsko delarno, v katero se je že prvo leto oglasilo 100 otrok. Druga mesta so še Waldenburg (Šlezija), Vratislava, Berlin, Königsberg, Posen, Osnabrück, kjer je ročno delo v seminarjih vpeljano, več mest v južni Nemčiji, Hamburg, Weimar, Halle, kjer so 4 deški domi, Frankobrod, Hannover s 3 deškimi domi, Kiel itd. Skupaj je sedaj na Nemškem preko 200 šol, kjer so šolske delarne. Za vso Nemčijo se je ustanovil osrednji odsek v prosep ročnega dela. Ta odsek izdaje svoj organ „Nordwest“ (Bremen, urednik A. Lammers). Kaasov (danski) sistem pa se je bolj opustil in se poučuje deloma po švedskem, deloma po nemškem sistemu.

Na Ogrskem so se tudi že začeli zanimati za ročno delo v šoli, posebno pa se „ručni rad“ v hrvaških strokovnih listih že več let sem obravnava. Kar se tiče Avstrijskega, postalo je v poslednjih letih gibanje prav živahno, in to posebno v središču duševnega razvoja avstrijskega, na Dunaji. Delovanje Komenskega iz 17. in Kindermanna iz 18. stoletja je sicer v teku časa gledé ročnega dela v šoli ostalo za naše stoletje brez vpliva, ker se pri nas mnogokrat pripeti, da se morajo naše lastne ideje praktično šele v inozemstvu izvesti, in da se za stvar potem šele ogrevamo po očitivnih tujih vspehih. Tako se je godilo tudi s to idejo. Tudi pri nas je probudil zanimanje za ročno delo dr. E.

Schwab, kakor na Nemškem. Leta 1870. se je ustanovil v IX. dunajskem okraji že omenjeni „Zavod za deško ročno delo“. Dečki dohajajo vsak dan od 10.—12. in od 4.—7. ure, in čas se porabi za izdelovanje šolskih nalog, za risanje, gubanje, pletenje, knjigovezno delo, modelovanje, rezbanje in telovadbo. Leta 1874. je vpeljal ročno delo ravnatelj Riedel na učiteljski v Opavi. Na več dunajskih meščanskih šolah se je ob tem času zvezal z drugimi učnimi predmeti pouk v ročnem delu. Leta 1883. se je ustanovilo v VII. dunajskem okraji „Društvo za ustanovljenje in vzdrževanje brezplačnih zavodov za deško ročno delo“ (Verein zur Errichtung und Erhaltung unentgeltlicher Knabenbeschäftigungsanstalten). Največ zaslug za to društvo ima njega načelnik bivši profesor, deželni poslanec Aleksander Riss. On je v pravem pomenu besede „filantrop“ in gori za blagor mladine in pozna kot Dunajčan dobro tamošnje razmere. Koliko otrok je na Dunaji, katerih roditelji čez dan ne morejo prav nič storiti za domačo vzgojo svojih otrok, ki se tako na pouličnem postopanju moralično izpridijo! Kako tej nepriliki v okom priti? On kot pedagog dobro pozna vrednost ročnega dela za splošni pouk in za vzgojo. Kako to uvesti? To sta bila glavna vodilna momenta, ki sta ga konečno dovedla do sklepa, z „združenimi močmi“ v primernem društvu vzgojo in pouk mladine pospeševati. Ali dolgo je trajalo, da je mogel svojo idejo uresničiti. Že leta 1874., ko je ustanovil in priredil prvo dunajsko stalno učilsko razstavo, hotel je to združiti s šolsko delarno, ali najpotrebnejšega za to ni bilo, denarja. Skoraj desetletje je torej deloval za ustanovitev društva, katero broji sedaj preko 300 udov. S pomočjo za stvar vnetih in delavnih mož, kakor komercialnega svetnika I. Blažinčiča in posebno vodje A. Bruhusa, posrečilo se mu je, da so se visoke in merodajne osebe začele zanimati za to idejo tako nadvojvoda Rainer, minister Conrad, dvorni svetnik pl. Ulrich, dvorni svetnik Eitelberger, sekcijski svetnik Dumreicher i. dr. Dne 16. julija 1883. l. je otvorilo društvo v Zollerjevih ulicah v šolskem poslopju prvo šolsko delarno, v katero se je vsprejelo 28 dečkov, in kateri je bil voditelj A. Bruhus in mu je po-

magal njegov oče, modélni mizar. Ker so se pa še brezplačno za delo ponudili akademični kipar in obrtni učitelj F. Schmutzer, učitelj risanja Fr. Aff in učitelj Fr. Richter, razširila se je že v jeseni istega leta delarna na 2 sobi s 60 učenci. Leta 1887. je društvo že odprlo II. delarno v VI. okraji. Na I. delarni je od leta 1884. sem posebni tečaj za učitelje z Dunaja in iz okolice. Od leta 1887. pa se je ta tečaj, ki ga delarno podpira ministerstvo, razširil za učitelje iz vseh avstrijskih kronovin. Na teh dveh delarnah se delo poučuje ne po švedskem, ne po danskem sistemu, ampak je voditelj Bruhns vpeljal lasten dunajski ali avstrijski sistem, o katerem hočem kasneje govoriti. Na taki podstavi deluje tudi šolska delarna v Simmeringu, leta 1886. ustanovljena. Jednako društvo, kakor gori imenovano, ustanovilo se je z imenom „Zukunft“ v X. dunajskem okraji. Leta 1882. in 1883. je bilo več avstrijskih učiteljev v učiteljskem tečaju deloma v Lipsiji in v Draždanah, deloma v Nääsu v Švediji. V Nääsu je bil med drugimi ravnatelj meščanski šoli v Neulerchenfeldu J. Urban in drugi, ki so potem šolske delarne po švedskem sistemu ustanovili v Neulerchenfeldu, Döblingu, Währingu, Penzingu. V Lerchenfeldu je ravnatelj Urban tudi že pred dvema letoma otvoril v počitnicah učiteljski tečaj po švedskem sistemu, katerega je le v nekoliko pre naredil, kakor se vidi iz zbirke, ki jo je vlani pri Gräserji izdal. Z Dunaja se je ročno delo razširilo tudi že dalje, n. pr. na Češko. Mestni šolski svet v Pragi daje za to toliko podpore, da so v več praških šolah vpeljane šolske delarne. Vlanske počitnice je bil tam tudi poseben učiteljski tečaj. Na učiteljski v Brnu je tudi že ročno delo vpeljaño, kakor na več drugih krajih na Avstrijskem, Češkem in v Šleziji. Učiteljstvo v Galiciji pa se posebno zanima za to stvar. Bilo jih je že več v tečaju v Lipsiji in v Nääsu in v vlanskem tečaju na Dunaji je bilo pet Poljakov iz Galicije, ki so vsi imeli štipendije za ta tečaj. Pravili so, da je tam že kakih 40 šol, kjer se goji ročno delo večinoma po švedskem sistemu. Skrajni čas je, da se tudi pri nas učiteljstvo začne zanimati za stvar, da ne bomo povsod zadnji.

C. Ročno delo s pedagogiškega stališča.

Že pri malem otroku opazujemo, da hoče vedno kaj delati. Ko se mu prebudi duh, vse vidi, vse opazuje, kar se krog njega vrši; vse hoče vedeti, videti in spoznati. To pa se ne more imenovati radovednost, ampak je prirojen nagon k spoznavanju. Da pa kak predmet spozna, otroku ne zadostuje samo, da ga vidi. Tudi to mu ne zadostuje, da predmet potiplje. On hoče tudi vedeti, kakšen je notri in kaj ima v sebi. Nasprotno pa tudi hoče to, kar si misli, vpodobiti, vtelesiti. On dela z duhom in hoče delati tudi s telesom. Če prepeva kako pesmico (duševno delo), tudi s telesom ne miruje, ampak dela in se giblje z rokama ali z nogama ali z glavo, in to duševno delo po svojem načinu tudi telesno izobrazi (telesno delo). Če si gradi v pesku hišico in vrt (telesno delo), vedno k delu poje ali govori (duševno delo). Če v šoli bere (duševno delo), mora z nogo ali s telesom gibati (telesno delo). Če se uči na pamet (duševno delo), hodi gori in doli (telesno delo), kakor delajo tudi odrasli ljudje pri duševnem delu ali premišljevanji. To pa ne moremo imenovati razvade, ampak nam je dokaz, da pri duševnem delu hoče tudi telo sodelovati ravno tako, kakor nasprotno. Šivilja pri delu prepeva, mizar pa žvižga. Telo in duša sté torej v najožji zvezi. Duševno delo vzbuja in oživlja telo, telesno delo pa duha. Tedaj tudi najslavnejši pedagogi smatrajo ročno (telesno) delo za neizogibno sredstvo, da je vzgoja popolna. Ta ideja ni nova, ampak jako stara, samo da se je toliko časa zanemarjala.

Odrasel človek, ki dela v svoji službi bolj duševno, gre po končanem delu na vrt in ga obdeluje, ali igra biljard, ali keglja. Delavec pa, ki je čez dan telesno se utrudil, vsede se in bere kako knjigo ali časopis, ker se mora telesno in duševno delo menjavati. To je čisto naravno. Zakaj pa bi se pri šolski mladini, posebno pri dečkih (za dekleta je ročno delo že vpeljano), drugače ravnalo? Šola mora torej biti delarna, tako za duševno, kakor za telesno (ročno) delo.

Kako pa se ima ročno delo uravnati, da bode doseglo svoj namen?

Ker ste telo in duša v ozki zvezi, mora ročno delo vaditi ne samo roke in očesa, ampak tudi duha. Delo mora torej tako uravnano biti, da vzgojuje tudi duha, da mora otrok pri delu tudi primerjati, presojevati, pretehtovati, sploh misliti. Na tej podlagi se ima ročno delo po najboljših, iz prakse dobljenih nazorih tako uravnati: 1. da vzbudi veselje do dela, 2. da otroku pridobi splošno ročnost, 3. da pridobi in utrdi otroku samovoljno delo ali samotvornost, 4. da otroka navadi na red in natančnost.

1. Ročno delo naj vzbudi veselje do dela.

Lahko se trdi, da si mora 90% otrok, ki jih vzgajamo, v življenji služiti svoj kruh z ročnim delom. Delo pa je pri odraslem človeku dvojno, ali je delo sužnjega ali delo prostega moža. Suženj dela, ker se k delu sili. On družega ne misli, nego da je delo težavno in sitno in da bi bilo prej pri kraji. Ti ljudje, katerih pa je na tisoče, ne vedó, da je delo mogočen vir zadovoljnosti in veselja. Sicer morajo tudi ljudje, ki delajo kot prosti možje, večinoma delati zaradi kruha, ali za nje je delo vir radosti, delo jim je prijetno, oni ne delajo le zaradi kruha, ampak tudi iz veselja do dela. Kolikokrat se sliši: „Temu se dobro godi, ta lahko živi brez dela!“ Ali taki ljudje so mnogokrat najbolj nesrečni. Čas in življenje jim postane nezno, vse počenjajo, da prebijejo čas, le kaj koristnega ne, ker se tega niso učili, in ko so užili vse sladkosti življenja, ne miče jih nobena reč več, in postanejo življenja siti. Torej to ni res, da je tisti človek najsrečnejši, kateremu je najmanj treba delati, temveč je najsrečnejši tisti, ki ima že po vzgoji veselje do dela. To pa se more doseči tudi le z delom, tako duševnim, kakor telesnim. Če se oboje goji, vcepi se otroku tudi spoštovanje do telesnega dela, in to je za človeško družbo velevažno. Če se otrok vzgoji tako, da telesno delo nižje ceni kakor duševno, ne bode se hotel telesnega dela tudi v skrajni sili lotiti, ker misli, da ga to sramoti. Iz tega izvira duševni proletarijat, in iz tega nevarni socialisti in anarhisti.

2. Ročno delo naj otroku pridobi splošno ročnost ali spretnost.

Mnogo otrok se vzgaja v ljudski šoli, ki bodo postali juristi, zdravniki, duhovniki itd., ali zaradi tega jih ljudska šola ne vadi v takih strokovnih rečeh, ampak v splošnih predmetih, ki so podstava vsemu daljnemu učenju. Isto tako mora ročno delo biti tako uravnano, da otroci dobé splošno in ne strokovne ročnosti. Zaradi tega se nima šola pri tem predmetu ozirati na kako določeno rokodelstvo.

3. Ročno delo ima pridobiti in utrditi otroku samovoljno delo ali samotvornost.

Mnogo vednostij in znanostij ima le tedaj veliko vrednost, ako je človek usposobljen, da jih tudi zna uporabljati. Treba je torej otroke na samotvornost navaditi. Koliko je ljudij izobraženih in učenih, ki so v svojem delovanju kaj nesamostojni, ker se jim pri vzgoji ni nikdar dala prilika, svojo lastno razsodbo, svojo lastno moč uporabljati. V obče šola nima dosti sredstev, da bi otroke vadila samostojnega postopanja. Jedino sredstvo so naloge, ustne ali pismene, ali to sredstvo ni zanesljivo, ker se ne more vedno presojsati, ali je otrok samostojno delal ali ne, in prilike ima doma in v šoli dosti, da se pri delu naslanja na druge. Celó roditelji radi v tem oziru šoli nasproti delajo. Drugače pa je pri telesnem delu. Tukaj mora otrok sam izvršiti delo in ne more učitelja prekaniti. Kar je pa pri tem najbolje, to je, da otroci sami ne pusté, da bi jim kdo pomagal, sami hočejo delo izvršiti in le nad samosvojim delom imajo veselje. Torej je ročno delo izvrstno sredstvo, otroka navaditi na samotvornost in samostojnost.

4. Ročno delo naj otroka navadi na red in natančnost.

Kakor je treba pri vsem pouku in pri vsej vzgoji vedno gledati na red, tako tudi pri ročnem delu. Pri izdelkih je otroku paziti, da vse natanko preudari in premeri, in če tega ne stori, kaznuje se sam, ker izvršenega izdelka učitelj ne potrdi, ali pa ga sploh ne more izvršiti, posebno če je izdelek iz več delov sestavljen. Torej se mora še jedenkrat istega dela lotiti. To si zapomni in pri daljnem delu bode že

pazil na natančnost, da zopet ne zapade isti kazni in da vsled tega z delom preveč ne zaostane za drugimi.

5. Ročno delo naj pospešuje pri otrocih pozornost, pridnost in vstrajnost.

Znano je, da ni ravno lahko otroke pri pouku pazljive ohraniti, in dober je učitelj, kateri to umé. Pri teoretičnem pouku je jedino sredstvo za to, da je pouk kar je mogoče nazoren in mikalen. Pri ročnem delu je to lažje, ker mora otrok na delo sam pozoren biti, ker sicer se mu vse pokvari. Pozoren pa mora tudi biti, ker se sicer lahko z orodjem poškodeje, in jeden tak slučaj otroka navažno že spokori. Kar se tiče marljivosti, tudi ročno delo kaj lahko in vspesno vpliva. Seveda se morajo predmeti tako razvrstiti, da se tudi na ta vzgojni smoter ozira in da delo zanima otroke. Pri dobro uravnanem delu pa se poleg pridnosti doseže tudi vstrajnost. Pri delu otrok sam spozna, da mora pridno in vstrajno delati, da izvrši svoje delo, in polagoma se ta vstrajnost in pridnost popolnoma prirodi otrokovemu značaju.

Ako ima šolska delarna svoj namen doseči, ne more v njej nikdo drugi učiti nego učitelj, ki pa mora za to usposobljen biti. Čas za delo je najboljši po poludauskem pouku, ker je po duševnem delu otrokom in učitelju v razvedrilo. Ali naj se delo uravna po švedskem sistemu (Holzslöjd) ali po takozvanem dunajskem, to je zavisno od krajevnih socijalnih razmer. Za naše kraje, posebno za mesta, ugajala bi bolj dunajska šola, ker je tu delovanje mnogovrstnejše. Dunajsko šolo je vpeljal A. Bruhns. Delo spada na 4 stroke. Otroci pridejo polagoma iz jedne stroke v drugo. Stroke pa so: 1. lepenkarstvo (= kartonaža), 2. mizarsko delo, 3. rezbarsko delo, 4. modelovanje. Opozarjam na otroške izdelke na II. mestni šoli, iz katerih se vidi postopanje pri delu v kartonaži.

D. Šolska delarna na II. mestni ljudski šoli (1888/9).

Z ročnim delom se je pričelo dne 4. decembra 1888. in končalo koncem junija 1889. Delalo se je po šolskem pouku po dvakrat na teden, vselej 1 $\frac{1}{2}$ ure, skupaj torej preko 80 ur. Delo je vodil učitelj A. Žumer

in pri delu pomagal učitelj J. Hribar. Učencev je bilo 24, in sicer 5 iz četrtega in 19 iz petega razreda. Tvarino so dobivali učenci zastonj in so se izdelki prepustili učencem v last. Letos se je delalo samo v kartonaži (z različnim papirjem, lepenko in platnom). Vsak učenec je izvršil sledeče predmete:

Število izdelka	Ime izdelka	Vrednost izdelka		Opomnija	Število izdelka	Ime izdelka	Vrednost izdelka		Opomnija
		v	po				v	po	
		tva- rini kr.	čas ure				tva- rini kr.	čas ure	
1.	Kvadrat (iz lepenke obrobjen in prevlečen)	1/2	2 1/2	modél	21.	Piramida, 3-str., odsék	2 1/2	1 1/2	modél
2.	Trikot (isto)	1/2	2	"	22.	Škatlica za mineralno zbirko	12	12	uporaba
3.	Šesterokot (isto)	1/2	2 1/2	"	23.	Škatlica za zbirko žuželk	12	8	"
4.	Šolski red (isto)	3	1 1/2	uporaba	24.	Velike mape za šolske zvezke	10	6	razdelile so se med učiteljstvo
5.	Podobe vladarjev (isto)	1	1 1/2	"	25.	9 velikih geom. podob	7	2 1/2	II mestni šoli kot učilo
6.	Podobe vladarjev (isto)	1	1 1/2	"	26.	Velika prizma iz kocek sestavljena	36	2 1/2	"
7.	Božje podobe (isto)	1	1 1/2	"	Geometriške podobe:				
8.	Naštevanka (isto)	1	1 1/2	"	27.	a) kvadrat	1/2	—	Geometriške podobe so se delale med drugim delom, kadar je imel kak učenec čas.
9.	Zemljevid (isto)	7	1 1/2	"	28.	b) pravokotnik	1/2	—	
10.	Šolska mapa	5	4	"	29.	c) romb	1/2	—	
11.	Kocka	2	3	modél	30.	d) romboid	1/2	—	
12.	Kocka kot tintnik	3	4	uporaba	31.	e) trapéc	1/2	—	
13.	Škatlica za mineralije	1	1 1/2	"	32.	f) trapeoid	1/2	—	
14.	Škatlica za denar	4	4	"	33.	g) jednakostran trikot	1/2	—	
15.	Prizma, 4-stranska	3	2 1/2	modél	34.	h) jednakokrak trikot	1/2	—	
16.	Prizma, 3-stranska	2 1/2	2 1/2	"	35.	i) raznostran trikot	1/2	—	
17.	Peresnica	4	6	uporaba	36.	jj) topokot trikot	1/2	—	
18.	Čveterec (tetraeder)	1	1	modél	37.	k) krog	1	—	
19.	Osmerec (oktaeder)	2	2	"	24 učencev je torej izdelalo 850 komadov.				
20.	Piramida, 4-stranska	2 1/2	2 1/2	"					

Orodje za kartonažo: meter, šestilo, deska za rezanje (Schneidebr.), nož (Schnitzer), železno ravnilo, železen kot, vihalnik (Falsbein), škarje, čopič za lep (Kleister), priprava za klej (Leim).
Tvarina: lepenka (Pappendeckel), lep, klej, raznovrsten bel in barvan papir

pazil na natančnost, da zopet ne zapade isti kazni in da vsled tega z delom preyeč ne zaostane za drugimi.

5. Ročno delo naj pospešuje pri otrocih pozornost, pridnost in vstrajnost.

Znano je, da ni ravno lahko otroke pri pouku pazljive ohraniti, in dober je učitelj, kateri to umé. Pri teoretičnem pouku je jedino sredstvo za to, da je pouk kar je mogoče nazoren in mikalen. Pri ročnem delu je to lažje, ker mora otrok na delo sam pozoren biti, ker sicer se mu vse pokvari. Pozoren pa mora tudi biti, ker se sicer lahko z orodjem poškoduje, in jeden tak slučaj otroka navadno že spokori. Kar se tiče marljivosti, tudi ročno delo kaj lahko in vspešno vpliva. Seveda se morajo predmeti tako razvrstiti, da se tudi na ta vzgojni smoter ozira in da delo zanima otroke. Pri dobro uravnanem delu pa se poleg pridnosti doseže tudi vstrajnost. Pri delu otrok sam spozna, da mora pridno in vstrajno delati, da izvrši svoje delo, in polagoma se ta vstrajnost in pridnost popolnoma prirodi otrokovemu značaju.

Ako ima šolska delarna svoj namen doseči, ne more v njej nikdo drugi učiti nego učitelj, ki pa mora za to usposobljen biti. Čas za delo je najboljši po poludanskem pouku, ker je po duševnem delu otrokom in učitelju v razvedrilo. Ali naj se delo uravná po švedskem sistemu (Holzslöjd) ali po takozvanem dunajskem, to je zavisno od krajevnih socijalnih razmer. Za naše kraje, posebno za mesta, ugajala bi bolj dunajska šola, ker je tu delovanje mnogovrstnejše. Dunajsko šolo je vpeljal A. Bruhns. Delo spada na 4 stroke. Otroci pridejo polagoma iz jedne stroke v drugo. Stroke pa so: 1. lepenkarstvo (= kartonaža), 2. mizarsko delo, 3. rezbarsko delo, 4. modelovanje. Opozarjam na otroške izdelke na II. mestni šoli, iz katerih se vidi postopanje pri delu v kartonaži.

D. Šolska delarna na II. mestni ljudski šoli (1888/9).

Z ročnim delom se je pričelo dné 4. decembra 1888. in končalo koncem junija 1889. Delalo se je po šolskem pouku po dvakrat na teden, vselej 1½ ure, skupaj torej preko 80 ur. Delo je vodil učitelj A. Žumer

in pri delu pomagal učitelj J. Hribar. Učencev je bilo 24, in sicer 5 iz četrtega in 19 iz petega razreda. Tvarino so dobivali učenci zastonj in so se izdelki prepustili učencem v last. Letos se je delalo samo v kartonaži (z različnim papirjem, lepenko in platnom). Vsak učenec je izvršil sledeče predmete:

Število izdelka	Ime izdelka	Vrednost izdelka		Opomnja	Število izdelka	Ime izdelka	Vrednost izdelka		Opomnja
		v tva-	po				v tva-	po	
		rini	času				rini	času	
kr.	ure	kr.	ure						
1.	Kvadrat (iz lepenke obrobjen in prevlečen)	$\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	model	21.	Piramida, 3-str., odsék	$2\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	model
2.	Trikot (isto)	$\frac{1}{2}$	2	"	22.	Škatlica za mineralsko zbirko	12	12	uporaba
3.	Šesterokot (isto)	$\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	"	23.	Škatlica za zbirko žuželk	12	8	"
4.	Šolski red (isto)	3	$1\frac{1}{2}$	uporaba	24.	Velike mape za šolske zvezke	10	6	razdelilo so se med učiteljstvo
5.	Podobe vladarjev (isto)	1	$1\frac{1}{2}$	"	25.	9 velikih geom. podob	7	$2\frac{1}{2}$	II. mestni šoli kot učilo
6.	Podobe vladarjev (isto)	1	$1\frac{1}{2}$	"	26.	Velika prizma iz koeck sestavljena	36	$2\frac{1}{2}$	"
7.	Božje podobe (isto)	1	$1\frac{1}{2}$	"	Geometriške podobe:				
8.	Naštevanka (isto)	1	$1\frac{1}{2}$	"	27.	a) kvadrat	$\frac{1}{2}$	—	Geometriške podobe so se delale med drugim delom, kadar je imel kak učenec čas.
9.	Zemljevid (isto)	7	$1\frac{1}{2}$	"	28.	b) pravokotnik	$\frac{1}{2}$	—	
10.	Šolska mapa	5	4	"	29.	c) romb	$\frac{1}{2}$	—	
11.	Kocka	2	3	model	30.	d) romboid	$\frac{1}{2}$	—	
12.	Kocka kot tintnik	3	4	uporaba	31.	e) trapéc	$\frac{1}{2}$	—	
13.	Škatlica za mineralije	1	$1\frac{1}{2}$	"	32.	f) trapeoid	$\frac{1}{2}$	—	
14.	Škatlica za denar	4	4	"	33.	g) jednakostran trikot	$\frac{1}{2}$	—	
15.	Prizma, 4-stranska	3	$2\frac{1}{2}$	model	34.	h) enakokrak trikot	$\frac{1}{2}$	—	
16.	Prizma, 3-stranska	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	"	35.	i) raznostran trikot	$\frac{1}{2}$	—	
17.	Peresnica	4	6	uporaba	36.	j) topokot trikot	$\frac{1}{2}$	—	
18.	Čveterec (tetraeder)	1	1	model	37.	k) krog	1	—	
19.	Osmerec (oktaeder)	2	2	"	24 učencev je torej izdelalo 850 komadov.				
20.	Piramida, 4-stranska	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	"					

Orodje za kartonažo: meter, šestilo, deska za rezanje (Schneidebr.), nož (Schnitzer), železno ravnilo, železen kot, višalnik (Falzbein), škarje, čopič za lep (Kleister), priprava za klej (Leim).
Tvarina: lepenka (Pappendeckel), lep, klej, raznovrsten bel in barvan papir

Iz risarske izložbe

v

Norimberku.

Priobčil

J. Bezlaj.

I.

Razne izložbe so posebno v večjih mestih dandanes na dnevnem redu, in dokazano je, da so one mnogo pripomogle napredku v posamnih strokah in splošni izobražbi. Za učiteljstvo so seveda najvažnejše šolske izložbe, ker tam sleharni vidi kaj novega ter na podlagi tega zboljša svoj učni navod ali učila, s tem pa tudi povzdigne svoje učne vspehe. Šolske izložbe so večinoma v zvezi z občnimi svetovnimi in tudi deželnimi izložbami. V novejšem času pa imamo celó samostojne šolske izložbe in semtertje še za posebne stroke, n. pr. za risanje. Taka risarska izložba bila je lansko leto v Stuttgartu, letos pa v Norimberku (Nürnberg), v prvem obrtnem mestu Bavarske in v rojstvenem kraji slavnega nemškega slikarja Albrechta Dürerja.*) V ondotnem obrtnem muzeji so bile od 15. do 30. kimovca v treh dvoranah izložene risarije obrtnih, strokovnih in nadaljevalnih bavarskih šol, skupaj iz 116 šol. V četrti dvorani so bila risarska učila od 77ih raznih nemških tvrdek, v dveh naslednjih stranskih dvoranah pa razni lesni

*) Albrecht Dürer, jeden najslavnejših slikarjev, bil je porojen dne 21. maja 1471. l. ter se je najprvo učil slikarstva pri mojstru Mih. Wohlgenuthu v Norimberku. Od l. 1490. do 1494. je potoval po Nemčiji, l. 1505. in 1506. pa po Italiji. Pri cesarji Maksu I. in Karolu V. je bil cesarski dvorni slikar. L. 1520. in 1521. je obiskal Nizozemsko ter umrl dne 6. aprila 1528. v Norimberku. Albrecht Dürer ni bil le slikar prve vrste, ampak tudi slavni podobar, ki je urezaval slike v les, v slonovo kost, v kamen in v kovine. Največ njegovih slik je shranjenih v Monakovem in na Dunaji (Belvedere). Bil je tudi izvrsten bakrorezec in kaluporezec, arhitekt in umetniški pisatelj. On je prvi vpeljal jedkanje v tiskovno umetnost, iznašel sredstvo za lesne rezbarije in umetnost, kako se tiska z dvema barvama. Tudi steklena pomnožilna plošča je njegova iznajdba. Od njegovih knjig so najbolj znamenite „Štiri knjige človeške proporcije“, izdal je tudi knjigo „O grajenji trdnjav“. L. 1828. so mu postavili spomenik v Norimberku. Tudi so skrbeli, da je njegova rojstvena hiša še dobro ohranjena v srednjeveškem slogu.

in kovinski izdelki od 170ih rokodelskih učencev. Najboljši izdelki rokodelskih učencev so se nagradili z namenom, da si dotični izdelovalci ogledajo izložbo in druge znamenitosti norimberške, katerih je posebno veliko, kajti Norimberk je jako staro mesto zgodovinskega pomena in šteje dandanes 142.000 prebivalcev, katerih velik del se živi od obrta.

Norimberška risarska izložba, gmotno podpirana od bavarskega ministerstva, imela je namen, pokazati pristno sliko sedanjega obrtnega risarskega pouka na Bavarskem ter vspodbujati k daljnjemu napredku.

Razne šole, udeležene na razstavi, bile so: Višja obrtna hamburška (kot vzgledna v Nemčiji) in 18 strokovnih šol, namreč: „Višja risarska in modelirska šola osrednjega politeh. društva v Würzburgu; slikarska strokovna šola v Norimberku; okrajna risarska in rezbarska šola v Partenkirchenu; risarsko-modelirska in rezbarska šola v Oberammergauvu; strokovna risarska šola obrtnega društva v Speyerji; obrtna strokovna risarska šola v Windsheimu; slikarska šola za okrasje majolik in porcelanastih posod v Monakovem; umetnišče (atelier) za risanje in modelovanje v Monakovem; rezbarska šola politeh. osrednjega društva würzburgskega v Bischofsheimu; spessartska rezbarska in risarska šola v Aschaffenburgu; tkalna šola v Lambertu in Münchbergu; lončarska šola v Landshutu; krojaški strokovni šoli v Monakovem in v Bayreuthu, čevljarke strokovne šole v Monakovem, Norimberku, Würzburgu in v Pasovem.

Nadalje so bile izložene risarije rokodelskih šol iz Langgriesa, Chama in Mindelheima.

Kot posebnost na razstavi so bile tudi risarije mehaniške delarne kralj. okrajne realke iz Kaiserslauterna, kmetijske nadaljevalne šole iz Obbacha, ljudske šole iz Mindelheima in izdelki ženskega risarskega tečaja politeh. društva iz Würzburga.

Poleg tega so bile razstavljene risarije iz 59 samostojnih obrtnih nadaljevalnih šol in iz 26 šol, ki so združene z realkami.

Rezbarska šola v Partenkirchenu, Bischofsheimu, tkalna šola v Lambertu in lončarska šola v Landshutu so razstavile poleg risarij tudi svoje izdelke.

Splošni vtisi in opazke:

1. V obče se je opazilo pri strokovnih in obrtno-nadaljevalnih šolah, da na nižji stopinji prevlada pri risanju skupni pouk (učitelj riše na šolsko desko) brez uporabe barv; na višji stopinji pa se bolje goji posamni pouk po predlogah in modélih s primerno uporabo barv.

2. Pouk je bil večinoma primeren starosti in duševni razvitosti učencev, tako da se je videlo, da so učenci sami in z razumom risali, ne pa s pomočjo učitelja, ali da bi mehanično posnemali (kopirali).

3. Pazilo se je v obče tudi, da niso učenci nepopolnih in nenatančnih narisov z barvami okrasili.

4. V obče so bili vspehi na obrtno-nadaljevalnih šolah, ki so združene z realkami, boljši kakor na samostojnih, ker so na prvih delovale večinoma izobraženejše moči in ker so šole imele več učil in boljše pripravljene učence; vendar so se tudi jako odlikovale z razloženimi narisi obrtne nadaljevalne šole v Partenkirchenu, Minnelheimu, Pfarrkirchenu in Schwabachu.

5. Učenci so risali večinoma na velik risarski papir in v veliki meri, večkrat tudi v naravni velikosti. V začetku so risali večinoma le s svinčnikom, spretnejši učenci so prevlekli (potezali) črte tudi s tušem ali z barvilom (barvano tinto), črtkali (šrafirali) pa niso nič. Začetek pri risanju je bil brez pik.

6. Mesto črtičastih prem s tušem so vlekli polne črte z rudečilom (rudečo tinto), ker prvo je prezamudno. Istotako niso pri barvanji stavbinskih črtežev pazili na umetniško izvršitev, temveč pa na razumljivost in natančnost konstrukcije.

7. Pri geometriških narisih so učenci večinoma zapisovali nalogo pod podobo ali pa na drugo stran narisa. Pri ornamentih so v napisih naznanili tudi slog.

8. Pri posebnem pouku so zapisovali dan pričetka in dovršitve.

9. Pomen in napredek strokovnega risanja se je pokazal posebno pri čevljarskih strokovnih šolah, kjer čevljarski učenci in pomočniki ne rišejo le vzorcev za čevlje, ampak tudi gole

noge in celo mišice in okostje pravilno in spačeno (nenormalno) zraščenih nog. Učé se tedaj anatomije in na tej podlagi naréjajo kopita in obuvala, kajti ne sme se noga po čevlji ravnati, ampak čevelj po nogi. Za sleharno nogo je treba posebnega kopita, kajti niti dve si niste jednaki. Pri mladih ljudeh se s slabimi čevlji tudi pokvarijo noge, pri odrasčenih pa napravljajo kurja očesa.

10. Tudi v krojaških šolah se učé anatomije in risati človeško telo. O tej zadevi tudi naš mojster Kunc v svoji izvrstni knjigi piše: „Obleka nima le namena, pokazati človeški život, kakeršen je, marveč takega, kakeršen bi moral biti, t. j. someren in lep. Za to pa je treba natanko poznati razmernosti pravilno razvitega telesa. Potem tudi hitro spoznamo nenormalnosti na životu ter jih umemo z obleko prikriti. Krojačeva naloga ni le život obleči, ampak obleka mora biti tudi lepa in okusna, to pa je, če je sorazmerje kroja primerno životni postavi in če so napake in hibe na životu kolikor moč skrite!“

O organizaciji, učnih načrtih, učilih in vsehkih na posamnih šolah je izdal ravnatelj bavarskega obrtuega muzeja, Th. pl. Kramer, obširno poročilo, sestavljeno po posebnih vprašalnih polah, ki so se poslale vsem šolam.

Iz tega poročila posnamemo podatke važnejših šol.

1. Višja risarska in modelirska šola politeh. osrednjega društva v Würzburgu. — Letni stroški (budget) za to šolo znašajo 5830 mark (à 60 kr.), od katerih se porabi 2796 mark za oskrbovanje (penzije) učencev, 2500 mark za plačo učiteljem, 534 mark za kurjavo, učila in druge potrebščine. Dohodki se naberó iz državnih, okrožnih in društvenih doneskov, potem pri udih umetniškega oddelka in iz šolnine. Risarski pouk je štirikrat na teden od 8. do 12. ure, dvakrat od 9. do 12. ure in trikrat popoldne od 2. do 4. za ženske (dame). — Učni načrt je sledeči: „Od črte k priprostim premo- in krivočrtnim likom, polagano napredovanje v ornamentalnem risanju po dobrih predlogah s posebnim ozirom na snažno in natančno izvršeno konturo, več-

krat tudi s peresom; risanje po telesih in po mavčnih vlivih (modélih); obsenčenje narisov z razlaganjem o razsvetljenji; tuširanje, pouk o barvah, risanje z orodjem in projekcijsko risanje v zvezi s poukom o steberskih redih (Säulenordnung), o določitvi sence in o perspektivi; razlaganje raznih stavbinskih slogov, posnemanje (kopiranje) in izrisavanje umetnih obrtniških predmetov, posamezno izobraževanje učencev za njih poklic. Pri modelovanji: Posnemanje priprostih in sestavljenih ornamentov po plastičnih in grafičnih predlogah i. t. d. Za ženske: Risanje po predlogah, po mavčnih modélih in izrisavanje ženskih ročnih del in vzorcev. Pouk je splošen in posamen. Kot učila rabijo: Za prostoročno risanje Häusslerjeve, Herdtlove, Kolbove, Jakobsthalove, Meicheltove, Behrensove in Kramerjeve predloge; za risanje z orodjem (konstrukcijsko) pa Kleibertove, Schubertove, Lachnerjeve in še druge predloge.

Izloženih je bilo kakih 350 risarij in 6 modélov od mavca.

2. Strokovna šola slikarskega društva v Norimberku. Šola potrebuje za vzdrževanje vsako leto 560 mark, katera vsota se nabere iz doneskov učencev, društva in iz Wittelbachske deželne ustanove. Risanje se poučuje 4 večere na teden po 2 uri in ob nedeljah od 8. do 12. ure dopoldne in od 1. do 4. popolude. Učni načrt obsega risanje, slikanje lesa in mramorja ter raznih ornamentov. Razstavljene so bile ornamentalne slikarije.

3. Okrajna risarska in rezbarska šola v Partenkirchenu s postranskimi risarskimi šolami v Garmischu, Ettalu in Mittenwaldu. — Letni stroški za naštete šole znašajo 9000 mark. Dohodki se naberó iz doneskov okrajnih občin, okrožne in osrednje blagajne. Učiteljskih močij šteje šola v Partenkirchenu 4, in sicer jedno za risanje, jedno za modelovanje in rezbarstvo, jedno za knjigovodstvo in jednega delovodjo za mizarstvo. Na okoliških šolah poučujejo risanje deloma dotični ljudski učitelji. Učni načrt v pripravljalnem tečaju je: Risarske vaje premih in krivih črt, delitev črt za priproste geometriške like po učiteljevih predrisih na šolski deski. Potem risanje priprostih ornamentalnih oblik po predlogah. V izobraževalnem tečaju: a) Risanje z orodjem:

Vaje v risanju priprostih geometr. likov, meandrov, veznih zavijač, mrež i. t. d. z uporabo barv v dosego spretnosti pri rabljenji risarskega ravnila, trikotnika, krožila, črtalnega peresa in čopiča. Naprednejši učenci se vadijo najprvo v spoznavanju steberskih redov, potem v risanju vencev (Gliederungen) in pohišja (mebeljev) i. t. d. po mavčnih vlivih, deloma s povečanjem, pozneje podrobno risanje predmetov po umetnih obrtniških predlogah. — *b) Ornamentno risanje:* Vaje v natančnem posnemanju obrisov priprostih listnih in ornamentalnih oblik po modéljih od mavca; potem vaje v predstavljanju priprostih mavčnih ornamentov z določitvijo svetlobe in sence. Pozneje risanje težjih ornamentov, raznih stavbinskih slogov pod vplivom figuralnih oblik z natančnim obrisanjem svetlobe in sence po mavčnih vzorih. Tvarina: svinčnik, oglje, kreda. — *c) Modelovanje:* Najprvo vaje v posnemanju priprostih mavčnih vzorov, n. pr. listnih oblik, rozet, palmet i. t. d. Potem vaje v posnemanju večjih in težjih vzorov raznih slogov, kakor tudi priprostih figuralnih oblik po mavčnih vlivih, po fotografijah in narisih, deloma s premembo velikosti. Tvarina: glina in vosek. — *d) Rezbarstvo:* Začetne vaje s posnemanjem rezbarskih kalupov (modélov), listov, okrašenih arhitektonskih členov in priprostih ornamentnih delov po lesenih in mavčnih kalupih. Potem vaje po težjih mavčnih vzorih. Napredni učenci se vadijo tudi v izdelovanju priprostih praktično uporabnih predmetov. Pozneje izrezujejo (izdolbavajo) večje ornamente, deloma s figuralnim okrasjem za posamezne dele hišne oprave po kalupih in narisih, izdelujejo pa tudi obrtne uporabne predmete, n. pr. okvire, kasete, lovska okrasja i. t. d. *e) Delarni.* — Izdelovanje vseh naročenih in od zavoda vsprejetih rezbarskih del. Poleg praktičnega dela tudi udeležitev risarskih in modelirskih vaj zaradi večje dovršenosti priučenega. Mizarska dela se izdelujejo pod nadzorstvom mizarskega delovodje. Pouk traja v pripravljalnem tečaju za ljudske učence navadno jedno leto. Prostoróčno risanje se poučuje po 4 ure na teden.

Izobraževalni tečaj za stalne učence zavoda traja navadno tri leta ter se deli na tri oddelke. Risanje (konstruk-

cijsko) z orodjem v 1. in 2. oddelku se uči po 4 ure na teden; ornamentno risanje v 1. oddelku 8 ur, v 2. in 3. oddelku pa po 4 ure na teden; modelovanje v 1. in 2. oddelku po 8 ur na teden, 3. oddelek ima 4 ure na teden. Rezbarstva se učé v 1. oddelku 30 ur na teden, v drugem oddelku 34 in v 3. oddelku 42 ur. Delarna: Za stalne učence zavoda po dovršenem učnem času traja pouk nedoločeni čas. Poučuje se ornamentno risanje, modelovanje in rezbarstvo ravno toliko časa, kakor v 3. oddelku izobraževalnega tečaja. V okoliških šolah se poučuje risanje tako, kakor v pripravljalnem tečaju. Pouk je v glavni šoli posamen, v okoliških risarskih šolah pa skupen. Učila rabijo sledeča: I. Elementarno risanje z orodjem po predlogah K. Volza, elemente steberskih redov; predloge prof. Romeisa in načrte risarskega učitelja na zavodu. II. Prostoročno risanje: Prof. E. Herdtlov Vorlagenwerk, J. Mortinove ornamente, bakrene ureze od Aldengreverja, mavčne modéle. — Večina učencev je pasarskega obrta, ki pa pogostoma izostajajo zaradi poljskega dela.

Razstavljeni so bili konstrukcijski narisi in podrobni načrti (Werkzeichnungen) raznega pohišja, kakor tudi prostoročne risarije partenkirchenske in okoliških šol. V Partenkirchenu je tudi obrtna nadaljevalna šola.

5. Risarska modelirska in rezbarska šola v Oberammergau v u. Letni stroški za šolo znašajo 2540 m. V ta namen darujejo: okraj 1840 m., občina 700 m. Pouk je razen torka in petka vsak dan, in sicer po nastopnem učnem načrtu: I. tečaj (od 9. do 13. leta) ima temeljni pouk v prostoročnem risanju do obsenčenja narisov; v II. tečaju se vrši prostoročno risanje po predlogah, risanje ploskvenih in priprostih plastičnih ornamentov od mavca, strokovno risanje. V prvem tečaju se goji skupni pouk, potem pa se napeljujejo učenci po njih individualni sposobnosti. Kot učila rabijo: Predloge Herdtlove, Teuberjeve, Weishaupta, Aldengreverja, italijanske ploskvene modéle, italijanske in nemške renaissance-modéle figuralne in ornamentalne vrste.

5. Strokovna risarska šola obrtnega društva v Speyerji. Letni stroški za šolo znašajo 500 m. Dohodki se

naberó: *a*) iz doneskov mesta — 200 m., *b*) iz doneskov Witelbachske deželne ustanove — 100 m., *c*) iz društvenih sredstev — 200 m. Risanje se poučuje ob nedeljah po zimi od 8. do 10. ure, po leti pa od 7. do $\frac{1}{2}$ 10. ure. Na šoli poučujeta jeden stavbinski tehnik in jeden kamenopisec (lito-graf). Učni načrt v pripravljalnem tečaju 1. leto je: Spoznavanje risarskih pripomočkov in njih uporaba, risanje črt, lokov, priprostih ornamentov po stenskih tablah itd. Deljenje črt in kotov, konstrukcija mnogokotnikov itd. Potem najmanj 2 leti strokovni pouk v obrtu. Pouk je skupen. Kot učila rabijo: Predloge, in sicer ročne in stenske; lesene modéle, potem izdelane kose strojev, dele pohišne oprave itd. za narisovanje.

6. Obrtna strokovna šola v Windsheimu. Učni načrt obsega risanje ornamentov, geometriško risanje, figuralno risanje, strokovno-obrtno risanje. Kot učila se rabijo: Stenske table Kolbove, ornamentne študije Schnella, ploskveni ornamenti Wendlerjevi, vzori za ornamentno risanje od Kolba in Högga, risanke za strokovno obrtno risanje od Lachnerja.

7. Umetnišče (atelier) za risanje in modelovanje v Monakovem. Šolo vzdržujejo učenci s svojimi doneski. Risarski pouk imajo učenci vsak dan od 8.—12. in od 2.—5. ure, razen nedelj in praznikov; ob sredah in sobotah se poučujejo od 8.—11. in od 1.—5. ure. Načrt je sledeči: *a*) za dečke od 8. do 13. leta (pouk ob sredah in sobotah popoldne): premočrtni liki, priprosti ornamenti in lažji obsenčeni (šrafirani) ornamenti; *b*) za vsakdanje učence (pouk razen srede in sobote popoldne): priprosti in sestavljeni obsenčeni ornament, figuralno risanje in risanje po gipsu. Pouk je skupen. Kot učila rabijo na tej šoli: Ornamente v obrisih (konturah) od P. Gucka, ornamente raznih slogov od J. Häuselmann, obsenčene ornamente od J. Carnota, E. Risterja, L. Taubingerja, Coopmannovo figuralno risarsko šolo, časopis umetniško-obrtnega društva v Monakovem, modéle od mavca: L'art décoratif.

Izloženih je bilo 18 zvezkov risarij učencev od 8. do 13. l., 50 listov obsenčenih risarij, 31 figuralnih narisov.

8. Slikarska šola za okrasje majolik in porcelanastih posod v Monakovem.

Šolo vzdržujejo učenke s svojimi mesečnimi doneski. Pouk je posamen. Kot učila se rabijo: Starejše in novejše predloge iz ornamentike, modéli od mavca in modérne predloge. Napredek pogostoma ovira preplitva izobraženost že odraščanih učenk. — Izložene so bile 3 slikane porcelanaste plošče, 3 narisi ploskvenih ornamentov, 3 narisi po gipsu, 2 obrisa (konturi).

9. Rezbarska šola politeh. društva würzburškega v Bischofsheimu. Letni stroški za šolo znašajo 5000 m., katere plačajo: a) okrajni zaklad 2300 m., b) iz dohodkov za prodane izdelke. Risanje se poučuje vsak dan od 1.—2. popoldne, razen nedelje, petka in sobote. Učni načrt obsega ornamentiko in figuralno risanje. Pouk je skupen. Učenci rišejo po predlogah. Izložene so bile risarije in lesne rezbarije.

10. Spessartska rezbarska in risarska šola v Aschaffenburgu. Stroški za šolo znašajo 4100 m. Šola dobiva 1000 m. iz okrožne blagajne, 100 m. iz okrajne blagajne, 3000 m. iz društvenih doneskov v Aschaffenburgu. Risanje se poučuje vsako sredo in soboto, in sicer po zimi od 1. do 3. popoldne, po leti pa od 5. do 7. ure zvečer. Učni načrt se izvršuje po predlogah, po ploskvenih in telesnih (plastičnih) modelih. Pouk je posamen. Kot učila rabijo: Zbirko za elementarno prostoročno risanje od G. Gräfa, ploskvene modele od Moserja, plastične modele Woskewove iz Dresdena.

11. Tkalna šola v Münchbergu. Letni stroški za šolo znašajo 8000 m. z vračunjenim oskrbovanjem učencev. Dohodki se naberó iz doneskov okrožja Oberfranken, države, okraja Münchberg, iz prodaje izdelkov in iz plačila učencev za hrano. Risanje se poučuje 4 ure na teden, pouk je skupen. Učenci so večinoma začetniki v risanju. Učenci, ki šolo dovršé, dobé kmalu službe pri tovarnarjih kot pomočniki in delovodje. Vsled tega se vsako leto veliko več učencev oglašá,

kolikor jih je vsprejeti mogoče. Šola bi se morala razširiti. Razstavljene so risarije celega učnega navoda.

12. Lončarska šola v Landshutu. Letni stroški znašajo 15 do 16000 m. Dohodki se naberó iz doneskov državnega, okrožnega in okrajnega zaklada, potem iz dohodkov prodanega blaga. Risarski pouk se vrši na ta način, da učenci jedenkrat pol dne v tednu rišejo, jedenkrat pol dne pa modelujejo. Razdelitev učne tvarine je sledeča: I. oddelek, risanje: Začetniki, ki še niso nikdar risali, poučujejo se metodično kakor na realkah, v začetku rišejo namreč ravne in krive črte, in na podlogi teh geometriške like in listnate oblike. Modelovanje: Priprosti ornamenti iz gline v listnati obliki raznih slogov. II. oddelek: Risanje starinskih vaz, posod in žarnic (urn); vaje v slikanji. Potem risanje ornamentov in arhitektonskih oblik, raznih slogov za uporabo okrasij (dekoracij) pri pečéh, osnovni nauk o konstruktivnem risanju, načrti in očrti pečij in ognjišč. Modelovanje živalskih glav in nog, spak (Fratzen) v renesanškem slogu za peči; ornamenti izdelani v glini po antiknih modélih v italijanski renesansi in gotske oblike rabljive za peči. Šola je bila ustanovljena l. 1873. ter je že izobrazila kakih 120 učencev in pomočnikov, ki sedaj v raznih krajih Bavarske delujejo kot mojstri ali pomočniki. Izloženo je bilo: umivalni lavoír, vaze, lonci, ploščki, kahlje za peči i. t. d.

13. Krojaška strokovna šola v Monakovem. Letni stroški znašajo 100—150 m. Poučuje se risanje in predava se o obrtu, računstvu in spisji. Na šoli delujejo brezplačno 4 mojstri in 1 plačani učitelj. Pouk je vsak ponedeljek od 7. do 9. ure zvečer; od septembra do maja imajo učenci 1 uro risanje, 1 uro predavanje. Število učencev znaša 60—70. Kot učila rabijo risarske strokovne predloge. Izložene so bile risarije raznih krojev za obleko.

14. Strokovna čevljarska šola v Monakovem. Letni stroški znašajo 460 m., katere plačajo učenci in čevljarska zadruga. Risarski pouk za mojstre in pomočnike je ob nedeljah od 2.—4. in ob ponedeljkih od 7. do 9. ure; za učence

pa v ponedeljek od 5.—7. ure zvečer. Učni načrt za mojstre in pomočnike obsega sledeče predmete: Predavanje o razno zraščeni nogah in kopitih njim primernih, o meri in obrisu stopal in cele noge, pravilno prenašanje mere na kopita, predavanje o kotomerstvu, obrisovanje notranjih podplatov (Brandsohlen) po geometriških pravilih, risanje normalnih vzorov po geom. pravilih, prirezovanje normalnih vzorcev, predavanja o anatomiji noge, risanje vzorcev in prirezovanje za nenaravne noge, izdelovanje nog od mavca, navod k risanju novošegnih vzorcev za pravilno razvite noge. — Nauk o mehanicah, knjigovodstvu in računstvu, predavanje o kakovosti in vrednosti (ceni) usnja ter o uporabi cele kože.

Učni načrt obsega poučevanje o obnašanji čevljarkega učenca v delarni in nasproti naročnikom, o popravljanji ponošenih in raztrganih čevljev, kako je ravnati s čevljarским orodjem, risanje raznih pēt (nemških, angleških in francoskih) i. t. d.

Kot učila jim rabijo: Razne risarske predloge (nog, okostja, kopitov, čevljev), noge od mavca in gline, knjige Franketa, Seyfertha, Knöfela, Rodegasta, Schneiderja, Hart-rampfa i. dr.; vzorni na pol in popolnoma izdelani čevlji, zbirka raznih kopit, vzorno orodje in razni strokovni časopisi.

Izloženih je bilo 33 velikih tabel: nog, nožnih okostij i. t. d., 12 risank mojstrov in pomočnikov, 12 risank čevljarških učencev.

15. Rokodelska risarska šola v Mindelheimu je bila l. 1875. ustanovljena s pomočjo mestne občine. Šolo obiskujejo rokodelski učenci v starosti od 13. do 17. leta, in sicer se učé risanja in modelovanja v dnevni šoli; zvečer v obrtno-nadaljevalni šoli pa samo risanja. Za šolo skrbita okraj in občina. Za pouk plačujejo risarskemu učitelju 300 m. za 6 ur na teden, 20 do 25 m. porabijo za učila. Poučuje se ob nedeljah od 8.—10. ure, v ponedeljkih od 8.—12. ure in večkrat tudi ob torkih od 8.—10. ure. Začetniki imajo skupni pouk z namenom, da se spozna njih nadarjenost. Pozneje rišejo po predlogah, spretnejši pa tudi po modéljih ter vstopijo v strokovni oddelek. II. oddelek ima boljše drugoletne učence,

in tu se prične strokovni pouk v prostoročnem in konstrukcijskem risanju. Vadijo se tudi uporabljati barve in, ako zahteva njih obrt, tudi modelovanja v glini in vosku. Kot učila jim rabijo: modéli od mavca, svetlobni odtisi modélov od Huttenlochnerja in Sautenmeistra, ornamentalni rastlinski narisi od Moserja, podrobnosti iz lesne arhitekture od Huberja, Delabarjevo „linearsko risanje“, predpisi od Geisendorferja, abecede od Huppa, podrobno risanje predmetov od Graberga, narisi raznih listov od Frieda, ornamentalna zbirka Dolmetscheva, notranje izidovanje poslopij od Hitziga, predloge mizarskih del od Glocklerja, barokornamenti iz Dresdena (Jean Pape), umetniško-obrtniški časnik iz Monakovega in jako izvrstne predloge bavarskega obrtnega muzeja iz Norimberka.

Izložene so bile skoraj vse risarije. — V Mindelheimu je tudi obrtno-nadaljevalna šola.

16. Samostojna obrtna nadaljevalna šola s tremi tečaji v Pfarrkirchenu.

A. Dnevna šola: Letni stroški za šolo znašajo 6540 m., in sicer znašajo plače učiteljem 5460 m., 1080 m. pa za druge potrebščine. Dohodke dobé iz doneskov osrednjega in okrožnega zaklada, in sicer 2600 m., obresti iz nekdanjega realskega zaklada znašajo 1700 m., ostanek pokrijejo občinski doneski in šolnina. Učni načrt je sestavljen na podlogi spodnjih realk s posebnim ozirom na razni obrt in na razne sloge. I. in II. tečaj imata pa 3, tretji tečaj pa 4 ure na teden. Pouk je skupen z ozirom na zmožnosti posameznikov. Kot učila jim rabijo: Schmiedove stenske table za prostoročno risanje, Weishauptove predloge za prostoročno in konstruktivno risanje, Volzove predloge za konstruktivno risanje, Schönlaubovi vzorni narisi za obrtno-nadaljevalne šole, Kolbove predloge za ornamentalno risanje, Herdtlova zbirka za prostoročno risanje, Häuselmannovi z barvami okrašeni ornamenti; žični, leseni in modéli od mavca.

Izloženih je bilo mnogo narisov boljših, srednjih in slabjših učencev.

B. Večerna šola: Letni stroški znašajo 650 m., in sicer 590 za učiteljske plače, 60 m. za šolske potrebščine. Dohodke dobiva šola od okrožne in mestne občine. Risanje v prvem tečaju 2 uri na teden obsega risanje črt in geom. likov; priproste ornamente, navajanje k strokovnemu risanju. II. tečaj: Risanje težjih ornamentov, strokovno risanje, navodilo k samostojnemu obrisovanju tehniških del, risanje po modéljih, obarvanje narisov. Učenci se poučujejo tudi o kakovosti tvarine (materijala) pri posamnih izdelkih in o proračunih izvršenih del. Pouk je v I. tečaju skupen, v II. posamen. Kot učila jim rabijo: Weishauptove predloge za risarski pouk, F. S. Mayerjeva ročna knjiga za ornamentiko, Volzove predloge za konstruktivno risanje, Lachnerjevi naučni zvezki za posamni pouk, Schönlaubovi vzorci za obrtno-nadaljevalne šole, Herdtlove zbirke prostoročnih narisov, Kolbove predloge za ornamentalno risanje, Häuselmannovi obarvani ornament, zaloga oblik; žični, leseni in modéli od mavca.

Napredek jako ovira različna naobraženost učencev, premalo učnih ur, različno opravilo razno izobraženih učencev v taistem času. Prav dobro napredujejo le tisti učenci, ki so prej obiskovali dnevno obrtno-nadaljevalno šolo od 10.—14. l.

Izložene so bile risarije vseh učencev.

17. Obrtna nadaljevalna šola združena z realko v Norimberku. Letni stroški za šolo znašajo 2188 m., kateri se plačujejo: *a)* iz doneskov okrožnega zaklada 1188 m., *b)* iz državnega zaklada 200 m., *c)* od šolnine povprečno 800 m. — V tem zavodu se poučujejo obrtni učenci in pomočniki v risanju, merstvu, fiziki in kemiji. Risanje se poučuje po sledečem načrtu: I. V pripravljalnem razredu se uče prvin (elementov) prostoročnega, ornamentalnega in figuralnega risanja; nekateri spretnejši učenci se vadijo tudi modelovanja v glini in vosku. — V II. pripravljalnem tečaju se poučuje začetno konstruktivno risanje, geometriški ornament v priprostih potezah in nekoliko obarvani, geometriške konstrukcije in projekovanje teles.

V I. obrtnem razredu se poučuje prostoročno risanje, sosebno za zlatarje, knjigoveze, obrtnike kovinskih iz-

delkov, podobarje, kamenopisce, dekorativne in slikarje porcelana; risanje po modéljih od mavca in po predlogah, ki so primerne raznim obrtnim strokam, vaje v slikanji z vodenimi barvami. V II. strokovnem razredu, ki je namenjen posebno za mehanike, ključarje, kovinske vlivače i. t. d. učé se risanja malih strojev po Kronauerji, Haindlu, Möserji in po stuttgartskih predlogah za obrtne nadaljevalne šole; risanja strojev in njih posamnih delov, kakor vijakov, osij, čepov i. t. d.; risanja raznih konstrukcijskih ključavnic po navodu Fr. Vogta. III. strokovni razred je namenjen za stavbinske rokodelce, kakor zidarje, kamenoseke, tesarje i. t. d. Po predlogah, stenskih tablah, modéljih in osnutkih rišejo učenci tega razreda natančno po merilu razne stavbinske izdelke. IV. strokovni razred je namenjen mizarjem, strugarjem, ključarjem, kleparjem. Tu se vrši risanje raznega pohišja, risanje podrobnih načrtov po potrebi obrta s posebnim ozirom na renesanso.

V vseh razredih traja risarski pouk ob nedeljah dve do šest ur in v ponedeljkih zvečer od 6. do 8. ure. Pouk je skupen v razredu za prvotno konstrukcijsko risanje, drugod posamen. Kot učila jim rabijo dobre novejšé predloge, nekateri strokovni časopisi, dobri modéli od mavca in leseni modéli strojnih kosov.

Izložene so bile risarije iz vseh razredov in od vseh obrtov.

18. Mehanična delarna združena z realko v Kaiserslauternu je v zvezi z risarsko šolo, v kateri se najprvo učé konstruktivnega risanja po predlogah, pozneje rišejo stroje po modéljih.

19. V kmetijski šoli v Obbachu se poučuje tudi prostoročno in ornamentalno risanje.

20. Na izložbi zastopana je bila tudi jedna ljudska šola in sicer mindelheimska. Risanja se otroci na tej šoli prično učiti šele s 4. šolskim letom in sicer fakultativno. Poučuje se priprosto prostoročno in ornamentalno risanje po Häuselmannovem „Zeichentaschenbuch“, Herdtlovih in Schmidtovih stenskih predlogah, Weishauptovem in Tretauovem navodu.

V nižjih razredih je bil pouk skupen, v višjih posamen. Izloženi so bili narisi raznih letnikov.

O razstavljenih učilih poročim v prihodnjem „Pedagogičkem letniku“.

Omeniti hočem le še za ustanovitev obrtno-nadaljevalnih šol posebno važnih knjižic in nekoliko raztolmačiti naš učni načrt za obrtno-nadaljevalne šole, izdan po ministerski naredbi z dné 24. svečana 1873. l. (Central-Blatt, II. Band, I. Heft).

„Anleitung zur Errichtung gewerblicher Fortbildungsschulen, zugleich ein Nachschlagebuch für die Leiter gewerblicher Fortbildungsschulen.“ To knjižico je izdal in založil prof. A. Kopetzky v Brnu, cena 60 kr. Njen obseg je sledeči: 1. Kaj je storiti, ako hočemo ustanoviti obrtno-nadaljevalno šolo. 2. Risarsko orodje in učila za obrtno-nadaljevalne šole. 3. Najvažnejši ministerski ukazi. 4. Zaznamek aprotiranih učil in knjig. 5. Vzorci (formulari) za vse potrebne vloge na c. kr. okrajno glavarstvo, trgovsko zbornico, deželni odbor in naučno ministerstvo zaradi ustanovitve in podpore. 6. Vzorci za letne proračune.

„Die wichtigsten Normen über die Organisation der gewerblichen Fortbildungsschulen nebst einem Verzeichnisse der für dieselben zulässigen Lehrmittel und Lehrtexte“ se imenuje knjižica, ki jo je izdala c. kr. zaloga šolskih knjig na Dunaji. Cena 15 kr. Tu so navedene razne risarije (predloge) in učila za vse stroke obrtno-nadaljevalnih šol. Najvažnejše in od ministerstva posebno priporočene so zaznamovane z ** in *.

Sedaj še nekoliko opazek o praktični izvršitvi našega (zgoraj natančno imenovanega) učnega načrta gledé risanja. Učni smoter načrta za avstrijske obrtno-nadaljevalne šole v celem obsegu doseči, to je mogoče le šolam, združenim z realkami; na deželi v obrtno-nadaljevalnih šolah, ki so združene z ljudskimi šolani, pa je to le približno mogoče, kajti tu manjka navadno izvrstnih učnih močij, in učenci so večinoma tudi slabeje pripravljeni kakor v večjih mestih.

Risarski učitelj naj se ravna po sledečem navodu :

1. V pripravljalnem tečaju se goji prostoročno risanje kakor v ljudski šoli, toda brez pik. Učencem naj se prilično razlaga tudi merstveno oblikoslovje. Pouk je skupen.

2. V prvem tečaju rišejo rokodelski učenci razne ornamente, in sicer *a)* po učiteljevem navodu, razloženem na šolski deski, *b)* po predlogah (meandre, sestavljene iz raznih križkražčrt (Zikzaklinien), rožice (rozete), palmete, arabeske i. t. d.)

Pri geometriškem risanju naj se učenci najprvo priučé najpotrebnejših konstrukcij (načrtovanja vsporednic, navpičnic, delitve in meritve prem, kotomerstva) in na podlogi teh načrtovanja raznih likov (trikotnikov, štiri- in mnogokotnikov, elips, špiraljk), razloži jim učitelj tudi navadno in omaljeno merilo. Nadalje rišejo skladne in podobne like po merilu, učé se tudi like razmerno povečati ali pomanjšati. Risanje geometriških ornamentov po predlogah. Meritev plosčin. Ako čas pripušča in ako so učenci sposobni, učé se tudi meritve teles in nauka o projekcijah; drugače pa pride to v drugem tečaju na vrsto.

Pouk mora biti razen risanja geom. ornamentov skupen. Ako je šolsko obiskovanje neredno, naj rišejo učenci toliko časa ornamente po predlogah, da se vsi zberó.

3. V drugem tečaju se goji večinoma strokovno risanje. Prej pa moramo učencem razložiti nauk o projekcijah, in sicer zaradi pomankanja časa le kot nazorni nauk brez znanstvene podloge. Učitelj jim razloži in na tabli nariše z merilom očrte in načrte geom. teles po modélih. Pozneje rišejo učenci sami po modélih. To se najlažje izvršuje, ako učenec napravi najprvo prostoročni osnutek (skico) modéla ter zraven zapiše dotično mero. Potem izdela na risarskem papirji natančni načrt z risarskim orodjem. Učenec pri tem ne rabi ne modéla, ne predloge. Šele ko je gotov, dobi zopet modél v pregled, da popravi napake. Nazadnje se mu pokaže tudi dotična predloga, da primerja svoje delo z vzornim. Mehanično posnemanje tehničnih predlog je brez koristi. Ako učenec riše po predlogi, naj jo vselej poveča ali pomanjša.

Tudi ne sme nikdar meriti po predlogi, ampak mere posname iz napisov in tudi na svojem narisu napiše potrebne mere (koté). Kotiranje se mora izvršiti natančno in razločno, tako da so zaznamovane vse razsežnosti (dimenzije). Učenec naj tudi napravi še druge proreze (stranske ogledé), nego one, ki so na predlogah. Posebno važno je podrobno risanje posamnih strojevih delov; s tem učenec najbolje pokaže, da naris ume in da bode v delarni znal tudi po načrtu delati.

Za podrobno načrtovanje (detailliranje) so posebno pripravni listi VI, VII, XXXI., XXXVI. iz izvrstnega navoda „Hesky, Anleitung zum Zeichnen einfacher Objecte des Bau- und Maschinenfaches, I. u. II. Theil“, cena 14 gld. 80 kr. Grögler pa je k tej risarski zbirki izdal posebne modéle, ki veljajo 68 gld.

Spretnejši učenci naj prinesó tudi iz svoje delarne razno orodje in izdelke v šolo, da narišejo pod nadzorstvom učitelja njih očrte, načrte in proreze. Manjše izdelke rišejo učenci v naravni velikosti, večje z omaljenim merilom. Predmet načrtamo navadno v tisti leži, v kateri ga rabimo. Pri stranskem ogledu ali prorezu moramo predmet od nasprotne strani opazovati, tako n. pr. opazujemo pri desnem prorezu predmet od leve strani. Za stavbinsko risanje je na tej stopinji najbolj pripravna Heskyjeva zbirka,* kajti ta je popularna razprava, ki zadostuje vsem tehničkim in pedagoškimi zahtevam, rabijo jo tudi na meščanskih in rokodelskih šolah. Ž njo učence napeljujemo, da razumejo vsakatere stavbinske črteže in da se pozneje na podlogi tega zamorejo sami nadalje izobraževati s pomočjo strokovnih časnikov in knjig. Predrisi na listih II., III., XXXII., XXXV. so pripravni za posnemanje (kopiranje), vendar se to ne sme mehanično vršiti, ampak tako, kakor je bilo že prej razloženo. Paziti mora učitelj tudi na to, da učenci načrte pravilno kotirajo in lepo opišejo z rond- ali iglasto pisavo. Umetno slikanje stavbinskih načrtov je pa zamudno in nepotrebno, zato naj se opusti.

Strokovno risanje za druge obrte, n. pr. za čevljarstvo in krojaštvo, vrši se večinoma po predlogah, katere učenci v za-

*) Navod k predlogam izide tudi v slovenščini.

četku posnemajo, pozneje pa rišejo predmete svojega obrta v naravni velikosti. Podloga temu je deloma tudi prostoročno risanje. Zaradi tega mora se gojiti tudi še v drugem tečaju, in sicer ornamentno risanje. Boljši učenci se vadijo tudi v slikanji in risanji po mavčnih modéljih. Risanje mreže se pa izvrši vedno z risarskim orodjem, kajti prostoročno risanje mreže je prezamudno in zaradi tega nepraktično za obrtnika.

Akoravno je s tem dovršena učna svrha obrtno-nadaljevalnih šol, vendar obrtni napredek jako pospešujemo, ako so šolski narisi tudi mojstrom in pomočnikom v potrebi na razpolaganje!

Vpliv prirode in hrane

na

zdravje človeško.

Po raznih virih sestavil

J. B.

Človek se ne imenuje zastoj gospodar prirode, kajti že od nekaj opazuje prirodne moči ter jih uporablja sebi v korist. To nam pričajo dandanes njegove velikanske naprave, kakor so železnice, brzovaj in razne tovarne. Velik je res napredek človeškega uma, ali ravno to je tudi nekoliko vzrok, da človeštvo telesno vedno bolj hira. Kdo se še predrzne trditi, da današnja civilizacija nima nikakega vpliva na naš organizem in na naše zdravje, ako je imel kdaj priliko opazovati ljudi in življenje v velikih, posebno obrtnijskih mestih.

Sleharni opazovalec se je lahko prepričal, da se na obrazih teh ljudij ne bere v obče tista čvrsta vnanjost, ki priča o trdnem zdravju, kakeršnega se navadno veseli ljudstvo na deželi. Tudi vzroki tej prikazni so marsikomu znani. — Na kmetih ljudje delajo in se gibljejo vedno na planem in v čistem zraku, uživajo priprosto in tečno hrano, ter so večjidel tudi zmerni v jedi in pijači; prebivalci večjih mest pa večinoma tiče med zidovjem, uživajo slab zrak, jako umetno pripravljeno hrano in navadno tudi veliko vpijanljivih pijač, in — tako se širi mej njimi z nezmernostjo tudi razuzdanost. Od tod pa prihajajo vse tiste čudne bolezni, katere po kmetih komaj poznajo po imenu.

Zdravje je velik dar božji in ima gotovo za vsakega pametnega človeka večjo vrednost, nego vsi zakladi tega sveta, ker le v popolnoma zdravem telesu se nahaja tista zadovoljnost, ki človeku sladi življenje ter ga dela veselega in srečnega. Zaradi tega hočemo v sledečih vrstah razlagati prav priprosto in brez vsake znanstvene podlage, kaj zdravju koristi in kaj mu škoduje, kako si človek ohrani svoje zdravje in kako si izgubljeno zopet pridobi s pomočjo prirode. Ravnati se torej hočemo prav po besedah slovečega zdravnika dr. Becka, ki pravi: „Vsak pameten človek je lahko dober zdravnik“. Dr. Höber pa piše v svoji izvrstni in z darilom odlikovani knjigi „Gesundheitslehre für das Volk“ (cena 1 gld.):

„Pričujoča knjiga ima namen, da uči, kako se je varovati bolezni, ne pa kako jih je zdraviti. To pa naj razume ves narod. Človek sicer ne bode večno živel, ako se ravna po zdravstvenih naukih, ali obvaruje se lahko marsikatere nezgode, ker nič ni dražje kakor bolezen, in nasprotno se noben denar bolje ne obrne, kakor na korist zdravju“.

Ker vsi zdravniki trdé, da vpliva na človeško zdravje največ zrak (obleka, stanovanje), voda, hrana, opravilo (zlasti gibanje in počitek); hočemo nadalje obširneje poročati o tem.

1. Znano je, da je zrak neobhodno potreben vsem bitjem, da živé, vendar ni vse jedno, kak zrak dihamo. Dr. Höber piše o tem: „Zrak je hrana ter vpliva na kri. Izprijen zrak pokvari kri ter provzroči bolezni. Globoko in krepko dihanje v čistem zraku pospešuje zdravje. Ljudje imajo močnejše prsi in zdravejša pljuča, ako živé in delajo na prostem; slabejše pa, ako tičé v sobah. Prah, dim, pesek (posebno piljenc) in močvirski zrak jako škodujejo zdravju“.

Treba je torej vedno in povsod skrbeti za čist in dober zrak. To se zgodi na razen način. Najboljši zrak uživamo v prosti prirodi, posebno po gorah in po leti tudi v gozdih. Doma pa je treba večkrat zračiti sobe, posebno tam, kjer veliko ljudij skupaj prebiva, kakor v šolah, vojašnicah, bolnišnicah, tovarnah, gostilnah i. t. d. Dobro je, ako se napravi v takih krajih pripravna ventilacija, toda žalibog, danes se to še vse preveč zanemarja, posebno pri neolikanih ljudéh, kateri se preveč bojé mraza. Ali mraz veliko manj škoduje zdravju, kakor slab izprijen zrak. To potrdi tudi Weypprecht, ko pripoveduje, da so njegovi ljudje pri polarni ekspediciji le malo bolehalo na dihalih. Vendar v obče ljudje bolehalo po zimi bolj na pljučih, po leti pa na želodci. Dobro je tudi v poletnem času imeti po noči okna odprta, posebno če več ljudij skupaj spi, — da se jim zrak preveč ne izpridi, kar škoduje njihovemu zdravju ter provzročuje slabo spanje. Novejše preiskave so namreč dokazale, da je ponočni zrak ravno tako zdrav, kot dnevni, včasih pa še bolj, ker nima toliko prahú v sebi. Celó piš in vežer veliko manj škoduje, ko izprijen zrak, kajti čisti zrak posebno dobrodejno

vpliva na pljuča. Dr. Niemayer dokazuje celó, da se na pljučih bolni ljudje vspešneje zdravijo z uživanjem čistega zraka, kakor pa z zdravili. V svoji knjigi „Die Lunge“ piše med drugim tudi to-le: „Dim in prah sta najhujši strup za pljuča, torej naj se ogibajo na pljučih bolni ljudje vseh močno obiskovanih kavaren in gostilen, ker se tam nabira največ smradu in dima. Tam se tudi večjidel dobi hudi kašelj. Šolski otroci dobé navadno kašelj od izprijenega zraka v šoli, manj od prehlada, kajti opazuje se, da tisti otroci najbolj kašljajo, ki stanujejo prav blizu šole in so torej le malo na mrzlem zraku. Na drsališčih ljudje le malo kašljajo in le malokateri se tam prehladi. Pismonoši so navadno zeló zdravi, ker se veliko gibajo na prostem. Prsi bolé največkrat take ljudi, ki tičé vedno v sobah. Taki naj večkrat hodijo na prosto, gibajo naj prsi in život s primernim delom; posebno pa ugaja plavanje, cepljenje drv, kopanje z motiko, veslanje, lazenje po hribih ali stopnjicah, noša bremen na hrbtu, telovadba in zlasti vaje s palicami. Zadnje vaje jako pospešujejo dihanje in krepčajo pljuča, isto tako nekatere igre, kakor biljard, kegljanje. Kašelj se najlažje odpravi, če se človek spoti z delom ali s hojo, toda varovati se mora prehlada. Na pljučih bolehnih ljudje naj se ogibljejó kolikor mogoče postelje in posebnih zdravil,* v obče naj se pa ravnajo bolehnih po zdravniškem svetu: „Vse bi bolje šlo, ko bi se le več hodilo“ (Seume).

Iz povedanega je tedaj že dovolj razvidno, kako dobrodejno vpliva čisti, sveži zrak na naše zdravje. Vsak bode torej odobraval vladni ukaz v Berlinu, ki zahteva večkratno zračenje šolskih sob na dan. Ali pri zračenji se je treba varovati prepaha, ki napravlja trganje. Največ ljudij se prehladi takrat, ko pridejo iz preveč tople sobe na mraz. Spalnice naj bi se sploh malo ali nič ne kurile, ponočna vročina povzročuje slabo spanje ter škoduje posebno nervoznim ljudem. Umetna toplota fudi preveč razsuši zrak ter napravi več ali manj ogljikovega okisa (posebno železne peči), ki je škodljiv.

*) V najnovejšem času je pač dr. Koch v Berlinu izumel neko posebno zdravilo proti sušici.

Najbolje je, ako si skušamo obdržati telesno toploto z obleko in odejo. Toda telesu tudi pohišje in odeja odteguje toploto, ako se nič ne kuri. Zrak v zakurjeni sobi se zboljša, ako imamo vedno dosti vode notri. Tudi listnate cvetlice jako čistijo zrak ter se priporočajo v spalnica.

V zvezi z uživanjem čistega zraka je torej tudi naše stanovanje in naš posel (opravilo). Navadno stanovanje naj bode svetlo in nekoliko tudi proti solncu obrneno, ker je potem bolj prijetno; — temno stanovanje dela človeka otožnega ter provzroči pri posebnem drobnem delu tudi kratkovidnost. Ako delamo tudi pri luči, obvarujemo si oči najbolje z azurno — ali sivovišnjevim ali pa svetlozelenimi svetilničnimi pokrivali. Anglež zelo čisla dobro stanovanje ter pravi: „Moja hiša je trdnjava“. „Hiranje vsled slabega stanovanja odpravi se le s čistim zrakom, nikdar z zdravili“, trdi dr. Bock. Dr. Höber pa o tem piše: „Zemljišče za stanovanje mora biti suho, kajti mokrotno (vlažno) stanovanje napravi večkrat bolezen, kakor trganje (revmo), škrofulozo in celo sušico. Zid mora biti luknjičast, da pride zrak skozi. Najboljši zid je iz opeke. Novo poslopje naj se pusti čez zimo neometano, da se dobro osuši. Vlažni zid pa osušimo, ako stanovanje dobro kurimo ter okna odpiramo. Mokrega perila, posebno otročjega, ne smemo nikdar sušiti v sobi. Človek izpuhti na dan 0.631 m³ ogljikove kisline in 1.4 kg sopara, potrebuje pa v jedni uri 40—50 m³ zraka. Zračenje je zelo potrebno, in sicer večkrat na dan. Ako se preveč vkuri, napravi se ogljikov okis, ki provzročuje omotico, glavobol in utrujenost. V sobi, ki je ne kurimo in ob jednem tudi ne zračimo, ni dobro spati, ker mrzli in sveži zrak nista jednaka. V nezakurjeni sobi pa naj le tisti spi, ki je že od mladosti na to navajen. Na Angleškem spé mnogi celo pri odprtih oknih. Snažnost tudi jako podpira zdravje. Dobri kanali in vodovodi so zelo potrebni, kajti gnojnica je prava zalega za kolero, legar in druge epidemične bolezni. Tudi stranišče naj se napravi vedno na zračnem prostoru“.

„Ohlapna obleka bolj varuje pred mrazom, kakor tesna, kar posebno čutimo pri glaci-rokovicah. Tudi je tesna obleka nezdrava. Tesni modrci (životniki), pretrde podveze in ozki

ovratniki (kolarji) ovirajo krvotok ter napravljajo razne bolečine in slabosti. Mladi ljudje so vsled tega tudi večkrat krivo zraščeni. Majhni čevlji pa pokvarijo otrokom noge, in nohti jim rastejo nazaj. Podvlečena (vatirana) obleka samo greje, če je vata rahla. Kavčukovo obleko je neprijetno in in nezdravo nositi, ker ne gre zrak skozi. Tudi zametasta obleka je slaba, ker je zelo mrzla. V volneni obleki se ne prehladimo tako lahko, kakor v platneni. Kdor se pri delu močno poti, naj ne nosi platnenega perila. Neapolitanec imenuje platneno srajco — mrtvaško srajco. Premočena obleka, posebno mokre nogovice so zelo nezdrave ter napravijo glavobol in drisko. Mokrota tudi jemlje toploto ter zabranjuje izhlap kože. Jopic naj ljudje ne nosijo pred 30. letom. Volnena spodnja obleka pomehkuži, ako se vedno nosi. Pletene jopice so zaradi izpuha boljše kakor flanelne. V obče pa je najboljše blago tudi najcenejše. Človeško telo potrebuje pod obleko 20—25° R. Mrzlo-mokri zrak je jako nezdrav in neprijeten. Predrzo in pretirano utrjevanje telesa je isto tako škodljivo kakor mehkužnost. V obče velja pravilo: „Noge tople, glava hladna“. Vrat naj bode vedno gol, kajti ljudje, ki si ga vedno zavijajo, imajo pogostoma vratne bolezni. Ako smo razgreti, ni dobro se vsteti v mrzli sobi, ampak k peči, ali pa malo hoditi po sobi. Varovati se je zlasti prepiha in vetra, da ne dobimo pljučnega vnetja (pljučnice). Blizu oken sedeti ni dobro, ker dobimo kaj lahko glavobol in trganje v ramah. Kadar nas zebe, grbanči se nam koža, in s tem se branimo mraza. Najbolje storimo, ako se navadimo na vsako vreme ter gremo tudi pri gdem vremenu na sprehod. Tudi lažje prenašamo mraz kakor vročino, ker se bolje obvarujemo pred njim. Severni in vzhodni vetrovi najraje provzročujejo prehlad“.

„Za spanje je po zimi topla postelja potrebna, najboljše so žimnate ali slamnate. Pernate postelje niso zdrave. Vzglavje ne sme biti previsoko. Po noči je treba zaradi izhlapa tudi menjati perilo. Odraslim ljudem zadostuje 7 ur spanja na dan, ne delajo naj pa tudi ne čez 10—11 ur“.

Zapomnimo pa si še: Človek naj ne bode nikdar ne preveč in ne premalo oblečen, ampak vselej času in vremenu

primerno, ker drugače se kaj lahko prehladi ter si nakoplje nevarno bolezen. Najnevarnejši čas za prehlajenje je spomlad in jesen, ko se temperatura jako hitro izpreminja. Nervoznim ljudem priporočajo volneno spodnjo obleko. Ohlapna obleka je po zimi tudi bolj topla, po leti pa bolj hladna, kot tesna, ter ne ovira prebavljenja. Višnjeva in črna obleka je tudi bolj topla, kakor bela in rumena. Bolehnim ljudem posebno škoduje slabo vreme in mokri zrak, torej naj ostajajo v slabem vremenu doma. Nahod najhitreje odpravimo, ako obujemo zvečer volnene nogovice ter gremo v njih spat. Zdrav človek pa naj se že v mladosti privadi vsakega vremena, kajti mehkužnost zelo podpira bolezn. Goloroki, bosonogi in razhaljeni kmetski otroci so vedno zdravi. Nervoznim ljudem tudi priporočajo zdravniki, naj bos hodijo v sobi, in vsled razuzdanega življenja hirajočim svetujejo takozvane „zračne kopeli“, to je: slečeni naj hodijo na skrivnih krajih v čistem zraku. Dr. Bock celo trdi: „Hiranje vsled slabega stanovanja in izprijenega zraka se odpravi le s čistim zrakom, nikdar z zdravili!“ Dr. med. Alcott pravi: „Truplu se največ prilega hlad, škoduje mu pa prevelika vročina ali prehud mraz“. Za spodnjo obleko priporoča flanelne jopice, obsoja pa pernate postelje, posebno pa blazine, ki napravljajo preveč vročine v glavi!

Vpliv zraka potrdi tudi izrek slavnega zdravnika, ki se je izrazil: „Najboljši človeški zdravniki so gibanje, voda in zmernost“. Sploh pa zdravniki trdijo, da bi se moral človek vsaj polovico dne gibati na prostem. Toda le malo ljudij je tako srečnih, da imajo tako opravilo. To so lovci, vrtnarji in poljedelci. Ti stanovi tedaj najbolj ugajajo človeški naravi. Toda veliko ljudij ima sedeč posel v zaprtih sobah. Taki morajo to s sprehodi nadomestiti. Zlasti jutranji sprehodi v spomladanskem času krepčajo zdravje. Tudi primerne telesnega dela, telovadbe in prej omenjenih iger ne moremo dosti priporočati. Posebno nezdravo opravilo imajo mlinarji, tkalci, rudokopi (knapi), ki tudi zelo bolehajo ter pogostoma dobé katar, tuberkulozo in razširjanje pljuč. Tkalci dobé navadno jetiko (sušico), njih otroci pa škrofulozo. Dr. Höber poroča z

ozirom na gibanje in stanove sledeče: „Hoja ozdravi hipohondrijo, boleznj v želodcu in v spodnjem životu. Kadar gremo v hrib, moramo usta zapreti in le skozi nosnice dihati, isto tako pri utrujenosti. To krepeča pljuča ter nas obvaruje pred katarom in pljučnico. Telovadba in delo imate velik vpliv na zdravje. Najdalje živé duhovniki (65—70 let), potem gozdarji, poljedelci in vrtnarji; po 55—60 let višji uradniki, generali in trgovci, po 50 let učitelji in zdravniki, povprečna starost delavcev pa je 30 let. Otroci in ženske naj bodo brez poklicnih opravil, drugače preveč hira človeštvo, kar so posebno opazili na Reni pri prebivalcih dveh dolin. Jako krepki ljudje so v dolinah, kjer polje obdeljujejo z živino; zeló slabotni pa v dolinah, kjer vse na hrbtu v košeh znosijo otroci in ženske“.

Tudi so nekatera mesta bolj nezdrava kot druga, kar je večinoma zavisno od neugodnega podnebja, vode in nesnage. V Londonu n. pr. živé ljudje poprek 45. l., v Berolinu in na Dunaji po 35 l., v občé na Nemškem pa 36 l. V večjih mestih pa se v novejšem času podaljšuje starost prebivalcev, ker sedaj tam bolje skrbé za zdravje, kakor nekdam.

2. Voda je že v občé priznana najzdravejša pijača. Slaba voda pa tudi jako škoduje našemu zdravju. Tako je na Dunaji pred novim vodovodom umiralo vsled tifusa (vročinske bolezni) od 1000 preb. 56 na leto, od l. 1872 pa jih umrje samo po 16 na leto, torej odkar dobivajo Dunajčani zdravo pitno vodo od Semeringa. V Kalkuti (Indiji) je umiralo do l. 1870. na leto 3500—4000 ljudij za kolero, odkar pa imajo dober vodovod, pa samo $\frac{1}{3}$ od teh.

Dr. Höber piše: „Brez vode ni življenja, ker ima telo 58°/_o vode v sebi. Zrak in voda ste redilni snovi, in lažje živimo brez hrane kot brez vode.“ Človek potrebuje $\frac{1}{5}$ hrane in $\frac{4}{5}$ pijače, kar znese za odraslega človeka s pijačo, kuho, umivanjem in pranjem poprek 25 litrov vode na dan. Snažnost v zraku, vodi in jedi pospešuje zdravje. Pokvarjena voda se zboljša, ako se precedi skozi oglje ali pa prekuha, toda v zadnjem slučaju izgubi tudi prijeten okus. Ledena voda in jednake pijače (tudi sladoled) škodujejo zobem in želodcu.

Kake pol ure po obedu je zdravo piti kupico vode, ali med kosilom ne, ker mrzla voda in topla jed pokvari zobe. Pogosto umivanje života (posebno topla kopel) in večkratna menjava perila jako dobro vpliva na naše zdravje. Ako je človek preveč utrujen od težkega dela ali hoje, okrepeča ga topla kopel. Mrzla kopel pa utrdi posebno proti vremenskim izpremembam. Dobro je tudi zmivati telo z gobo. Ako ima voda manj kot 12° toplote, ni se varno kopati. Slečen naj gre človek precej v vodo, ako ni preveč razgret in pōten, kajti ako na zraku slečeni sedimo ali pa se počasi slačimo, lahko se prehladimo, posebno na vetru. Plavanje krepča pljuča ter pospešuje prebavljenje. Voda s 15° toplote je najboljša za kopanje, vendar čez 15 minut ne bodimo nikdar v vodi. Javne kopeli in občni pouk o plavanji bi bilo jako potrebno in koristno. Morska kopel je najboljša. Umazani ljudje radi zbolé. Človek že umerje, ako je $\frac{1}{3}$ njegove kože zamazane ali ožgane. Za to so tudi pozlačeni angelji (v 18. stoletji) v Rimu navadno umrli. Sploh že človek nevarno oboli, ako si preveč kožo ožge ali ozebe, da ne more pot in kislina iz nje.

Nemški pregovor pa pravi: „Wasser macht fett“. Dobro je tedaj veliko vode piti, izvzemši, ako je človek na želodci bolan ali pa razgret. Najboljša je studenčnica ali pa voda iz gorskih jezer; rečnica ni zdrava ter napravlja kamen in ledvične bolezni. Od zdrave pitne vode zahtevamo, da nam gre v slast in da ni zdravju škodljiva, imeti mora nekoliko plinove in rudišne tvarine v sebi. Vodo jako izpridijo razne tovarne in fužine, ako se razni odpadki zlivajo v tekočo vodo. Najbolj jo pa pokvari gnojnica. Voda namešana z gnojnico ima v sebi veliko klora ter je bolj nezdrava, kakor iz vodnjakov blizu kopališč. Voda pomešana z gnojnico provzroči želodcev in črejni katar, večkrat celó vročinsko bolezen. Včasih najdemo tudi zalego trakulj v vodi. Voda potolaži kašelj ter je jedina pijača, ki se priporoča v vseh boleznih. Vino ima le namen, v nekaterih boleznih okrepčati oslABLJENO telo. Velika napaka in slaba navada je še dandanes na kmetih, da rabijo za vsako bolezen zavreto vino ali celó žganje, ki je v vseh vročinskih boleznih in prehladih (posebno pri pljuč-

nici) pravi strup! Proti navadnemu prehladu je najboljšo sredstvo potenje, čaj in topla postelja. Čista voda nam tudi služi za snaženje našega telesa in obleke. Snažnost je jako važen pogoj zdravja. Torej je jako zdravo, ako stanovanje pridno pometamo z žaganjem, da odpravimo prah. Dobro je tudi, da vedno in povsod prah v sobi brišemo in večkrat drgnemo pod. Kopanja ne moremo nikomur dovolj priporočati, posebno ker je s tem tudi telesno gibanje v zvezi. Dr. Gauster svetuje nervoznim ljudem mlačno kopel, posebno soparno in zračno, v obče pa + 15° do 18° R. toplo vodo. Glavo je dobro zmivati z jajcem, redke lase pa snažimo z oljem. Dr. Bock tudi trdi, da malokrvnim ljudem škoduje mrzla kopel. Taki naj nosijo po zimi volnate nogovice, širok flanelen pas čez trebuh in jopico. Dr. Erisman tudi svetuje toplo kopel za bolezní v spodnjem životu. Snaženje kože krepča pljuča. Dobro je tedaj život zmivati vsak dan s svežo vodo, ako nismo prehlajeni in ne kašljamo. V obče svetujejo zdravniki mrzlo kopel po leti in toplo po zimi. V novejšem času rabijo vspešno tudi mokre obveze ter ž njimi povijajo bolne telesne dele. Doktorji Kypke, Niemeyer, Wiel trdijo iz lastnega prepričanja, da imajo take obveze iz debelega platna (zlasti Priesnitz-ev povoj celega života) in povite s suhimi veliko zdravilno moč, ker potem posebno vlažna toplota dobrodejno vpliva na naš organizem. Take obveze se devajo na bolni del, na glavo, na vrat, na prsi, na želodec, v posebnih boleznih zavije se tudi celi život v ožeto rjuho. Proti glavobolu tudi lahko napravimo toplo kopel za noge, potem pa gremo v posteljo; če devamo še vlažne obveze na noge in na tilnik ter jih dobro povijemo, tedaj je to še bolje. Pri hudih bolečinah, posebno vročinskih, treba je mrzle — mokre cunje hitro menjavati na glavi.

Kopelna zdravišča imamo pri nas na Bledu, v Kamniku, v Toplicah, v Badegundi, v Krapini, v Karlovih varih i. t. d.

3. Vsak sicer vé, da je hrana človeku ravno tako potrebna kakor zrak in voda. Ali ni vse jedno, kaj in koliko človek uživa. Največji nemški modrijan Kant se je celó izrazil: „Človek je, kar jé“. Po zobovji ni človek ne odločno

mesojed in ne rastlinojed, kajti njegovo zobovje je tako, kakor od opic starega sveta, ki največ živé od sadja in jajec. Vegetarijanci, med katerimi je mnogo inteligence in tudi učenih zdravnikov, pa naravnost trdé, da je človek sadojed, kateremu za živež najbolj ugaja sadje, kruh (posebno Grahamov), mleko, jajca, razni sádeži, posebno sočivje. Oni še dalje modrujejo tako: „Prirodna hrana dáje telesu zdrave soke in zdravo kri, s tem pa tudi prirodno moč, katera izžene iz organizma vse kali bolezní, kajti znano je, da človek vsak dan 4—5 kg razne nerabljive tvarine izmeče iz svojega života, tako prenovi v kratkem času ves svoj organizem“. Spoh pa vsi zdravniki potrdijo, da je taka hrana dovolj redilna in tudi zdrava. Priprosti, kmetski ljudje uživajo večinoma rastlinsko hrano in so jáko trdni. Pri sadežih se tudi gñjiloba obreže, pri mesu se to vselej ne spozna.

Dr. Höber piše o tem predmetu: „Želodec je središče sveta! Človek je vsegajedec. Lažje obstanemo ob rastlinski hrani, kakor ob mesni, ako uživamo tudi jajca in mleko. Mleko je glavna hrana v prvi mladosti. Matere naj torej svoje otroke dojé, ako je le mogoče. Otroci, katerih ne dojé matere, navadno ne živé dolgo. V tem se posebno pregreša današnja civilizacija. Kravje mleko, pomešano z vodo in s sladkorjem, zeló je jednako človeškemu. Mleko je tudi zdravilo odraslim, slabotnim in okrevajočim ljudem; poživljajoče moči kakor vino, n. pr. za utrujene popotnike, pa mleko nima. Pinjenec ima še tudi redilno moč, sirotka pa je le zdravilo. Mehko kuhana jajca so prebavljivejša kakor surova. Tudi trdo kuhana, dobro zgrizena in s kruhom povžita niso težko prebavljiva. Človeku se vendar najbolj prilega mešana hrana. Ob samem mesu ali ob neosoljenih jedilih poginejo celó psi. Namen hrane je tvoritev toplote in organov. Toploto dobivamo posebno od masti, ki je tudi potrebna za dihanje. Dobri zobje in dobro grizenje tudi pospešuje prebavljenje. Za snáženje zob je najbolje mehka ščet in voda. Želodec pokvari prevroče ali premrzlo in hitro jedilo. Navaditi se moramo jesti ob določenih časih. Po obedu ne škoduje malo spati, ali še bolje je kratek in počasen sprehod. Nasledek lakote

je večkrat posebna vročinska bolezen (Hungertyphus). Žganje sicer tolaži lakoto ter vzbuja nekoliko tudi delavno moč, ali pri vsem tem hira in se suši telo. — Dobro juho (Boullion) dobimo, ako meso zalijemo z mrzlo vodo in počasi kuhamo. Ako surovega mesa ne nastržemo, tedaj je težje prebavljivo, kakor kuhano ali celó pečeno. Najlažje prebavljivo je koštrunovo meso, potem divjačina, kuretina in meso od nekaterih rib. Premlada teletina je skoraj neprebavljiva, isto tako stara govedina. V pokvarjenih klobasah se nareja hud strup (Wurstgift). Dobro z mastjo (slanino ali surovim maslom) zabeljeno sočivje je posebno tečna jed. Zacinjeno posodo moramo dobro prekuhati v jesihu. Od žganih pijač zdravju najmanj škoduje vino, tudi če ga malo preveč vžijemo. „Vino razveseljuje srce“ poje psalmist. Zdravim otrokom vino škoduje, slabotne pa v mali meri zaužito krepča. Pivo je za oslabljenca jako redilna in krepilna pijača. V veliki meri zaužito pa napravi veliko nepotrebne maščobe, ki ovira pravo in zdravo hranjenje telesa. Močne pijače, po utrudljivem duševnem delu zaužite, škodujejo zdravju. Telesu bolj služi kava, čaj in vino, kakor tobak in — žganje. Tobakov nikotin pokonča živce. Nekateri dišave napravijo jedila ukusnejša ter pospešujejo prebavljanje. Zelenjava ozdravlja skrobuto, katerega dobé zlasti mornarji, ki užijejo veliko prekajenega mesa. Otrokom je posebno potrebno sadje, bolniki pa včasih potrebujejo soli. Sladkor ni škodljiv zobem, razen če ga grizemo, ker je trd. Po velikosti lahko primeroma določimo težo človeka, ker 150 cm velik človek tehtá 50 kg in potem pravilno za vsak centimeter 1 kg več. Po vsebini pa potrebuje človek hrane na dan: 115 gr beljakovine, 56 gr masti in 500 gr ogljikovih hidratov (škroba (štirke) in sladkorja“.

Dr. J. Ranke pa računa na posameznega človeka 130 delov beljaka, 95 masti in 330 ogljikovih hidratov. Dr. Strohmer v svoji od vlade naročeni knjigi priporoča $\frac{1}{3}$ mesne in $\frac{2}{3}$ rastlinske hrane ter trikratno jed na dan. Piva ne pripozna za pravi živež, ker pri jedi zadržuje prebavljanje, — boljše je vino. Po njegovem računu lahko človek shaja s 25—27 kr. na dan, ako uživa zjutraj 600 gr kruha in 60 gr

slanine (špeha), opoludne 825 gr krompirja in 750 gr mleka, ali pa opoludne 605 gr juhe iz ržene moke, svinske masti in mleka, 240 gr riža, zabeljenega s svinsko mastjo, in 100 gr skute. Dr. Gauster uči, da človek jemlje hrane na dan $\frac{1}{20}$ svoje telesne teže; razmerje med dušikovim in brezdušikovim živežem je $1 : 3\frac{1}{2}$.

Dr. König je znanstveno dokazal, da je dobro zabeljeno sočivje tako tečna pa veliko cenejša hrana, ko meso; toda je težko prebavljiva in zato le za zdrav želodec. Mehkeje se skuha, ako primešamo nekoliko sode. Mleko, jajca, sadje in Grahamov kruh rabijo celó nekateri modérni zdravniki za vspešno zdravlilo. Tako zdravijo dr. Wiel, Biermann, Niemeyer bolnike, ki trpé na želodci in na pljučih, največ z mlekom, ki je tud malim otrokom jedina hrana. Mleko in jajca priporoča vodeničnim in nervoznim ljudem dr. Hirschfeld. Sadje in rastlinska hrana je v obče priznано jedino zdravlilo za hemeroide. Sadje je sploh jako zdrava jed, akoravno ne tečna, vendar hladilna, krepilna in prebavljenju koristna; le ob času kolere in griže ne smemo sadja uživati. Sadje so že v starih časih cenili, n. pr. Muhamed se je izrazil: „Častito dateljevo drevo je mati vaša“. Grahamov kruh (žrvenjak) svetujeta zdravnika dr. Wiel in Biermann proti telesnemu zaprtju. Popolnoma umljivo je tedaj, da tak živež tudi zdravemu človeku ne škoduje, marveč mu še zdravje utrjuje. Jako važno je pa tudi, da človek preveč ne jé, ker preobilno nabasan želodec ne more dobro prebavati in zboli. Torej požrešnost škoduje kakor huda lakota. Rimski modrijan Seneca pravi: „Veliko jedil napravi veliko boleznij“. Dr. M. Nichols pa piše: „Neumni in leni ljudje veliko jedó, pametni le malo, za bolan želodec pa je najboljši zdravnik post. Zdrava hrana ne potrebuje veliko dišav in umetne priprave, naravna hrana ohrani najbolj človeka pri zdravji“. Glavne dišave naj bodo sol in sladkor, — toda človek je dandanes preveč razvajen v jedi in obleki. Hrana, kakeršno imajo jetniki, pa vzbuja poželenje do slanikov (arnikov) in kumar. Jetniški vodja Elvers pravi, da vsak jetnik izda svojega najboljšega prijatelja za slanika ali za kumaro, ker navadno jetniška hrana provzročuje hiranje. Vegetarijanizem

ima tudi zaradi tega veliko veljavo, ker obsoja vse vpijančljive pijače, tobak in opij (morfin), torej največje sovražnike človeškega zdravja. V obče pa opazujemo, da ljudje v toplih krajih in po leti bolj uživajo rastlinsko hrano, v mrzlih in po zimi pa živalsko. Dr. Gauster tudi svetuje vročekrvnim ljudem uživati zelenjavo, sadje, mleko, kislila jedila; malokrvnim pa meso, jajca in nekoliko vina. Jako ukoreninjen je tudi predsodek, da zdravniki premalo jedil dovoljujejo bolnikom. Ali to je potrebno, kajti veliko jedil oslabi vsled težkega prebavljanja prirodno moč želodčovo, katera se bori proti bolezni, napravi še več slabe krvi, in bolezen pritisne še huje. Posebno bolnemu želodcu škoduje veliko težko prebavljivih jedil. Tu veljajo zlasti besede dr. Bocka: „Bolni del naj se varuje kolikor je mogoče, ker potrebuje počitka za ozdravljenje“. Dalje piše: „Oslovsko in kozje mleko je človeškemu najpodobnejše. Meso na ražnji pečeno je najboljše. Dobro meso, toda slabo juho dobimo, ako vržemo kos mesa v vrelo vodo, da se naglo skuha. Angleži živé največ od mesa ter imajo veliko žilavosti in eneržije. Indi pa so rastlinojedi in nagnjeni k sužnjosti. Mastni sir je tečnejši ko pusti, ali tudi težje prebavljiv. Fige in datelji so najtečnejši sadovi. Mlečna kava manj razburi kakor vino ter bolj krepča moči. Gnile prave gobe so tudi strupene, sredstvo proti temu je bruhanje (kozlanje). Rujavi ali sivo barvani pivni (sušilni) papir je strupen, ne smemo torej jedil v njega zavijati“.

Kako pa moramo ravnati z bolnim želodcem, to prav zanimivo opisuje imenitni zdravnik dr. Wiel v svoji izvrstni knjigi: „Tisch für Magenkranke“, cena 2 gld. Tu beremo: „Bolni želodec moremo jedino s primerno in izbrano hrano ter z redom in postom ozdraviti. Sveže toplo mleko, juha in limonada je najboljši lek za bolni želodec. Tak bolnik sploh ne sme veliko in vsega jesti. Dovoljeno mu je uživati pečenko, mehko kuhana jajca, kompot, včasih tudi malo vina in piva, slednjega pa sploh prav malo. Zdržati se mora na vsak način vsega suhega sočivja, kumar, prekajene svinjine, klobas, gob, sira, — sploh težko prebavljivih jedij. Tako živeti mora več mesecev, včasih tudi več let, ako hoče popol-

noma ozdraveti. Najbolje je, ako si taki bolniki sami sestavljajo po omenjenih opazkah jedilne liste, kakeršne najdemo tudi v knjigi. Kot pijačo posebno priporoča vodo iz Karlovih varov (Karlsbader Schlossbrunnen), kjer so tudi najboljše toplice za take bolnike; nadalje ječmenovo juho (Gerstenschleim) in izlandski mah. Pri težavah v želodci je najbolje prst potisniti globoko v usta ali pa piti mlačno vodo. Ako je tak bolnik tudi večkrat telesno zaprt, potem naj uživa še surovo maslo (puter), gosto mleko, olje (zlasti ricinovo), prof. Grahamov kruh, kuhano sadje, posebno češpljevec. Dobro je tudi veliko hoditi. Proti driski je najbolje črno vino, čokolada, nič sadja in zelenjave, ne preveč mrzle vode piti in širok flanelen pas čez trebuh. Po leti je za bolnika, bolnega na želodci najbolje, ako se poda za več tednov v planine. Večkrat odpravi tudi želodčev katar morská bolezen pri popotovanji čez morje. Velik vpliv na zdravje ima tudi humor“.

Sploh je cela knjiga jako zanimiva in poučljiva tudi za zdravega. Sleharni najde tu jako veliko naukov, s katerimi si more zdravje ohraniti in utrditi. Ravno isti pisatelj je izdal tudi „Handbuch der Hygiene“ in „Diätetisches Kochbuch“.

Dr. Wiel spada tudi k tistim modérnim zdravnikom (dr. dr. Biermann, Uffelmann, Eyxlein, Niemeyer i. t. d.), ki primerno dieto višje cenijo ko zdravila, posebno pri zastaranih (kroničnih) boleznih. Doktorji Koch, Köstl in drugi pa trdé, da imajo duševne bolezni vir navadno v bolnem želodci, ker ta največ vpliva na živce in možgane, da tudi obolé. Duševne bolezni so navadno nasledek telesnih. Dr. Erisman celó trdi, da se s civilizacijo širijo duševne bolezni, kajti dokazano je, kdor veliko misli, slabo prebavlja. Ravno tako dr. Koch tudi trdi, da se je človek preveč oddaljil od prvotnega prirodnega življenja in da to škoduje njegovemu zdravju. Marsikoga bo znabiti še zanimalo, kaj več zvedeti o teh boleznih. Torej poslušajmo, kaj o tem pravita strokovnjaka doktorja Koch in Hirschfeld.

Dr. Koch piše: „Taki ljudje potrebujejo pred vsem miru in počitka. Treba je vedno ž njimi lepo ravnati in imeti veliko potrpljenja“.

„Zmešanega človeka zlasti ne smemo dražiti, strašiti ali mu žugati, — ampak lepo se ž njim pogovarjati, kratkočasiti ga in tolažiti. Ako ga spravimo v blaznico, kar je večkrat zanj najbolje, mora se to z njegovo voljo zgoditi, torej s poukom, ne pa z zvijačami in lažmi, ker potem nesrečnež zgubi vse zaupanje do vsakega, in njegovo duševno stanje oslabi še bolj. Najbolje je, ako se mu razloži in dopové, da to zanj ni nikaka sramota in da mu le hočejo v blaznici k zdravju pomagati. Jako dobro vpliva tudi na bolezen, ako ima bolnik osebnega prijatelja za zdravnika. Tak bolnik tudi ne sme preveč možganov nategovati z duševnim delom, n. pr. z branjem. Dobro pa je, ako se telesno giba na prostem ter pije veliko vode“.

„Navadni vzroki teh boleznij so neozdravljive telesne bolezni, razuzdano življenje, zlasti pijančevanje, pomanjkanje in lakota. Velika nesreča, skrbi, strah in groza večkrat tudi slabotnim pokvari živce tako, da obolé možgani. Tudi fanatizem provzročuje duševne bolezni (v srednjem veku pri celih narodih!). Najboljša sredstva proti takim boleznim so skrb za trdno telesno zdravje, redno življenje, zmernost v jedi, pijači in pri delu (posebno duševnem) ter — primeren počitek. Ljudem, ki so preobloženi z duševnim delom in veliko sedé, svetujejo posebno sprehode in telesna dela, n. pr. na vrtu. Hoja, telesno gibanje (delo in telovadba, posebno redne vaje), sprehodi v prirodi, zabave in igre (kakor kegljanje), jahanje, plesi (vender 1 uro sprehajati se je bolje, kot celo noč plešati) pospešujejo prebavljanje, krepčajo živce ter razvedré duha. Ako pa to zanemarjamo, preveč sedimo, pretežka jedila in premočne pijače obilno uživamo, naredé se razne bolezni v želodci in spodnjem životu, kakor hemeroidi in hipohondrija. Tudi otroci v pijanosti spočeti so navadno bebcí. — Hipohondrija prihaja večkrat tudi od lenobe. Človek postane od samega dolzega časa otožen. Toži o vsakaterih bolečinah

ter si domišljuje razne bolezni. Ljudje pa, ki vedno redno živé, ki zmerno uživajo jed in pijačo, po dnevi pridno delajo, po noči pa določeni čas spé (6–8 ur), vedno so zdravi, veseli in dobre volje ter tudi dolgo živé. Lenuhi, nezmerneži in ponočnjaki pa so navadno vedno bolni in večina med njimi rano najde mrzli grob!

Dr. Hirschfeld ravno tako trdi, „da ima priroda in hrana velik vpliv na duševne bolezni. On priporoča nervoznim in stalno zmešanim ljudem (za nekaj časa zmešani so tudi vsi bolniki v vročinskih boleznih) — mrzle, mokre obveze (cunje) na glavo, na tilnik in na prsi. Zmešanim jako ugaja rastlinska hrana (vegetabilije), nervoznim sploh pa mleko in jajca, vsem skupaj pa pogosto kopanje, in sicer močnejšim bolj mrzla, slabejšim pa topla kopel. Ta sredstva temeljito ozdravijo bolne živce, morfij pa le nekoliko časa zlajšuje bolečine, ali uničuje tudi popolnoma zdravje, nasledek je vedno hiranje, konec pa — smrt“.

Vsi zdravniki tudi svetujejo nervoznim in tem boleznim podvrženim ljudem zgodnjo ženitev. Prepovedujejo pa ženitev takim, katerim so te bolezni prirojene.

Dr. Biermann pa v svoji knjigi „Tisch für Lungenkranke“ svetuje bolnim na pljučih tudi posebno „dieta“. Iz te knjige posnamemo:

„Znamenje bolnih pljuč je huda žeja, izpremenljiva vročina in mraz, kašelj, slabo spanje, potenje, driska. Tem bolnikom za hrano najbolj ugaja mleko (posebno kozje in oslovsko), surovo maslo, mastni sir, mast (zlasti ribja, ki se nekoliko lažje pije, če je pomešana z vinom), slanina, pečenka, mastno mesovje, jajca, svinjina, klobase. Treba je večkrat, toda po malem jesti in le tečna jedila. Posebno paziti pa morajo tisti, ki so ob jednom na želodci bolni. Ti naj si previdno izbirajo lahko prebavljiva jedila, najbolje storé, ako živé po umno sestavljenih jedilnih listih. Za pijačo naj jim bo cukrena voda, malinovec, močna limonada in sladko vino. Toda zadnji pijači škodujete, če ima človek kašelj ali zgago. Zdravilno moč ima tudi dobro pivo, mleko z jajcem, grozdje (Traubencur),

med, sol iz Karlovih varov. Koristno je tudi telesno gibanje, zlasti kegljanje, kopanje, globoko dihanje na prostem, ker s tem se krepčajo pljuča in prsi. Po leti zdravju jako ugaja planinski zrak, po zimi pa morski“.

Smeh, kihanje, zdehanje in globoko dihanje na prostem v čistem zraku tudi jako krepča pljuča; škoduje jim pa predolg tek ali preutrudljiv ples, sploh velik trud od dela in duševni nemir (razburjenost). V novejšem času zdravniki jako obsojajo tudi krompir kot posebno nezdravo jed, ki širi tuberkulozo in škrofulozo tam (v severni Nemčiji), kjer se uživa kot vsakdanja in skoraj jedina hrana. Dobro z mastjo zabeljen in osoljen krompir je tudi bolj užiten in zdrav. Ako bi ne bilo toliko krompirja, tudi bi ljudje ne spili toliko slabega žganja in potóke (fuzeljna).

Za bolezni v goltu svetujejo zdravniki mleko, surovo maslo (puter) in jajca, dobro pivo, zlasti Hoffovo z Dunaja, nedražljivo hrano (brez dišav), čisti zrak, sadje in mile pijače (mleko, malinovec, cukreno vodo), posebno pa mokre obveze. Pri hripavosti ne smemo veliko govoriti, dobro je pa dihati topli in čisti zrak ter ne uživati mrzlih in vpijančljivih pijač (vina, žganja).

Konečno podamo še nekatere opazke, zlasti o kužnih boleznih. Glavna stvar pri takih boleznih je bolnika osamiti (izolirati), pri drugih pa skrbeti za čisti, sveži zrak in dobro hrano. Bolnikovo perilo se mora vselej posebej prati. Posebno v šolah se rade širijo nalezljive bolezni, kakor dobrci, škrlatica, koze, oslovski kašelj, garje i. t. d. Take učence moramo osamiti, najbolje ako jih domov pošljemo in ne sprejmemo prej v šolo, da zdravnik dovoli. Pri boleznih, ki se poznajo na koži, znamenje je zdravja spet čista in gladka koža. Pri otrocih je treba paziti tudi na spolne zmote (onanijo). Najboljše sredstvo proti onaniji je telovadba, kopanje in veliko hoje na prostem.

Iz celega spisa torej sledi, da je pri vseh boleznih jako važno dosledno življenje. Posebno imajo prav sestavljeni jedilni listi v mnogih boleznih neprecenljivo veljavo, kajti

znano nam je, da ima prava „dieta“ večkrat večjo zdravilno moč, kot vsa zdravila (medikamenti). — Neko posebno dietno metodo je izumel modri, toda priprosti mož Schroth ter ustanovil posebni zavod v Šleziji. Njegovi bolniki uživajo veliko vina, žemelj in ovsene juhe, celi život pa jim zavijajo vsako noč v mokre rjuhe (povoje) ter jih dobro odevajo. Kakor že vsaka zdravilna metoda nekaj pomaga, tako tudi ta. Dr. Kypke jo vsled vspehov celó toplo priporoča. Mnogi tudi jako priporočajo vodozdravni Kneippov zavod na Bavarskem. V novejšem času hvalijo tudi njegovo platneno perilo, kakor so prej Jägerjevo volneno.

Dokazano je tudi, da ima v vseh boleznih humor velik vpliv na ozdravljenje. Bolan in bolehen človek naj bode kolikor je le mogoče dobre volje. On naj obiskuje, ako je le mogoče, veselice, koncerte, gledišče ter zabavne družbe, kjer se veliko smeja.

Ali tudi konsekvence o rabi sredstev, trdna volja ozdraveti in zaupanje v svojo naravno moč veliko pomaga k zdravju. Sloveči zdravnik Huffeland celó trdi, da je mogoče s trdno voljo in moralno močjo (*Macht der Gefühle*) premagati bolezen.

Akoravno smo slišali, da priroda jako pomaga v boleznih in močno vpliva na zdravje, vendar vselej ne premaga sama hude bolezni, posebno takih ne, ki napadejo v naglici človeka; takrat pa je treba zgodaj pomoči iskati pri zvedenem zdravniku ter vsestranski in natančno spolnovati njegove navedbe.

P o g l e d

na pedagogiško polje l. 1889. in 1890.

J. L.

Pravijo, da je tista gospodinja najboljša, o kateri svet najmanj govori. Ako bi to veljalo o slovenskem šolstvu, potem bi se bilo ono zlasti v preteklih dveh letih lepo in znatno razvijalo; kajti ravno v tej minuli dveletni dobi je bilo v javnosti kaj malo slišati o slovenskem šolstvu in o faktorjih, katerim je ono izročeno, o slovenskih učiteljih. Bila je namreč ta kratka doba čas mirnega in tihega, pa vender-le plodonosnega delovanja. Vse pač kaže, da bode tudi slovensko šolstvo prišlo prej ali slej v tir onega zakonitega razvijanja, v kakeršnem je pri narodih višjega izobraženja. Utegne si namreč tudi slovensko šolstvo priboriti morebiti celó mirnim potom pravico, da se sme razvijati z ozirom na interese naroda našega in na interese, katere imajo učitelji sami pri dobro urejenem šolstvu.

Slovensko učiteljstvo v družbi s šolskimi prijatelji se je bilo v preteklih dveh letih omenjenemu mirnemu položaju tako privadilo, da se je celó snovanju znamenite „Zaveze slovenskih učiteljskih društev“ nasproti s prva preveč hladno držalo, prehladno za velevažno stvar in za gorečnost prezasluznih snovateljev „Zaveze“. Ker pa tu ne gre za osebe, ne za to, ali so društvu na čelu več ali manj odlični možje, marveč le za stvar, zato zaslužite pretekli leti, da ju z zlatimi črkami zabeležimo v zgodovini družabnega življenja slovenskih učiteljev, da pa tudi med številke teh letnic imena snovateljev „Zaveze“ vpletemo na enak način, kakor to stori slovenski gospodar prav slovesno vsako leto na novo z imeni Sv. 3 kraljev. Kakor pričakuje on od njih blagoslova

božjega, tako naj bi „Zaveza slovenskih učiteljskih društev“ zvesta si bila vedno one naloge, katero so jej postavili za blagor našega šolstva in naroda vneti snovatelji.

„Zaveza slovenskih učiteljskih društev“ je znatna pridobitev na kulturnem polju slovenskem, kajti ona je društvo, kakeršnih imamo malo še Slovenci. Poleg „Matiče Slovenske“ in „Družbe sv. Cirila in Metoda“ je jedina še „Družba sv. Mohorja“, ki je po istih načelih osnovana, čeravno slednja ne v smislu društvenega zakona.

Poleg „Zaveze“ se nam sveti iz minule dobe še jedna zvezda, katere so bili vsaj kranjski učitelji tako veseli, kakor so bili štajerski in primorski sobratje radostni nad osnutkom „Zaveze“. Kranjski deželni zbor je na večletne prošnje brez velikega hrupa svojim učiteljem, zlasti starejšim znatno izboljšal plače, ne da bi bil zeló obloženim davkoplačevalcem naložil novih bremen. Ta domoljubni korak deželnih zastopnikov so slovenski učitelji zato še z večjim veseljem pozdravili, ker se niso oglasili protivniki temu predlogu niti izmed manjšine, niti izmed narodne večine same. V naše veselje moramo poudarjati, da se je baš v minuli jednoletni dobi, zlasti proti koncu bilo v Slovencih poleglo nasprotovanje šolskemu napredku. V občé je bilo to mirno in trezno delovanje ugodno za materijalni vspéh kranjskih učiteljev. Zavaljo tega so šolski časopisi in drugi listi po Avstrijskem, ki so imeli v prejšnjih časih Kranjce za nazadnjake, pohvalno omenjali povišanja učiteljskih plač v naši deželi.

Tudi gg. katehetje so na Kranjskem z novo katehetsko postavo nekaj pridobili v materijalnem oziru. Zdaj bodo duhovniki za svoj trud pri šoli vsaj nekaj odškodovani. Čisto naravno je pač, da bodo katehetje bolje čislali zavode, pri katerih si bodo v bodoče kaj zaslužili, dočim niso na podlogi sedanjih šolskih zakonov skoro nikakšnih vsot terjati mogli za svoj ne majhni trud. Tako sodimo, da bode katehetska postava še bolj sprijaznila šolo s cerkvijo in učitelje s duhovniki ter naopak. Do pičice bi bila še katehetska postava tedaj temeljita, ako bi se bila mala odškodnina pripoznala katehetu na sleharni šoli, ako bi jedno-, dvo- in trirazredne

šole ne bile izjema, ravno tako ne nižji 3 razredi pri višje organizovanih šolah.

Slovenski učitelji so prešinjeni s toplimi domoljubnimi čuti, osobito z ljubeznijo do našega presvetlega vladarja. Zato je pa bilo predlanskim toliko šolskih slavnostij in svečanostij o priliki cesarske 40letnice. Kaka žalost pa je zopet prešinila slovenske šole in učitelje, ko se je koj v začetku leta 1889. izvedela groze polna novica o strašni, o prezgodni, nepričakovani smrti jedinega in toliko plemenitega cesarskega sina, preblagega cesarjeviča Rudolfa.

Smrt je pobrala v teku leta 1889. nekaj vrlih šolnikov slovenskih, katerih so se slovenski šolski listi lepo spominjali. Vender izmed lepega števila članov „Pedagogiškega društva“ ni pobrala nobenega.

V začetku novega leta pa je zatonila zvezda na polji slovenske učenosti, umrl je velikan na slovenskem slovstvenem polji in jeden najstarejših in najodličnejših domoljubov. Menimo pokojnega nadžupnika Davorina Trstenjaka, moža, ki je bil svoje dni sam učitelj (v Mariboru na gimnaziji in učitelj slovenščine na pripravnici), in je živo čutil z učitelji ter gojil ljubezen zlasti do naprednih, literarno delujočih učiteljev. On se ni vtikal v strankarske boje, marveč je želel le to, da bi šolstvo slovensko napredovalo. Kot zgodovinar in jezikoslovec slovenski je bil štet Trstenjak med prve kapacitete gledé slovanskih starožitnostij. Ž njegovimi nazori, da so Slovenci že v rimljanski dobi utegnili bivati v svojih sedanjih sedežih, jelo se je že več drugih učenjakov strinjati.

Posebnih novostij nam leto 1889. na slovenskem šolskem polji ni ravno prineslo. Ali kar zapazimo dobrega med novostimi, moramo hvaležno zaznamovati. Slovenski učitelji (nekateri pač) so se urili na Dunaji v ročnih delih in skušajo pridobljene nauke razširiti med mladino slovensko. Tako je otvoril novo šolarsko delarno marljivi nadučitelj V. Ribnikar v Logatci. Svoje dni je slavna vlada priporočala kmezijske nadaljevalne tečaje; zdaj pa obrača pozornost na obrtno-nadaljevalne šole, katerih je že več po Slovenskem. Tudi v

zadnjem času se je v mestih, kjer je več rokodelskih učencev, katera otvorila, n. pr. v Krškem in v Metliki.

O delovanji šolskih uradov pride malo vestij na dan. To svedoči, da se uraduje na šolskem polji pravično in modro, da se skuša ustrezati zmerno stavljenim zahtevam, kolikor dopuščajo zakoni in finance, sicer bi se že čule pritožbe v javnosti.

O šolstvu na Koroškem ne slišimo z narodnega stališča še nič veselega, kajti materini slovenski jezik še nima ondi dosti veljave.

Na slovenskem Štajerskem se je po vsprejetih načelih poučevalo seveda tudi l. 1889. in 1890., t. j. na sleharni slovenski šoli je imela nemščina veliko prostora.

Na Primorskem vladajo boljše razmere. Ondi se ni v sleharno ljudsko šolo uvel drugi deželni jezik, more se torej materinščina v večji meri gojiti. V hvalevrednih rokah je ondi vodstvo ljudskega šolstva, kajti izšli so letos pregledani učni načrti v štirih jezikih, dočim jih Kranjci nimajo še v slovenskem jeziku. V obče je kranjsko šolstvo izročeno marljivim in večšim šolnikom, ki so tudi domoljubi in deloma pisatelji slovenski. Kljub temu še nismo dospeli do popolnega slovenskega šolskega uradovanja.

Vse drugače pa postopajo učitelji v svojih privatnih društvih. Tukaj vidimo, da se zanimajo za svoja društva, da marljivo sklicujejo zборе in društvom dajejo vedno večjo veljavo. „Slovensko učiteljsko društvo“, „Narodna šola“, „Vdovsko učiteljsko društvo“ so zborovala redno, kakor prejšnja leta.

„Slovensko učiteljsko društvo“ je dobilo v „Učiteljskem Tovariši“ svoje glasilo, jednako kakor je postal „Popotnik“ glasilo „Zaveze“. Vse to svedoči, da so slovenski učitelji že zavedno narodni, in da imamo že mož, ki pogumno stopajo na čelo odločnemu narodnemu učiteljstvu.

„Pedagogičsko društvo“ deluje brez hrupa, vendar vstrajno; kajti ni mala naloga, spraviti na jedenkrat skoro toliko na svetlo, kolikor šolski list v 24 obrokih. Žalosti ga le to, da

se knjige, katere je društvo za šolsko rabo izdalo, ne odobré, še manj pa uvedejo v učiteljišča. Veliko truda je s spisovanjem knjig, kakor so „Vzgojeslovje“, „Ukoslovje“ in „Dušeslovje“, ki pa morajo v omarah čakati, da se nerabljene prašé in trohné.

Kljubu takim neučodnim okoliščinam vendar le človeka veseli, ako se šolska literatura množi.

V tej točki smo pohvalno omenjali že naših dveh strokovnih listov, ki se ponosno lahko postavita vspeoredno z najboljšimi listi te vrste v nemškem jeziku. V jednom teh listov („Uč. Tov.“) smo celó z veseljem brali že imena vrlih slovenskih učiteljic med šotrudniki. Da bi našle le še več posemovaik!

„Popotnikov Koledar“ je res lep imenik, lična in priročna knjižica za sleharnega naših sobratov in bode kmalu to postal za slovenske učitelje, kar je „Pratika“ za slovenskega kmeta. Za učiteljsko ali šolsko rabo je pa v preteklih dveh letih izšlo vendar le malo knjig. Čeravno novih šolskih knjig ne potrebujemo veliko, vendar so z nami vred vsi slovenski šolniki želeli, da bi nam slavna vlada za nemščino boljnih slovníc naklonila.

Za šolarske knjižnice so nam slovenski pisatelji vendar več rabljivih knjižic preskrbeli.

Naj omenjamo najprvo knjižnice vrle „Družbe sv. Cijrila in Metoda“, onega društva, katerega tudi slovenski učitelji kaj radi podpirajo. Škoda, da nima blaga družba večjih dohodkov.

Za šolarske knjižnice so izšla nadalje sledeča rabljiva delca: Pesjak — Vijolice, Erjaveč — Domače in tuje živali v podobah (II. natisa — izvrstno berilo za mladino sleharne stopinje), Šarc — George Stephenson. Za narod in mladino zalaga dokaj primernih knjižic podvzetna Giontinijeva knjigarna. Pri njej je izšlo: Doma in na tujem, — Kara Petrovič, osvoboditelj Srbije, — Učenke v

petih delih sveta, — Pravljice in pripovedke za mladino, — Izdajalca domovine. Za šolsko rabo bodo pa kaj primerne Majcnove pesmi, ako jih bode visoko ministerstvo potrdilo.

Na Kranjskem imajo voditelji večrazrednic že od nekdaj vpeljani običaj, da priobčujejo koncem leta šolska poročila. To navado moramo toplo priporočati. Šolsko poročilo ne stane veliko, vendar ono zelo veseli stariše in otroke, ko beró imena svoja in svojih otrok ter imena učencev raznih znancev in prijateljev, ko vidijo, kako ti in oni napredujejo. Gotovo pa imajo taka poročila tedaj precej veljave, ako imajo primeren uvodni spis, sestavek, ki je umljiv boljšim učencem in starišem. Najbolj ugajajo pač krajepisi, zlasti z ozirom na gospodarstvo. V tej zadevi se odlikujejo šole v ljutomerskem okraji, ki so že v tretjič (pred 15. leti pa v prvič) izdale skupno letno poročilo za vse šole v okraji z mnogimi kaj zanimivimi sestavki. Posebno dober vtis je na nas provzročil uvoden članek v predlanskem poročilu mengiške trirazrednice, ki je kaj lepo razpravljal življenje naših prednikov. Zamolčati ne gre poročila meščanske šole v Krškem, v katerem je dr. Romih pisal o knjigovodstvu, o predmetu, o katerem se do zdaj v slovenskem jeziku še ni razpravljalo. Ta knjiga je bila tudi podlaga posebnemu navodu, ki govori o tej stvari in ki je izšel v založbi tiskarja J. Krajca v Novem mestu.

Da so slovenski učitelji marljivo skrbeli za svoje daljno izobraževanje tudi v preteklih dveh letih, tega menda ni treba praviti. Kdo pa bere in piše Slovenske šolske liste, „Pedagogiški letnik“ in dolgo vrsto drugih listov in knjig, če ne učitelj?!

Ali se pri raznih zborih ne udeležujejo v prvi vrsti učitelji?! V svojo strokovno izobraževanje porabijo pa učitelji zlasti svoja društva in uradne okrajne učiteljske skupščine, kjer prodirajo nadzorniki z učitelji vred v vedno globlje preučevanje metode in vsega šolskega in učiteljskega življenja. Kar pa na drugi strani kranjski učitelji že željno pričakujejo, to je, da se na Kranjskem že več let ni sklicala deželna učiteljska konferencija.

Ko smo lani pisali jednaki pedagoški razgled za leto 1888., pozdravljali smo tudi slavnega mecena Jos. Gorupa, ki je obljubil kupiti v Ljubljani bolniško poslopje pod tem pogojem, da se mesto ali dežela zavežete, ustanoviti slovensko višjo dekliško šolo, za katero je ustanovil tudi 10 štipendij po 200 gld. Ta velikodušni dar so bili Slovenci vsprejeli z velikim navdušenjem, — toda ustanovitev jako potrebne višje slovenske dekliške šole se je zavlekla na negotove čase. Žal nam je tudi, ako vidimo, da čvrsta učiteljska moč dá slovo učiteljskemu stanú. Tako n. pr. je ognjeviti in bistrourni goriški učitelj, g. A. Gabršček, mož, ki se je s svojim peresom po raznih časopisih in s svojim govorom pri „Zavezinem“ zboru v Ljubljani odlikoval, zapustil nehvaležno šolo. Zdaj ureduje izvrstno „Novo Sočo“.

L. 1890. nám je prineslo še dokaj veselih dogodkov na slovenskem šolskem polji. Slovenski učitelj se posebno lahko veseli čvrstih naših šolskih listov „Popotnika“ in „Učiteljskega Tovariša“, ki tako vrlo delujeta v prospeh šolstva, ki služita v čvrsto duševno delavnico slovenskim učiteljem. Za naše liste se več ne zanima le prosti ljudski učitelj, ampak tudi vzgojitelji na učiteljišćih in srednjih šolah so radovoljno pristopili v kolo sotrudnikov, kar časti nas in njih. „Popotnik“ je posebno z razpisom nagrad izvabil na dan kaj lepo kopo jedrnatih spisov, iz katerih so se mogli njegovi čitatelji res veliko naučiti.

„Zaveza slovenskih učiteljskih društev.“ je pokazala s svojim drugim zborom v Celji, ki je bil dovršen v vsakem obziru, da ne bode mrtvo rojeno dete. Nov odbor z vrlim načelnikom hoće krepko razpenjati svoje peroti in se vsestranski brigati za koristi slovenskega učiteljstva ter III. skupščino v Trstu ali Gorici tako prirediti, da bode vredna naslednica krasnemu celjskemu zboru. Kar je še posebno imenitno, to je, da je predsednik „Zaveze“ pripravljen, odločno odbijati vsak napad na slovensko učiteljstvo.

Druga slovenska učiteljska društva nadaljujejo svoja pričeta dela več ali manj krepko. „Slovensko učiteljsko društvo“ je vzelo v svojo varstvo „Učiteljskega Tovariša“; „Narodna

šola" podpira s prejetimi darovi naše šole z dobrim šolskim blagom; „Vdovskega učiteljskega društva“ odbor pa skrbi, da ne bi po smrti starih svojih družabnikov društvo z obilim svojim premoženjem propadlo. Odbor se je trudil s svojimi tajnikom, s poštenjakom Močnikom, da je društvo postavil na širšo podlago, da privabi celó učiteljice v svoj kolobar.

Tudi okrajna učiteljska društva so se v svojem okrogu živahno gibala, osobito štajerska in primorska. A tudi na kranjskem so se ali osnovala nova okrajna učiteljska društva, n. pr. v Litiji, v novomeškem okraji, ali pa so se že obstoječa prebudila k novemu življenju, n. pr. v Radovljici. Kako je slovensko učiteljstvo za napredek vneto, nam svedoči njih želja po daljnem izobraženju. - Več slovenskih učiteljev se je letos izučilo risarstva na državni obrtni šoli v Gradci in velikojih je bilo v tečajih za deška ročna dela na Dúnaji ter v kmetijskem tečaju na Grmu.

Kjer še manjka potrebnih šol, ustanovljajo se polagoma nove ali se pa stare razširjujejo. Poslednje smo z veseljem opazili n. pr. v krškem in več drugih okrajih.

Da se vendar jedenkrat tudi visoka mesta podeljujejo slovenskim zaslužnim šolnikom in pisateljem, to naj vspodbuja mladi naraščaj, da se naj s čvrsto roko poprimē resnega dela na slovstvenem in znanstvenem polji. Letošnje šolske počitnice so nam prinesle veseli novici, da je bil gimnazijski ravnatelj in slovenski pisatelj, gospod Josip Šuman, imenovan za c. kr. deželnega šolskega nadzornika na Kranjskem, gospod Henrik Schreiner, profesor na učiteljski v Bolcanu in pisatelj slovenski, pa ravnateljem mariborskega učiteljskega učiteljskega.

Letos sta se poslovila od drugih vrlo delujočih slovenskih učiteljev možaka, ki sta bila pri Slovencih na posebno dobrem glasu. V pokoj je stopil starosta in voditelj slovenskega učiteljstva, gospod Andrej Praprotnik, nadučitelj v Ljubljani in bivši mnogoletni urednik „Učiteljskega Tovariša“. Pri tej priliki se mu je podelil zasluženi častni naslov ravnatelja. Jednako se je izrazilo priznanje gospodu

Ivanu Miklošiču, c. kr. vadniškemu učitelju v Mariboru, ki je stopil tudi letos v pokoj.

Žalibog je pa tudi smrt več vrlih učiteljskih močij odtegnila plodonosnemu delovanju na slovenskem šolskem polji. Umrl je Mihael Žolgar, profesor in slovenski pisatelj v Celji, bivši soustanovnik in nekaj časa urednik „Popotnika“ ter deželni poslanec. Že v letih 1860 – 1865 je bil vrl domoljub in pisatelj. Drug pokojnik, Ferdo Vigele, bil je svoje dni učitelj na Koroškem, poslednja leta pa na Kranjskem. Umrl je ta šolnik v Robu pri Vel. Lašičah. Spomenika v našem Letniku je pa še posebno vredna vrla slovenska učiteljica Dragojila Milek, ki je veliko let delovala v Kobaridu na Goriškem. Bila je Slovenka s prepričanjem ter marsikaj lepega spisala za slovenske liste.

Šolsko slovstvo se je po malem pomnoževalo tudi l. 1890. Izšla je marsikatera drobna knjižica učiteljev in za učitelje, n. pr. Rakuševo „Slovensko petje v preteklih dobah“, Lebanove „Iskrice“, Kosijeve „Legende“, Ravnikarjev „Mat. Ravnikar“. Večrazrednice so izdale več ali manj hvalevredne „letopise“; posebno se odlikuje skupni letopis vseh ljubljanskih šol iz peresa profesorja Levca.

Slovensko učiteljstvo je porabilo tudi letos ugodni priliki, da je vzbujalo v mladini domovinski čut in ljubezen do vladarske hiše. To je storilo o poroki nadvojvodinje Valerije in ob 60. rojstnem dnevu našega presvetlega cesarja Frana Josipa I.

Ocene.

Katholischer Kirchen-Atlas. Vierzehn colorirte Karten mit begleitendem Text von Q. Werner, S. J. Freiburg im Breisgau. Herder'sche Verlagsbuchhandlung.

Slavna Herderjeva knjigarna, ki ima svojo podružnico tudi na Dunaji (Wollzeile, 33), zalaga navadno cerkvena dela in pospešuje cerkveno literaturo. Ta atlas je za sleharnega kaj poučen. Na lepih, živo barvanih zemljevidih kaže, kako je osnovana katoliška cerkev in kako je ta in kako so vere sploh po svetu razširjene. Iz teh kart se vidi, kako se katoliška cerkev po neumornem trudu misijonarjev od leta do leta bolj razširjuje po širokem svetu, po vseh delih sveta, zlasti v Ameriki. Tekst pred kartami to posebno pojasnjuje. Iz tega atlanta se bode sleharni veliko naučil. Potreben je pa zlasti duhovnim učiteljem na višjih šolah in cerkvenim pisateljem. Iz te knjige šele človek pravi pojem dobi o velikanski organizaciji katoliške cerkve in njenega obširnega delovanja pod vodstvom sv. očeta papeža in kardinalskega sveta v Rimu. L.

Marka Fabija Kvintilijana govorniški pouk. Prevel, uvod in komentar spisal Franc Brežnik, c. Kr. profesor v Rudolfovem. Tiskala Cirilova tiskarna v Mariboru 1889. 8., 135 str. Založil pisatelj. Cena 60 kr., po pošti 65-kr.

Ljudskim učiteljem se kaj dobro zdi, ako zapazijo, da se z njihovo stroko peča tovariš iz višjega učilišča. Ako torej izda srednješolski profesor knjigo pedagoške vsebine, hlastne tudi ljudski učitelj pohlepno po njej, ker se nadeja, da bode našel v njej marsikatero dobro jedro v lepi in pravih obliki. Pod navedenim naslovom je priobčeval gospod profesor Brežnik že v „Popotniku“ zanimive odlomke iz govorniškega pouka prvega latinskega pedagoga, slavnega Marka Fabija Kvintilijana. Knjiga je ta večinoma ponatis omenjenih odlomkov. Če so bili gospodu pisatelju „Popotnikovi“ čitatelji in uredništvo hvaležni za priobčevanje klasičnega gradiva, izreče mu lahko zahvalo za ponatis slovensko učiteljstvo sploh. Knjiga ima namreč toliko poučne pedagoške tvarine, da se more prav toplo priporočati v berilo slovenskim učiteljem; zlasti pa se knjiga ne bi smela pogrešati v nobeni večji slovenski učiteljski knjižnici. Kar je v tej knjigi posebno jedrnat, to je uvod, ki obsega te oddelke:

I. Vzgoja in zgovernost pri Rimljanih. II. Kvintilijan in socialne razmere v njegovi dobi. III. Razvitek govorništa pri Rimljanih. IV. Kvintilijanov načrt vzgoje in pouka. V. Govornik zamorč le poštenjak bití ali Kvintilijanovi nazori o vzgoji značaja. VI. Smoter Kvintilijanove vzgoje in pouka. VII. Jezikovne zasluge Kvintilijanove.

Našteti oddelki so videti samostalno delo gospoda profesorja in so lepo spričevalo o njegovi klasični izobraženosti ter o njegovi pridnosti. Jednako kaže veliko marljivost komentar (razlaganje) pri mnogih neznanih imenih in pojmi. Prava vsebina te knjige je pa govorniški pouk

sam, od katerega je poslovenil gospod pisatelj prvo, drugo, deseto in najdajsto knjigo. Veliko truda je stalo gospoda pisatelja to prevajanje. Nekatera poglavja so vredna takega truda, ker so izvrstna po svoji vsebini, n. pr. tale poglavja: „Prvi pouk“. „Ali je privatni ali javni pouk koristnejši?“ „Kako se spozna pri otrocih nadarjenost in kako je treba z njo ravnati?“ „Ali je možno, da bi se v taistem času mladina v več predmetih poučevala?“ V teh in drugih oddelkih je toliko lepih pedagoških nauk, da so bili vsprejeti tudi od drugih pedagogov, ki so v poznejših stoletjih živeli. Veliko pa, kar je Kvintilijan pisal, ni več primerno za današnje čase in narode. Kakor človek v tej knjigi nekatere oddelke rad bere, tako so mu drugi dolgočasni, kajti zanimati ne morejo dražega, kakor učitelja latinščine na srednjih šolah. Čeravno ima knjiga nekatere nedostatke, n. pr. tu in tam predolge, prezamotane in premalo jasne stavke in nekatere druge slovniške napake, vendar jo prav toplo priporočamo, ker je tudi ličnega tiska in za njeno obsežnost prav po ceni. L.

Orthographische Dicterübungen für Schule und Haus. Na podlagi predpisanih učnih načrtov po metodičnih načelih uredil in v koncentričnih krogih za avstrijske ljudske učence sestavil M. Habernal, učitelj na c. kr. učiteljski na Dunaji. I. zvezek (II. šolsko leto) — 15 kr.; II. zvezek (III. šolsko leto) — 18 kr.; III. zvezek (IV. šolsko leto) — 24 kr.; IV. zvezek (V. šolsko leto) — 30 kr. Založila Herderjeva knjigožrnica v Frëiburgu in na Dunaji.

Pri pravopisu potrebujemo tudi narekovanja. V slovenščini se more isto omejiti na najpotrebnejše vaje, ker slovenske besedne slike niso umetne in si jih je lahko v spomin vtisniti. Težje je v nemščini, in tu ne moremo izhajati brez mnogih narekovalnih vaj. Mnogo truda pa stane učitelja, da si priredi primernih stavkov za narekovanje, kajti v šoli se ne sme niti pri narekovanju nič nesmiselnega podajati otrokom. Mnogo tvarine se more sicer vzeti iz beril, toda tudi tako tvarino si je treba poprej dobro prirediti, kar stane zočet mnogo truda. Da se olajša učitelju tako sestavljanje, priredil je g. Habernal zgoraj imenovane narekovalne vaje za nemške šole, vendar jih more tudi vsak slovenski učitelj s pridom rabiti, kateri poučuje tudi nemščino. Da, zadnjemu so te vaje tem priličnejše, ker obsegajo pravopisne knjige, zlasti „Tretja nemška slovnica“, vse polno besed, katere je treba učencem razložiti v stavkih. V ta namen pa prav dobro služi imenovana zbirka, ki je prirejena za vsako učno stopinjo posebej. G.

Lehrpläne für die Volksschulen des Küstenlandes in deutscher, italienischer, slovenischer und kroatischer Sprache. (Veröffentlicht zufolge Erlasses des Präsidiums der k. k. Landesschulbehörden für das Küstenland vom 10. Aug. 1888, Z. 7307 ex 1887.) Preis steif gebunden 70 kr. Wien. Im k. k. Schulbücher-Verlage, 1889.

Ta 286 strani debela knjiga v srednji osmerki obsega učne načrte za vse različne kategorije ljudskih šol, ki so na Primorskem, namreč: 1. nerazdeljene jednorazrednice, 2. v 2 skupini razdeljene jednorazrednice, 3. nerazdeljene dvorazrednice, 4. razdeljene dvoraz-

rednice, 5. trirazrednice, 6. štirirazrednice, 7. petrazrednice in 8. šestrazrednice. Vsak posamezni učni načrt ima: a) urnik (ali urji red, Stundenausmaß), b) razdelitev učka po urah na teden (Lectionsplan) in c) učne predmete (t. j. tvarino vsakega predmeta). Pri vseh teh učnih načrtih se ne jemlje na drug jezik osir, ampak le na materinski. Če se v kateri šoli uči še drugi jezik, velja zanj posebej učni načrt, ki je tem glavnim načrtom pridejan. V dodatku te knjige so še: I. urniki (Stundenpläne) za jedno- in dvorazredne, v dve skupini razdeljene ljudske šole, v katerih so učenci dveh narodnostij, II. učni načrt za kmetijske nadaljevalne šole, III. učni načrt za splošne nadaljevalne šole. Vsa ta obširna tvarina je v omenjenih štirih jezikih razložena.

Te načrte moramo jako pohvaliti. Po volji nam je še to, da so vsi načrti izšli v jedni sami učni knjigi, dočim so v drugih deželah prišli na svetlo v ločenih zvezkih, za vsako kategorijo posebej. Po volji nam je tudi, da jih je na svetlo dala e. kr. zaloga, ki jih je gotovo v večjem številu založila, tako da si jih sleherni učitelj lahko kupi, ako jih ne dobi od svoje gosposke. Kar se tiče vsebine te knjige, seveda je skoro vsa izborna. Tu se na prvi hip vidi, da je sestavo knjige vodil izkušen mojster na pedagogičkem polju, velezaslužni e. kr. deželni šolski nadzornik, g. vitez Klodič-Sabladoski, ki je bil že pred 20 leti na Štajerskem izdelal neke načrte za to deželo. Na Primorskem je bil izdal prej že druge, dosti obširnejše (seveda tudi preobširne) učne načrte, katere pa je bilo treba vsled sestave od l. 1883. pregledati in prenarediti. In to so bas naši načrti. V knjigi, katero vsem slovenskim učiteljem, zlasti učiteljskim knjižnicam toplo priporočamo, ni ničesar, nad čemer bi se mogli spotikati. Želeli bi le, da bi se termina za „Stundenausmaß“ in „Stundenplan“ ne glasila jednako, namreč oboje „urnik“. Tudi bi bilo dobro, da se jedenkrat do oči, ali je „Stundenplan“ isto kar „Lectionsplan“. Navadno se oboje rabi, čeravno je nekaterim šolnikom tvarina posameznih predmetov „Lectionsplan“. Nekaterim jezikoznancem se pa zopet beseda „urnik“ ne dopada, ampak hočejo imeti „urji red“. V tej knjigi stoji „Lectionsplan“ i. e. „Stundenplan“ = učni red. V tej zadevi bi bilo dobro pri slovenskih učnih načrtih nekoliko več jasnosti in stalnosti. Želimo, da bi se to uvaževalo, kadar se poslovenijo kranjski učni načrti.

L.

Družba sv. Cirila in Metoda si je postavila prelepo nalogo, oskrbeti naše šolske knjižnice z mičnim berivom. V ta namen je izdala že pet zvezkov. IV. zvezek obsega: **Junaki**, I. knjižica. Spisal Fr. Hubad. Cena 25 kr., 100 izvodov vkup 20 gld. Takih spisov je naši mladini živo potrebno, da si krepča čut za vero, dom in cesarja. V knjigi se pripoveduje v 24 vzgledih o hrabrosti in domovinski požrtvovalnosti slovenskih junakov. Prepričani smo, da bodo le-ti vzgledi vneli v otroškem srci jednako navdušenje, in zato se knjiga že sama najtopleje priporoča našim šolarskim knjižnicam, za katere jo je tudi vis. e. kr. deželni šolski svet kranjski priporočil. V jezikovnem opiru bi želeli pri nekaterih oblikah le nekoliko več doslednosti, kar pa se utegne z drugo izdajo popraviti. Isto društvo je izdalo tudi „Vestnik, III.“ v katerem priobčuje popis svojega vspešnega delovanja. G.

Národne legende za slovensko mladino. Nabral, izdal in založil Anton Kosi, učitelj v središču. V Ptuj, Natisnil W. Blánke. 1890.

Cena posameznemu zvezku 20 kr. Do zdaj sta izšla od teh narodnih legend že 2 zvezka.

Dobra misel se je rodila v glavi mladega, za šolo in narod vnetega učitelja, g. Kosija. Prepričavši se, da nimamo preveč primerne berila za slovenske šolske knjižnice, premišljeval je v svoji gorečnosti za šolo, kako bi mogel pomnožiti ta oddelek slovenskega šolskega slovstva. Koj jo je pogodil: Slovenske narodne legende so se mu zdele kaj primerno berilo za našo mladino, berilo, s katerim se ona ne boče dolgočasila, kajti njih vsebina jo bode mikala, ker govori o čudotvornih osebah in močeh, ki so zlasti za domišljavo mladost velika slast. Taka berila pa imajo večkrat tudi dobre verske in нравstvene nauke in bodo prej v tem oziru koristila, kakor pa vraže pospeševala. V zbirkah je nekaj legend g. Kosi sam med narodom nabral, nekaj jih je pa posnel iz slovenskih listov: iz Vrtca, Slov. Glasnika, Popotnika itd. V vseh teh natisnjenih pobožnih pripovedih je lep, lahko umeven in pravilen jezik; knjižice ste torej tudi v tem pogledu priporočila vredni. Pri več natisih napravi g. pisatelj dosti nižjo ceno; zato priporočam vsem šolskim voditeljem te narodne legende prav toplo za nakup za šolske knjižnice. L.

Angeljček, otrokom učitelj in prijatelj. Izdal in založil Anton Kržič v Ljubljani. Pod tem naslovom je izšlo že več zvezkov prav priporočilne vsebine za našo šolsko mladino. IV. zvezek se vredno stavi na stran prejšnjim. S prepričevalno besedo vnema v premnogh vzgledih v srcih nedolžne mladine živo vero v Boga in budi v njih ljubezen do kreposti. Za šolske knjižnice je „Angeljček“ prav primerna knjiga. Cena zvezku je 12 kr. G.

Vijolice. Pesmi za mladost. Zložila Lujiza Pesjakova v Ljubljani. Tiskal in založil J. R. Milic. 1889. Cena elegantno vezane z zlato obrezo 1 glđ. 60 kr., broširane 1 glđ. 10 kr.

Za šolske knjižnice nimamo dokaj primernih pesmij. Zato moramo iz srca zahvaljevati že znano pisateljico, da nam je podala gornjo zbirko, ki obsega nastopne oddelke: I. Poklonilo; II. Obrazi iz prirode; III. Iz otročjega življenja; IV. Srčni glasovi; V. Ubožec. Dramatičen prizor. — Vsi ti oddelki so pisani v otroškem duhu, najbolj pa obrazi iz prirode in iz otročjega življenja. Tudi jezik je skoro brez izjem lep in pravilen; zato prav toplo priporočamo Vijolice mladini in odraslim. G.

Knjigarna Giontinijeva v Ljubljani spada med najstarejše na Slovenskem. Ob enem ima ona velike zasluge za slovensko slovstvo. Mnogo izvirnih slovenskih knjig, zlasti pesmij in povestij za ljudstvo je ona založila ter tako pripomogla, da so duševni proizvodi nekaterih slovenskih pisateljev zagledali beli dan. Pa tudi z razširjanjem in ponujanjem slovenskih knjig in knjižic po svojih navadno le slovenskih cenikih je zelo pospeševala slovensko slovstvo. Ta torej vse podpore vredna knjigarna je tudi nam poslala sledeča svoja najnovejša založbina delca:

Izdajalca domovine. Povest. Spisal Vaclav Kredba. Poslovenil in za slovensko ljudstvo priredil H. Podkrajšek.

To je slovenskemu ljudstvu dobro došla povest. V njej svari pisatelj sina in očeta, dijaka in obrtnika — pred nemškutarijo, kajti v povesti je nemškutarija nesrečnega storila dijaka in njegovega očeta, čevljarja. Povest hoče tudi pokazati, da iz malega raste veliko, da iz sovraštva do slovenščine, do slovenske domačije lahko nastane sovraštvo do širše domovine, do Avstrije. Povest priporočamo dijakom, učencem pa ne, ker se v njej preveč govori o politiki. Jezik je lep in gladek. Le to ni izpeljano v knjigi, kako je mladi Čelešnik postal vohun. Tudi ne bi bil človek pričakoval, da bode otrok ugovarjal očetu zastran nemškega napisa, in da bode že otrok se zanimal za slovenščino.

Narodne pripovedke za mladino. Nabral Dominicus. To je zbirka mnogo dobrih narodnih pripovedek, ki so bile priobčene že po raznih slovenskih leposlovnih listih: v Glasniku, Dunajskem in Ljubljanskem Zvonu, Vrtci itd. V vseh je lep in pravičen jezik in skoro vse so primerne mladini brez razločka starosti, le nekatere se pripočujejo bolj odrasli mladini.

Kara Petrović, osvoboditelj Srbije. Zgodovinska povest. Iz nemškega preložil † Ivan Urbanec.

To povest smo brali z zanimanjem. A je pa tudi koj v začetku dobro ubrana, da človeku vzbudi zanimanje in sočutje do zatiranega srbskega naroda. Priporočati je mladini, da bi se seznanila z najnovejšo srbsko zgodovino. Zato je pa posebno pogodil blagi rajni pisatelj, da je kajzičici dodal kratek obris srbske vstaje in najnovejše srbske zgodovine. Tudi v tej kajzičici je v obče pravičen jezik slovenski.

Učénke v petih delih sveta. Spisala Elizabeta Berthet, prevél Antoj Sušnik. (Francoska akademija je to delo odlikovala z nagrado v znesku 10.000 frankov.) III. zvezek.

Ta zvezek je tako mizeven, kakor sta prejšnja dva bila. V tem se govori o domačem in šolskem življenju japonskih, mehiškanskih in havaniških (sandviških) deklet iz boljših hiš. To berilo je primerno odraslim dekletom, da se seznanijo z običaji ženskimi po daljnem svetu. Jezik je lahko meven in pravičen.

L.

Kartensskizzen für das 5. Schuljahr obsegajo 13 malih zemljevidov posamnih avstrijskih kronovin in Evrope. Cena 20 kr. Založil J. Künstler, tiskar in knjigotržec v Lëpi na Češkem. Na zemljevidih so zaznamovani poludnevnik in vsoredniki v merkatorjevi projekciji ter goli obrisi dežel. Vse drugo riše učenec, in sicer najbolje po učiteljevem navodu s šolske table. Ako tudi učitelj jednako mrežo nariše na šolsko tablo, potem je učencem jako lahko risati gore, vode in mesta na pravi kraj.

B.

Štenski zemljevidi in sicer obeh polut, Evrope in Alp, narisal prof. C. Leeder v Görlitzu, založil Baedeker v Essenu. Cena? —

Omenjeni zemljevidi so izdelani jako okusno in v pravi velikosti. Posebno pregledni v topografičnem oziru so prvi trije zemljevidi, ker so meje posamnih držav jako razločno z barvami določene ter vidne tudi iz začetnih šolskih klopij. Zemljevidi tudi niso z imeni prenapol-

v istem hipu s predstavo ob jednom povedali tudi vzmožek. K temu je treba vednega ponavljanja naštevanke bodisi v redu ali izven reda. Nekaj mehanizma ostane pri tem delu vedno, a popolnoma se temu ni moči ogniti. Takemu ponavljanju mnogo pripomorejo gornje stenske table, na katerih so posamne številke po 55 mm velike, da jih morejo vsi otroci v razredu natanko videti. Zato jih toplo priporočamo šolam v porabo. *G.*

Številne podobe po Fr. Součeku, nadučitelju v Tunfhunden na Češkem, te so prav priporočljivo učilo za nižjo skupino I. razreda.

Učilo obsega 4 tablice, dve večji in dve manjši. Na manjših dveh se predočujejo učencem števila od 1—10, na večjih dveh števila 10—20. Na večjih dveh se posebno dobro razločujejo desetice od jednic. Sicer pa temu učilu prave številne sestave vender-le manjka. Ker pa to učilo s poštino vred ne stane več nego 1 gld. 30 kr. in se z istim pri pravi uporabi vender-le zamore na nižji stopinji vsaj pojem posameznih števil in sestava v desetice in jednice predočiti, zato se isto prav priporoča. *R.*

Karol Jansky, knjigotržec v Taboru na Češkem, trudi se že dalje časa z izdavanjem stenskih slik za pouk v živalstvu. II. sešitek obsega sledeče stenske table: Št. 51: jerebico in prepelico. Št. 52: grlico, domačega goloba, divjega goloba in goloba pismonošo. Št. 53: črno žolno, zeleno žolno, srednjega detala in kukavico. Št. 54: strnada, kraljiča, ščinkovca, drozga cikovta, škorca in domačega vrabca. Št. 55: sinico, čopasto sinico, šojo, domačo lastovko in domačo šmarnico ali brojico. Cena za 5 listov je 2 gld. 50 kr., za posamezne liste 60 kr. Vsaka tabla je 64 : 90 cm velika, živali so živobarvno in verno naslikane.

Janskega stenske slike presegajo večinoma vse do zdaj izšle slike in se torej prav toplo priporočajo ljudskim šolam. *G.*

W. Steffen: Lehrbuch der reinen und technischen Chemie. I. Band. Metalloide. Stuttgart. Verlag von Julius Mayer. Cena?

To je veliko delo, katero mora vsakega prijatelja prirodoznanstva razveseliti, ako ga v roko vzame. Pisatelj pravi v uvodu, da je spisal svoje delo, oziraje se na sledeče točke:

1. Hotel je podati bralcem, ki so se izobraževali le v osnovnih šolah, poučno knjigo, iz katere se lahko sami priučé kemičnih vednostij, potrebnih dandanes v vsakem poklici, v obrtniji, v trgovstvu in v vsakem drugem življenju.

2. Hotel je podati knjigo, dasi poudarjajočo praktično in tehnično stran, vender stoječo na takem znanstvenem stališču, da ne bo de ustrezala le strokovnim in obrtnijskim šolam, temveč da se je tudi lahko poslužujejo visokošolci na univerzi in tehniki, zdravniki in drugi strokovnjaki, sploh izobraženci, kateri čutijo potrebo, svoje kemično znanje vedno bolj razširjevati.

3. Hotel je s tem, da poskuse in priprave natanko opisuje, omogočiti, da se vglobi vsak v kemično znanost, ne da bi mu ravno treba bilo, delati tudi samemu v ločbenici; hotel je pa tudi dati učitelju na izbiro, tvarino in mu biti pri napravljani poskusov zanesljiv kažipot.

Reči moramo, da je pisatelj vestno izpolnil, kar je obljubil. Knjiga je pisana v vprašanjih in odgovorih v besedi, lahko umljivi. Tu ne ostane nič nejasnega, vsaka tujka in vsak tehnični izraz je natančno opisan in razložen; pri poskusih se povsod opozarja na mogoče nevarnosti, katerih se je treba ogibati, in vedno se kaže uporabna stvar tega, kar se je podalo. Učenje olajšuje mnogo (366) krasnih podob.

Tvarina je obdelana v 876 vprašanjih in odgovorih, med katere je vpleteno 2208 pojasnil in 332 poskusov.

Teorija je skržena na najpotrebnejše stroke, ki so postavljene knjigi na čelo in objavljene na 22 straneh, med tem ko obsega cela knjiga 816 stranih. (Teorijo bode obsegala posebna knjiga.) Dasi pa je knjiga istinito osnovno pisana, stoji vendar na takem znanstvenem stališču, da bode tudi strokovnjak mnogo našel, kar mu bode dobro došlo.

Dr. T. R.

Stoffe und Entwürfe für den Mädchenzeichnenunterricht von Prof. P. Effenberger; 4 Hefte (à 12 Bl.) à 3 M. Založil Heuschmann v Bayreuthu.

Imenovane predloge so jedne najboljših te vrste, kajti one niso le metodično sestavljene, ampak tudi povsem uporabljive za raznovrstna ženska ročna dela. Predloge so tedaj sestavljene popolnoma v smislu našega šolskega in učnega reda z dne 20. avgusta 1870. l., § 53, in ministerskega ukaza z dne 8. junija 1883. l. Predrisi so tudi tako osnovani, da razvijajo pri učenkah samostojno sestavljanje enakih oblik, kar dela deklicam posebno veselje. Tudi vnanja oblika in tehnična izvršitev teh predlog je dovršena. Delo priporočamo višjim dekliškim in meščanskim šolam kot izvrstno učilo. *B.*

Moravské ornamenty je izdalo društvo patrijot. muzeja v Olomuci l. 1888. na osmih listih v podobi 48 krasno barvanih pisank (piruhov), kakeršne imajo o veliki noči na Moravskem zlasti Čehi. Vzorce je na kamen slikala Magdalena Wankel. Na njih opazujemo jako umetno sestavljene rastlinske in geometriške ornamente, ki pričajo o finem okusu priprostega ljudstva. Okrasja izvršujejo večinoma ženske, in sicer prostoročno. Deloma se te slikarije vjemajo z onimi na tkaninah v dotičnih krajih. Ornamentom je priložena tudi jako zanimiva razprava, ki obsega na 37 straneh mnenja in nazore štirih pisateljev o tem predmetu.

O teh monumentalnih ornamentih hočemo ob priliki še nadalje razpravljati. *B.*

Geometriški model iz ljubljanske šolske delarne, narejen iz trdega papirja (lepenke), to je prav dobro učilo za nazorno razlaganje telesnine, kocke in paralelepipeda. — Izloženi so tudi papirni modeli navadnih geom. teles, ki so jih izdelali meščanski učenci. *B.*

„**Dirksen**“ se imenuje najnovejša risarska plošča iz lepenke, na katero se risarski papir pritisne s kljukami. Ta priprava ima prednost pred risankami in bloki, kajti risanke se sčasoma preveč zamažejo, na blokkih se pa mora papir skrbno obrezavati. Dirksen je pa tako na-

rejen, da se risarski papir s kljukami skoraj tako pritisne, kakor na desko s čavliji, ter sname brez obrezovanja. Priporočamo ga posebno za prostoročno risanje in zlasti dekliškim šolam, ker deklice risarske deske težko prenašajo. Tudi potujočim risarjem ta priprava zelo ugaja. Zraven je tudi mapa za papir in dovršene narise. Cena z ozirom na velikost je od 12 do 40 kr. „Dirksen“ je izdala trgovina s papirjem J. Riemer v Pragi. *B.*

The Patent „Darwing Weaver“ Stopf-Apparat. Gust. Schubert, Dunaj, I. okraj, Rothenthurmstraße 19. Cena z navodom za uporabo in s poskuševalnim vzorcem 2 gld. Omenjeni zamašilni pri-stroj združuje mnogo prednostij, — namreč: varovanje očíj, prihranjenje časa, trdnost, lepoto in enakomernost dela, in se torej vsaki šoli in vsaki gospodinjji toplo priporoča. *M.*

Zavod učil dr. Oskarja Schneiderja v Lipskem pri-poroča iz svoje zaloge:

1. **Šivalne, krpalne, mašilne razkaze**, izdal dr. Springer, kr. kresijski šolski nadzornik; cena za 15 razkazov 10 mark.

2. **Pletenje in kačkanje**, izdala s pomočjo Marije Sturm, slikarice in učiteljice risanja na šoli za ročna dela v Monakovem, in Florentine Sturm, načelnice šole za umetno vezenje v Norimberku, — dr. I. D. Georgens in Iv. Marija pl. Gayette; cena 10 mark.

3. **Šola ženskih ročnih del**, izdala dr. I. D. Georgens in Iv. Marija pl. Gayette-Georgens; cena 22-50 mark.

4. **Pletenje**, 64 stenskih razkazov za pouk v ročnem delu na ljudskih in višjih dekliških šolah, izdala Marija Rosing; cena 15 mark.

Gori navedeni razkazi so istinito nazorna učila za skupno po-učevanje. Izdelani so v tako veliki meri, da so vse posameznosti tudi od najdaljšega prostora šolske sobe natančno vidljive. Ne predočujejo samo dovršenega dela, ampak kažejo tudi izdelovanje jedne vaje za drugo tako, da učenke natanko razvidijo, kako se dovrši delo. Vredni so torej priporočanja, kakor tudi omenjene knjige, s katerimi se od-pravi posebno brezmiselni mehanizem pri ročnem delu. *M.*

Poročilo o javnih in privatnih ljudskih šolah deželnega stol-nega mesta Ljubljane ob konci šolskega leta 1889/90. Na svetlo dal c. kr. mestni šolski svet ljubljanski. Uredil prof. Fr. Levec, c. kr. okrajni šolski nadzornik. Tiskal R. Milic v Ljubljani 1890, 8, 123 str.

Knjiga je razdeljena na 3 poglavja. Prvo našteva člane c. kr. mestnega šolskega sveta, kateremu v Ljubljani pripadajo opravila kraj-nega in okrajnega šolskega sveta. Drugo poglavje obseza nastopne raz-prave: „Erjavec in njegov pomen za narodno odgojo“, spisal Ivan Belè; „Vzgojni pomen deškega ročnega dela na ljudskih šolah v mestih“, spisal Andrej Žumer; „Zgodovina in statistični pregled ljubljanskih ljudskih šol“. — Tretje

poglavje priobčuje šolska poročila vseh javnih ljudskih šol ljubljanskih ter našteva tudi vse privatne ljudske šole. Med razpravami se odlikuje posebno Beletova studija o Erjavci. Preveva jo blagodejno navdušenje do prirodopisa, natančno poznanje Erjavčevih spisov, kakor tudi vseh metodičnih vrlin in statističnih posebnostij njegovih; lepi jezik razodeva, da pisatelj ni brez prida proučil Erjavčevih knjig.

G. Žumer nam pojasnjuje zgodovino deškega ročnega dela, kakor tudi njegov veliki vzgojni pomen za zanemarjeno mestno mladino ter končno svetuje, naj bi se ustanovilo po vzgledu drugih večjih mest tudi v Ljubljani posebno društvo, ki bi odprlo svoje delarne, da bi se v njih mestni dečki vadili ročnega dela. Lepa misel, kateri želimo, da bi kmalu postala dejanje! — Jako poučen je statistični pregled, katerega je zelo vestno in temeljito sestavil magistratni konceptni pristav g. Evgen Lah. Iz tega pregleda posnemamo, da ima Ljubljana 3264 šolodolžnih in 3517 v šolo hodečih otrok, t. j. da jih hodi 253 več v šolo, nego bi jih moralo hoditi. 70·64% otrok govori samo slovenski, 6·77% samo nemški, 32·47% nemški in slovenski, 3·58 druge jezike.

Vseh ljudskih šol je 17, in to 8 javnih, 9 privatnih; med temi je 1 jednorazrednica, 2 dvorazrednici, 2 trirazrednici, 5 štirirazrednici, 2 petrazrednici, 1 sedemrazrednica, 4 osemrazrednice; 7 šol je slovenskih, 8 nemških, 2 ste nemško-slovenski. Napredek mestnega šolstva se vidi najbolj iz nastopnih podatkov: Leta 1864/65. je bilo v Ljubljani 1 mestna in 6 drugih ljudskih šol s 54 učnimi močmi in 2153 otroki; letos je pa 6 mestnih in 11 drugih ljudskih šol s 122 učnimi močmi in 3517 otroki. — Podrobno poročilo vsake javne šole priobčuje najprej imenik učiteljskega zbora, potem statistični pregled učencev, dodatke o knjižnici in učilih, letopis ter naposled imenik učencev po abecednem redu. Tako „Lj. Zv.“ Mi pa dostavljamo: To poročilo je najboljše in najlepše, kar jih je do zdaj izšlo od raznih voditeljev ljudskih šol na Slovenskem. L.

Der österr. Fortbildungsschüler. Ilustrovan list za nadaljevalne šole in lastni pouk. Izbaja v zvezkih 1. in 15. dne mesecev novembra, decembra, januarja, februarja in marcija in velja za ves tečaj 50 kr., po pošti 60 kr. Izdaje ga „Učiteljsko društvo“ na Predarlskem. — Ta list je nekaj posebnega v vrsti šolskih listov. Namenjen je v prvi vrsti nadaljevalnim, zlasti obrtnim šolam, za katere prinaša raznovrstnega blaga: povestij, pesmij, zgodovinskih, zemljepisnih in prirodoslovnih spisov, potem pa praktične vaje iz spisja in računstva za obrtne nadaljevalne šole. Primeren pa je tudi ljudskim nemškim šolam sploh, in preveva ga goreče avstrijsko domoljubje. Vsak list krasi poleg manjših slik zlasti večja naslovna slika, predstavljajoča kakega imenitnega moža.

Želeti bi bilo, da bi se enak list ustanovil tudi v slovenskem jeziku, ker imamo tudi pri nas že dokaj obrtnih nadaljevalnih šol. Pa tudi za obrtnike same bi bil list zbog praktičnih vaj velike vrednosti. G.

Pädagogische Rundschau. List za šolsko prakso in za nadaljno izobraževanje učiteljev. Izdaje Alojzij pl. Näckler. 3. letnik,

1889, 4. letnik, 1890, zvezek 1—12. Uredništvo: Dunaj, Rudolfsheim, Arnsteingasse 25. Upravništvo: Dunaj, V., Sprengergasse 6. Velja 3 gld. na leto; posamezne številke 30 kr. — Ta list prinaša v mesečnih zvezkih na dveh tiskovnih polah zelo zanimive članke s praktično vsebino in je priporočati učiteljem in učiteljskim knjižnicam.

G.

Schlesisches Schulblatt. Glasilo šleskega deželnega učiteljskega društva v Opavi. 18. letnik, 1889; 19. letnik, 1890. Urednik Alojzij Meixner, Opava. Izhaja 1. in 15. dne vsakega meseca in velja 2 gld. na leto. Ta list prav dobro zastopa učiteljske koristi in prinaša mnogo krepkih in stvarnih člankov.

G.

Opomba. Dalje pride prihodnjič.

Fr. G.

Poročilo

o delovanji „Pedagogiškega društva“ v četrtem letu
svojega obstanka.

Fr. Gabršek.

Četrty občni zbor je društvo imelo dné 3. avgusta 1889. l. ob 2. uri popoldne v Krškem. G. prvosednik Fr. Gabršek vse navzočnike presrčno pozdravlja in predstavi vladnega zastopnika, g. c. k. vladnega koncipistá Antona Kleina. Potem poroča v glavnih potezah o društvenem delovanji minulega društvenega leta. Društveni tajnik g. Jarnej Ravnikar poroča na to podrobneje o društvenem delovanji ter omenja podpor, ki jih je društvo prejelo tekom leta, namreč: presl. deželni odbor kranjski je društvu naklonil 150 gld. za leto 1889., posojilnici v Krškem in v Šoštanji ter kmetska posojilnica ljubljanske okolice po 5 gld., posojilnica na Vrhniki 6 gld., kar je zbor s „slava“-klici vzel na znanje.

Blagajničarica gdč. Marija Michél poroča o društvenih dohodkih in stroških. Dohodkov je bilo 433 gld. 91 kr., stroškov pa 274 gld. 87 kr. Prebitek se porabi za „Pedagogiški letnik“.

V društveno vodstvo (odbor) se izvolijo vsi stari odborniki, namreč: J. Cepuder, Fr. Gabršek, Fr. Jamšek, Iv. Lapajne, Marija Michél, Jarnej Ravnikar in dr. Tomaž Romih.

Na to prvosednik zborovanje zaključi s trikratnimi „slava“-klici na presvetlega cesarja ter se navzočnikom toplo zahvaljuje za obilo udeležbo, vsposodbujajoč jih k širjenju društva v razne slojeve naroda.

V odborovi seji dné 29. avgusta 1889. l. se je potem odbor sledeče ustanovil: prvosednik Fr. Gabršek, namestnik, tajnik in pevovodja Jarn. Ravnikar, blagajničarica Marija Michél.

Dné 10. aprila 1890. l. je društvo zborovalo v šolskem poslopji v Krškem. Po presrčnem pozdravu in po prečitani zapisnika zadnjega zborovanja se prečitajo važnejši dopisi in izvolijo se delegatje k „Zavezi“. — Na to razlaga pray zanimivo g. dr. T. Romih o pouku elektrike v ljudski šoli. Govornik kaže na priprostih aparatih, kako je izvajati fizikalne zakone iz poskusov in pojavov in kako se ima na taki podlagi obravnavati dotična tvarina v II. in III. berilu.

Ko še g. prvosednik poroča o statističnem popisovanji ljudskih šol, sklene zborovanje s „slava“-klici na presvetlega cesarja.

Dné 1. maja 1890. l. je bilo zborovanje v Radečah, katerega se je udeležilo 36 oseb. G. prvosednik navzočnike presrčno pozdravi, zlasti še štajerske tovariše in zastopnike radeškega trga in krajnega šolskega sveta. V imenu zadnjega odzdravi preč. g. župnik Zagorjan.

Ko se zapisnik zadnjega zborovanja prebere in odobri, omenja prvosednik, da je društvo brzojavno čestitalo c. k. dež. predsedniku kranjskemu, visokorodnemu gospodu Andreju Winklerju povodom njegovega desetletnega službovanja. Prebere se pismena zahvala visokega jubilarja. G. prvosednik se še jedenkrat v toplih besedah spominja velevspešnega delovanja preblagorodnega gosp. c. k. dež. predsednika in mu želi še mnogo let, čemur zbor navdušeno pritrdi.

Potem poroča g. J. Bezljaj jako poučljivo in zanimivo o risanji brez stigem ter na šolski tabli metodično dokazuje, kako malo truda provzročuje tako risanje učitelju in učencem. Zbor se mu za to predavanje srčno zahvaljuje.

G. dr. T. Romih razlaga na podlagi berila „Hlapienje“, kako se ima fizikalno berilo metodično obravnavati. Dalje razjasnjuje rabo fizikalnih aparatov tvrdke dr. Houdeka in

Herverta iz Prage, katere je radeški krajni šolski svet nakupil tamošnji šoli. Tudi njemu se navzočniki za poučljivo razlaganje toplo zahvaljujejo.

Nadalje se sklene, da se založnik zbirke kranjskih postav opozori, naj priredi novo izdajo. Tudi se sklene, prositi, da se pospeši odobrenje knjig: „Vzgojeslovje“, „Ukoslovje“, „Dušeslovje“, katere je društvo izdalo in na višje mesto predložilo. Ko je še g. prvosednik podal razna pojasnila o statističnem popisovanju ljudskih šol, zahvali se srčno vsem udeležencem za obilen obisk in sklene zborovanje s „slava“-klici na presvetlega cesarja.

Peti občni zbor je bil dné 6. avgusta 1890. l. v Krškem. Razen polnoštevilnega učiteljstva krškega okraja je prišlo k zboru tudi mnogo tujih učiteljev in več gostov. Vlado je zastopal krški c. k. okrajni glavar g. H. Weiglein.

Po srčnem pozdravu poroča g. prvosednik namesto sicer navzočnega tajnika, ki pa se je preselil kot nadučitelj v Litijo, o društvenem delovanju v preteklem društvenem letu. Društvo je vrlo napredovalo in marljivo delovalo v prid šolstva in v blagor učiteljstva. Iz obširnega poročila omenjamo zlasti izdatnih podpor; tako je preslavni deželni zbor kranjski društvu naklonil za l. 1890. 100 gld., dr. vitez Močnik 3 gld., krška posojilnica 5 gld., gospodč. Marija Wessner, učiteljica v Ljubljani 6 gld. 94 kr., preč. g. dr. L. Klofutar, prošt itd. v Ljubljani 5 gld. Vsem tem blagodušnim podpornikom izreče občni zbor iskreno zahvalo, proseč jih, da bi še nadalje društvu ohranili svojo naklonjenost ter s tem lepim vzgledom privabili še drugih dobrotnikov koristnemu društvu.

Z razpečavanjem knjig, so si velikih zaslug pridobili naslednji gg.: B. Valenta v Ljubljani, F. Vodopivec v Gorici, I. Mercina v Gorici, J. Režek v Kranji, M. Kante v Sežani, Ant. Brezovnik v Vojniku, V. Ribnikar v Logatci, gđč. M. Wessner v Ljubljani itd. itd. Zbor jim izreka za njih požrtvovalnost iskreno zahvalo.

„Učilska izložba“ vrlo napreduje. Stroški za lanske knjige so popolnoma poravnani.

O dohodkih in stroških poroča blagajničarica gdč. M. Michél. Dohodkov je bilo 569 gld. 42 kr., stroškov pa 435 gld. 18 kr.; ostanek 134 gld. 24 kr. se bode porabil za letošnji letnik.

V društveni odbor so se izvolili gg.: J. Bezlaj, Fr. Gabršek, Fr. Jamšek. Iv. Lapajne, dr. T. Romih, Iv. Rupnik in gdč. Mar. Michél.

G. prvosednik se na to zahvaljuje za obilno udeležbo in želi, da bi društveniki ostali zvesti, društvo pa podpirali s prispevki in med slovenskim razumništvom nabirali novih udov. Konečno sklene zborovanje s trikratnimi „slava“-klici na presvetlega cesarja.

Odbor se je sledeče ustanovil: prvosednik Fr. Gabršek, namestnik in tajnik Jos. Bezlaj, pevovodja dr. T. Romih, blagajničarica gdč. Mar. Michél, odborniki: Fr. Jamšek, Iv. Lapajne in Iv. Rupnik.

Razen pričujočega „Letnika“ izide v posebnih odtisih tudi „Jezikovni pouk v ljudski šoli“ in „Navod k početnemu risanju in oblikoslovju“.

Vabilo.

Kakor do sedaj, nadaljevalo bode „Pedagogiško društvo“ tudi v prihodnje svojo pot. S pričujočim „Letnikom“ se je pričelo izdavanje specialne metodike. Upamo, da smo s tem ustregli marsikomu društveniku. Da bi bili izdali spise v posameznih zvezkih, to se do sedaj še ni moglo vresničiti. Pač pa se utegne to zgoditi v prihodnje, ako se oglasi zadosi društvenikov, oziroma naročnikov. Prosimo torej slovensko učiteljstvo, da v polnem številu pristopi k društvu, ker le tedaj bode mogoče vspešno delovati na pedagogiško-slovstvenem polji.

Letnina iznaša 1 gld. in 10 kr. za poštnino. Primerni spisi, zlasti iz specialne metodike, naj se pošiljajo do konca julija 1891. l. društvenemu odboru.

V Krškem, meseca novembra 1890.

Odbor.

V založbi „Pedagogiškega društva“ so do sedaj izšle sledeče knjige:

1. Pedagogiški letnik , I. leto, 1887, uredil Fr. Gabršek	po 1'40 gld.
2. Fr. Gabršek: Občno vzgojeslovje , 1887	„ —80 „
3. J. Bezljaj: Pouk o értežih , II. del, 1887	„ —30 „
4. Pedagogiški letnik , II. leto, 1888, uredil Fr. Gabršek	„ 1'40 „
5. Fr. Gabršek: Občno ukoslovje , 1888 .	„ —80 „
6. Pedagogiški letnik , III. leto, 1889, uredil Fr. Gabršek	„ 1'50 „
7. Fr. Gabršek: Izkustveno dušeslovje , 1889	„ —80 „
8. Pedagogiški letnik , IV. leto, 1890, uredil Fr. Gabršek	„ 1'50 „
9. Fr. Gabršek: Jezikovni pouk v ljudski šoli . I. Teoretični del	„ —80 „
10. Jos. Bezljaj: Navod k početnemu risanju in oblikoslovju	„ —35 „

Po pošti 10 (oziroma 5) kr. več.

Naroči se tudi lahko v vsaki knjigarni, kakor tudi v J. R. Miličevi tiskarni v Ljubljani.

Ivan Lapajne,

ravnatelj meščanske šole v Krškem,

priporoča sledeče svoje knjige:

1. Zgodovino štajerskih Slovencev . . . . . c. 1 gld. 20 kr.
2. Zgodovino pedagogije „ — „ 70 „
3. Praktično metodiko „ — „ 80 „
4. Prvi poduk . . . . . „ — „ 60 „
5. Fiziko in kemijo (po Deckerji) . . . . . „ — „ 60 „
6. Zemljepis (po Kozenu) „ — „ 30 „
7. Fiziko v pogovorih (po Netolički) . . . . . „ — „ 24 „
8. Domoznanstvo kranjske vojvodine . . . „ — „ 50 „

(Pošle so sledeče knjige: Geometrija, Občna zgodovina, Domovinoslovje, Gospodinjstvo in Pripovedi iz zgodovine Štajerske.